

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra filozofie

Ideologické základy jezuitských redukcí

Ideological Bases of the Jesuits Reductions

Bakalářská práce

Jan Buráň

Vedoucí práce: PhDr. Jozef Matula, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně a pouze za použití v seznamu literatury uvedených zdrojů.

V Olomouci, 6. května 2015

.....

podpis

Děkuji PhDr. Jozefu Matulovi, Ph.D. za cenné připomínky a především za trpělivost.

Abstrakt

Práce si klade za cíl odhalit motivace, myšlenková východiska a ideologické nástroje, jež stály za vznikem unikátního politicko-ekonomického systému, který existoval od první poloviny sedmnáctého století do druhé poloviny století osmnáctého v oblasti Guayrá, na hranicích dnešní Paraguaye, Brazílie a Argentiny. Důraz je kladen na konflikt dvou kultur (katolické španělské a autochtonní guaraníjské), na jejich vzájemné ovlivnění a částečné splynutí ve společenské realitě redukci. Pozornost je též věnována ilustraci dobového myšlení, okolnostem vzniku jezuitského řádu, jeho ideovým kořenům i misijní činnosti, a také konceptům vlastním kultuře Guaraní.

Klíčová slova:

akulturace, akomodace, civitas dei, epistémé, encomienda, Guaraní, Charlevoix, Ignác, imperialismus, jezuité, jezuitský řád, kanibalismus, kolonie, konverze, Loyola, misie, misionářský, Molina, Montoya, osvícenství, Paraguay, problém druhého, redukce, renesance, Španělsko, Tovaryšstvo Ježíšovo, země beze zla

Abstract

The goal of the thesis to discover motivations, thought basis and ideological tools that created the unique political and economic system which existed since the first half of the seventeenth till the second half of the eighteenth century in region of Guyrá, at the frontier of present-day Paraguay, Brazil and Argentina. The conflict of two cultures (the Spanish Catholic one and the native Guaraní one) is emphasized, as well as their mutual influencing and partial blending in the social reality of the reductions. Attention is also paid to the illustration of the period thinking, conditions of the origin of the Jesuit order, its ideological roots and its missionary activity, and also to the concepts own to the Guaraní culture.

Keywords:

acculturation, accommodation, cannibalism, civitas dei, colonies, conversion, epistémé, encomienda, Enlightenment, Guaraní, Charlevoix, Ignatius, imperialism, Jesuits, the Jesuit order, the land without evil, Loyola, mission, missionary, Molina, Montoya, Paraguay, the question of the other, reductions, Renaissance, Society of Jesus, Spain

Obsah

1	Úvod	6
2	Před vyplutím - Evropské základy	9
2.1	Tridentský koncil jako zásadní směrník jezuitského řádu.....	12
2.2	Doba a její myšlení.....	15
2.3	Jesuitská metodika	25
2.4	Kritéria výběru misionářů	29
3	Všeobecné fenomény dobových misí	32
3.1	Náboženské zanícení	38
3.2	„Zalévání“ krví a „sklizeň“ duší	42
3.3	Taktiky kulturní proměny	43
3.4	Problém s lovci a sběrači.....	44
3.5	„Kažení“ domorodců.....	45
3.6	Spojení křtu a nemocí, smrtí	47
3.7	Ďábel stojí za vším	48
3.8	Stopy svatého Tomáše.....	49
3.9	Konceptuální odlišnosti jako překážka konverse	50
3.10	Akomodace.....	55
3.11	Kritika akomodačních technik a příčiny zániku misí	59
3.12	<i>Doctrina Christiana</i>	63
4	Paraguayská specifika	67
4.1	Chod a podoba redukcí.....	67
4.2	Guaraníjská společnost.....	80
4.3	Kanibalism	92
4.4	Vztahy s kolonisty.....	95
5	Jesuité a Guaraní – interakce, vztah k <i>druhému</i>	107
5.1	Redukční justice a jezuitská moc	127
5.2	Ideologicko-náboženské pojivo	137
6	Závěr.....	149
7	Literatura	157
8	Příloha: Časová osa	162

1 Úvod

Misie (zvané *reducciones*, tedy redukce), jež zakládali jesuité od první poloviny sedmnáctého století mezi indiány z kmene Guaraní,¹ byly pozoruhodným, až bezprecedentním jevem. Pod pečlivým a krajně přísným (podle některých až despotickým) dohledem misionářů Tovaryšstva Ježíšova se na pomezí dnešní Paraguaye, Argentiny a Brazílie zrodila společnost, v níž existovala efektivní semikolektivní organizace práce, povinná školní docházka, minimální věková hranice uzavírání sňatků a neexistoval trest smrti; společnost, která svým členům poskytovala ochranu v podobě vlastní armády, výživu nutričně bohatší, než jaké se dostávalo tehdejším obyvatelům evropského středomoří, a zajištění ve stáří; jejíž „města“ disponovala dlážděnými ulicemi lemovanými podloubími, kanalizací a propracovaným systémem anti-epidemických opatření.

Šlo o „civilisační experiment“, který je z akademického hlediska stále neklidnou půdou. Ačkoliv většina redukcí zanikla při vyhnání Tovaryšstva ze španělských kolonií v roce 1767 (a zbylé krátce poté), pro mnohé badatele je dodnes překvapivě nesnadné udržet si objektivní nadhled. Časté jsou jak idealisace (redukce jako vyzkoušená, ale - cíleně- zapomenutá alternativa k tržnímu a individualistickému systému),² tak démonisace (kolonialism nejhrubšího zrna ve formě hloubkového znásilnění domorodé psýché),³ přičemž společným rysem obou interpretačních úchylek je ignorace právě toho, co zdůrazňuje druhá z nich.

Cílem mé práce je představit zkoumání odpoutané od emocí a předpojatostí daných retrográdními pohledy současnosti (ať již s cílem nalézt v historii ztracený ideál pro dnešní společnost, či naopak kritisovat z pozice nadřazenosti temný atavism

---

¹ S postupem času také mezi Tapezy a Guannany, Chiquity a dalšími.

² Např. BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma; Centrum Aletti, 2005. ISBN 80-86715-40-7, CARAMAN, Philip. *The lost paradise: the Jesuit Republic in South America*. New York: Seabury Press, 1976, MCNASPY, C. J.. *The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767)*. In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. Taylor & Francis, Ltd., O'BRIEN, Thomas. *Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay*. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395-410.

³ Především: MUKHERJEE, Indrani. *Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America*. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167 a SAEGER, James Schofield. *Origins of the Rebellion of Paraguay*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. Duke University Press.

„středověku“ ve španělských koloniích). Vycházím z předpokladu, že hodnotit je možné teprve pochopené,⁴ nikoliv naopak, a proto se zaměřím na redukce především jako na produkt doby a dvou kultur, které ho stvořily.

Nemyslím, že by jediným údělem bádání v oblasti misí bylo stát se součástí historických archivů; pouze se nedomnívám, že je možné přenášet plody myšlení sedmnáctého století do současnosti. Společenský přínos výzkumu vidím v názorné ilustraci střetu ideologií, myšlení, věr, *epistémé*;⁵ v ukázce způsobů (často naprosto neuvědomovaných), jimiž se vyrovnáváme s *druhým*,⁶ a znázornění, že přinejmenším v oblasti kultur a myšlení platí „hérakleitovské“ *πάντα ῥεῖ*. Neboli, jak píše profesorka hispanoamerického eseje Anna Housková:⁷ staletí probíhající střet evropské a nativní kultury v Latinské Americe je svým způsobem již hotovou odpovědí na Gadamerem položenou „životní otázku“ dneška, tedy otázku po koexistenci „od základů odlišných kultur.“⁸

Z toho důvodu jsem si zvolil pojímat *filosofii* v širším smyslu; jako rozbor myšlení celé epochy, celé kultury, či naopak zcela „obyčejného“ jesuity, kolonisty nebo Guaranijce. Oproti klasickému rozboru děl autorů běžně za filosofy považovaných volím tento přístup k dějinám myšlení i proto, že (jak bude ukázáno) filosoficky či theologicky nadaní jesuité nebyli do Amerik posíláni (řád pro ně měl „lepší“ využití v evropských disputacích). Kromě toho Guaraní převyšovali počtem své pastýře v poměru 3 500 : 1, a nebylo tedy ani dost dobře možné uplatnit v redukcích jakýkoliv ze subtilních systémů evropského politického myšlení – což ostatně bylo praktičností proslulým jesuitům jasné, a nová *polis* tak vznikala doslova *ad hoc*, s ohledem na místní specifika a s jejich využitím.

V prvních dvou kapitolách nastíním v hrubých obrysech okolnosti vzniku Tovaryšstva, další vlivy, které působily na myšlení misionářů ještě v domovské Evropě, a způsob, jakým se tyto vlivy promítly do jesuitské misijní činnosti obecně, přičemž budu vycházet především z práce odborníka na historii Tovaryšstva Jonathana Wrighta, Nicholase P. Cushnera, specialisty na misijní činnost řádu, a historika-jesuity Jamese

---

⁴ Či lépe: to, pro čehož pochopení jsme udělali maximum.

⁵ Ve smyslu FOUCAULT, Michel. *Slova a věci*. Brno: Computer Press, 2007.

⁶ TODOROV, Tzvetan. *Dobyť Ameriky: Problém druhého*. Praha: Mladá fronta, 1996.

⁷ FF UK.

⁸ HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky (Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998. s. 7.

Brodricka; z pramenů citovaných především posledním jmenovaným a z *Duchovních cvičení* Ignáce z Loyoly.

Ve třetí a závěrečné čtvrté kapitole se úžeji zaměřím na Paraguay, představím blíže systém redukci, způsoby myšlení a chování původní guaraníjské společnosti, dopady interakce se španělskými kolonisty a portugalskými otrokáři na Guaraníje i chod redukci a nakonec (a především) způsob, jakým jesuité ovlivnili, změnili a ovládali nativní společnost (i jakým ona ovlivnila je). V této kapitole budu čerpat z prací široké řady autorů zabývajících se různými aspekty paraguayských misí (od demografie po náboženství).

Při zvoleném konceptu není samozřejmě možné vyhnout se poněkud historisujícímu (a etnografisujícímu) pojetí. Vzhledem k existenci interdisciplinárních tendencí v současné vědě i humanitních oborech lze toto pojetí chápat také jako klad, který navíc přislubuje určitou potenciální užitečnost i pracím začínajících autorů, jako jsem já. Přesto jsem se tento sklon práce pokusil omezit vytvořením speciální přílohy časové osy, kde je možné získat přehled o subsekvenci konkrétních událostí, zatímco v hlavním textu jsem zachoval pouze popis obecných dějinných tendencí, nutných pro současného českého čtenáře k pochopení uvažování tehdejšího paraguayského člověka.

2 Před vyplutím - Evropské základy

V této kapitole stručně nastíním stav dobového evropského myšlení a přesvědčení, která si na jeho základě jesuitští misionáři přivezli do Ameriky. Oddíl lze částečně chápat i jako vysvětlení „motivačního“ dopisu, který napsal mladý profesor theologie Fernando de Alcaraz generálnímu vikáři jezuitského řádu Jerónimu Nadalovi:

Otče můj, nedokáži již bojovat se svou tužbou. Víte dobře, jak silná je, a proto Vám nemusím mnoho vysvětlovat. Musím však říci, že den ze dne sílí a že nenacházím způsob, jak tomu čelit. Roste a zraje. Náš Pán na mne touto tužbou tak naléhá a tlačí, že před ním často pláče a nařikám, a prosím ho, aby ji laskavě ukojil. Avšak tento plamen není pro mne břemenem. Nejenže mne nemučí, ale způsobuje mi nevýslovnou úlevu. Čím více mne sžírá, tím se cítím horlivější a šťastnější v úkolech, které mi ukládá poslušnost. Nepatrnou by se mi zdála tato námaha, kdyby Pán dal jako náhradu úděl Indie nebo Číny, Nabízím svou práci Boží velebnosti a prosím, aby mi darovala tu Ráchel mého srdce, za kterou jsem ochoten pokládat i dlouhá léta utrpení pro maličkost... Můj Otče, snad ani není možné, aby náš Pán dovolil těmto mým nadějím rozplynout se v niveč... Otče, celou svou duši odevzdávám do Vašich rukou, abyste jí ze soucitu splnil tužby. Víte, že má duše patří Vám. Teď prosím o splnění slibu, který jste mi dal ve svém dopisu. Váže Vás ve svědomí a dal by Bůh, aby bylo v mé moci zavázat Vás ještě více. Za nic na světě bych Vás od toho slibu nedispensoval, protože mám naději, že po jeho splnění se stanu velkým přítelem a věrným sluhou svých Indů nebo Číňanů v námahách, bolestech a smrti. Vaše důstojnost snad řekne: Alcarazi, páchneš příliš bakalářem... Přiznávám se k tomu, Otče mé duše, a kéž by mi Bůh dovolil využít toho při pomoci zanedbaným pohanským duším. Poněvadž jste, Otče, příliš zaujat prací a snadno můžete zapomenout, co jste mi napsal, opíši Vám teď Váš příslib doslovně. Když píše, leží Váš dopis přede mnou, třebaže znám každé slovo. Napsal jste: ‚Je již pozdě, aby se dalo něco udělat ve věci Vašeho odcestování v tomto roce, ale buďte si jist, že když se setkám s Otcem generálem, učiním vše, co je v mé moci, abyste mohl odcestovat příště.‘ Nuž, Otče, toto příště již nastalo a Otec Ramirez už dostal příkaz odcestovat, ale o mně není ani zmínky. Zřejmě si nezasluhuji tuto milost, a proto jsem ji nedostal. Jsem však ochoten čekat rok, dva, deset i dvacet roků, je-li to potřeba, a do konce života budu prosit Boha o totéž. Třebas byste ode mne již nedostal takovou vroucí prosbu písemně vyslovenou, buďte, Otče, přesvědčen, že má tužba zůstane nezměněná. Přicházejí mi zprávy z Říma, že Otec František není přívržencem mého odchodu, protože si myslí, že mám příliš slabé zdraví. Avšak ta vleklá choroba, kterou jsem trpěl, když tu byl, již úplně přešla. Bůh obrátil novou stranu v knize mého života a již čtyři léta jsem silný jako kůň, nepočítám-li v to jeden záchvat horečky. Vskutku není v tomto domě zdravějšího člověka, a když mě někdy umoří a vyčerpávají přednášky a vědecká práce, stačí mi zaměstnat se zpovídáním nebo kázáním, abych opět získal dobrou dispozici. Jinou věcí, která mohla překážet, je má domnělá učenost. V Indii by nebyla potřebná a zde se může sejít. Otče, ta učenost existuje jen ve fantazii, jak jsem to vysvětlil Otcovi generálovi. Má paměť je chatrná a psaní je mou nemocí. Pro Vaši lásku k neposkvrněné počaté Matce Boží, pro rány a kříž našeho Pána, pro Nejsvětější Trojici, pro svatého Josefa a jiné Vám drahé svaté, nedovolte, aby tento ubohý chudák byl zbavený ovoce, kterého by z milosti Boží mohl dosáhnout mezi pohany – a to pro několik starých přednášek,

které by druhý jistě dokázal říci lépe... Salamanca, na svátek Obrácení sv. Pavla, v roce 1563.⁹

Podobných dopisů napsali jen španělští jezuité mezi lety 1583 a 1604 přinejmenším čtyři sta dvacet jedna. Někteří pisatelé tvrdili, že slyšívají hlas Boží volající je k misijní činnosti a Etienne de Carheil dokonce svou žádost (zakončenou provoláním, že vyslání do Kanady by jej učinilo nešťastnějším z lidí) podepsal vlastní krví.¹⁰

Podle současného britského badatele Jonathana Wrighta „Mnozí novicové opakovaně bombardovali své představené úpěnlivými žádostmi o vyslání do atraktivních destinací – hlavně do Číny –, aby se zpravidla dozvěděli, že je v Evropě čekají jiné, neméně důležité úkoly, pro něž jsou intelektuálně či fyzicky lépe vybaveni.“¹¹ Představení byli mladým žadatelům nuceni neustále připomínat, že i v Evropě existuje mnoho „Indií“, kde obyvatelé „zcela zapomněli na bohoslužby, přivykli opakování stále stejných hříchů, podobající se psům, kteří vždy znovu a znovu požírají vlastní zvratky, nebo propadli svodům pověr a magie“.¹² Řádový generál Vincenzo Carafa k situaci v polovině sedmnáctého století poznamenal, „že ti novicové, kteří tak zoufale touží prolít svou krev ve vzdálených končinách světa, si plně neuvědomují, že učitelská kariéra, při níž budou namísto krve cedit pot v evropských učebnách, je stejně vznešeným posláním jako mučednictví.“¹³

Byla to ale situace poněkud paradoxní, uvážíme-li, že řádovým novicům byl neustále zdůrazňován význam apoštolské činnosti a nejvyšší oběti pro víru. Na řádových kolejích navíc někdy učili i z Nové světa se navrátilí misionáři, kteří prokládali výklad napínavými historkami o svých amerických dobrodružstvích¹⁴ a podle Wrighta bylo celé Tovaryšstvo „přímo posedlé šířením povznášejících dopisů a zpráv, přicházejících od hrdinů z Nové Francie [kanadské misie řádu]“.¹⁵

Žádosti o misionářský úděl též doslova překypovaly odkazy k Františku Xaverskému. Od dopisů, které tento „apoštol Dálného východu“ posílal svým spolubratrům do Říma, byly pořizovány kopie, a ty se následně předčítaly v jezuitských

---

⁹ Překlad In: BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. ss. 127-8; originál: *Epistolae Nadal*, II,205-9,556.

¹⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 24-26.

¹¹ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 81.

¹² Ibid.

¹³ Parafrasováno ve WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 81.

¹⁴ Např. Enemond Massé na koleji La Flèche v Anjou. – WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 81.

¹⁵ Ibid.

domech po celé Evropě. Byl tak vybudován kult svatého misionáře, který se podle Nicolase Cushnera stal pro Tovaryšstvo základem jak pro nábor nových členů, tak pro vztahy se světskou veřejností.¹⁶

Již od prvních dní noviciátu bylo mladým jezuitům soustavně připomínáno, že apoštolská aktivita je pro řád erbovní činností,¹⁷ a není vůbec náhodou, že kromě slunce ozařujícího celý svět a do výše se tyčící palmy byla symbolem Tovaryšstva též borová šiška otevírající se před ohništěm: symbol „mučednictví, tvrdě vydobytého v žáru plamenů“.¹⁸ Podle Wrighta pronásledování jesuity posilovalo:

V období reformace, kdy se ti, kteří se hlásili k univerzální církvi, často ocitali ve vězení nebo na hranici, bylo bezpodmínečně nutné nalézt v protiventství pozitivní jádro. Celý trik spočíval v tvrzení, že postihuje-li utrpení stejně lidi ctnostné jako zkažené, je to proto, aby ti první mohli ve zkoušce potvrdit svou věrnost pravdě. Křesťanům nabízelo mučednictví šanci podílet se na kříži Kristově, příležitost sdílet s ním jeho utrpení, možnost připojit se k předlouhé řadě mučedníků a vyznavačů, kteří pochopili, že pronásledování je nevyhnutelným údělem bohabojných, žijících v nepřátelském materiálním světě, který je nechápe. A jezuité, zoufale usilující podat důkaz, že jejich víra nestojí na písku, ale na pevné skále Kristově, se k této zkoušce horlivě hlásili.

O takovém zbožném empirismu – věrnosti osvědčené bolestným prožitkem – se soudilo, že dělá divy v kacířských zemích, což muselo nutně platit i pro ostatní části světa. A tak se na jedné straně nebraly v úvahu případy odpadlictví (mnozí křesťané, mezi nimi i jezuité, se podvolovali tlaku pronásledovatelů), na druhé se vysoce cenily knihy popisující utrpení mučedníků z Nagasaki, které se zabalené do několika archů obyčejného papíru pašovaly do Evropy jako „klenoty z japonských perel v moři pronásledování“.⁵⁰ Jezuitským novicům se u večere předčítaly martyrologie a pokud dleli v Římě, měli možnost navštívit kostel San Andres del Quirinal, mistrovské dílo jezuitského oblíbence Berniniho, a postát před hrůznými vyobrazenými umučení jezuitů v Japonsku, Indii a Tichomoří.¹⁹

Taktika, která nicméně nezůstala bez odezvy kritiků disponujících vlastní formou „empirismu“. V roce 1615 vyšla v Edinburghu zpráva *A True Relation of the Proceedings Against John Ogilvie*, kde se mimo jiné píše, že jezuité upalovaní na hranici hovoří mátožným hlasem, ztrácejí sílu a začínají se chvět, což je jasným důkazem „ohyzdnosti a bezútěšnosti papeženecké víry“.²⁰ Protestanti se odvolávali k výroku Jana Zlatoústého, podle kterého „těla zločinců, těch, kteří znesvěčují hroby, a ostatních zloduchů, bývají {světskou} spravedlností} stejně trýzněna jako těla svatých mučedníků ... ale ačkoli

¹⁶ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 22-23.

¹⁷ Ibid. s. 24.

¹⁸ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 66.

¹⁹ Ibid. ss. 129-30.

²⁰ In: WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 130-1.

jejich utrpení je totožné, svou příčinou se liší“.²¹ Katoličtí „mučedníci“ podle nich spadali rozhodně spíše do první než druhé skupiny. John Donne dokonce tvrdil, že jesuité „nutí lidi, aby je zabíjeli“, že se „chvástají se svou žízni po mučednictví v nově objevených světech a ve své zuřivosti je i nalézají“, že je to ale jen falešné mučednictví pýchy a sebelásky.²²

2.1 Tridentský koncil jako zásadní směrník jezuitského řádu

Poslední větší snahou o zažehnání této nevraživosti (která ovšem zároveň, a hlavně, byla katolickou snahou o upevnění vlastních posic a o vynalezení taktiky ofensivy) byl Tridentský koncil. Jesuité byli jeho významnými aktéry a usnesení koncilu zase do velké míry ovlivnila podobu rodícího se řádu.

Do vysoké politiky tak Tovaryšstvo zasahovalo v podstatě hned od počátku. Když pražský arcibiskup Antonín Brus a biskup Jiří Draškovič z Pětikostelí přednesli z pověření císaře Ferdinanda návrh povolit protestantům přijímání pod obojí, němečtí, uherští i značný počet italských biskupů jej okamžitě podpořili. Striktně proti byli naopak Španělé, ke kterým se posléze přidali i jesuité. Jejich argumentace prý byla natolik silná, že přesvědčila i dosud váhající Italy. Kalich byl odmítnut.²³

V závěrečném roce koncilu, 13. června 1563, vystoupil vytyčený²⁴ Loyolův nástupce Diego Laínez proti galikánům mimo jiné slovy „Dav mě vždy naplňuje hrůzou, dokonce i dav biskupů.“²⁵, čímž přispěl k posílení papežské moci a potlačení demokratizačních snah uvnitř katolické církve. To se může zdát poněkud zarážející, protože tehdejší papež Pavel IV. (Gian Pietro Carafa) jesuity příliš v lásce neměl,²⁶ a všemožně jim jejich první roky znepríjemňoval.²⁷ Bylo to svým způsobem ale logické

---

²¹ In: WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 130.

²² Uvedený překlad citace z *Biathanatos* in: WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 130; „Netřeba zdůrazňovat, že stejně pohrdavě se katolíci stavěli k protestantům, kteří, byli ochotni položit život za své náboženské přesvědčení. Podle Richarda Bristowa ‚žádný rozumně uvažující člověk nikdy nebude tyto smrduté mučedníky kacířů pokládat za hodné úcty a srovnávat je se skvělými mučedníky katolickými ... ti jsou mučedníky Boha, oni pak mučedníky ďáblůvými, ... neboť naši zemřeli ve víře prvomučedníka Štěpána a všech jeho druhů, zatímco oni kráčeli ve stopách jeho protivníků‘. – WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 131.

²³ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alletí Velehrad-Roma, 2005. ss. 62-3.

²⁴ Z koncilu odeslal celkem 2 739 dopisů, průměrně 5 denně. – BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alletí Velehrad-Roma, 2005. s. 66.

²⁵ Ibid. s. 65.

²⁶ Pravděpodobně proto, že je podezíral z podpory Filipa II., s kterým prohrál válku.

²⁷ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alletí Velehrad-Roma, 2005. s. 6-24 a WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 63 – Mimo jiné nechal v r. 1555 vojáky prohledat jejich řádový dům v Římě, zrevidoval jejich konstituce, omezil volební období generálů a zrušil výjimku,

završení koncilu, který se vymezoval proti demokratizačním tendencím protestantů.

Wright k tomu poznamenává:

Tridentský koncil – zejména s ohledem na Lutherovo demokratizující pojetí kněžství všech věřících – usiloval o povýšení a důslednou izolaci kléru. Aby se kněžstvo oddělilo od světského lidu, koncil kladl zvláštní důraz na jeho svátostný stav, nošení kleriky, efektivnější způsob duchovní přípravy kněží, vhodně zásobené farní a klášterní knihovny a zakázal duchovenstvu účast na lovu. Jezuité se těmto opatřením nijak nebránili, ale sama Loyolova spiritualita, přesvědčení, že Bůh je ve všem a vše je v Bohu, znamenalo, že – jak poznamenal Jerónimo Nadal – „svět je naším domovem“.¹³ Jezuité se rozhodli, vypůjčíme-li si formulaci jednoho nedávného historika [H. Phillips], zaujmout prostor zároveň v sociální i náboženské oblasti.²⁸

Pro jesuitskou misijní činnost byly nicméně důležitější ještě jiné kontralutheránské závěry koncilu. Podle Luthera poškodil prvotní hřích lidskou přirozenost natolik, že člověk sám o sobě není schopen ničeho než zla. Lidstvo bylo odsouzeno, člověčí vůle nehraje žádnou roli v dosažení spásy. Jen několik málo lidí bylo Bohem vybráno k záchraně z této beznaděje, a to bez ohledu na povahu jejich pozemských skutků.²⁹

Tridentský koncil naopak zdůrazňoval koncept, podle něhož se s Kristovou obětí lidem dostalo možnosti dosáhnout individuální spásy rozvojem ctností, křesťanské lásky, naděje a mravní čistoty. Pokřtění znamenalo kompletní odstranění viny prvotního hříchu, a bylo tedy nutnou podmínkou spásy. Přirozená ctnost sama o sobě (bez zásahu milosti) nemohla dosáhnout života věčného, lidský duch měl nicméně dostatek dignity na to, aby se mohl zdokonalovat.³⁰

Tuto nauku dovedl ještě dál jezuita Luis de Molina ve své dobově velmi kontroverzní³¹ knize *De liberi arbitrii cum gratiae donis, divina praescientia, praedestinatione et reprobatione concordia*, vydané 1588 v Lisabonu. Tvrdil, že existuje hypotetický stav *čisté přirozenosti*, v němž člověk, třebaže osvobozen od prvotního hříchu, je stále vystaven smrti a pozemským strastem bez možnosti dosažení života

---

kteřá osvobozovala jesuity od povinnosti modlit se společně breviář (tuto výjimku nicméně obnovil jeho nástupce Pius IV., což jezuitům uvolnilo ruce k jejich veřejné činnosti).

²⁸ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 56; K tomu, co se může zdát jako Loyolův pantheism, se ještě dostanu později. Prozatím prozradím, že to za pantheism považováno nebývá.

²⁹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 17.

³⁰ Ibid.

³¹ Srov. např. BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alletti Velehrad-Roma, 2005. s. 80.

věcného.³² V návaznosti na tento koncept se koncem šestnáctého století mezi jesuity vytvořila představa „dobrého pohana“, který není zatracen čistě kvůli své nepřislušnosti k církvi a který si (přestože nemá kontakt s milostí Boží) zachovává takovou přirozenost, jež ho činí bytostí dignity a potenciální cnosti.³³

Kořeny myšlenky by bylo nicméně možné hledat již u Danta, který sice pohanské myslitele, básníky a hrdiny (jakožto nepokřtěné) umisťuje do prvního kruhu pekla, zároveň je ale rozhodně nenechává nijak trpět a líčí jejich posmrtný život jako v podstatě příjemný.³⁴ Jesuitské vzdělávání kladlo na humanistickou (a aristotelskou³⁵) tradici velký důraz, a není tedy důvod, proč by Alighieri neměl mít na myšlenku *stavu čisté přirozenosti* vliv (třebaže mezi členy řádu nebylo běžným zvykem explicitně odkazovat na necírkevní středověké autority).

Zvláště pro misie bylo též extrémně důležité, že koncil uhájil proti Lutherovým útokům podstatnost křtu, zpovědi, pokání a transsubstanciacie, a to jak ve významu rituální důležitosti, tak ve významu ontologické dignity a klíčové role vzhledem ke spáse.³⁶ Oficiální tridentská doktrína postulovala, to, čemu se již dříve běžně věřilo: že křest zanechává nesmazatelné znamení na duši, pomocí něhož je člověku umožněno (a je od něj očekáváno) uctívat křesťanského Boha.³⁷ Každá jedna ze svátostí byla považována za unikátní Bohem stvořenou obranu proti silám Satana.³⁸

Podle Cushnera nebylo náboženství pro jesuity šestnáctého století jen koncepcí či etikou, ale také souborem rituálů a symbolů. Tehdejší Evropané významu těchto symbolů rozuměli, a křesťanské rituály tak pro ně byly formou zhuštěného znázornění jejich

---

³² CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 17; Šlo o významné přehodnocení augustinovské i tomistické teorie predestinace a milosti s ohledem na renesanční verzi konceptu svobodné vůle, v knize se vůbec poprvé objevuje termín *scientia media*.

³³ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 17.

³⁴ Peklo, 4. zpěv.

³⁵ Dante, třebaže žil v době dominance scotismu a znovuzrození novoplatonismu, se silně hlásil k Aristotelovi (Peklo, zpěv 4., verše 130-44), Tomášovi (Nebe, zpěv 10. a další) a dokonce v osobě odsouzeného (a přesto do nebe umístěného) Sigiera Brabatského obhajoval i averroism (Nebe, zpěv 10., verše 136-48).

³⁶ „Sacraments were seven visible signs or symbols believed to have been instituted by Christ as vehicles for obtaining divine assistance of grace. Luther denied the need for the sacraments of baptism as necessary for salvation, auricular confession of sin as the traditional method for the forgiveness of sin, and the Eucharist as the actual body and blood of Christ. Trent, on the other hand, insisted on baptism's essential role and on confession and the Eucharist as vehicles for God's grace. These three elements of the sacramental system, baptism, confession and penance, and Eucharist, became the kernel of Jesuit teaching in America, the sine qua non of Indian reception into and participation in the active life of the church.“ – CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 18.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

náboženského přesvědčení. Křest v očích kolonistů sděloval nativním obyvatelům Ameriky jejich vstup do nového (a dalšího) života (co si pod ním představovali oni, je ovšem jiná otázka).³⁹

Striktní výklad svátostí také vytvářel někdy poněkud bizarní situace. Často se například objevují popisy toho, jak misionáři s velkým úsilím pěstují malé množství pšenice a vína nutné k Přijímání v oblastech pro tyto plodiny naprosto nevhodných.⁴⁰ Zdaleka ne ve všem byl ale koncil jen potvrzením a konservací katolictví tak, jak ho znal středověk. Novou podobu katolictví a její historický kontext dobře shrnuje opět Cushner:

The Council of Trent created a new and different version of Catholicism unlike medieval Christianity and unlike the Christianity suggested by Luther and Calvin. It ushered in a period of Spanish-led reforms (over 218 of the 270 bishops at Trent were either Italian or Spanish). The new Catholicism was didactic and disciplinary. The Roman Inquisition came into being as well as a prohibition against books considered dangerous reading called an Index of Forbidden Books [první, nazývaný Pavelský, podle papeže Pavla IV., vyšel r. 1559]. Corrective pastoral discipline became the spearhead for the order and deference to civil and ecclesiastical rulers.²⁰ Religious unity was equated with uniformity. These were the ingredients for a successful authoritarian state.⁴¹

Z tohoto pododdílu by mělo být zřejmé, do jak velké míry byl řád již ve svých počátcích ochoten k politickým kompromisům, jeho „praktičnost“, ale i úzké sepejetí s novou kontrareformační (a zároveň inter-reformující) podobou katolictví, v níž byla akcentována milost, vliv individuálních skutků na spásu a substanciálnost svátostí. Zásadní je Molinovo učení o „čisté přirozenosti“, které dobře konvenovalo s mýtem nevinných Guaraní, který později vytvořili paraguayští jesuité a o němž bude ještě pojednáno.

2.2 Doba a její myšlení

Je důležité si uvědomit, že ani Trident, ani Loyolovo dílo, nebyly pouhou reakcí na Luthera. Byly to také (a možná především) produkty své doby. Podle Cushnera procházela západní Evropa patnáctého a šestnáctého století náročným procesem modernisace i zásadních konceptuálních změn:

---

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Např. MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 46.

⁴¹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 19.

The medieval world's focus on religion and the church as the ultimate answer to man's problems was being replaced by a vision that located man at the center of the world. Confidence in man's inherent goodness and ability for self-improvement was at the roof of the movement and the recently invented printing press spread the new ideas with unimagined speed. European man's concept of physical world and his place in it was changing. New worlds across the seas were discovered. Clergy were interested because the gates of salvation could be opened to uncounted souls. Secular rulers could have new realms to conquer that would furnish precious metals and exotic resources. Meanwhile, Luther and Calvin shook the foundations of the church. A massive administrative machine concerned with making money and international politics had separated itself from the body of Christendom. The church itself was divided between higher clergy, an aristocratic and aloof hierarchy, and a lower clergy composed of village priests who were impoverished, ignorant, and angry. Luther's movement begun in 1519 was a logical consequence of decades of resentment. The Council of Trent, convened in 1545, was a Roman Catholic response to all of this. The Jesuit founder, Ignatius Loyola, saw it as another opportunity to choose between the banner of the Good King and the banner of Satan – Muslims against Christians, the devil against humanity, darkness against light. He and his followers would serve beneath the banner of the pope.⁴²

To, co Cushner o Loyolovi píše, dobře vystihuje dvě věci: poněkud donquijotské přežívání rytířského paradigmatu v zakladatelově osobě⁴³ a téměř až dualistickou koncepci, která prostupuje celá *Duchovní cvičení* ve formě rozlišování duchů (*discretio spirituum*) a boje mezi Kristem a Satanem v srdci cvičícího.⁴⁴ Není náhodou, že Ignatius uvádí *Exercia* modlitbou *Duše Kristova* ze čtrnáctého století.⁴⁵

Nestačil-li nicméně sám zakladatel poněkud své době, jeho následovníci rozdíl rychle dohnali a o těch, kteří zakládali paraguayské redukce, již někteří autoři mluví jako o „agentech osvícenství“.⁴⁶ Je nicméně nutné zaměřit se právě na „dobu“, z níž jesuité vzešli.

Byla to doba ovládaná představami o kosmickém řádu, božskosti člověka a o tom, že svět lze číst jako knihu. Doba, která věřila v přírodní magii a síly, jež prostupují vším stvořeným, takže co se stane v jednom systému (např. hvězdném), stane se i v druhém (např. společenském), a ořech léčí mozek, neboť jeho jádro se mu tvarem podobá.⁴⁷ Nové

---

⁴² Ibid. s. 16; Srov. z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. ss. 49-51.

⁴³ Srov. BLUM, Paul Richard. How to Deal with Muslims? Raymond Lull and Ignatius of Loyola. *Renaissance Philosophy* [online]. 2012, 10. 14., [cit. 2015-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://renaissancephilosophy.blogspot.cz/2012/10/lull-and-ignatius-of-loyola-encounter.html>>.

⁴⁴ Srov. z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. a „stručná poznámka“ 1, ibid., s. 127.

⁴⁵ Ibid. s. 7 a 127.

⁴⁶ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. ISSN 1028–2580. ss. 397-398.

⁴⁷ FOUCAULT, Michel. *Slova a věci*. Brno: Computer Press, 2007. ss. 19-38.

objevy patnáctého, šestnáctého a sedmnáctého století do těchto koncepcí nezapadaly, a ty tak pomalu zanikaly. V některých oblastech však projevil překvapivou životaschopnost.

Nejslavnější paraguayský misionář Ruiz de Montoya věřil, že kopyta tapírů jsou výtečným protijedem – zvláště to levé přední, neboť „koresponduje“ se srdcem.⁴⁸ Nepříteli Tovaryšstva biskupu Cárdenasovi se zase povedlo přimět krále a arcibiskupa k sestavení komise, která měla prověřit jezuitský katechismus v guaraníštině, neboť výrazy *Bũh* a *Bũh Otec* byly překládány slovy *Tupá* a *Tubá* a jakýsi mnich v roce 1745 použil podobných slov (*Tubuel* a *Tubuas*) k označení padlých andělů.

Velmi časté jsou v dobových spisech též popisy toho, jaký má podnebí, nadmořská výška či kvalita vody vliv na různé vlastnosti obyvatel, včetně například bystrosti či zbožnosti.⁴⁹ Nicméně asi nejčastější a nejrozšířenější formou „magického“ myšlení byla víra v účinnost relikvií (jejímž dobrým příkladem může být posmrtný osud Jeana Françoise Régise, hrdiny francouzských venkovských misíí⁵⁰).

Některé fenomény, které se v plné míře projevil v Amerikách, byly ve skutečnosti v Evropě zakořeněné již velmi dlouho. Propojení politiky a náboženství bylo v Evropě přítomno již od starověku, a víra, že „správná“ kultura má nejen právo, ale dokonce povinnost měnit struktury společností, byla široce rozšířená.⁵¹ Také donucování v otázce víry nebylo podle Cushnera žádné *novum*:

Biblical passages and stories were partly at the source of Western religious and cultural aggression. “Go, make disciples of all nation,”²¹ [Matouš 28:19] and the parable of king who prepares a feast to which no one comes causing him to tell his servants to “force them to come in,”²² [Lukáš 15:24] gave Westerners a religious rationale to use forceful means in the name of God.⁵²

---

⁴⁸ Tapíři to prý vědí, a proto když jsou vážně raněni, padají vždy tak, že levou přední drží blízko srdce. – MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 34.

⁴⁹ Např. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 151, s. 180 či ss. 431-2.

⁵⁰ „...jeho kult se zrodil téměř okamžitě po jeho smrti a Tovaryšstvo Ježíšovo ho radostně šířilo.²⁸ Když se pak do jižní Francie vrátily útržky Régisovy sutany a prst' z jeho hrobu, získaly tyto svaté relikvie okamžitě pověst léku proti vředům, prostředků k nápravě hříšníků a ke zmnožení úrody. Na přelomu sedmnáctého a osmnáctého století se tento světec stal nejvyhledávanějším nebeským ochráncem kněží uvízlých v ledu nebo ohrožených utonutím. Když se roku 1700 Jacques Gravier plavil po Mississippi, „malý útržek z klobouku otce Françoise Régise, získaný od jednoho ze sloužících“ se projevil jako „nejspolehlivější lék na veškeré druhy horečky“ – WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 62.

⁵¹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 3.

⁵² Ibid. s. 9.

Z tohoto pravidla se nicméně hodí zmínit jednu výjimku. Když byli roku 1562 do Rouenu dovezeni tři Tupinambá,⁵³ setkal se zde s nimi i Michel de Montaigne a s jedním z nich dlouho hovořil přes tlumočníka.⁵⁴ Tentýž Montaigne později u sebe hostil účastníka výpravy hugenotů do východní Brazílie, která byla po převzetí území Portugalci několik let nucena žít mezi místními domorodci,⁵⁵ a roku 1579 v proslulém eseji *O Kanibalech* napsal:

...v oněch (objevených) národech, pokud mi byly vylíčeny, není podle mého názoru barbarského ani divokého nic, až na to, že každý nazývá barbarstvím vše, nač není sám zvyklý: jakož se vůbec zdá, že nemáme jiné měřítko pravdy a rozumnosti než příklad a představu názorů a obyčejů země, v níž žijeme. V té je vždycky domovem to dokonalé náboženství, dokonalá správa, dokonalý a dovršený způsob čehokoliv.⁵⁶

a o kus dál:⁵⁷

Souhlasím ochotně, abychom se pozastavili nad barbarskou hrůzností jejich chování, ale méně již, abychom odsuzovali, sic vhodně, jejich nedostatky, ale přitom zůstávali slepi k svým vlastním. Myslím, že je větším barbarstvím pozřít člověka zaživa než pozřít ho mrtvého, větším barbarstvím rozsápat mučením a útrapami tělo posud plné citu, smažit je po kusech, předhodit je zubům a rypákům psů a vepřů (jak jsme nikoliv čtli, ale zcela nedávno na vlastní oči viděli, a nikoliv mezi odvěkými nepřáteli, nýbrž mezi sousedy a spoluobčany, a co ještě horšího, pod záminkou zbožnosti a nábožeství⁸) než je upéci a pohltit, když v něm není života. [...] Můžeme tudíž ony národy nazývat barbarskými, měříme-li pravidly rozumu, nikoli však, vezmeme-li za pravidlo sebe samé, kteří je všemožným barbarstvím překonáváme.⁵⁸

Jakkoliv se tyto dva úryvky mohou zdát vzájemně poněkud nekonsistentní, jejich poselství je jasné. Dobově se nicméně jednalo o výkřik do tmy. Zbytek Evropy si byl svou nadřazeností velmi jist.⁵⁹

---

⁵³ S nimiž měli Francouzi jakožto s nepřáteli Portugalců obchodní alianci. – BUDASZ, Rogério. *Of Cannibals and The Recycling of Otherness*. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. Oxford University Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/3526412>>. s. 1.

⁵⁴ Na něhož si ovšem notně stěžoval. – MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995. ss. 230-1.

⁵⁵ Ibid. s. 221 a 364.

⁵⁶ MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995. s. 222.

⁵⁷ Po podivné směsici obdivuhodně správné interpretace domorodých zvyků a jejich nemístné idealisace – mj. píše „Jak daleko má k této dokonalosti ideální obec, kterou Platón vymyslí!“ – MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995. s. 223.

⁵⁸ Ibid. 226.

⁵⁹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 10 a především MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuít. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167.

Montoya píše, že, vzhledem k častému užívání indiánského jazyka, téměř zapomněl, jak mluvit tím „kultivovaným“ (*cortés lenguaje*), jímž má na mysli španělštinu.⁶⁰ Pozdně renesanční Evropa vyhlásila člověka za správce přírody, muže za pána domácnosti a náboženský fundamentalism za zdroj jistoty ve všech otázkách.⁶¹

Příkladem toho je koneckonců i ta jistota, s níž v roce 1493 papež Alexandr VI. rozdělil právě objevený svět a „daroval“ jeho velkou část španělským výsostem slovy:

...All the islands, therefore, and firm lands found and to be found, discovered and to be discovered, from the said line toward the west and south, such as have not actually been heretofore possessed by any other Christian king or prince until the day of the nativity of our Lord Jesu Christ last passed [...] We by the authority of almighty God granted unto us in St Peter and by the office which we bear on the earth in the stead of Jesu Christ, do forever by the tenor of these presents give, grant, assign unto you, your heirs and successors, the kings of Castile and Leon, all those lands and islands with their dominions, territories, cities, castles, towers, places, and villages with all the right and jurisdictions thereunto pertaining, constituting, assigning, and deputing you, your heirs and successors, the lords thereof with full and free power, authority, and jurisdiction.⁶²

Evropa byla dokonce natolik sebejistá, že jesuité zpočátku ani nepovažovali za nutné misionáře na Nový svět jakkoliv speciálně připravovat.⁶³

Jakkoliv byla představa o vlastní nadřazenosti relativně celoevropsky rozšířená, existovaly i národnostní rozdíly (které se v následujících staletích měly osudově zvýraznit) dané lokální historickou zkušeností – jak poeticky vyjadřuje Cushner:

Europe shared the renaissance conviction that Western culture had reached the pinnacle of human achievement. But its moderating ideas had little effect on those believed in waging God's war. While Florentine artists busily mixed their paints, Spanish warriors sharpened their swords and lances for battle with Muslims.⁶⁴

---

⁶⁰ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 15.

⁶¹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 15

⁶² ALEXANDER VI. The Colonization of the New World [letter to Ferdinand of Aragon and Isabella of Castile]. 1493. In *Early modern Catholicism: an anthology of primary sources*. MIOLA, Robert S. [editor]. Oxford: Oxford University Press, 2007. Pp. 482–485. s. 484.

⁶³ „In true renaissance fashion, they thought that they were sufficiently equipped both intellectually and spiritually for the task that lay ahead. Since evangelization was primarily a spiritual activity, the best preparation, it was thought, was to hone the spiritual dimension of the Jesuit. Ignatian principles, a basically Tridentine theology, the recognition of the perfectibility of the American Indian, and a model of missionary behavior formed the basic intellectual and spiritual preparation for the Jesuit going to America. But it did not take long for Jesuits administrators to realize that theology, philosophy, and classical studies were neither the only nor the best preparation for evangelizing the American Indian.“ – CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 15-16.

⁶⁴ Ibid. s. 9.

To, dohromady s představou analogie mezi společnostmi a lidským tělem,⁶⁵ zrodilo postoj, který se měl stát důležitým (a nehezkým) rysem kolonií iberského království:

Spain's seven-century struggle with the Muslim reinforced the notion of intolerance that culminated in King Ferdinand and Queen Isabella reversing a long tradition of tolerance by expelling the Jews and the Muslims in 1492.²⁴ A "corporate" view of society saw religious differences as a cancer that unless excised would infect the entire body.⁶⁶

Španělsko tak v podstatě „vynalezlo“ moderní evropskou formu antisemitismu. Ač byli Židé pronásledováni po celý středověk, nešlo tehdy o rasism v pravém slova smyslu. Pronásledováni byli židé vyznáním, nikoliv Židé původem. To je koneckonců dobře vidět na sporech, které panovaly uvnitř samotného Tovaryšstva. Nešpanělští jezuité nedovedli dost dobře pochopit, proč by měl být na škodu židovský původ někooho, kdo je bezúhonným křesťanem, pro ty španělské to naopak byla zásadní otázka.⁶⁷ Když v roce 1662 vyšel druhý svazek *Dějin Tovaryšstva*, začali se ze Španělska doslova sypat protesty a žádosti, aby byla vyškrtána zmínka o židovských předcích druhého generála řádu, Diega Laíneze, a aby autor této „hanebné pomluvy“⁶⁸ byl přísně potrestán. Dělo se tak přesto, že mnoho španělských jezuitů vědělo, že zmínka je pravdivá.⁶⁹

Mezi užším vedením (ač rodem často také španělským, založením spíš kosmopolitním a romacentrickým) a tvrdým španělským jádrem docházelo ke kontroverším. Zatímco v Paříži a v Avignonu vystudovaný Mallorčan Jerónimo Nadal společnost Židů vyhledával a naučil se hebrejsky⁷⁰ a sám Ignatius prohlásil „...kdybych pocházel ze židovského rodu, považoval bych to za zvláštní milost, že jsem spojen svazkem krve s Kristem Pánem a naší Paní, slavnou Pannou Marií...“⁷¹, jeho synovec Antonio Aroz, kastilský provinciál, považoval vstup potomků Židů, Maurů, a heretiků do řádu za „infekci“.⁷²

---

⁶⁵ Jejímž autorem, jak vidno, není Hobbes, nýbrž šlo o koncept v renesanci široce rozšířený.

⁶⁶ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 9.

⁶⁷ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 65.

⁶⁸ Francesco Sacchini – BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. s. 211 a s. 220.

⁶⁹ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. ss. 218-24.

⁷⁰ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. s. 67.

⁷¹ Překlad In: BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. ss. 72-3; originál: *Scripta de S. Ignatio*, I,398-9.

⁷² BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. s. 70.

Dobrou ukázkou vnitropolitické diplomacie Tovaryšstva je odpověď, kterou zaslal Arozovi na jeho stížnosti Loyolův tajemník Juan Polanco:⁷³

Náš Otec se nedokáže přesvědčit, o tom, že služba Boží vyžaduje vyloučení lidí židovského nebo maurského původu... Pokud považujete za nevhodné v důsledku králova postoje a jeho dvoru přijmout je ve Španělsku, pošlete je sem, když jde o dobré lidi. Už jsem Vám to řekl: Zde v Římě se příliš neznepokojujeme genealogií člověka, když má dobré vlastnosti. Bez nich nemůže žádný šlechtický diplom otevřít dveře do Tovaryšstva.⁷⁴

Otázka *limpieza de sangre* však nebyla jediná, která zatěžovala vnitrořádové španělsko-římské vztahy. V letech 1551-59 přerostly spory mezi Filipem II. a Carloem Carafou, synovcem papeže Pavla IV. (který si ještě dobře pamatoval *sacco di Roma* Filipovým otcem), v otevřenou válku, v níž na papežské straně bojovala Francie a Osmanská říše, zatímco Filipovi pomáhal jeho bratr Ferdinand I., císař Svaté říše. Tou dobou vrcholil ve Španělsku přechod k absolutistické vládě nového typu, kdy víra se stávala principem státní a národní moci:

Stane se Svatý stolec přívěskem španělské koruny? Ani Karel ani Filip proti tomu nebyli, protože pro ně bylo Španělsko vírou a víra Španělskem.⁷⁵

Když se měla během krátkého příměří roku 1557 konat v Římě kongregace Tovaryšstva, španělští jezuité se vymlouvali na nemoci.⁷⁶ Někteří, jako například Antonio Aoraz, se svým espanolismem netajili a veřejně prohlašovali, že řád je dílem Španělů a jako takový by měl sloužit potřebám své vlasti.⁷⁷ Společně s Franciscem Estradou se navíc pokoušel přeměnit Tovaryšstvo v kontemplativní řád – bičovali se a zavedli dvě hodiny rozjímání namísto jedné.⁷⁸ A nebyl jediný, kdo dělal ignaciánskému vedení značné problémy. Podle Wrighta byly „demoralizující vnitřní třenice“ v počátcích největším vnitřním problémem řádu.⁷⁹

---

⁷³ Sám také „podezřelý“ z židovských předků. – BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. s. 72.

⁷⁴ Překlad In: BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. s. 73; originál: *Scripta de S. Ignatio*, V,335.

⁷⁵ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. s. 7.

⁷⁶ Ibid. s. 15.

⁷⁷ Ibid. ss. 69-73.

⁷⁸ Ibid. ss. 12-14.

⁷⁹ „Ty někdy propukaly v nečekané podobě, jako například při miniaturní vzpouře dvou z původních zakladatelů řádu, Simona Rodigueze a Nicholase Bobadilly. Po Loyolově smrti roku 1556 Bobadilla, který byl předtím vypovězen z Říše pro svůj tvrdšíjny odpor k ústupkům vůči protestantským kongregacím, projevil nesouhlas z způsobem organizace Tovaryšstva a navrhl, aby vláda nad řádem byla svěřena do rukou všech členů původní družiny.

V mezidobí po Loyolově smrti a před volbou jeho nástupce Diega Láineze se podařilo Bobadillovi a jeho spojenci Ponce Cogordanovi získat audienci u Pavla IV. (papeže, který měl k Loyolovi výrazný odpor),

Kromě vlastních lidí mělo nicméně Tovaryšstvo ve Španělsku i mocné vnější nepřátele. Toledský arcibiskup a kardinál Juan Martínez Guijaro se pokoušel inkvisičně zakázat Ignácova *Duchovní cvičení* a jesuity považoval za heretiky (podle Brodricka to bylo částečně kvůli jejich neochotě přidat se k jeho „zběsilému antisemitismu“).⁸⁰

Inkvisice sama roku 1557 rozšířila zprávu, že Tovaryšstvo může za vlnu lutheránství ve Španělsku,⁸¹ a když byl o rok později dominikánský arcibiskup Carraza inkvisicí uvězněn, domníval se, že je to kvůli jeho blízkým stykům s jesuity. Generál Láinez tehdy svého přítele nepodpořil vzhledem k obavám z nevyzpytatelného protivníka; podpořil ho nicméně Martín Azpilqueta, profesor v Salamance. „Uvěznili ho i přes jeho věk a choroby.“⁸²

Roku 1559 byl Francesco Borgia (tehdejší generální komisař pro Španělsko, pozdější generál) přinucen zúčastnit se slavnostního autodafé, kde bylo upáleno čtrnáct lidí a jeho neteř Juana Aragonská, přítelkyně Terezy z Ávily, byla veřejně zostuzena jako kacířka. Brzy nato přišel pokus odsoudit i samotného Borgiu, když byl označen jako editor jedné ze zakázaných knih – zachránil ho Láinez, který zařídil, aby si ho k sobě do Říma povolal Pius IV.⁸³

S ohledem na tyto události je opravdu silnou ukázkou pověstné pragmatičnosti Tovaryšstva fakt, že když měl druhý z jezuitských svatých Františků – František Xaverský (synovec odsouzeného profesora Azpilquety) – v Indii problémy s místními Goany, pozval si na pomoc právě inkvisici.⁸⁴

---

jemuž vyličili Tovaryšstvo v nejčernějších barvách: jako organizaci, která hodlá své centrum přenést do Španělska, aby se dostala mimo dosah papežského vlivu.

Rodriguez, další kritik ortodoxie, jež byla výhradním mistrovským dílem Ignáce z Loyoly, se projevil jako vzpurný a svéhlavý portugalský provinciál. S podporou portugalského krále se vzepřel Loyolově snaze zkrotit ho a dál vládl své provincii zmateným a svévolným způsobem. Vyžadoval přehnané posty, flagelantství a podle některých zdrojů dokonce podporoval bizarní formu spirituality, při níž se jezuité do svých pokojů odebírali meditovat nad lidskými mrtvolami.“ – WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 64.

⁸⁰ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. s. 18.

⁸¹ Ibid. s. 74.

⁸² Ibid. ss 50-1.

⁸³ Ibid. ss. 74-6.

⁸⁴ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167 s. 164.

Všechny tyto spory měly pro misie svůj význam, jakkoliv si toho domorodí neofyté (novokřtění)⁸⁵ často nebyli vědomi. Podle Wrighta

[v]e věroučné válce slov i činů, která sužovala Evropu, představovaly misie příslib do budoucna. Jezuitští misionáři často líčili svým hostitelům Evropu jako mírumilovný, naprosto jednotný kontinent, aby tím zdůraznili nadřazenost západní civilizace. Úspěchy misionářů se zpravidla nevykládaly přímočaře jako protiváha ztrát, které katolicismu způsobilo protestantství, tedy jako získávání duší v Novém světě náhradou za odpadlé věřící v Evropě, ale přesto zde byla patrná touha po čistém křesťanství, neposkvřněném problematickými evropskými spory.⁸⁶

Tato touha vytvořila unikátní podmínky právě ve spojení s renesančním způsobem myšlení a tehdejší realitou. Podle Cushnera byl Nový svět přetvářen právě postoji, které ho evangelisovaly:

The image of the New World shaped the attitudes that evangelized it. Christopher Columbus, the prototypical discoverer, had described the Indians as gentle people who were without covetousness. Columbus was convinced on his second voyage (1498-1500) that the mouth of the Orinoco River was indeed the Terrestrial Paradise, the Garden of Eden.^[87] For Columbus and thinking men of the sixteenth century, the discovery and conquest of America was an event of massive proportions. For the more ascetical and mystical, it meant that the medieval myth of messianic-emperor-world ruler, a *dux populi* of Christian universalism who convert all the Christianity was about to be realized. The idea spread that the doors of the Western sea were opening and through them would rush multitudes of missionaries to convert the gentiles, to bring on the millennium, to hasten the building of the Kingdom of God just prior of the second coming of Christ. There would be one pastor, one flock, under the universal monarchy of the Spanish Crown.

This could only occur if church and state joined forces.

The peculiar blend of church and state unity that developed during the centuries of the reconquest of Spain from the Muslims (1200-1492) served as a model for America. For medieval Spain, and for the rest of the Western world, the ideal society was informed by Christian principles, one that saw no contradiction in civil and religious cooperation towards a common goal, the common good, and salvation of souls.⁸⁸

Tento ideál byl koncem patnáctého století potvrzen takzvaným Královským patronátem (*Patronato real / Patronato regio*). Budování církve v Novém světě a přeprava misionářů do Ameriky byly pro Řím natolik velkou finanční zátěží, že Papež přistoupil k dohodě s Ferdinandem a Isabelou. Španělští králové se zavázali hradit všechny výdaje související se šířením a budováním církve v Novém světě, odměnou za což mohli dle vlastní volby dosazovat biskupy, rozhodovat, kteří duchovní do Ameriky

---

⁸⁵ *Νεόφυτος* – tedy vlastně nový „přirustek“.

⁸⁶ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 82.

⁸⁷ Srov. TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. Praha: Mladá fronta, 1996. ss. 23-44.

⁸⁸ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 28.

poplují, a dohlížet na jejich tamní přeskupování. Koruna tak získala nad církví v koloniích ještě o poznání větší moc, než jaké se těšila v Evropě⁸⁹ (a přičtete-li téměř nulovou moc, která zbyla španělským městům poté, co roku 1521 Karel V.⁹⁰ potlačil jejich povstání, sledujeme tu *de facto* zrod moderního evropského absolutismu⁹¹).

Nakolik a jak dlouho bylo Španělsko uvězněno v renesančním paradigmatu, je spekulativní. Pro některé⁹² bylo se svými *relaciones*⁹³ a kapitalisací poznání v podstatě vynálezcem novověké vědy, pro jiné nesetřásl staré brýle ani v době, kdy je dalším říším již nová realita dávno srazila z nosu:

It deserves to be mentioned here that unlike the postenlightenment colonies of France and England, the Iberian experience was a post-Renaissance one. The implications of this is that the colonized subject was not a Saidian Oriental «other» but the Mignolian Occidental «same» who was a «vassal» of the Iberian crown and who therefore could not be enslaved or humiliated and had instead to be «protected» and «civilized». [...] America became conceptualized as an inheritance of Japheth's descendents as against Shem's and Ham's descendents in Asia and Africa.⁹⁴

Tato snaha brát odlišné jako stejné by se dala vysvětlovat také tím, že na rozdíl od protestantských Angličanů měli Španělé povinnost proselytisoval. Faktem nicméně zůstává, že na rozdíl od Angličanů, Francouzů (kteří koneckonců, stejně jako následující, byli také katolíky) a dokonce i Portugalců, kteří se zpravidla uchýlovali k přímému podmanění nativních obyvatel, jen pokud z toho plynul nějaký zisk (Indie),⁹⁵ Španělé jakoby přímo prahli po tom, aby domorodci uznali za vladaře jejich krále, a to i pokud to

---

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Respektive I., podle španělského počítání (byl prvním španělským Karlem, ale pátým na trůnu Svaté říše).

⁹¹ A zároveň příčinu úpadku Španělska – ironicky obsaženou již v počátku jeho vzmachu. – CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Libri, 2005.

⁹² ČERNÁ, Jana. *Očitá svědectví: Španělsko, Nový svět a změna vědeckého komunikačního paradigmatu*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012.

⁹³ Dotazníky vyplňované v Novém Světě a zasílané do Španělska – ČERNÁ, Jana. *Očitá svědectví: Španělsko, Nový svět a změna vědeckého komunikačního paradigmatu*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. 978-80-7465-064-2.

⁹⁴ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. ss. 158-9.

⁹⁵ V Severní Americe kolonisté v pozdějším období většinou již ani přímo proti Indiánům nebojovali: pokud jim nějaký kmen překážel, poštvali na jiný kmen příslibem darů. - CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 9.

nepřinášelo žádné politické ani ekonomické výhody, ba naopak, často dokonce nemalé výdaje vyžadovalo.⁹⁶

Zajímavé je, že Mukherjeeová má za symptom renesančního myšlení právě i španělskou posedlost „čistotou krve“.⁹⁷ Je to odvážné tvrzení, které nicméně nepostrádá určitou logiku.⁹⁸ Dohromady s ostatními informacemi v tomto poddílku by mělo pomoci objasnit i jinak někdy těžko pochopitelné jednání kolonistů i misionářů.

2.3 Jesuitská metodika

Do jaké míry byli členové Tovaryšstva ovlivněni běžnými dobovými názory? Přinejmenším v oblasti theologie zůstávali striktně ortodoxní. Podle Cushnera odrážely jesuitské učebnice šestnáctého a sedmnáctého století „vitriolic tone of the Council of Trent” a to, co v nich bylo nazváno *theologia fundamentalis*, bylo buď obhajobou tridentského pohledu na křesťanství, nebo odsouzením konceptů protestantských.⁹⁹ Církev, svátosti, povaha Boha a predestinace byly vysvětleny způsobem, který vylučoval jakékoliv otázky: skrze zjevení.¹⁰⁰ Co bylo spekulativní, učilo se v *theologia speculativa*, která ale začínala prohlášením víry a vytvářela hranice „of which the speculator was not to proceed“.¹⁰¹ Těm, kdo kladli příliš otázek, se odpovídalo *Fides quaerens intellectum*.¹⁰²

Cushner nicméně také upozorňuje, že v některých oblastech docházelo k vývoji. V jesuitských knihovnách byla nalezena díla Francise Bacona, Descarta a dokonce i Huma. Třebaže zde byla pod zámkem a nedá se určit, kolik z jejich obsahu mohlo prosáknout i do učeben a přednáškových místností, je jisté, že přinejmenším jesuitští profesori byli vzděláni relativně všestranně.¹⁰³

---

⁹⁶ Srov. HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky (Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998. ss. 7-9.

⁹⁷ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 162.

⁹⁸ Vzhledem k iracionalitě konceptu se vysvětlení „magickým“ typem myšlení nabízí – v tomto případě stejně jako například u německého nacismu 20. století,

⁹⁹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 19.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid. s. 23.

Jesuitská věda byla na vzestupu, jak koneckonců nejviditelněji dokazovalo i římské museum Athanasia Kirchera, kde tento „poslední evropský polyhistor“ shromažďoval a rozšiřoval poznatky svých bratří z celého světa.¹⁰⁴

Co však řádu přineslo největší slávu a úspěchy, byla jeho schopnost nabyté poznatky využít; schopnost otevřít se světu a otevřít si svět. Loyola to formuloval jasně:

Vyjadřovat se ke všemu, co prospívá nebo zamýšlí prospět vlastní nebo cizí duši, tělu nebo časným věcem, není nikdy zbytečné; také to ne, mluví-li někdo o věcech, které nenáleží k jeho stavu, když například řeholník mluví o válkách nebo obchodování. Avšak ve všem zmíněném spočívá zásluha, když se tomu dá dobrý směr, a hřích, když se tomu dá špatný cíl nebo se mluví jen naplano.¹⁰⁵

Ad maiorem Dei gloriam. Wright popisuje dobové reakce na jezuitský zjev:

Hovořilo se o jezuitském světovém názoru: o odhodlání neuzavírat se do klášterních zdí, ale mít účast na ruchu a shonu katolického života. Jezuité – na rozdíl od jiných řádů, zpravidla stavějících svá sídla na předměstích – budovali své kostely a instituce v nejfrekventovanějších centrech měst. Řečeno slovy jednoho protestantského kritika, na Loyolových darebácích je nejhorší, že „vyšli ze stínu starobylé lenosti a nečinnosti, ve které ostatní mniši zešedivěli ... a pustili se do klopotné práce.“¹⁰ Některým se zdálo, jako kdyby jezuité nebyli součástí normálního duchovenstva, neboť se nepodobali klášterním mnichům, věnujícím se sborovým jitrním modlitbám, chvalo zpěvům a nešporám, ale ani běžným farním kněžím.

Jedni v tom spatřovali projev dynamismu, jiní však soudili – jako například raný kritik Tovaryšstva Etienne Pasquier –, že řád vytváří „hermafroditní“ podobu kléru, která postrádá i specifický oděv, a namísto toho se vždy přizpůsobuje vzezření duchovenstva té oblasti, v níž právě působí: těmto lidem nelze věřit.¹¹ John Donne zase prohlásil, že jezuité jsou „jako eunuši“, muži, kteří ztratili „chápání i schopnost světského stavu“, ale zachovali si „smyslnost, pudy i chlípnost, s nimiž se vnitřně obeznámili.“¹⁰⁶

Jedna z určujících vlastností Tovaryšstva – jeho pragmatičnost – byla už částečně zmíněna výše. Montoya vypráví, jak on a jeho řádoví bratři po hromadném útěku před *bandeirantes* prodali knihy, sutany, pláště, obřadní roucha, kalichy a další kostelní vybavení, aby mohli „svým“ indiánům koupit zrno na osev.¹⁰⁷ Brodrick zase zaznamenává, jak jeden z prvních jezuitů na Floridě, Pedro Martínez, vystříhoval z katechismu obrázky lidí a zvířat, aby je s Indiány vyměnil za jídlo poté, co se ocitl s devíti

¹⁰⁴ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 69-72.

¹⁰⁵ z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. s. 22.

¹⁰⁶ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 55-6.

¹⁰⁷ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 111.

muži opuštěn na neznámém pobřeží.¹⁰⁸ Příznačný je též jeho popis, jak Diego Laínez nechal všechny otce Tovaryšstva vyslýchat jako podezřelé ze spiknutí, když se dozvěděl, že podivínský belgický provinciál předpověděl výsledek volby nového generála.¹⁰⁹ Pragmaticnost byla pro kněžský řád občas natolik nemístná, že zavdala podnět k množství dobových vtípů, které označovaly jesuity za probabilisty.¹¹⁰

Druhou z emblematických vlastností byl individuální přístup. Již Ignatius píše v úvodních radách *Excercii*:

Nesmí se tomu však rozumět tak, že by každý týden [provádění excercii] musel mít sedm nebo osm dnů. Stává se totiž, že mnozí nacházejí v prvním týdnu pomaleji to, co hledají, totiž lítost, bolest a slzy nad svými hříchy; jiní jsou naproti tomu horlivější než ostatní a jsou více znepokojováni a zkoušeni různými duchy. Proto je žádoucí někdy týden zkrátit, jindy prodloužit; a tak ve všech následujících týdnech, poněvadž se věci hledají podle látky v ní obsažené. Přece však mají být skončeny asi ve třiceti dnech. [poznámka 4] [...]

Tato cvičení se musí dávat podle způsobilosti těch, kteří chtějí duchovní cvičení dělat, totiž podle jejich věku, vzdělání nebo nadání, aby se někomu, kdo je méně vzdělaný nebo mnoho nevydrží, nepředkládaly věci, které nemůže klidně nést a mít z nich užitek. Stejně tak se musí dávat každému podle toho, nakolik se pro cvičení disponuje, aby z nich vytěžil větší pomoc a užitek. [...] Dále, vidí-li ten, kdo dává cvičení, že ten, kdo je dostává, je člověk s menší schopností nebo menší přirozenou chápavostí, takže se od něho nedá očekávat mnoho užitku, pak je vhodnější dát mu jen několik z těchto lehčích cvičení, aby se vyzpovídal ze svých hříchů. Potom [...]. Ať se s ním nejde dále k tématice volby ani k jiným rozjímáním, která jsou mimo první týden, zvláště když se u jiných může dosáhnout většího užitku a čas nestačí na všechno. [poznámka 17]¹¹¹

Dále píše, že někdy se vyplatí neprozrazovat dopředu další cvičení, neboť nezkušený člověk by je nepochopil (poznámka 9), a že cvičící si má k ctnostem dojít sám (poznámka 15).¹¹²

Otec zakladatel byl také nejpřísnější ke svým oblíbencům, nejnadanějším žákům, a ti jeho odkaz přebrali.¹¹³ Projevilo se to ve *Sborníku instrukcí pro představené* Jerónima Nadala,¹¹⁴ způsobu, jakým Diego Laínez vedl řád,¹¹⁵ nebo například když Juan Polanco napsal rektoru pražské koleje:

¹⁰⁸ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alletti Velehrad-Roma, 2005. s. 131.

¹⁰⁹ Ibid. s. 49.

¹¹⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 180 či s. 179.

¹¹¹ z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. ss. 8-16.

¹¹² Ibid. – viz též poznámky č. 6, 7, 8, 14 a 19 a také v hlavním textu s. 36 č. 89, s. 46č. 129, s. 55 č. 162, s. 67 č. 205 a ss. 74-5 č. 228.

¹¹³ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alletti Velehrad-Roma, 2005. ss. 67-8.

¹¹⁴ Srov. Ibid. ss. 84-5.

¹¹⁵ Srov. Ibid. ss. 49-66.

Když můžete, přivřete oči nad chybami, a když už musíte trestat, nezapomínejte, že způsob, jak to činíte, je často důležitější než sám uložený trest.¹¹⁶

Asi nejlépe ale zachytil duch Tovaryšstva jeho pátý generál, Claudio Acquaviva (zvolený 1581), větou *fortiter in re, suaviter in modo*.

Popsané principy se nejvýrazněji projevovaly ve dvou nejvýznamnějších činnostech řádu. Tou první bylo školství. První škola takzvaně pro „externisty“ (tedy nejesuitské žactvo) byla zřízena roku 1547 v sicilské Mesině. Ústavy rostly průměrnou rychlostí šesti za rok; roku 1600 jim v Itálii a na Sicílii bylo již padesát šest a ve Španělsku a ve španělských koloniích sedmdesát sedm. Ve Francii poskytli jezuité do roku 1630 vzdělání čtyřiceti tisícům studentů (mezi nimi i Descartovi, Corneillovi a Molièrovi).¹¹⁷ První jezuita vzdělaný papež (Řehoř XV.) získal tiáru roku 1621 a podle Wrighta „brzy nastala situace, kdy například objevit vídeňského arcibiskupa, který nebyl vychován jezuita, bylo by hledáním jehly v kupce sena.“¹¹⁸

Příležitostně nicméně na jezuitských školách studovali i protestantské děti. Systém, který jezuité vybudovali, chválil Francis Bacon,¹¹⁹ a ve svém pozdním období dokonce i Komenský.¹²⁰ Studijní plán (*ratio studiorum*) přehledně popisuje Wright:

Nižší jezuitské školy přijímaly chlapce ve věku devíti či desíti let a poskytovaly jim zpravidla pěti nebo šestileté vzdělání v gramatice (tři roky řečtiny a latiny), humanitní vzdělání (v jednom roce se probírali Cicero, Vergilius, Horatius a dějiny Liviovy, Caesarovy a Sallustovy) a výuku rétoriky. Některé koleje – často nazývané akademii – poskytovaly ještě dvouleté nástavbové studium filozofie a morální teologie. Velký důraz se kladl na takzvaný *modus Parisiensis*, který představoval strukturu školského vzdělávání (mnohem průkopničtější, než by se z dnešního pohledu mohlo zdát), rozlišující jednotlivé stupně podle schopností žactva, takže postup do vyšší třídy byl možný jen po dokonalém zvládnutí dosavadního učiva.

Jednotlivé třídy vedené učiteli, kteří nepožadovali plat, bývaly často početné, přísně ukázněné, podněcované vzájemnou rivalitou a soutěžením, mnohdy poskládané z žáků záměrně vybíraných napříč spektrem společenského původu.¹²¹

Tovaryšstvo zřizovalo také plnohodnotné university, jež nabízely čtyřleté studium filozofie (aristotelská logika, fyzika a metafyzika) a teologie (tomism revidovaný

---

¹¹⁶ Ibid. s. 10.

¹¹⁷ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 59.

¹¹⁸ Ibid. ss. 58-9.

¹¹⁹ Ibid. s. 59.

¹²⁰ KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Clamores Eliae – Křiky Eliášovy*. Praha: Primus, 1992.

¹²¹ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 59-60.

optikou humanistického kriticismu).¹²² V duchu své příslovečné praktičnosti nicméně jezuité kromě znalostí u svých žáků dbali také na formu vystupování. Najímali pro ně taneční mistry, jež měli žáky učit jemným gestům, a na universitách se sehrávali učené disputace, které se stejně jako jezuitská dramatická tvorba těšily velké popularitě.¹²³

Wright uzavírá svůj exkurs vzdělávacího systému Tovaryšstva shrnutím:

Jezuitské školství – i když bychom se měli vyvarovat nebezpečí generalizace – většinou usilovalo o kombinaci humanistického vzdělání, jež zahrnovalo úctu ke klasické kultuře, s povinností vychovávat zbožné členy křesťanského společenství.²³ Studenti byli povinni pravidelně zpytovat svědomí, pěstovat niternou spiritualitu a účastnit se mší stejně pilně, jako se od nich vyžadovala četba Cicerona a snaha o dokonalý styl v latinské próze i poezii. V takovém křesťansko-humanistickém duchu vychovávali jezuité nejen dobré křesťany a počestné občany, ale i výmluvné a elegantní příslušníky světského stavu.¹²⁴

Druhou z dvojice předních jezuitských aktivit bylo zakládání a vedení misií. Tovaryšstvo v Evropě postupně rozšiřovalo svůj vliv z měst na venkov. Zajímavé je, že se tak dělo i v oblastech, které nebyly „infikovány“¹²⁵ protestantismem. Dodnes není zcela jasné, bylo-li jejich primárním účelem vykořenění zbytků pohanství, či obroda „zkaženého“, třebaže zjevně katolické společnosti. Venkovské misie každopádně byly pro jezuitu dobrým tréninkem toho, co je čekalo za oceánem; posttridentský koncept, jenž prosazovali, totiž narážel na hlubokou lidovou zbožnost, a jezuité tak často museli hledat kompromisy a přizpůsobovat se místním specifikám.¹²⁶

2.4 Kritéria výběru misionářů

Rozhodování, kterému z pisatelů horlivých žádostí o přidělení do jedné ze zámořských misií bylo vyhověno, podléhalo zvláštním kritériím, z nichž některá podhaluje Cushner:

Some clues about criteria that Jesuit superiors used in sending men to America are revealed in the secret personnel reports on prospective missionaries,

---

¹²² „Ústav jako Collegio Romano, založený roku 1551 a chlubicí se takovými učiteli, jakými byli Kryštof Clavius, Francis Toledo a Juan Mariana, konkuroval římské Sapienze a měl stejně zvučné jméno jako kterákoli přední vzdělávací instituce katolické Evropy.“ – WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 60.

¹²³ Ibid. ss. 60-1.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Termín je dobový – víře silně oddaný Filip II. (kázání ho prý často dojalo k slzám a ve svém Escorialu měl sbírku 7 442 relikvií, včetně 12 kompletních těl svatých, z nichž některé si ke konci života nechával přinášet do svých komnat, kde je uctíval) zřídil na hranicích Španělska „sanitární kordóny“, jež měly zabránit „šíření nákazy“. – CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Libri, 2005. ss. 77 a 78.

¹²⁶ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 61-2.

called *Informaciones*, that were sent to Rome. The provincial of Aragon, Pedro de Villar, wrote in 1597 that Rafael Ferrer, who was going to Peru, was of good health, a good religious man, was firm in his vocation, mortified, devout, prayerful, and was persistent in his desire for the missions. Villar added that Ferrer had no talent for governing, “*para regir no descubre talento.*”¹²⁷ This comment possibly reveals a major piece of information about the individuals who were selected as front-line representatives of European Christianity in America. Provincials were reluctant to send to America potential theology professors, orators, or those showing outstanding intellectual gifts. The result was what José de Acosta [sám jezuitský misionář a přírodovědec] complained of in Peru: the Jesuit houses, he wrote, were filled with pious nitwits who roamed the Andes seeking neophytes.³⁶ Villar’s letter reaffirms that the stolid, plodding long-distance runner was preferred over sprinter.¹²⁷

Těžko odhadnout oprávněnost takových spekulací (sám Cushner píše, že vypátrat klíč k výběru misionářů je dnes už téměř nemožné¹²⁸), je nicméně pravda, že mnoho významných postav americké církevní historie (např. Ruiz de Montoya či Diego de Torres) se v Novém světě již narodilo.

Protipříkladem by naopak mohl být José de Anchieta – „apoštol Brasilie“, který kromě misijní horlivosti vynikal též lingvistickými a poetickými schopnostmi, sepsal gramatiku jazyka Tupi a bývá považován za zakladatele brasílské národní literatury. Je též třeba vzít na vědomí, že i takový „netečný těžkopádný trouba“ byl člověk, který prošel jezuitským vzdělávacím systémem a již před vyplutím uměl několik jazyků.¹²⁹

Pro působení v Amerikách nebyl stanoven věkový limit ani preferovaný společenský status.¹³⁰ Zajímavé také je, že z dvou set šedesáti osmi žádostí o přidělení do misií, které byly podány ve Francii mezi lety 1651 a 1700, pouhá dvacítko obsahovala specifikaci lokace, do níž si žadatel přál být poslán. Většina jednoduše psala, že by si přála „pracovat s indiány“, což podle Cushnera byla snaha zdát se indiferentní, neboť právě to byla ignaciánská ctnost, na níž řádoví duchovní učitelé kladli velký důraz.¹³¹

Šlo o indiference skutečně téměř až stoického ražení; ovšem s rozdílem, že člověk je spíše pánem, či správcem, přírody než její součástí a Osud je zaměněn za službu Bohu:

Člověk je stvořen, aby chválil Boha, našeho Pána, vzdával mu úctu a sloužil mu, a takto spasil svou duši. Ostatní věci jsou stvořeny pro člověka a aby mu pomáhaly k dosažení cíle, pro který je stvořen.

---

¹²⁷ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 24.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ „Římská kolej vypadala jako Evropa v malém a všichni studenti, jak se zalíbením Polanco poznamenává, mohli kázat ve dvou řečech a dorozumět se ve čtyřech nebo pěti.“ – BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. s. 45.

¹³⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 25.

¹³¹ Ibid.

Z toho plyne, že je má člověk užívat natolik, nakolik mu k jeho cíli pomáhají, a natolik že se jich musí zříci, nakolik mu v tom překáží.⁸

Proto je nutné, abychom se vůči všem stvořeným věcem stali indiferentními⁹ ve všem, co je dovoleno svobodě našeho rozhodnutí a není jí zakázáno. A tak, co se nás týká, nemáme chtít více zdraví než nemoc, bohatství než chudobu, čest než potupu, dlouhý život než krátký; a stejně tak ve všech ostatních věcech, že si přejeme a volíme jediné to, co nám více¹⁰ napomáhá k cíli, pro který jsme stvořeni.¹³²

Velkou výhodou Ignatiových *Excercii* je, že si v nich své najde člověk vzdělaný i spíše prostý, přemýšlivý i praktický. Jesuitské plánování našlo využití pro oba: pro prvního subtilní evropské disputatione, pro druhého misie v Novém světě.

Dlouhodobý provinciál té kanadské, Jean de Brebeuf, například požadoval z Evropy především takové lidi, jejichž vlastnosti by potěšily místní obyvatelstvo. Jako nejdůležitější viděl upřímnou náklonnost k indiánům; dále trpělivost, veselost mysli, tichost, pohotovost a schopnost snášet fyzická nepohodlí. Cushner zdůrazňuje, že v žádném z Brebeufových uchazečských profilů se nevyskytuje filosofie či theologie: „It was believed that keen enthusiasm and willingness to endure physical hardship were a fair substitute for philosophical and theological expertise.”¹³³

---

¹³² z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. ss. 17-8; viz též ibid. s. 52 č. 155, s. 55, s. 58 č. 170 a s. 60 č. 179.

¹³³ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 25-27. Také jeden z prvních tří jezuitů na Floridě, „Juan Rogel sám připouštěl, že jeho vzdělání je nedostatečné, a navíc trpěl koktavostí, která mu kazatelskou kariéru prakticky znemožňovala, ale přesto na své představené zapůsobil svým nelíčeným zápalem pro misionářskou činnost v Asii, touhou „trpět pro našeho Pána“ i přesvědčením, že Bůh často „volí nízké a opovrženímhodné tohoto světa, aby tím mátl silné.“²³ Takové protiklady pocitů vlastní bezvýznamnosti a současně touhy snášet nejmučivější útrapy v nejvzdálenějších končinách světa byly trvalým leitmotivem pečlivě budovaných misionářských legend a vyprávění, nezřídka chlubných a propagandisticky pojatých, ale přesto někdy upřímných a hluboce zanícených.“ – WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 80.

3 Všeobecné fenomény dobových misií

Nově objevené světy od počátku skrze misie ovlivňovaly Evropu téměř stejnou měrou, jakou ona ovlivňovala je. V některých oblastech tehdejšího života to bylo velmi zjevné, a nikoho nenapadlo o tom pochybovat; o které oblasti šlo, přehledně shrnuje Wright:

Misie ovlivnily módu a přinesly lepší a přehlednější mapy. Jezuité Eusebio Kino a Matteo Ricci postupně dojdou k nezvratnému zjištění, že Kalifornie a Korea nejsou ostrovy; jezuité budou prvními Evropany, kteří naleznou pozemní cestu mezi Indií a Čínou, budou mezi prvními, kdo překročí Himálaj. Misie také pomohly otřást středověkými pověstmi – Evropa se definitivně rozloučila s mytickým králem knězem Janem¹³⁴ či pohádkami o zemi Kitajců – a zprávy i objevy misionářů byly nevyčerpatelnou duševní potravou evropských intelektuálů (od Leibnize až po Montesquieua), ať už se týkaly jazykovědy, klimatologie nebo zvěstí o „vznešeném divochovi“. To ovšem neznamená, že by jezuitští misionáři nepřicházeli i s vlastními teoriemi. Tak třeba José de Acosta během svého působení v Peru velice seriózně uvažoval o příčinách rozličných nemocí, o důvodech přílivu a odlivu, o vulkanické činnosti a zeměřesení i o možné pozemní cestě mezi Asií a americkým kontinentem [předpokládal, že se tak do Ameriky mohli dostat předci Indiánů].¹³⁵

Touha po čemkoliv exotickém byla taková, že indické koření mohlo v Evropě kupci přinést i dvoutisíciprocentní zisk.¹³⁶ Fysická mapa Nového světa se tak v myslích dobyvatelů zformovala relativně rychle, a podle Cushnera byla hotová dávno předtím, než Evropané porozuměli kulturnímu profilu obyvatel zemí, které dobyli.¹³⁷

To se projevovalo především v již zmíněné jistotě vlastní nadřazenosti. Evropa měla pocit, že musí ne-Evropu „civilizovat“. ¹³⁸ Svatý Roch González říkal domorodcům na Paraná, že je „naučí žít jako lidi.“¹³⁹ Juan Rogel zase učil Calusy Otčenáš a Zdravas ve španělštině, což, jak vysvětlil, „je jazyk k mluvení s Bohem“¹⁴⁰ a jeho svěštětí krajané si na Floridě postavili pevnost na jedné z caluských posvátných mohyl.¹⁴¹

---

¹³⁴ Ačkoliv sami jezuité ještě etiopským králům „kněží Janové“ říkali. – Srov. BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. ss. 151-177.

¹³⁵ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 76-7.

¹³⁶ Ibid. s. 105.

¹³⁷ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 13.

¹³⁸ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 157.

¹³⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 230.

¹⁴⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 40.

¹⁴¹ Ibid. s. 43.

Jakkoliv může být post-tridentské katolictví považováno za vyspělou formu náboženských představ, nebylo zpravidla (právě vzhledem ke své složitosti a snad i díky zmíněným specifikám výběru misionářů) tou vírou, s níž byli domorodci v misiích konfrontováni. Jak referuje Cushner:

The Christianity that the European brought with him to America had been a negotiated form of Christianity that had animistic or pagan roots. However, by a twist of logic, the Christian's rites became a pure form of religion, and the Indian's were a sign of demonic intervention. At no time did the Jesuit missionary offer to the Native American a solely rationalistic, post-Tridentine version of Catholicism. The presentation was always mixed with elements of rituals and imagery that were part and parcel of popular European Catholicism.¹⁴²

I v tom lze hledat rys evropského pocitu nadřazenosti. Viděno z pohledu tehdejšího tridentského theologa: evropská lidová víra, třebaže pověra, byla lepší než ta domorodá.

Je důležité si uvědomit, že podřítit se Bohu se z politického hlediska přímo rovnalo podřítit se španělskému králi.¹⁴³ A to navzdory všem snahám (či spíše v ignoraci) intelektuálů typu Las Casase. Situaci popisuje Wright:

Kultivované učené diskuse o národech a říších, které se na počátku novověku vedly na evropských – zejména španělských – univerzitách, zdůrazňovaly základní právo domorodého obyvatelstva na autonomii a zastávaly názor, že tito lidé nejsou předurčení k otroctví, ale mají se stát příslušníky společnosti ostatních národů. Takové postoje však značně oslaboval všeobecně přijímaný názor, že odmítnutí Krista opravňuje – ba přímo vyžaduje – vojenskou invazi. Tato teorie vedla od roku 1513 k uplatňování bizarního španělského nástroje zvaného *requirimento*,^[144] pomocí něhož se zmatenému domorodému obyvatelstvu, jež zpravidla neovládalo ani jediný evropský jazyk, slavnostně přednesla tato formule: „Nebudu vás nutit, abyste se obrátili na křesťanství. Ale pokud tak neučiníte ... vystoupím proti vám silou a budu s vámi válčit všude a veškerými prostředky.“¹⁴⁵

Jak je ale možné, že hrstka conquistadorů mohla přistát na hustě zalidněném pobřeží, zapíchnout do písku vlajku se svatoondřejskými ostrvemi, pronést dlouhý monolog *requerimiento* a přežít až do doby, než dorazila síla dostatečná k podrobení

---

¹⁴² CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 20.

¹⁴³ *Ibid.* ss. 37-8.

¹⁴⁴ *Requerimiento* – celý španělský text o délce 893 slov viz: LÓPEZ DE PALACIOS RUBIOS, Juan. *Requerimiento*. 1513, K dispozici: [online]. Biblioteca Digital Ciudad Seva, [citováno dne 26. 3. 2015] Dostupné na: <<http://www.ciudadseva.com/textos/otros/requeri.htm>>.

¹⁴⁵ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 105.

nativní populace? Jak mohl osamělý misionář svými řeči beztrestně podrývat moc místních společenských elit?

U některých civilizací, jako například u Aztéků, mohly svou roli sehrát mytologické představy o předurčeném konci vlastní dějinné úlohy či ztotožnění nově příchozích s bohy,¹⁴⁶ častějším důvodem ale mohlo být to, že domorodá moc zprvu jednoduše nepovažovala hlasatele nového náboženství za hrozbu – a než se stačila zorientovat, bylo již pozdě.¹⁴⁷

Cushner uvádí svědectví z Afriky devatenáctého století, vzhledem k podobnému civilizačnímu stupni a společenské organizaci je nicméně pravděpodobné, že mnozí američtí náčelníci šestnáctého a sedmnáctého století nahlíželi na věc obdobně:

The African called the white missionary and his tiny band of local followers “the excrement of the clan,” whose crazy ideas were given no chance of survival. The Christian belief in a god who had a son but no wife, who was the creator of everything, even the “evil forest,”^[148] allowed the outcasts to enter the church, was kind of “mad logic” that was allowed to survive because the village elders thought that it would soon disappear.¹⁴⁹

I přes takový postoj místních (či snad i právě kvůli němu) plnila idea evropské nadřazenosti ještě jednu důležitou funkci – pomáhala raným kolonistům překonat strach a udržet si vlastní kulturní identitu. Evropská kultura pro ně byla výrazem sociální solidarity, způsobem oddělení sebe sama od „necivilisovaných domorodců“, a později také měřítkem loajality k evropské vlasti.¹⁵⁰ Sňatek s někým z nepokřtěných domorodců i pouhé sympatie k jejich kultuře byly často považovány za zřeknutí se kultury vlastní. Občasný výskyt podobných „deviací“ byl misionáři¹⁵¹ zpravila viděn (či přinejmenším označen) jako dočasné šílenství, či působení d'ábla.¹⁵²

Do určité míry mohl tento postoj přispět i k rychlému rozmachu a brutalitě otrokářství v koloniích. Otroctví samo totiž existovalo i v Evropě, jeho podmínky zde

---

¹⁴⁶ Srov. TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. Praha: Mladá fronta, 1996. ss. 69-70 a 76-117 a PAZ, Octavio. *Kritika pyramid*. In *Druhý břeh Západu: výbor iberoamerických esejů*. HOUSKOVÁ, Anna a kol. Praha: Mladá fronta, 2004.

¹⁴⁷ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 6.

¹⁴⁸ Stejně jako v amerických misiích, i tady byl na základě naroubování křesťanství na nativní náboženské prvky „zlý les“ ztotožněn s d'áblem.

¹⁴⁹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 5-6.

¹⁵⁰ *Ibid.* s. 5.

¹⁵¹ Jak bude ještě rozebráno, jesuité tvořili v tomto částečně výjimku, a ve vztazích s ostatními řády i kolonisty jim to způsobovalo nemalé potíže.

¹⁵² *Ibid.* ss. 7-8.

však byly rozhodně mírnější. Brodrick píše, že v polovině šestnáctého století bylo v katolické Evropě velké množství černošských a také arabských otroků – papežové praktiku tolerovali, neboť ji považovali za jediný způsob, jak tato etnika přivést ke křesťanství. V Portugalsku se nicméně stávalo, že zajatci vstupovali s domácím obyvatelstvem v manželství a u evropských jezuitů byli prý černí otroci „v roli služebníků“.¹⁵³

Co se jezuitských misionářů týče, O'Brien píše s odkazem na Reitera, že na počátku sedmnáctého století osvobodili indiánské otroky na své koleji v Asunciónu, že to mělo za následek vyschnutí dotací od kolonistů, kteří se obávali takového precedentu, oni že ale nicméně pokračovali a do roku 1608 osvobodili všechny své indiánské otroky.¹⁵⁴

Což mimochodem znamená, že dokonce ani jezuité předtím nedodržovali Las Casasem prosazené *Leyes Nuevas* (1542), které indiánské otroctví zakazovaly.

Černé „sloužící“ vlastnila asunciónská kolej až do roku 1649, kdy do ní vtrhl zfanatisovaný dav a strůjce útoku biskup Cárdenas je nechal „zabavit“.¹⁵⁵

Vztah jezuitů k lidem černé pleti je vůbec z dnešního pohledu poněkud ambivalentní. Na jednu stranu jsou v *Excercicih* jasně označeni jako *osoby*¹⁵⁶ a v pramenech se zmiňuje péče o jejich duchovní osvětu,¹⁵⁷ na druhou je členové Tovaryšstva (stejně jako Las Casas) často prosazovali jako otroky namísto osvobozených indiánů.¹⁵⁸

Že šlo o skutečný rasism, který ale na rozdíl od dnešního nestál na idealisticko-osvícenských, nýbrž na renesančních základech, dokazuje zmínka v Montoyově popisu paraguayské přírody:

It [jaguár] seeks out the poorest meat: if there is a Spaniard, a black, and an Indian, it attacks the black first; if there are only blacks, it chooses the oldest and the worst smelling [*ó de mal olor*].¹⁵⁹

---

¹⁵³ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. s. 69.

¹⁵⁴ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 402.

¹⁵⁵ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 180 či ss. 348-9.

¹⁵⁶ z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. ss. 41-2.

¹⁵⁷ *Ibid.* s. 241.

¹⁵⁸ Zvláště pikantní je v tomto směru vystoupení Antónia Vieiry, který na Velikonoce roku 1653 kázal v Brasílii proti podrobování indiánů poukazem na osud egyptského faraona, aby následně navrhl nahradit je černými otroky. – WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 111-2.

¹⁵⁹ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 34 a MONTROYA, Antonio

Snad ani není třeba doplňovat, že v Montoyově vidění světa by z oné národnostní trojice další na řadu přišel indián... Jak shrnuje Wright:

Přesvědčení, že s domorodými obyvateli se nemá špatně zacházet a že se nesmějí zotročovat, nutně neznamenalo, že mají být pokládáni za rovnocenné počestným měšťanům Španělska, Francie či Itálie. Slavné paraguayské redukce byly koneckonců jasnou ukázkou evropského paternalismu. A i když Josého de Acosta bezpochyby znepokojovaly brutální výstřelky kolonialismu, legitimitu koloniálních výbojů a kulturní nadřazenost křesťanské Evropy ani v nejmenším nezpochyboval. Byl nezlomně přesvědčen, že pohanské neřádstvo je třeba za každou cenu vymýtit, že je třeba vyvarovat se i sebemenšího náznaku synkretismu a že Evropa je „lepší a ušlechtilější částí světa“. Naopak Peru že se podobá škaredé dceři, ceněné jen pro své bohaté věno v podobě obrovského nerostného bohatství.¹⁶⁰ Acosta byl odpůrcem otroctví, ale brojil též proti míšení krve a nesouhlasil s představou, že by z mestických potomků mohl být vychováván kněžský dorost.¹⁶⁰

V tom posledním byl nicméně spíše výjimkou, což je obzvláště pozoruhodné v kontextu toho, co bylo právě napsáno. Na rozdíl od puritánských Angličanů (ale částečně i katolických Francouzů) se Portugalci a především Španělé (jak ještě bude podrobněji rozebráno) mísili s domorodými populacemi velmi pilně (Mukherjeehová dokonce mluví o „iberské politice míšení“).¹⁶¹ Stejně jako v případě rozšiřování říše i za cenu ekonomické nevýhodnosti zde kromě katolictví mohla sehrát svou roli i určitá „uvízlost“ v renesančním paradigmatu – Španěl nebral domorodce jako „ty druhé“, nýbrž jako určitou nižší formu sebe sama; jako děti, intelektuálně a morálně dosud nedovyvinuté.¹⁶²

I proto mohli být indiáni vnímáni jako podstatně odlišní od heretiků (a židů...)¹⁶³ Tovaryšstvo vycházelo v tomto ohledu z díla svého slavného člena Francisca Suáreze (1548–1617), který jasně formuloval, že zatímco *kacíř* je tvor vzdorovitý, jenž měl šanci

---

Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 22.

¹⁶⁰ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 114.

¹⁶¹ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 160.

¹⁶² „The Jesuit superior general, Francisco Borja, put it clearly in 1571 in instructions to the missionaries of Florida. ‘Always consider carefully the softness of those souls and the primitive states of those minds. They will not be able to shoulder the load that can be borne here in Europe by perfectly rational people who have greater knowledge of God Our Lord.’“ – CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 45-6.

¹⁶³ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 127.

přijmout pravou víru, ale odvrhl ji, *pohan* je člověk nadaný rozumem, kterému se pouze dosud nedostalo příležitosti usilovat o spásu. Z toho důvodu má *pohanovi* být umožněno, aby vlastní a nevynucenou volbou přijal Krista.¹⁶⁴

Jenže přijetí Krista nebylo vždy to, po čem by obyvatelé objevených světů právě prahli. Misie často troskotaly jednoduše proto, že místní obyvatelé byli spokojeni s vlastním náboženstvím a morálkou. Jesuité nicméně nedokázali pochopit, že by někdo dobrovolně odmítl vyměnit pověrečné modloslužebnictví za *pravou víru*, a zpravidla podobné domorodé postoje přisuzovali buď pýše a hlouposti, nebo působení ďábla.¹⁶⁵ Wright upozorňuje, že

přesvědčení o správnosti a nevyhnutelnosti jejich poslání vedlo občas příslušníky Tovaryšstva k nemístnému optimismu, který z nich činil snadné oběti zneužití. Zdálo se krajně nepravděpodobné, že by čínští nebo mughalští císařové přijali křesťanství, přesto však jezuité soudili, že by tak učinit měli. Protože pevně věřili, že k tomu dříve nebo později dojde, zdvojnásobili své úsilí jak v Pekingu, tak i na mughalském císařském dvoře. To oba císaře jistě potěšilo, protože to znamenalo zpřesnění jejich kalendářů i přístup k řadě výtvarných západní mechaniky či příliv nejroztodivnějších technických hraček, které s sebou misionáři přivezli.¹⁶⁶

Je nicméně docela možné, že to jezuitům ani tolik nevadilo. Úspěšnost totiž pro mnohé z nich nebyla to nejdůležitější. Stále podle Wrighta:

Misie přímo ztělesňovaly slavnostní slib, který jezuitští profesové skládali před Bohem, když slibovali „jít kamkoli, kam Jeho Svatost přikáže, ať mezi věřící či nevěře, beze všech vytáček, bez žádostí o peníze na cestu, v zájmu všeho, co se týká úcty k Bohu a blaha křesťanského náboženství.“²⁰ Misie v jistém smyslu představovaly vyvrcholení ignáciánského apoštolátu: misionář byl pravým poutníkem dle nejhlubšího ideálu Ignáce z Loyoly.¹⁶⁷

Neměli bychom také zapomínat, že vytvoření pozemské komunity věřících bylo pouze přechodným cílem. Tím hlavním bylo nebe a tamní blažené patření, jež jezuité toužili domorodcům umožnit a ke kterému vezdejší misie byly vlastně pouhým prostředkem.¹⁶⁸

Z tohoto pravidla se nicméně poněkud vymykají právě paraguayské redukce se svou koncepcí *pozemské civitas dei*, o níž bude samozřejmě ještě obsírněji pojednáno v poslední kapitole.

---

¹⁶⁴ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 114-5.

¹⁶⁵ Ibid. s. 124.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid. ss. 79-80.

¹⁶⁸ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?.* Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 20.

3.1 Náboženské zanícení

Prvního listopadu roku 1606 vstoupil tehdy jedenadvacetiletý Antonio Ruiz de Montoya do Tovaryšstva Ježíšova. Stalo se tak prý na základě vise, jíž se mu dostalo při četbě *Excercii* a v níž viděl širé pláně pohanů (*grandísimo campo de gentiles*), o jejichž blaho sváděli boj otrokáři v podobě d'áblů (*que parecían demonios*) a jesuité v podobě andělů (*varones más resplandecientes que el sol*). Celá scéna prý připomínala poslední soud – souboj andělů s d'ábli o duše. Následně uviděl Krista, jenž mu dal popít „nejjemnějších výparů“ (*bebió de un suavísimo vapor*) z rány na svém boku.¹⁶⁹

Nebyla to jeho poslední vise, a rozhodně nebyl tehdy ani jediný, kdo podobné vise měl (či věřil, že má). Svým přátelům se často zjevovali nedávno ubití mučedníci,¹⁷⁰ některým misionářům v Paraguayi zase duše jejich oblíbených zemřelých indiánů,¹⁷¹ a když byl roku 1628 Nheçuovým kmenem zabit a rozčtvrcen Roque González, promluvil prý jeho srdce ke svým vrahům řkouc: „Já jsem vás něžně miloval a vy jste mne za to strašným způsobem zavraždili. Těžce budete za tuto vraždu pykat. Přesto vás však neopustím a ještě vám dám důkaz své lásky!“¹⁷²

Co se Montoyi týkalo, tolik toužil po poslání, k němuž se cítil být předurčen, že když mu provinciál Diego de Torres oznámil, že ho do Paraguaye nepošle, neboť ho potřebuje víc v Chile, měl pocit, že se mu zastavilo srdce (*hélome el corazón*) a bez odpovědi utekl na Svaté přijímání.¹⁷³ Byla to opravdu silná reakce, uvážíme-li zmíněnou jesuity kýženou *indiferenci* a poslušnost, jíž byli povinováni ke svým nadřizeným. Torresem nicméně pohnula, a Montoya se tak mohl vydat splnit své poslání.¹⁷⁴

---

¹⁶⁹ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 26.

¹⁷⁰ Např. MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 59.

¹⁷¹ Vlámského otce Juana Veseoa volá do nebe duše právě zemřelého zpěváka, kterého učil; Vaseo je potěšen a umírá. – Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 67.

¹⁷² CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 180 či ss. 255-6.

¹⁷³ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. ss. 33-4.

¹⁷⁴ Ibid.

Svatí ho nicméně neopouštěli ani v Paraguayi. Během jedné cesty, kdy „The water gushing along the ground was my bed, that which fell from the skies my roof. I yearned for day, so long was the night“,¹⁷⁵ si zranil nohu.

Deciding that my best medicine would be prayer, I commended myself to my glorious father St. Ignatius, and reminded him of the benefits he promises in his letter on obedience to those who let themselves be blindly guided by that virtue, and of the victories sung by the obedient. I spent a good deal of time on this, since the pain kept me from sleeping well into the night. Hardly had I dozed off for a few moments through exhaustion, when I felt St. Ignatius at my feet. He touched my foot and said: “Go on with your journey; your foot is healed.” I immediately woke up (I am not sure if I was asleep) and tested my leg: it was healed. Bending it, I felt no pain. I stood up, walked about, kicked with my lame foot, and found myself completely well - healed, full of energy, without fatigue. I fell to my knees and thanked God for working such a wonders though his saints.¹⁷⁶

...dalšího dne prý vyzval indiány, jež ho doprovázeli, na závod v běhu.¹⁷⁷

A svatý Ignác nebyl jediný, kdo svým pozemským bratrům pomáhal; jak uvádí Wright:

Jezuitští kněží působící v přední linii přímo hmatatelně cítili, že Xaverský je jejich osobním průvodcem a přímluvčím. V sedmnáctém století prohlašoval jeden kanadský misionář, že jeho mysl „tisíckrát ozářilo a vedlo světlo svatého Františka Xaverského“. Vzal si za vzor jeho život a tvrdil, že „pokud se lidé tohoto světa v honbě za bobřími kožešinami, treskami a bůhví čím ještě nelekají mořských bouří či divochů na pevnině, zač by pak stáli služebníci Boží, kdyby se takových věcí báli?“ Jiný tamní misionář pak poznamenal, že měl pocit, jako by trvalá přítomnost svatého Františka v jejich myslích vedla jezuitu Nové Francie, aby „na tomto konci světa uskutečňovali vše to, co tento apoštol dokázal ve vzdálených končinách asijských.“¹⁷⁸

Z dnešního sekulárního pohledu se jezuitská zbožnost dostávala občas poněkud do konfliktu s jejich pověstnou praktičností a někdy dokonce i s humanismem a soucitem.

Otrokářům ze São Paula se vyplácela taktika, kdy někteří z nich zaměstnali jesuitu diskusemi o teologii, zatímco ostatní plenili misii a chytali indiány.¹⁷⁹ Montoya považoval za horší (*lo que más es*) než cokoliv, co se dělo při nájezdech těchto

---

¹⁷⁵ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 57.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 77-8.

¹⁷⁹ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 104.

bandeirantes, že ve čtyřech kostelích vyhodili z oltáře Svátosti.¹⁸⁰ Když misionáři v redukcí Loreto slyšeli v noci hluk a obávali se povstání, raději než jakoukoliv jinou akci (jako například jít zjišťovat příčinu, uklidnit indiány, pokusit se utéct...) zvolili uchýlení se k modlitbě, „která se z jejich zkušenosti ukázala být platná a efektivní“ (*Valímonos de la oracion, que la comun experiencia nos daba conocimiento de su valor y eficacia*).¹⁸¹

Je ale právě důležité si uvědomit, že tehdejší vnímání světa nebylo sekulární. Jak je vidět z posledního případu, praktičnost a zbožnost se ve skutečnosti (tehdejšího člověka) nevyklučovaly. Pro jesuitu sedmnáctého století bylo nadpřirozené jednoduše součástí světa a bylo třeba s ním počítat stejně jako se změnami počasí nebo s přírodními zákony.

Pro pochopení jesuitského jednání je také dobré uvést, že Tovaryšstvo vyznávalo jakousi zbožnou formu kategorického imperativu. V *Exerciciích* se píše:

Při každé dobré volbě, pokud to závisí od nás, musí být oko našeho úmyslu čisté, že hledím jedině na to, k čemu jsem stvořen, totiž ke chvále Boha, našeho Pána, a k spáse své duše. A tak mi musí všechno, co zvolím, pomáhat k cíli, pro který jsem stvořen. Nesmím nasměrovávat nebo přivádět cíl k prostředku, nýbrž prostředek k cíli.¹⁸²

A o kus dále:

Představit si člověka, kterého jsem nikdy neviděl a neznal a kterému nyní přeji jeho celou dokonalost, a zvažít, co bych mu měl říci, aby dělal a zvolil si k větší slávě Boha, našeho Pána a k větší dokonalosti své duše. A stejně to tak dělat, jednat podle pravidla, které stanovím pro druhého.¹⁸³

Tento imperativ, tento ultimativní *telos* v Bohu, byl pravděpodobně i jedním z pramenů známé touhy po mučednictví, která často až připomíná Vikingy snažící se dostat do Valhally. Takový Martín Urtasun, který zemřel fyzickým vyčerpáním a podvýživou při budování prvních redukcí, prý na smrtelné posteli vyjádřil hořké zklamání nad svou slabostí, jež mu nedovolila vydržet a zemřít jako mučedník slovy: „How soft I am, dying like a seeker of ease in bed.“¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesús, 1892. s. 15.

¹⁸¹ *Ibid.* s. 69.

¹⁸² Následně Loyola uvádí příklady. – z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. s. 57.

¹⁸³ *Ibid.* s. 61, č. 185.

¹⁸⁴ *Gran flojedad es la mia pues como regalon muero en la cama*. (Má slabost je velká, neboť umírám jako změkčilec v posteli.) – MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de

Wright v tomto kontextu popisuje zvláštní fenomén takzvaných „malých mučednictví“:

Cena smrti pro víru byla tak vysoká, že jezuité v Nové Francii ve snaze o dosažení stejné mety zavedli do svého misionářského slovníku i jistý počet menších forem mučednictví. Obstát „v bojích, bitvách, a útocích přírody, jimž jsou hlasatelé evangelia den co den vystaveni“, se de facto rovnalo pravému mučednictví a „vyžadovalo odvahu, trpělivost a obrovskou, cílevědomou píli.“ A právě proto se svým způsobem rovnalo „malému“ mučednictví: „Mnozí by raději dali přednost ráně tomahavkem přímo do hlavy před každodenním pobytem v těchto strašlivých podmínkách.“ Dusivý dým domorodých srubů, „blechy, které vám po celou noc nedovolí spát ... nemluvě o komárech, muchničkách a spoustě dalších nepříjemností“, to vše bylo s oblibou vydáváno za mučednictví svého druhu.¹⁸⁵

Na konec tohoto pododdílu považuji ještě za vhodné zařadit jednu citaci z *Exercitii*, kterou považuji za klíčovou z paradigmatického hlediska.

Pohledět, jak Bůh [...] dělá ze mne chrám, poněvadž jsem stvořen podle podoby a obrazu jeho božské Velebnosti.¹⁸⁶

Domnívám se, že tato prostá věta v sobě odráží myšlenkový vývoj několika staletí. S příchodem renesance zaniká gotická představa člověka jako červa plazícího se v blátě, kam světlo Boží dopadá jen velmi vzácně. Dochází k *divinisasi světského*,¹⁸⁷ důraz se klade na koncept člověka jako *imago dei* (či dokonce *deus parvus*), vše je harmonické, prostupné a inteligibilní. Objev Nového světa, a především náboženské války, však harmonii i inteligibilitu rozbíjejí. Zmatený člověk se utíká zpátky k Bohu jako k jediné opoře v světě, jenž je širý a nepřátelský. Dědictví renesance v něm ale přežívá – pouze se stáhlo ze světa do lidského nitra: do *pravdy srdce*.¹⁸⁸ Člověk již nechodí hledat Boha skrz jediné propojení mezi zemí a nebem v podobě gotického chrámu; protože chrám má nyní v sobě.¹⁸⁹ Nosí ho s sebou, ať jde kamkoli, i v krutých pohanských hvozdech.

Jesus, 1892. s. 67 a MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 58-9.

¹⁸⁵ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 130.

¹⁸⁶ z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. ss. 76-7, č. 235.

¹⁸⁷ FLOSS, Pavel. Mezi sekularizací božského a divinizací světského. In *Evropa a její duchovní tvář*, HANUŠ, J.; VYBÍRAL, J. Brno: CDK 2005 a také FLOSS, Pavel. *Architekti křesťanského středověkého vědění*. Praha: Vyšehrad, 2004. ss. 198, 240, 299-30.

¹⁸⁸ Dobrým příkladem přesunu od renesančního k baroknímu uvažování (a mnoha ohledech protestantským protějškem jesuitů) je J. A. Komenský, který po období epistemického optimismu (*Theatrum universitatis rerum*) prošel za války manýristickou skepsí (*Truchlivý*), aby se nakonec díky nalezené *vnitřní* jistotě (*Labyrint světa a ráj srdce*) stal reformátorem vezdejšího světa (*Obecná porada o nápravě věcí lidských*).

¹⁸⁹ I přes určité středověké reminiscence (či snad právě pro ně) považuji Loyolu za jednoho z prvních barokních myslitelů.

3.2 „Zalévání“ krví a „sklizeň“ duší

Z konceptuálního hlediska je zajímavý také dobový topos přirovnávat oběti mučedníků k zavlažování pohanských zemí a (následně) konverse ke sklizni. De Charlevoix mluví o „zúrodnění“ země mučednickou krví,¹⁹⁰ o tom, že jejich krev učiní zem „úrodnou“ pro křesťanství,¹⁹¹ Cushner zase zmiňuje, že Jacques Gerard popsal zničení huronské misie jako „zavlažení“ země *tot martyrurum sanguis irrigavit*.¹⁹²

Když *cacique* (náčelník) Ytapayu pozval roku 1632 Cristobala de Mendozu a Pedra Romera do své vesnice, aby tam založili redukci, napsali ti dva ve výroční zprávě (*Carta Anua*), že narazili na žílu „in the rich mine of souls that Our Lord has allowed us to discover in this time.“¹⁹³ Stejně přirovnání používal i Montoya,¹⁹⁴ který kromě toho hovořil také o „pokladu duší“ (*tesoro de almas*), jímž je možné „obohatit“ (*enriquecer*) provincii,¹⁹⁵ a o tom, že misionáři v Paraguayi „přijdou pro dozrávající úrodu pohanských Indiánů“ (*á la miés de indios gentiles que ya se iba sazonando*).¹⁹⁶

Tyto příklady nicméně uvádím jako zajímavý příklad analogického myšlení v moderním, nikoliv renesančním smyslu; nezdá se, že by misionáři skutečně věřili, že jejich krev přímo ovlivní schopnost země „plodit“ konvertity. Daleko spíše je význam takový, že domorodci budou pohnuti jejich odvahou, maximálně, že Bůh ocení mučednickou oběť a dalším misionářům bude více nápomocný. Že nejde o případ renesančního magického myšlení, se zdá zřejmé z toho, že kromě *úrody* byly používány právě i výrazy jako *důl*, *pokladnice*, či dokonce *Boží lovci* (*cazadores del Señor*). Poslední uvedenou metaforou sami sebe označovali jesuité, kteří v raném období paraguayských redukcí procházeli (často celé měsíce v kuse) místní hory, kam uprchli někteří Guaraní ze španělských plantáží. Získat pozornost těchto vystrašených lidí nebylo lehké, a tak

---

¹⁹⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 423.

¹⁹¹ Ibid. s. 396.

¹⁹² CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 26.

¹⁹³ Ibid. s. 109.

¹⁹⁴ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 52.

¹⁹⁵ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesús, 1892. s. 28.

¹⁹⁶ Ibid. s. 24, srov. též CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 153, s. 180 či s. 235.

Diego de Salazar například vynalezl metodu, kdy věšel po stromech kovové rybářské háčky (Guaraníi ceněný artikl), aby je přilákal a přinutil je naslouchat.¹⁹⁷

3.3 Taktiky kulturní proměny

Cinkavé a třpytivé rybářské háčky nebyly jediný prostředek, jímž se Evropané snažili změnit náboženské a sociální struktury nativních obyvatel. Tvrdá síla byla nicméně za tímto účelem užívána jen zřídka; v případech, kdy místní zvyky příliš ostře kontrastovaly s mravy kolonistů (lidské oběti v Mexiku či přetrvávající uctívání model v Mexiku a v Peru), a samozřejmě také pouze pokud k tomu Evropané disponovali dostatečnou politickou kontrolou dané oblasti. Ve zbylých případech byla hlavním přímým prostředkem kulturní proměny kritika ústy misionářů.¹⁹⁸

Konvertitům byl ale také umožněn mnohem rozsáhlejší přístup k evropským technickým vymoženostem (včetně zbraní), což jim poskytovalo značnou výhodu nad kulturně méně pružnými sousedy.¹⁹⁹ Na některých místech Evropané pohany společensky ostrakisovali, na jiných se o to alespoň snažili:

In Peru and Mexico, the Spaniards erected social structures that paralleled pre-Hispanic society but allowed only Christians to enter the new arrangement. [...] The French and English were unable to use physical coercion to bring about a change of religion and behavior. Persuasion and the threat of everlasting punishment in hell was the furthest that the agents of religious change would go. For those inclined to accept Western ways, isolation in one of the French-controlled "reductions," or in one of the English "Praying Towns," provided safe havens for religious converts.²⁰⁰

Podobné taktiky volili i jezuité. Někdy nechávali bořit domorodé chrámy, v odlehlejších oblastech Jižní Ameriky však spoléhali především na různé metody přesvědčování, od racionální argumentace výčtem výhod konverse po „plamenná kázání a hrůzné dřevoryty, znázorňující strašlivá muka pekelná“.²⁰¹

Existovaly však i mnohé méně přímé způsoby. Už roku 1567 použil jezuita Villareal jako misijní strategii divadelní hru zobrazující zápas mezi tělem, světem, ďáblem a lidmi,²⁰² a to, v čem Tovaryšstvo nejvíc excelovalo, byla terénně aplikovaná akademická činnost: různé gramatické texty, historická pojednání a kritické rozbor

---

¹⁹⁷ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 111.

¹⁹⁸ *Ibid.* s. 8.

¹⁹⁹ *Ibid.*

²⁰⁰ *Ibid.* ss. 9-10.

²⁰¹ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 115.

²⁰² CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 41.

nativních náboženství se rychle stali běžným jezuitským *modus operandi*; což ovšem bylo možné jen díky jejich klasickému vzdělání. „The predisposition on the world of knowledge became a pillar of colonial control in America“, říká Cushner.²⁰³

Mezi misijními řády panovala řevnivost. Jesuité v knihách, které vydávali, často snižovali schopnosti františkánů a dominikánů,²⁰⁴ a ti se zase nezřídka pokoušeli různými způsoby podryvat úspěchy jesuitů.²⁰⁵

Jak bude ještě podrobněji rozebráno na případu paraguayských redukcí (ale platilo to obecně), misijně se cílilo především na děti, neboť ty byly tvárnější.²⁰⁶ Rozhodně to však neznamenal, že by neexistovaly i speciální způsoby pro konverzi dospělých.

Jedním z nejsilnějších jezuitských nástrojů k destrukci nativních náboženství bylo *Confessionario*. Šlo o bilingvální příručku používanou při zpovědi s přesně formulovanými dotazy, které zpovědník mohl kajícímu položit tak, aby se dozvěděl maximum o jeho chování a náboženském přesvědčení. Jelikož svátost zpovědi byla nutná k přijetí svátosti eucharistie, a ta zase k tomu, aby byl domorodec plně uznán jako člen komunity věřících, tvořil tento rituál jakýsi vlnolam proti všemu, co bylo považované za neslučitelné s křesťanstvím.²⁰⁷ *Confessionario* obsahovalo přesný návod, jak se ptát na let ptáků, rybí pasti, blesky, hady na cestách, sny, válečné rituály, potraty, sex a další temata, jež byla považována za podstatná pro posouzení, zda je člověk „opravdovým křesťanem“.²⁰⁸

3.4 Problém s lovci a sběrači

Někteří misionáři měli tu smůlu, že byli posláni mezi lovecko-sběračské kmeny. Nejen že tyto lidi bylo extrémně těžké konvertovat, neboť zpravidla trávili měsíce (v

---

²⁰³ Ibid. s. 16.

²⁰⁴ Např.: CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. Paraguay v době jezuitských redukcí. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 441,

²⁰⁵ „Španělští dominikáni šířili zvěsti, že jezuité v Góa činí nátlak na místní obyvatele a potírají jim rty hovězím lojem (aby je v očích hinduistů poskvřnili) a pak je po pouhých třech dnech výuky katechismu rovnou křtí.“ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 126.

²⁰⁶ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 8.

²⁰⁷ Ibid. s. 12.

²⁰⁸ „And at the end of it all, the penitent was told ‘Son, all of these abuses and tremors of the body and signs of birds and animals, none of it is to be believed.’³⁵ Or to herbalist, midwives, and sorcerers: ‘Leave that evil prayer because it is perverse, cure only with medicine.’³⁶ The confessor held the keys of the eternal life, and if the penitent wanted to enter, he or she had to accept what the confessor believed to be genuine, pure Christianity.“ – CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 12.

některých případech třeba i celý půlrok) mimo vesnici,²⁰⁹ Evropané měli navíc velké problémy jejich způsobu života vůbec (nějak) porozumět.²¹⁰ V Julí, v peruánských Andách, považovali jesuité sami sebe za šťastné, neboť jejich ovečky byly zemědělsko-pastevecká kultura, a leccos se tak u nich dalo předvídat podle agrárních cyklů.²¹¹ Stejně jako u většiny kulturních překážek však problém spočíval především v malé snaze o pochopení odlišnosti.

Evropané považovali za „civilisovaný“ způsob života stálé zemědělské usídlení, a lovecko-sběračské společnosti tak v jejich očích byly nutně primitivní, zaostalé a barbarské.²¹² Vysoká četnost zmínek o výhodných „přírodních hranicích“ v amerických územněsprávních dokumentech ukazuje, jak velkou důležitost přikládali kolonisté usedlému způsobu života a „nezcizitelným“ právům na vlastnění půdy.²¹³

Přesto se však někteří misionáři časem naučili oceňovat určité aspekty kočovného života některých domorodých skupin. Dochovaly se zmínky vychvalující způsob, jakým se tito lidé dělili o jídlo, jejich lovecké techniky, sociální interakci a kvalitu skupinové kooperace. Šlo však spíše o výjimečné případy. Většina misionářů sdílela evropské přesvědčení o důležitosti stálých a stabilních sídlišť. Koneckonců, jak píše Cushner, „[c]ontrol and indoctrination were keys to success.“²¹⁴

3.5 „Kažení“ domorodců

Esej Michela de Montaigne o objevení Nového světa s názvem *Cestovní kočáry* (*Des coches*)²¹⁵ začíná slovy

Náš svět si nedávno objevil bratra [...] Je neméně veliký, bohatý a členitý než ten náš, nicméně tak nezkušený a tak dětský, že ho ještě učíme abecedě.²¹⁶

Tuto „dětskost“ nicméně Montaigne interpretuje velmi pozitivně, a po chvíli dodává:

---

²⁰⁹ Ibid. s. 5.

²¹⁰ Ibid. ss. 5, 7 a 11.

²¹¹ Ibid. s. 11.

²¹² Ibid.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995. s. 371.

²¹⁶ Ibid. s. 279.

Co se pak týče zbožnosti, zachovávání zákonů, dobroty, štědrosti, čestnosti, upřímnosti, znamenitě se nám vyplatilo, že jsme v nich kulhali za nimi: tato jejich přednost byla totiž jejich záhubou, sami se jí prodali a zradili.²¹⁷

Na rozdíl od otázky kulturní nadřazenosti, tentokrát nebyl sám, kdo si to myslel. Stejně jako jeho esej,²¹⁸ jsou i díla Montoyi a Charlevoixe doslova protkána zmínkami o tom, jak kontakt s Evropany indiány „kazí“, a to především co se víry týče, neboť jim jako křesťané dávají velmi špatný příklad.

Konkrétní případy budou uvedeny později, pro tuto kapitolu postačí, že stejný problém měl již Xaverius v Goa²¹⁹ a Juan Rogel na Floridě:

“In the middle of August I was ordered to live in Orista in an Indian village five leagues from St. Helen's where the Indians constricted me a house and church. [...] When I lived among them, I saw nothing reprehensible, except perhaps a tendency to gamble. They're great traders and merchants and they know how to buy and sell with other people inland. I never saw the vice of theft and if they do anything bad it's because the Spaniards taught them such.”²²⁰

Podle Cushnera tím Rogel²²¹ vyjádřil, co se stalo leitmotivem stížností misionářů ve španělských koloniích: Španělé dávají svým chováním indiánům špatný příklad, zatímco indiáni sami jsou pro zvýšení kontrastu popsáni jako v podstatě absolutně čisté lidské bytosti, neposkvřené jedinou neřestí, vyjma těch, které již stačili „pochytit“ od kolonistů.²²²

Jakkoliv nebylo výjimkou, že autoři těchto zpráv na jiných místech často i stejného textu vykreslovali „divochy“ v nejkřutějších barvách,²²³ svědectví rozhodně nebyla čistě jen propagandistického charakteru a jak v Severní tak v Jižní Americe bylo nakonec jako „jediné přijatelné řešení“ uplatněno úplné oddělení nativních konvertitů od kolonistů.²²⁴

---

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Ibid. především ss. 280-1.

²¹⁹ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 164.

²²⁰ Cit. v CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 45.

²²¹ A před ním ostatně již Las Casas (poznámka autora bakalářské práce).

²²² Ibid.

²²³ Srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008; MONTTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892.

²²⁴ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 45.

3.6 Spojení křtu a nemocí, smrtí

Za další překážku v evangelisaci nicméně mohli misionáři přinejmenším stejně jako jiní Evropané: Kolem roku 1568 vypukla v mnoha osadách na Floridě epidemie (velmi pravděpodobně jedné z Evropy zavlečených nemocí, které se ukázaly být pro domorodé populace fatální), již podléhaly zejména děti, a přivedla místní jesuity do patové situace (o níž referuje Cushner):

When a cacique brought his four- or five-month-old daughter to Bro. Villareal for a cure, the Jesuit read some lines of scripture over her and she recovered. Others brought their children to Villareal hoping he would cure them as well. One died and the *hechiceros* [šamani] who prayed over the child after Villareal said that if the Jesuit had not intervened, she would have lived.²²⁵ Villareal asked Rogel what to do in similar cases. If he baptized children and they died he would be blamed for killing them. [...] Following the Council of Trent, the Jesuits firmly believed that baptism was essential for salvation. But by baptizing the dying, their deaths became inextricably linked with both the Jesuits and the sacrament they administered. In Florida they were accused of being witch doctors and child killers. [...] When a killer epidemic (smallpox?) raged in Guale in 1570, Antonio Sedeño reported that the Indians there accused the Jesuits of deliberately sending their children to heaven.²²⁵

Podle katolické doktríny musela být osoba před křtem řádně poučena a takové poučení často zabralo i několik let.²²⁶ Jedinou výjimkou byli umírající, zejména děti, těm se křest měl udělit i bez přípravy.²²⁷ Huroni tak věřili, že pokřtění přináší smrt,²²⁸ Lulové považovali křest za „skutečný jed“.²²⁹ Taková a podobná obvinění trápila misionáře po celé Americe a nezdá se jim způsobovala nemalé vnitřní rozpory. Osobitým způsobem se s problémem vyrovnali až mexičtí jezuité, kteří obvinění otočili prohlášením, že křesťané (tedy v největší míře oni sami) jsou Bohem chráněni a umírají pouze pohané.²³⁰ Byla to velice chytrá argumentace, neboť misionáři byli na rozdíl od domorodců k evropským nemocem skutečně většinou imunní.

---

²²⁵ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 42.

²²⁶ Srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 398.

²²⁷ *Ibid.* ss. 233 a 271.

²²⁸ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 84.

²²⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 391.

²³⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 42.

3.7 Ďábel stojí za vším

Často se stávalo, že se něco z toho, co misionáři považovali za rozhodně nesprávné (jako třeba kanibalismus), nedalo připsat špatnému působení kolonistů. Anebo někdy naopak indiáni projevovali ctnosti, které byly považovány za ryze křesťanské. Jesuité našli na obě rychlou odpověď: za zlé může ďábel, za dobré *přirozená theologie* (viz výše – Molina). Jak píše Cushner:

The paradox was apparent and frequently expressed. On the one hand, the Jesuits witnessed acts of tender love between Indian children and parents; they observed the Indian laboring at farming, hunting, and building construction; they noticed the reverence the Indian had toward elders.¹⁸ In the Jesuit mind these qualities and behavior could only have originated in a natural theology that disposed the Indian to goodness. “Thoughtful, reasonable people,” were the words used by Rogel to describe the Indians.¹⁹ On the other hand, the incestuous unions of chiefs, widespread polygamy, and almost continual interaction with evil spirits convinced the Jesuits that the hand of Satan was at work although not in complete control.²³¹

Ďáblu se přisuzovalo skutečně všechno: uctívání model, indiánská „lenost“, homosexuální styk,²³² migrace,²³³ jakékoli úspěchy domorodých kněží,²³⁴ a hlavně jakékoliv neúspěchy misionářů, především co se konverse týkalo.²³⁵ Jde o další topos, který se jako refrén proplétá celou Montoyovou *Conquista espiritual*.

Důležité na této koncepci je, že velmi dobře vysvětluje, jak byli členové Tovaryšstva schopni bránit a „kultivovat“ i ty indiány, kteří umučili jejich přátele – v jesuitských očích za ta umučení nemohli, bylo to dílo Satanovo.

Jelikož v podstatě všechny domorodé slavnosti byly vnímány jako uctívání ďábla, různé evropské *fiestas* k svátkům svatých začaly být považovány za nejlepší obranu proti němu, a to i přesto, že často samy měly pohanský původ.²³⁶

První generace jesuitských misionářů byla ještě velmi ovlivněna tehdejší evropskou (především francouzskou a španělskou) posedlostí démonologií a čarodějnictvím,²³⁷ spory řádu s inkvisicí nicméně způsobily, že vášně těch pozdějších v tomto ohledu poněkud vychladly. Proměnu ilustruje opět Cushner:

The witches (*brujas* in Spanish) were obviously working in league with the devil to cloud the minds of the Indians and prevent the Jesuits from

²³¹ Ibid. s. 36; viz též ibid. ss. 19-20.

²³² Ibid.

²³³ Ibid. s. 45.

²³⁴ Ibid. s. 10-11.

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid. ss. 11, 20 a 46.

preaching Christianity. The devil spoke through the dead and through the smoke and fire of Indian rituals. The Jesuits saw the native priests as the witches and wizards, and the common people as misled devil worshippers.

In sixteenth-century Spain, prominent theologians accepted the reality of metamorphosis, nocturnal flight, and magic. Despite the years of philosophy and reasoned learning, these were ideas that sixteenth-century Europeans brought to *La Florida* and were palpable reasons why their doctrine was not accepted. On the other hand, Jesuit theologians of the seventeenth-century caused a stir by accusing the Inquisition of forcing confessions of witchcraft through deception and malice, and pointing out that Inquisition lawyers were remunerated according to the number of convictions they obtained.⁷⁸ This might have had some resonance in America where Jesuit missionaries in the seventeenth and eighteenth centuries were less likely to describe Indian religions as devil worship and witchcraft.²³⁸

Vskutku, v polovině osmnáctého století písaří Charlevoix nachází v Paraguayi daleko méně satanského působení než Montoya, a když už píše o „uctívání ďábla“, interpretuje ho jako „pošetilost“.²³⁹

3.8 Stopy svatého Tomáše

Přirozená theologie nebyla pro misionáře jediný zdroj indiánské „dobroty“. Snad v návaznosti na koncept *prisca sapientia*,²⁴⁰ nemysleli si mnohdy Evropané, že by byli prvními křesťany, kteří prošli nově objevenými zeměmi. Wright popisuje, že

[k]dyž Portugalci přibyli do Indie, občas sami sobě namlouvali, že chrámy a obrazy, které v nich nacházeli, jsou křesťanského původu, že obrazy hinduistických ženských božstev, i když mají více paží, než bývá zvykem na evropských vyobrazeních Madony, představují matku Kristovu. Jezuité, kteří se doslechli o klášterech obývaných muži žijícími v celibátu, uvažovali, zda se snad nejedná o dávno ztracené křesťanské mnichy. Ve skutečnosti to ovšem byli tibetští buddhisté.²⁴¹

V Paraguayi a Brasilii zase věřili, že Jižní Amerikou prošel svatý Tomáš a přinesl domorodcům to z civilisace, co nyní znají. Tomáš je totiž v portugalštině Thomé a místní Tupí a Guaraní uctívali poloboha, měniče, kterému říkali Sumé (Zumé).²⁴²

---

²³⁸ Ibid. s. 46.

²³⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 156.

²⁴⁰ Není samozřejmě možné dohledat přesné prameny uvažování „obyčejných“ objevitelů a kolonistů; *prisca sapientia* nicméně byla v pozdní renesanci hojně rozšířenou představou a objevuje se ještě i u Newtona a jeho současníků – CHRISTIANSON, Gale E. *Isaac Newton*. Oxford University Press, 2005. s. 58.

²⁴¹ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 104.

²⁴² SHAPIRO, Judith. *From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology*. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, *Frontiers of Christian Evangelism* (Feb., 1987), pp. 126-139. ss. 127-8.

Montoya myslil, že to byl právě on, kdo odhalil Guaranijům některá svatá tajemství (*los misterios divinos*) a dal jim koncept Boha.²⁴³ Kromě toho dal prý podle tradice lidem i maniok.²⁴⁴

Také Charlevoix zaznamenává „Pověsti Indiánů o svatém apoštolu Tomášovi, který v těchto zemích údajně hlásal evangelium.“²⁴⁵ Na rozdíl od Montoyi už sice zmiňuje, že mu místní říkají Pay Tuma nebo Pay Zuma, píše ale také, že jim při odchodu „předpověděl, že oni a jejich potomci opět službu pravému Bohu opustí, ale po mnoha staletích přijdou noví poslové téhož Boha se stejným křížem a nanovo obnoví náboženství mezi nimi“²⁴⁶ a že existuje místo zvané Hřbitov Pay Zumy, „kde podle pověsti svatý Tomáš pohřbíval křesťany“,²⁴⁷ na němž Díaz Taño založil redukci Svatý Tomáš.²⁴⁸

Mimo pověstí o svatém Tomášovi zaznamenal Charlevoix u paraguayských domorodců také pověsti „o trojici“ a „o neposkvrněném“ početí,²⁴⁹ což vzbuzuje určité pochybnosti ohledně dějinného bodu, v němž se Evropané naučili vnímat druhého jako *druhého*.²⁵⁰

Podobné „nálezy“ nicméně mohly pro jesuity být dobrou omluvou pro zachování některých prvků původních náboženství (neboť tak mohly pocházet od Boha, a ne od ďábla) a obecně jejich agitace ve prospěch domorodců. Zároveň však také mohlo jít jednoduše o vysvětlení toho, co na domorodém náboženství a kultuře shledávali pozitivní, a čehož přítomnost si v rámci svého paradigmatu nedokázali vysvětlit jinak, než předchozím kontaktem se světcem.

3.9 Konceptuální odlišnosti jako překážka konverse

S některými překážkami jesuitům nicméně nepomohl ani svatý Tomáš. Z určitého úhlu pohledu jim naopak spíše uškodil. Snaha hledat v *druhém* stejné logicky vedla k zásadnímu nepochopení *druhého*. Některé rozdíly však byly natolik očividné, že je žádná renesanční projekce překonat nedokázala:

---

²⁴³ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 50.

²⁴⁴ Ibid. s. 44.

²⁴⁵ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 236.

²⁴⁶ Ibid. s. 238.

²⁴⁷ Ibid. s. 263.

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ Ibid. ss. 383-4.

²⁵⁰ Osobně mám za to, že Todorov a Mukherjeehová jsou poněkud optimističtí, když mluví o tendenci vnímat *druhé* jako stejné pouze v minulém čase.

Juan Rogel silně zastával popsany koncept *přirozené theologie*, a kdykoli mohl, hájil floridské Calusy jako velmi rozumné lidi²⁵¹ „téměř bez jediné neřesti“,²⁵² přesto se i on domníval, že může jejich podmínky výrazně zlepšit, poučí-li je o Bohu. To se nicméně hned záhy ukázalo jako poněkud problematické.

Floridští domorodci nesdíleli aristotelský koncept duše, a tak, když Rogel začal mluvit o patření na Boha v posmrtném životě, ptali se, *co žije po smrti a jaký posmrtný svět má na mysli*. Jejich vlastní koncept totiž byl, že člověk má duše tři: zornici oka, stín a odraz v lesklých věcech. První po smrti zůstává s tělem a může rozmlouvat s živými,²⁵³ další dvě se vtělí do zvířat, a když ta zemřou, do menších zvířat.²⁵⁴ Pro nějaký posmrtný svět, oddělený od našeho, nebylo v jejich kosmologii místo:

“They laughed at me,” wrote Rogel, “when I tell them that all souls are either in heaven or hell and they cannot die.”²⁵⁵

Potom se zeptali, proč Španělé přišli. Rogel odpověděl, že křesťané mají na zemi „kapitána“, kterému říkají papež, a potom ještě jednoho, kterému říkají král Filip, a že tyto dva je poslali, aby Calusům řekli, že existuje jediný Bůh a že pokud Calusové těmto kapitánům odpřisáhnou věrnost, budou jim vládnout jako křesťanům. Na to oni namítli, že ale přece Španělé své spolu-křesťany, Francouze, zabili. Na to mohl Rogel odpovědět jen, že to byli „špatní křesťané“...²⁵⁶

Jak vidno, porozumění bylo značně komplikované, dokonce i pokud nesehrála svou roli jazyková bariéra. I ta ale působila poměrně často, a tak například ačkoliv neměli Calusové vůbec problém odpovědět kladně na otázku „Věříš v jednoho Boha, stvořitele všeho?“, bylo to především proto, že tlumočník použil pro Boha slovo *Ate*, což pro Calusy bylo slunce – nejmocnější síla zodpovědná za všechno světlo a život, které za zvuků zpěvu a hudby každý únor přinášeli nejvybranějšího jelena – staženého a vycpaného kořínky a zeleninou, jehož posadili na nejvyšší osamělý strom tak, aby měl hlavu a hrud' natočenou ke slunci, k němuž se poté modlili „aby v na jejich území vyrostly dobré věci“.²⁵⁷

---

²⁵¹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 36.

²⁵² Ibid. s. 45.

²⁵³ Což Rogel samozřejmě, jakmile se o tom dozvěděl, interpretoval jako „způsob, jak k nim mluví ďábel“ – CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 39.

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ Ibid. s. 37.

²⁵⁶ Ibid.

²⁵⁷ Ibid. s. 38.

Cushner také zmiňuje Rogelem zaznamenaný dialog mezi ním a domorodým caciquem, který dobře ilustruje další častý konceptuální problém – zjevenost:

CACIQUE Where did you learn all these things about God?

ROGEL We have them written from many years ago. The message has not changed over time.

CACIQUE You cannot see your God. Our ancestors told us that *they* saw God at the time of burials. They had to fast many days to see him.

ROGEL God does not have a body. Your ancestors saw the devil. The devil tricked them by turning into different shapes.³⁵

Not only was the Indian cacique bewildered at this interchange, but the Jesuit Rogel wrote that he himself was troubled, in “*gran duda y perplexidad*.”³⁶ He knew cacique to be a good man, one whose intentions were apparently honest. Rogel saw him kneel in front of the cross he had erected in front of the village and offered sacrifices to the cross like those he offered to his idols. Rogel did not object to this.²⁵⁸

To, že Rogel nic nenamítal proti pohanskému způsobu uctívání křesťanského symbolu, je důležitý rys, který, jak bude ještě rozebráno, se stane jedním ze základních prvků *modi operandi* Tovaryšstva. U některých jesuitů (a Juan Rogel je skvělým příkladem) se podle Cushnera objevovala až fascinace nativním náboženstvím, způsobená jeho komplexností a propojeností s každodenním životem indiánů. Misionáři byli postaveni před realitu, která neodpovídala představě barbarského modloslužebnictví, již si s sebou přivezli z Evropy, a čas od času se objevilo i přesvědčení, že „zde musí být ve hře něco vznešenějšího než Satan.“²⁵⁹

Mnohé z domorodých rituálů byly nicméně natolik odlišné od toho, na co byli Evropané zvyklí, že ani jesuité se neubránili připsat je ďáblu bez váhání.²⁶⁰

Podle, možná až příliš foucaultovského, pohledu Mukherjeeové stála navíc za jesuitským studiem nativních náboženství, zvyků a jazyků především snaha skrze vědění ovládat.²⁶¹

---

²⁵⁸ Ibid. s. 38-9.

²⁵⁹ Ibid. s. 46.

²⁶⁰ „Jean de Brebouf’s lengthy account of Huron burial practices was mixed with empathy and revulsion. ‘Our savages,’ he wrote, ‘are by no means savages in so far as their natural respect for the dead is concerned.’⁴ On the Day of the Dead, he continued, the burial grounds were ‘an image of hell. The great open space was filled with fires and flames and the air filled with screaming shouts of the barbarians.’⁵ Brebeuf sketched a scene of diabolical frenzy worthy of a Pieter Brueghel painting. But did he understand what he saw? The only interpreter of the scene in front of him was the filter of his European mind set: the dead should have been remembered in the manner of European Christians, namely by silent prayers, the laying of garland near the gravesite, or by vigil on the eve of All Saints Day.⁶ Fire, flames, and screaming smacked too much of pagan ritual.“ – CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 14-5.

²⁶¹ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures*

Even if Jesuits often learnt local indigenous languages, their aim was to «colonize» through evangelization and also through a kind of protective citizenship of indigenous peoples; such citizenry was informed by cartographies of ‘textualizing’ unknown worlds and underwrote a kind of blindness of cultural difference in terms of languages, religions, colors and community practices.²⁶²

Zajímavé je, že mnoho z poznaného nebylo nikdy k asimilačním účelům využito, třebaže se to přímo nabízelo. Nativní americká víra v absolutní integraci nadpřirozeného v přirozeném (různé formy animistické víry v oduševnělost přírody) by byla poměrně dobře sluchitelná s konceptem Boží všudypřítomnosti, kterou kromě mnoha dobových theologů zastával i Ignác. Žádný pokus o takové sloučení však jesuity (šestnáctého a sedmnáctého století) učiněn nebyl.²⁶³ Je možné, že šlo o příliš citlivé thema.²⁶⁴ *Exercia* i Ignác sám měli problémy s inkvisicí²⁶⁵ a nebylo by bývalo tudíž příliš moudré upozorňovat příliš na nauku, která i přes určité v díle obsažené distinkce²⁶⁶ zůstávala problematickou. Jak ale ještě bude rozebráno, jesuité nevyužili ani například zjevné podobnosti mezi konceptem ráje a guaraníjské *země beze zla*.

K mnoha konfliktům docházelo, neboť domorodci spojovali s náboženství něco, co Evropané ne, a naopak, čehož asi nejlepším příkladem jsou sex a sňatky. Pro většinu nativních Američanů bylo manželství převážně socioekonomickou záležitostí, a pokud se z jakéhokoliv důvodu ukázalo jako disfunkční, bylo bez okolků rozpuštěno. Indiáni nechápali z jejich pohledu naprosto nemístnou důležitost, kterou Evropané svazku mezi

---

/ *San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 167.

²⁶² Ibid.; Jak střed kultur ovlivnily jimi užívané jazyky, ukazuje též BURKHART, Louise M. *The Slippery Earth: Nahuatl-Christian Moral Dialogue in Sixteenth-Century Mexico*. Tuscon: University of Arizona Press, 1989.

²⁶³ CUSHNER, Nicholas P. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 14.

²⁶⁴ Pantheism byl pro křesťanskou filosofii obávaným temným stínem, který ji nicméně provázel napříč staletími. Kvůli pantheistickým tendencím měla problémy i díla takových kapacit, jakými byli Pseudo-Dionysios, Eriugena, Eckhart, jeden čas dokonce Aristotelés, a samozřejmě David z Dinantu, kterého jeho *materia sive Deus* téměř vymazalo z dějin. – FLOSS, Pavel. *Architekti křesťanského středověkého vědění*. Praha: Vyšehrad, 2004. ss. 76, 88, 98, 373, 189-90 a 182-4.

A nešlo jen o středověk. Ačkoliv renesance přinesla v tomto ohledu určité uvolnění, je důležité si uvědomit, že Giordano Bruno byl upálen (mj.) „za pantheism“, a to r. 1600. – BIRX, H. James. Giordano Bruno. *The Harbinger* [online]. 1997, 11. 11., [cit. 2015-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.theharbinger.org/xvi/971111/birx.html>>; srov. KRISTELLER, Paul Oskar. *Osm filosofů italské renesance*. Praha: Vyšehrad, 2007. ss. 131, 133, 135-6, a 183.

²⁶⁵ z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. s. 137.

²⁶⁶ Ibid. ss. 21-2.

mužem a ženou přikládali, zatímco misionáři naopak viděli v přetrvávajícím praktikování předmanželského sexu a polygamie hlavní překážku dovršení christianisace.²⁶⁷

Jiné jevy a činnosti byly zase vykládány za projev křesťanské horlivosti, ačkoliv ve skutečnosti souvisely se starší kulturní vrstvou. Tak například Calusové a mnoho dalších nativních obyvatel Amerik poslouchali mše tiše a s úctou, protože byli zvyklí poslouchat tak rituály svých původních kněží,²⁶⁸ Goanové v Indii ochotně převzali od prvních misionářů biblické verše v portugalštině, protože je považovali za další mantru,²⁶⁹ a když se tamější španělští inkvizitoři radovali nad horlivostí, s níž se novokřtěnci dobrovolně bičují, netušili, že jde ve skutečnosti o starou hinduistickou praktiku.²⁷⁰

Obdobně jako Evropané nechápali kultury, jež objevovali, nedokázali domorodci nezdědka pochopit mnohé z evropských zvyků a náboženských prvků. Jak ilustruje Wright:

Proč by měl kterýkoli obyvatel Číny šestnáctého století, země, kde poprava ukřižováním byla vyhrazena banditům, uctívat někoho, kdo byl před 1500 lety kdesi na druhé půlce země takto potrestán? Takovými myšlenkami se trápil i mughalský císař Džahángír, který nedovedl pochopit, proč křesťané, kteří svého Krista hluboce ctí, ho zároveň zobrazují v tak potupném postavení.³⁰ Proč, pošklebovali se čínští kritikové misionářů, je-li Bůh jezuitů tak laskavý a všemohoucí, dovolil Adamovi a Evě spáchat hanebnost a zavinit tak dědičný hřích, jehož důsledky postihují všechny další lidské generace bez naděje na odpuštění? Podobně reagovali i Huróni na představu o smrtelném hříchu, pro který neexistuje odpuštění.³¹ Podobné otázky kladli i jiní. Například se ptali, proč Bůh stvořil ďábla, je-li tak dobrotivý a všemohoucí, jak jezuité tvrdí. Nebo proč, je-li křesťanství takovým požehnáním, odpíral je tak dlouho obyvatelům Asie a Ameriky? [...]

A bez ohledu na toto vše – proč by vlastně měl kdokoli brát vážně náboženské ideály lidí tak podivného vzezření? Misionáři v nové Francii, kteří se pokoušeli zvládnout pro ně do té doby zcela neznámé místní jazyky, se jako první učili právě ty věty, které slýchali nejčastěji: naneštěstí k nim patřily málo lichotivé poznámky typu „vypadá jako pes“ a „má hlavu jako tykev“. Trvalo dlouhá léta, než indiáni začali jakžtakž důvěřovat mužům s plnovousy (odpornými v jejich očích), kteří žili v celibátu a v ovládání kánoe byli naprosto nemožní. Velice nenávislný japonský protikřesťanský traktát ze sedmáctého století uvádí, že když první evropská loď přistála u japonských břehů, „objevilo se jakési naprosto nepopsatelné stvoření, jež se tvarem podobalo lidské bytosti, ale spíše připomínalo dlouhonosého skřeta.“³² Copak kdo mohl uvěřit myšlenkám či záměrům lidí, kteří – jak to viděli jejich japonsští současníci – mají tak otřesnou úroveň osobní hygieny? [...] Jiní zase pokládali misionáře a jejich vybavení za pouhé módní kuriozity. Roku 1594 hlásil misionář Francisco Pasio, že mnozí Japonci „nosí na hrudi růžence z naplaveného

---

²⁶⁷ Ibid. s. 15.

²⁶⁸ Ibid. ss. 39-40.

²⁶⁹ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 163.

²⁷⁰ Ibid.

dřeva nebo křicifixy zavěšené přes rameno nebo u pasu. ... Toto vše činí nikoli aby se posmívali křesťanství, ale aby dokázali, že jdou s poslední módou.²⁷¹

Mnohé ze zmíněných problémů se jesuitští misionáři snažili vyřešit přizpůsobením v čemkoliv, co podle nich přímo neodporovalo křesťanské víře.

3.10 Akomodace

K takovému řešení měli ostatně velmi dobré ideologické předpoklady. V opozici k Lutherovi a Kalvínovi (podle nichž inklinoval člověk bez milosti Boží jednoznačně ke zlu) prosazovali jesuitští theologové šestnáctého a sedmnáctého století pojetí člověka jako bytosti, která je schopna dosahovat cnosti a dobra čistě přirozenými prostředky.²⁷² Zásadní byly v tomto ohledu spisy Luise de Molina a jeho koncepce *čisté přirozenosti*; tedy již zmíněného hypotetického stavu člověka narozeného bez dědičného hříchu, a přesto stále vystaveného pozemským strastem i smrti, bez možnosti vstupu do života věčného.²⁷³

Podle Cushnera jesuité aplikovali Molinovu teorii v misionářské praxi, díky čemuž pro ně indiáni byli bytostmi dignity a potenciální morální bezúhonnosti. Toto prisma je také silně motivovalo k hledání (či spíše promítání evropských konceptů) „cnosti“ v domorodém chování, a v kombinaci s humanistickým vzděláním je také disponovalo vidět některé odlišnosti spíše jako odstíny *stejného*, než jako podřadné *jiné*.²⁷⁴

Tyto theologicko-filosofické základy nicméně sami o sobě nestačily k vývoji dobově vskutku výjimečně tolerantního jesuitského postoje. První členové Tovaryšstva přicházeli do Nového světa s obdobnými předsudky jako jejich krajané, a jakkoliv mohly přispět názory, jež si přinesli z evropských učeben, zásadní roli sehrála srážka s domorodou realitou (které se koneckonců jesuitům, působícím u nativních kmenů jen osamoceně či ve dvojicích, dostalo více, než komukoli jinému). Cushner uvádí příklad z Floridy (první jesuitské misie ve španělských amerických koloniích).

The Spanish soldiers could not understand what they saw. They reported in horror the human sacrifices of a cacique's servants, the "enchanters" who wore horns on their heads and howled like wolves, the idols that made noises like mountain

²⁷¹ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 84-5.

²⁷² CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 44.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Ibid.

animals, and the deboning of a chief at his death. The macabre reports from Florida about the customs of Indians had a deliberately sensationalist intent. The Spaniards, however, could only explain the wild dancing, shouting, drinking out of the enemy's skull, and lack of clothing as features of a society under the devil's control. The only criterion they had for judging such behavior was from their Western culture. "Bestiality," was the characteristic description of the Indian's customs.¹⁵

Juan Rogel and his Jesuit associates brought with them the same cultural prejudices as the Spanish soldiery. The only difference was that the Jesuits believed that the Indian was capable of modifying his behavior. One might be tempted to say that the European missionaries were content to modify the religious beliefs of the Indians while tolerating the rest of their behavior. Such was not the case. Having long hair, dressing in short loincloths, and speaking the native language were elevated to almost equal ranks as unbelief in the Christian God.¹⁶ The Spanish missionaries at first seemed to view short hair and Western clothing as essential to Christian belief. Long hair, after all, was for women. However, Rogel stated early on that he found "no impediment to planting the faith among these people, if God enlightens their understanding and moves their wills."¹⁷ Rogel felt that the Indians' custom of polygamy was no obstacle to conversion.²⁷⁵

A tak to pokračovalo: Jak s nimi žil, naučil se postupně rozlišovat a chápat jejich zvyky, takže když později chtěl guvernér Menéndez nechat spálit jejich modly, dokonce je bránil řka „They don't understand about the devil.“²⁷⁶ Opravdu tomu nerozuměli. Klíčový na této křesťanské nauce je totiž zápas mezi silami světla a temnoty o individuální duše smrtelníků. Jak bylo zmíněno, Calusové neměli pojem posmrtného světa, a aby bylo vše ještě komplikovanější, každý individuální člověk měl tři duše. Rogel to tou dobou již začínal chápat a po nějaké době dokonce prohlásil, že caluský „způsob života je natolik řádný a spořádaný, že i pokud se stanou křesťany, nebude na něm třeba nic měnit.“²⁷⁷

Podobně „Matteo Ricci s vlasy spletenými do copánku a v oděvu konfuciánského učence, znalý klasických konfuciánských spisů, využíval svých pozoruhodných schopností k získávání přízně čínských intelektuálních a politických elit, které ohromoval evropskými znalostmi matematiky, geografie a vědeckých výtobytků“²⁷⁸ a, jak uvádí Wright,

[d]okonce i v Nové Francii, kde se zavržení místní morálky pokládalo za zvlášť důležité, čas od času docházelo k přemostění kulturní propasti, která dělila Evropany od indiánů. Zdá se, že Paul Le Jeune si dobře uvědomoval měnlivou povahu kulturních konvencí. „Ach, jak neurčitě jsou soudy lidí!“ napsal. „Někteří spatřují krásu v tom, v čem jiní vidí škaredost. Ve Francii se za nejkrásnější pokládají bělostné zuby, na Maledívách takový chrup mají za znetvoření, a proto si zuby barví na červeno, a v Číně, pokud mne má paměť neklame, si je barví černě. Kdo má

---

²⁷⁵ Ibid. ss. 35-6.

²⁷⁶ Ibid. s. 39.

²⁷⁷ Ibid. s. 43.

²⁷⁸ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 74.

pravdu?²⁷⁹ Ztracovat každý jednotlivý rys jinakosti je nerozumné a kontraproduktivní, soudí Le Jeune, a šířitel evangelia v Nové Francii učiní nejlépe, bude-li pěstovat vlídnost, pokoru a ušlechtilé milosrdenství.³⁴

Moudří mužové jako Jean de Brébeuf nabádali své kolegy, aby se kde je to jen trochu možné přizpůsobovali všem místním zvyklostem, které přímo neodporují křesťanské morálce. Jsi-li mezi Huróny, radil Brébeuf, pak nikdy nenech hostitele čekat a vždy měj u sebe křesadlo, abys mohl uspokojit jejich touhu po kouření. Nikdy také neklad' příliš mnoho otázek, protože Hurónům jsou upovídání lidé protivní. Zejména dbej na to, abys, pokud pádluješ kánoi, udržel stejné tempo po celou cestu, neboť Huróni nemají rádi ty, kteří mění své pracovní nasazení. Je rovněž důležité respektovat kulturu obdarovávání.²⁷⁹

Ukázkovým příkladem jezuitských akomodačních schopností byl pak Robert de Nobili:

Do jihoindického města Madurai přibyl roku 1606 a brzy si uvědomil, že učiní nejlépe, když se oblékne do šafránového hábitu žebravých hinduistických mnichů, jelikož lidé v evropských oděvech bývají pokládáni za *parangi*, nenáviděné cizince. Krom toho přestal jíst maso, ryby a vejce, vrhl se na studium tamilštiny a sanskrtu, přestal mluvit portugalsky, přijal tamilské jméno a zatímco sám se soustředil na významnou vrstvu bráhmanů, ustanovil oddělenou třídu kněží pro příslušníky nejnižší vrstvy kastovního systému.²⁸⁰

Je třeba stále mít na paměti, že všechna tato jezuitská snaha měla biblický základ.

„Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.“²⁸¹

Dokonce i ohromné jazykovědné úsilí jezuitů, jež je mimo jiné dodnes základem lingvistické kategorizace jihoamerického kontinentu, mělo především náboženské kořeny.²⁸²

²⁷⁹ Ibid. s. 118.

²⁸⁰ „Byla to přesná obměna politiky, kterou v Číně nastolil Matteo Ricci, když se v oděvu konfuciánského mudrce řídil zvyklostmi intelektuální elity říše, či apoštola Vietnamu Alexandra Rhodese, který nosil dlouhé copy a chodil v pantoflích. Když Alessandro Valignano pochopil význam pastorační práce mezi inteligencí starých říší Východu, přikázal misionářům v Japonsku, aby přejali „způsob správného chování“, to jest vyzdobili své domy v japonském stylu, zřídili čajové pavilony a aby rýži a polévku jedli u nízkých japonských stolků. Bylo by rovněž velice dobře, radil, aby jezuité častěji dbali na osobní hygienu [...] Neexistoval lepší způsob, jak podepřít odhodlání na křesťanství obráceného samuraje, než vyšperkovat kázání militaristickými prvky a výrazy. A tak jezuité s oblibou připodobňovali opuštění víry kvůli pronásledování či společenskému ostrakismu k chování zbabělého generála, který opouští bojiště, když se situace vyvíjí pro něj nepříznivě.“ – WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 117-20.

²⁸¹ Matouš 28:19-20.

²⁸² „Už od prvních novozákonních letnic se v církvi zakořenila víra, že slovo Boží má být všem lidem hlášáno v jejich mateřštině. A jezuité brali tento požadavek vskutku velice vážně [...] Anchieta zpracoval gramatiku jazyků latinskoamerických Tupí-Guaraníjů; Enemond Massé a Jean de Brébeuf sepsali v Nové Francii hurónsko-francouzský slovník; de Nobili se stal významným znalcem sanskrtu, tamilštiny a jazyka Telegů; Alexandr Rhodes vypracoval slovník latinsko-persko-annamský a jeho systém přepisu

K rychlé akomodaci i smíšení kultur nicméně přispěl též fakt, že forma křesťanství, kterou jesuité obyvatelům Amerik nabízeli, měla často daleko k abstraktní teologii tridentských doktorů. Přes veškeré své vzdělání jako kdyby misionáři měli radost, že se po odjezdu z Evropy mohou vrátit k lidové zbožnosti plné amuletů, zaříkávání a magie; ne nepodobné té, kterou před jejich příchodem praktikovali domorodci. Je možné, že tento „krok zpět“ byl aplikován vědomě, právě s účelem snazšího přiblížení se indiánům. Stejně tak je ale možné, že v současnosti čtené theologické opusy šestnáctého století byly dílem velmi úzkého okruhu extrémně vzdělaných lidí, mimo nějž byla „lidová víra“ mnohem rozšířenější, než si dnes představujeme; alespoň to tedy vyplývá z Cushnerova zkoumání:

The rosary could undo curses and spells. Relics of the saints protected against bad luck. Opening the Bible to a random passage replaced casting lots. A saint's medal guaranteed protection in danger.²⁶ This mix of Christianity and magic was not seen so much as blending of the pagan with the Christian but as an authentic expression of true Christian blend. His methods of opposing the devil by substituting images, shrines, rites, and an omnipresent cult of saints, were time-honored ways of Christianizing the European frontier, a popular theology that had little foundation in the Council of Trent. In fact, the liturgy and modes of piety that the missionaries brought to America were those of rural world of the European peasant.²⁷

[...] The missionary would have argued that the shrine, the medal, and the rite were metaphors, symbols, hints of God is like, not an attempt or magical instrument to force God to do what we want. It is questionable whether the Indian or the Jesuit saw the statues and rites in those terms. The Spaniard and Mediterranean European preferred the concrete to the abstract. The virgins clothed, decorated, and pampered in Seville during Holy Week or in Lima, Peru on June 21, occupy an important place in the popular spectrum of theological values. Layers of devotion focusing on relics, local saints, the Virgin Mary, and on Jesuit rivaled the official Catholic liturgy for preeminence.

Although most Jesuits came from sophisticated cities or as young men had been sent from their villages to city colleges, they nevertheless carried with them to America these popular religious practices that in fact helped the Native American ease the transition from pre-Hispanic to post-Tridentine belief systems. Just as early European Christianity almost winked at homosexuality²⁹ so the European missionary freely substituted his rites for the Indian's, his medals for the Indian's talisman's, his prayers for Indian's incantations. The European's tolerance ceased only when he met *hechicero*, or native priest, because only he threatened and implicitly (and sometimes explicitly) challenged the authority and social status of the missionary.²⁸³

---

vietnamštiny do latinky se udržel až do současnosti.“ – WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 121.

²⁸³ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 20-1.

Je nutné poznamenat, že jakkoliv se jesuité přizpůsobovali místním zvyklostem ve způsobu života i v okrajových záležitostech víry, byli zpravidla velmi nekompromisní v tom, co považovali za její jádro. A to i přesto, že za to mnohdy platili nejvyšší cenu v podobě smrti, vyhnanství či mučení.²⁸⁴

3.11 Kritika akomodačních technik a příčiny zániku misí

Posice Tovaryšstva byla složitá a vyžadovala obhajobu a jemné manévrování jak na straně konvertovaných, tak doma v Evropě; což dobře ilustruje Wright:

Úsilí jezuitů o rozpoznání toho, čím lze potěšit nebo odzbrojit domorodé obyvatele, mohlo být leckdy zjednodušující a příležitostně i urážlivé, ale některé jejich snahy, například pokusy kanadských misionářů o porozumění mimickým a řečnickým technikám indiánů, byly neobyčejně důvtipné. Nadto jezuité často a s oblibou zdůrazňovali, že podobné strategie mají v křesťanstvu dávnou a úctyhodnou tradici. Stejných postupů užívali Cyril a Metoděj, když šířili evangelium mezi Slovany, a podobně si počínali i dávní apoštolové. Cožpak svatý Pavel nehlásal, že spása má být zvěstována všem lidem bez rozdílu? Což nekritizoval ty příslušníky raně křesťanské obce, kteří chtěli ze svého středu vyloučit neobřezané pohany? Sám Bůh se rozhodl podat své poselství tak, aby bylo přístupné všemu lidstvu: „Tak jako Bůh se učinil člověkem, aby člověka k sobě vyzdvihl, ... tak misionář se bez obav má stát takřikajíc divochem, aby divochy přivedl ke křesťanství. ... Musíme je následovat do jejich příbytků a přizpůsobit se jejich zvykům, ať jakkoliv směšné nám připadají.“²⁸⁵

To nicméně nestačilo mnoha evropským kritikům, přesvědčeným „o nechutné tendenci jezuitů tolerovat, ba i obdivovat jiné víry, hledat s nimi společný duchovní základ, radovat se, když v posvátných textech cizích kultur narazí na křesťanství připomínající obrazy či myšlenky, k jakým například náleží mýty o Potopě nebo obraz stromu života a hada.“²⁸⁶

A tleskat konfucianismu a hlásat, že pod jeho mylnou interpretací se skrývá cenné jádro, je už dost samo o sobě dost zlé; nadto extrémní tvrzení, že konfucianismus sdílí společný základ s křesťanstvím, ba dokonce že je jeho předobrazem, je smělou a dotěrnou představou [...]

Mnozí kritikové vinili jezuity z hříchu opomenutí, protože v Číně často vypouštěli zmínky o ukřižování, jelikož tento trest tam byl vyhrazen sprostým zločincům, nebo protože se v Nové Francii vyhýbali hovoru o transsublimaci, aby tím nepodkopávali svůj úporný boj proti kanibalismu.³⁹ Jiní zase Tovaryšstvu vyčítali, že svým konvertitům dovoluje, aby si podrželi některé vnější znaky víry či filozofie, kterou údajně opustili. Mnozí se dost mračili, když Roberto de Nobili netrval na tom, aby se jeho bráhmánští konvertité vzdali svých posvátných oděvů, vlasových drdolů a santalových značek na čele. Což takové znaky neprotiřečí

²⁸⁴ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 117.

²⁸⁵ Ibid. ss. 118-9.

²⁸⁶ Ibid. s. 119.

křesťanské nauce, ptali se? Nejsou to přece prvky zcela indiferentní. A jak hodlá Ricci obhájit, že svým novým křesťanům dovoluje dál provozovat rituály spojené s úctou k předkům a konfuciánské obřady? Taková politika musí nutně vést k nejodpornější formě synkretismu a falešné, poskvrněné podobě křesťanství, varovali. Ricciho tvrzení, že všechny tyto rituály – synovská úcta k zesnulým a konvenční obřady, jimiž intelektuální elita vzdává čest svému filozofickému mistru – jsou v jádře spíše občanské než náboženské, bylo předmětem vášnivých polemik.²⁸⁷

A velmi podobné polemiky probíhaly též ohledně jezuitské překladatelské činnosti:

Kritikové [...] upozorňovali na to, že zatímco jistě není námitek proti překladům Ezopa do čínštiny nebo naopak čínského *Umění válečnického* do francouzštiny, je naopak značně riskantní spoléhat při vysvětlování složitých doktrinárních záležitostí na místní jazykové tropy či obrazy, nebo překládat klíčové náboženské pojmy do hovorového jazyka těch či oněch domorodců. Co když místní jazyky vhodný výraz zcela postrádají? (Huróni například vůbec nemají slovo pro hřích.) Co když se místní pojetí abstrakce či obecných principů vyvíjelo naprosto odlišným způsobem? [...]

Přesvědčil se o tom už v šestnáctém století František Xaverský, když spolehnuv se na nepřesnou informaci použil v japonštině pro překlad slova Bůh výrazu *dainiči*, který bohužel znamená spíš cosi jako „síla osobní moudrosti, jež osvěcuje vesmír“, čímž nechtěně způsobil, že křesťanství vypadalo jen jako jakási jiná buddhistická sekta. Když Ricci užil pro Boha čínské slovo *Tchien* (Nebesa) nebo *Šang-ti* (Pán na výšinách), mnozí kritikové se obávali, že představa, kterou tyto pojmy v čínské mysli vzbuzují, jen stěží odpovídá idejím evropských křesťanů. Ale jaká je alternativa? Toporná transliterace latinského slova Deus do čínštiny hrozí, že z tohoto pojmu zbude jen prázdná lingvistická slupka, která v čínské mysli postrádá jakýkoli významový obsah.²⁸⁸

Takové a podobné kontroverze probíhaly vášnivě, neustále a i uvnitř samotného řádu. Jean Valat zakázal například novým křesťanům jakoukoliv účast na rituálech uctívání předků.²⁸⁹ V Etiopii se zase mnozí pokoušeli zakázat mezi místními křesťany běžně aplikovanou obřizku a nutili jim katolický kalendář.²⁹⁰ Nejsilnějšími kritiky byli ovšem představitelé žebrových řádů, a také někteří laici, kteří požadovali úplný zákaz akomodační strategie.²⁹¹

Odpověď jezuitů bývala zpravidla velmi rozumná. „Cožpak mezi prvotními křesťany,“ ptal se de Nobili, „se Svátí otcové všemožně nepřizpůsobovali národům, které usilovali obrátit na svou víru? Což nepřeměňovali i pověřivé a modloslužebné obyčeje na křesťanské tím, že jim dávali jiný smysl? ... Tak tomu přece bylo se svícenou vodou, potravou, svícemi, tanci o svátcích svatých a s mnoha jinými

---

²⁸⁷ Ibid. ss. 119-21.

²⁸⁸ Ibid. s. 121-2.

²⁸⁹ Ibid. s. 122.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Ibid.

věcmi.“ Je třeba mít na mysli, soudili další, že prvotní křesťané přejímali rozličná témata a sami se přizpůsobovali konceptům řecké filozofie.

De Nobili pokládal za nemožné zakázat v cizí kultuře vše, co tak či onak souviselo s náboženstvím. Například v Indii určité rituály a recitace doprovázely všední, každodenní úkony jako čištění zubů, jízdu na koni či zametání podlahy. Krom toho Evropané jsou ti poslední, kteří by si mohli osobovat právo odsuzovat pozůstatky minulých pověr nebo společná východiska pohanské minulosti a křesťanství: „Kdo z nich {Evropanů} ... se kdy vzdal manželské instituce proto, že svatební obřad dříve probíhal pod záštitou boha manželství? Nebo kdo kdy váhal ctít panenství proto, že pohané se domnívali, že panny jsou pod ochranou Diany?“²⁹²

Nejednotnost a spory ohledně jezuitské akomodační strategie, v kombinaci s evropským pocitem nadřazenosti, přispěly výraznou měrou k zániku či značným problémům některých misí:

Sepisovaly se traktáty, pověření emisari cestovali do Evropy a zpět, ale jezuité Ricciho ražení nakonec v naprostém osamění bojovali svůj ztracený boj. Křesťané malabarského ritu byli roku 1623 v Římě pouze terčem posměchu, ale po století ostrých sporů se v letech 1734 a 1744 dočkali papežského zatracení. Roku 1615 Řím uznal čínský ritus, zavrhl jej roku 1645 a znovu povolil roku 1656. V letech 1704 a 1715 papežské proklamace znovu zpochybnily bezúhonnost konfuciánského uctívání předků, užívání slov *Tchien* a *Šang-ti*. Konečný zákaz pak vydal roku 1742 papež Benedikt XIV. Jednalo se o natolik smělé vměšování Říma, že vzbudilo odpor čínského císaře, který byl Riccimu značně nakloněn. Zatímco roku 1692 vydal toleranční edikt, roku 1717 čelila křesťanská komunita v Číně císařskému výnosu, který zakazoval stavbu nových křesťanských kostelů a přikazoval deportaci všech misionářů, s výjimkou několika vědecky užitečných.²⁹³

Domorodí obyvatelé někdy nicméně odmítli křesťanství i tam, kde se jezuitům do jejich práce nikdo nevměšoval. Jak píše Cushner, byl to i případ floridské misie:

The Indian leaders were ambivalent about Christianity. On the one hand, embracing the religion of the Spaniards insured military aid against a non-Christian enemy. On the other, they saw Christianity as destructive of their own religious and social fabric. “These people are here to destroy our Gods. I will jump into the fire with my wife and children and my Gods rather than submit,” they said.⁴⁴ This absolute and determined rejection discouraged Rogel and the Jesuits. “This shows how far the Indians are from receiving the law of God. Nondum venit hora ejus {Their hour has not yet come}.”²⁹⁴

Roku 1568 budou Rogel a Villareal vystřídáni novou skupinou misionářů, kteří budou projevovat ještě méně entusiasmů a navíc si budou plněji vědomi kulturních překážek:

---

²⁹² Ibid. ss. 122-3.

²⁹³ Ibid. s. 123.

²⁹⁴ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?.* Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 40.

“Florida,” wrote the new superior in May 1570, “or the 300 leagues that I have seen of it is one long pile of sand. That’s why there are so few Indians living here. Everyone goes nude unless they have a little piece of deerskin to cover themselves. The great variety of languages take a lifetime to learn.... For nine months of the year the Indians are hunting or scavenging for roots which makes it impossible to preach the gospel to them. They live like beasts and are given to the most heinous sins among themselves. Florida,” he concluded, “is not for the Society of Jesus.”²⁹⁵

Francesco Borgia s ním bude souhlasit, a tak roku 1572 jezuité Floridu opustí (většina odpluje do nových misí v Mexiku).²⁹⁶ Calusové a Tocobagaové vymřou do roku 1700 na neštovice.²⁹⁷

Posledním z obecných jevů jezuitských misí, který považuji za důležité zmínit, je problém přesnějšího určení jejich efektivity. Poukazuje na něj také Wright:

Uvádělo se, že roku 1675 existovalo v Číně 160 kostelů, které navštěvovalo 300 000 konvertitů, o stejném množství japonských křesťanů se hovořilo už v roce 1614. Je nepochybné, že obrovská spousta Hurónů a Guaraníjů se rovněž přiklonila ke Kristu. Xaverský se svého času chlubil, že v Indii „mi někdy až ruce umdlávaly od neustálého udílení křtů – často jsem za jediný den pokřtil celou vesnici“.⁴⁷

Co však tato čísla ve skutečnosti znamenala a nakolik takto frenetické úsilí mohlo ovlivnit kvalitu konverzí? Je téměř nemožné odhadnout, kolik toho neofyté doopravdy věděli o své nové víře a nakolik ji skutečně porozuměli. Japonský daimjó Ómura Sumitada přijal křesťanství roku 1563 a během jediné dekády už bylo na jeho panství 20 000 nových křesťanů. Zůstává ovšem otázkou, zda tyto lidi přiměl ke konverzi politický nátlak nebo vnitřní upřímné zaujetí. V celku to připomínalo situaci Svaté říše římské po roce 1555, když po uzavření augsburského míru začala platit zásada „čí vláda, toho náboženství“. Duchovní svoboda se v šestnáctém století zpravidla na nižší vrstvy obyvatelstva nevztahovala.

Vcelku ovšem byli jezuité v přípravě katechumenů značně úzkostliví. Jednou z prvních věcí, kterou v Nové Francii tvrdě odsuzovali, byla politika masových konverzí, jak ji prováděl světský kněz Jesse Fleche. Ačkoli umírající mohli získat rychlejší cestu do lůna církve, ti, kteří se těšili pevnějšímu zdraví, zpravidla nemohli očekávat svátost křtu bez náležitého poučení o katechismu a podstatného duchovního pohovoru.²⁹⁸

Zásadní v tomto ohledu byla knížečka *Doctrina Christiania*.

---

²⁹⁵ Ibid. s. 47.

²⁹⁶ Ibid. ss 47-8.

²⁹⁷ Ibid. s. 48.

²⁹⁸ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ss. 125-6.

3.12 *Doctrina Christiana*

Jesuité velmi rádi využívali nové vynálezy,²⁹⁹ a jedním z jejich oblíbených byl zaručeně knihtisk, který rychle šířili v koloniích. Sloužil mimo jiné k výrobě bilingvální příručky (vždy španělština či portugalština a některý z nativních jazyků), zvané *Doctrina Christiana*, jež obsahovala modlitby, články víry a dobovou katolickou obdobu dnešních FAQs. První vyšla roku 1539 v Mexiku, následovala portugalská verze v indickém Goa, 1557, a od roku 1584 tiskly *Doctrinas* jezuitské tisky v peruánské Limě, které jimi zásobovaly i ostatní jihoamerické provincie.³⁰⁰

Podle Cushnera šlo o jeden z nejmocnějších misijních nástrojů, jímž jesuité disponovali, jelikož znalost obsahu *Doktríny* byla požadována od všech potenciálních novokřtěnců a přezkoušení z něj umožňovalo misionářům určit, kdo z uchazečů o křest to myslí s vírou opravdu vážně a kdo ne.³⁰¹

Části příručky se učily nazpaměť a byly neustále opakovány. Jeden anonymní jezuitský kronikář napsal, že indiáni v Julí (Peru) znají více komplikovaných theologických tvrzení, než mnozí Evropané theologové.³⁰²

První modlitba, kterou se domorodci z *Doktríny* učili, byla Otčenáš, a to z důvodu, že pro ně byla nejsnáze pochopitelná – i jejich hlavní božstva zpravidla dlela na nebesích, byla stvořitelem všech věcí a mohla odpouštět viny. Následovaly Zdravas a Salve Regina, neboť Marie zastávala (už od raného středověku) prominentní místo ve španělském katolicismu a byla považována za prostřednici mezi Bohem Stvořitelem a člověkem.³⁰³

Bohorodička byla interpretována jako přímlyvce. Latinské *advocata* bylo do španělštiny překládáno jako *abogada*, což ovšem kromě „přímlyvkyně“ znamená také obhájkyň, právnička, a například pro lid Aymara v Peru (do jejichž řeči byla *abocada* přeložena jako *taluma*) tak Marie získala podobu bohyně s mocí ovlivňovat Boha Stvořitele.³⁰⁴

Teprve po osvojení si znalosti těchto tří modliteb učili se Indiáni Credo.³⁰⁵

Článků víry, které se v *Doktríně* nacházely, bylo čtrnáct, z čehož sedm se týkalo nauky o Bohu a sedm Kristova lidství. Šlo v podstatě o přehlednou reformulaci toho, co se už indiáni naučili v modlitbách a v Credo:

---

²⁹⁹ WRIGHT, Jonathan. *Jesuité*. Praha: BB/art, 2006. s. 74.

³⁰⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 87.

³⁰¹ *Ibid.* s. 92.

³⁰² *Ibid.* s. 88.

³⁰³ *Ibid.* ss. 88-9.

³⁰⁴ *Ibid.* s. 89.

³⁰⁵ *Ibid.*

1. Je jen jeden Bůh všemohoucí. 2. Otec je Bůh. 3. Syn je Bůh. 4. Duch svatý je Bůh. 5. Bůh je Stvořitel. 6. On je Spasitel. 7. On je velebený.

1. Kristus byl počat dílem Ducha svatého. 2. Kristus se zrodil z panenského lůna Marie, jež byla pannou před, během a po narození Krista. 3. Kristus trpěl a zemřel, aby zachránil nás, hříšníky. 4. Po smrti sestoupil do pekla, kde si vyžádal duše svatých otců, jež očekávaly jeho příchod. 5. Po třech dnech vstal Kristus z mrtvých. 6. Kristus vystoupil na nebesa a usadil se po pravici Boha Otce, Všemohoucího. 7. Kristus přijde znovu, aby soudil živé a mrtvé; dobří budou užívat jeho slávy, neboť plnili jeho přikázání, špatní budou trpět, neboť neplnili jeho přikázání. Amen.³⁰⁶

Následovalo deset přikázání doplněných pěti církevními přikázáními nařizujícími Indiánům účastnit se sobotních mší a mši v postní dny, nejméně jednou do roka podstoupit zpověď, účastnit se velikonočního Přijímání, držet půst ve stanovený čas a odvádět desátky.³⁰⁷

Následoval popis sedmi svátostí a poté popis skutků milosrdenství.³⁰⁸

Navštěvování nemocných, syčení hladových a napájení žíznivých byli Indiáni sto bez problémů pochopit.³⁰⁹ Větší problémy dělalo vykupování zajatců, a také šacení nahých, ubytovávání poutníků a pohřbívání mrtvých vyžadovaly mnohdy obšírné dovysvětlování.³¹⁰

Poslední, co se neofyta musel naučit, byl správný průběh zpovědi: před Bohem, Pannou, svatými i celým lidstvem. Zajímavé a důležité je, že v *Doktríně* byl kladem důraz na interpretaci hříchu jako majícího zároveň spirituální i společenské důsledky

...that not only is God offended but in some way the Christian body is affected as well, so the Christian body is asked to intercede before God in behalf of the penitent.³¹¹

Takovéto provázání duchovního se sociálním muselo pravděpodobně vytvářet silné pocity kolektivní viny a výrazně ovlivňovat podobu a váhu svědomí.

Doctrinam Christianam uzavíraly již zmíněné otázky a odpovědi, které měly sumarizovat v příručce obsažené. Jejich výčet uvádí Cushner:

---

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Ibid. ss. 89-90.

³⁰⁸ Ibid. s. 90.

³⁰⁹ I když, jak ještě uvidíme, co se nemocných týče, nebyl to příkaz pro např. Guarani úplně přirozený.

³¹⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 90.

³¹¹ Ibid.

- Q. Are you a Christian?
 A. Yes, by the mercy of God.
- Q. Who is a Christian?
 A. A baptized person who believes what God and Mother Church teaches.
- Q. What is the sign of a Christian?
 A. The Holy Cross.
- Q. Whom do Christians adore?
 A. Our Lord God.
- Q. Who is God?
 A. The first cause; the beginning of all things; He who made all things, and He who neither beginning nor end.^[312]
- Q. How many Gods are there?
 A. Only one God.
- Q. How many persons?
 A. Three.
- Q. Who is the first person?
 A. God the Father.
- Q. Who is the second person?
 A. God the Son.
- Q. Who is the third person?
 A. God the Holy Spirit.
- Q. Are there three Gods?
 A. There are not three Gods. The persons are three, and only one God.
- Q. Which of the three became a man?
 A. The Second person, the Son.
- Q. How did he become man?
 A. Through the work of the Holy Spirit in the womb of Holy Mary, a virgin before and after the birth.
- Q. Why did he become a man?
 A. To free all men from their sins.
- Q. What were the sins of men?
 A. A sins of our first parents, Adam and Eve, and the sins we commit daily.
- Q. How did he free mankind?
 A. He died on the cross and took upon himself the sins of all mankind.
- Q. After his death, what did the Hell soul of Jesus Christ do?
 A. The soul and the divinity descended to and took up to heaven the souls of the Holy Fathers who were awaiting his coming.
- Q. Was the body of Jesus Christ buried?
 A. Yes.
- Q. Did it rise?
 A. Yes.
- Q. When?
 A. On the third day after his death.
- Q. Did Our Lord Jesus Christ and is remain on earth?
 A. No. After 40 days he rose up to heaven seated at the right hand of the father almighty.
- Q. What role does he have in heaven?
 A. The most advantageous of all.
- Q. Will he one day judge the living and the dead?
 A. Yes.
- Q. When?
 A. We do not know.^[313]
- Q. Does man's soul perish with death?
 A. The soul does not die with the body as takes place with other animals. Only the body dies and the soul lives forever.
- Q. Do good and bad come to live again?
 A. They do and the body is joined with soul to be judged by Christ Our Lord.
- Q. After the final resurrection of

³¹² Zde je silně patrný jesusitský aristotelism a vliv Tomáše Akvinského s jeho „důkazy“ (cest k poznání) Boží existence – srov. FLOSS, Pavel. *Architekti křesťanského středověkého vědění*. Praha: Vyšehrad, 2004. ss 230-40.

³¹³ Další poměrně důležitý bod – vzhledem k přetrvávající módě různých apokalyptických a eschatologických prococtví v raném novověku.

the body, will they die again?	
Q. What will God give the good as their reward?	A. The glory of heaven to enjoy forever.
Q. What punishment will God give the bad?	A. He will condemn them to hell to suffer forever.
Q. What is the Holy Church?	A. The Church is made up of all Christians who believe in God, together with their head Jesus Christ who is in heaven, and his vicar on earth the Pope in Rome.
Q. In this Holy Church are there things that take away sins?	A. Yes.
Q. What are they?	A. Baptism and Confession if one is truly repentant and desires never to sin again. ³¹⁴
Q. In this Holy Church is there the Communion of Saints?	A. Yes.
Q. What is the Communion of Saints?	A. The participation of good Christians in good works and the sacraments.
Q. Who is the host that the priest raised up at Mass for adoration?	A. Jesus Christ A. Our Lord God and true man as he is in heaven.
Q. Who is in the chalice?	A. The true blood of Jesus Christ that he shed on the cross.
Q. What does the Christian have to do to be saved?	A. The Christian has to observe the Ten Commandments of God and those of Holy Mother Church. ³¹⁵

Co bylo řečeno o misionářském tendování ke konkretisaci víry, platilo i ohledně *Doctrinae*. Ačkoliv samozřejmě obsahovala i nevyhnutelné abstraktní záležitosti (nauku o Trojici), nebyla jim věnována přílišná pozornost – byly prostě uvedeny jako poučky, které se proselyta měl naučit a dál po jejich významu nepátrat. Podle Cushnera bylo právě upřednostnění konkrétního před abstraktním výrazným rysem, na němž se shodly španělská a nativní americká kultura.³¹⁶ Šlo o důležitý základ mimo jiné i pro paraguayské redukce.

³¹⁴ Problematický bod katolictví, zvláště po schismatu. Loyola hájil odpustky – z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. s. 23, č. 42. Je možné, že jesuitští misionáři se s otázkou snažili vyrovnat důrazem na svědomí a „kolektivní svědomí“.

³¹⁵ In: CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 90-2.

³¹⁶ „The missionary decorated the central sites of worship with statues and iconography that the Indian could relate to. [...] The Indian like the Spaniards preferred the concrete to the abstract. Not too much concern was given to explaining the nature of the Trinity. Instead, the Virgin Mary, the suffering Christ, and the all-powerful Father became central religious realities for the Indian. The prominent and highest position in each church was awarded to the guardian saint who watched over the parish and was honored at fiesta time. The music, dances, incense, incantations, prayers, petitions, and sacramental rites were what the missionaries selected from the *Doctrina Christiana* as religious essentials.“ – a CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. Ibid. s. 93.

4 Paraguayská specifiká

“Reductions” are what we call towns of Indians who, formerly living in their old fashion in forests, hill country, and valleys, and along hidden streams in clumps of three, four, or six dwellings situated one to three or more leagues apart, have been through the Fathers’ efforts assembled into large settlements, to civilized, human way of life, and to the raising of cotton with which to clothe themselves - having previously been accustomed to live naked and leaving exposed even what nature has concealed.³¹⁷

4.1 Chod a podoba redukcí

Guvernér Hernando Arias de Saavedra (zvaný Hernandarias) vládnoucí v letech 1597 – 1599, 1602 – 1609 a 1615 – 1617 chtěl konsolidovat španělské državy od Buenos Aires na sever, přes Asunción a vytvořit nárazník mezi Španělským a Portugalským teritoriem.³¹⁸

He got his wish. By 1610 Diego de Torres dispatched six Jesuits to what was called missions of *Guayra* and *Tinajiba*, about four hundred miles northeast of Asunción. Their task was to learn the Guaraní language. Eventually only two Jesuits, Joseph Cataldino and Simon Marseta, both Italians, received orders “to open a large scale reduction in the geographic center of Guaira in the most advantageous location they could find and stay there until they hear from me.”³⁵ Marcial de Lorenzana and Francisco de San Martín were posted to the Paraná mission “about 200 miles inland.” [...] Lorenzana then alluded to what to become a major issue dividing Jesuits and Spanish settlers and one that Hernandarias was to regret, the Jesuit adamant opposition to the Spanish demands on the Guaraní for Personal Service, the *Servicio Personal* controversy. “This is the most important mission,” wrote Lorenzana, “because the Paraná Indians control the entire Paraná waterway and have blocked the Spaniards who attempted to use it. The Indians have always claimed that they were exacting vengeance from the Spaniards for the wrongs inflicted on them in unfair demands for Personal Service.”³⁷

Between 1610 and 1620 a thread runs through Jesuit correspondence from the reductions that describes Guaraní attempts to escape Spanish settlers’ demands for forced labor on their farms.³⁸ Hernandarias had stipulated in 1598 that Indians work for Spanish encomenderos, a *mita sin sueldo* it was called, in return for religious instruction that was to take place in church that the encomendero was to build. But instead of forming a bond between encomendero and worker, the opposite happened, Marcial de Lorenzana said in 1610 that the “*servicio personal* has driven many Indians away from the Spaniards.”³⁹ And the Guaraní frequently asked Lorenzana if their encomenderos would come looking for them.³¹⁹

Vztahy mezi Guaraní a kolonisty budou ještě podrobně rozebrány, je nicméně jisté, že strach z přidělení do *encomiendas* (španělský feudální systém) výrazně přispěl

---

³¹⁷ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 37-8.

³¹⁸ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 110.

³¹⁹ Ibid. ss. 110-1.

k rychlému úspěchu redukcí. Ačkoliv historie paraguayské misie je obzvláště násilná³²⁰ a jednotlivé osady byly mnohokrát opuštěny a znovu vystavěny jinde, podařilo do roku 1707 vybudovat třicet guaraníjských „měst“,³²¹ každé o třech až šesti tisících obyvatelích.³²²

Never actually a part of the civil province of Paraguay, the Jesuit missions of Paraguay were virtually independent of all ordinary political control. Firmly established between the Paraná and Uruguay rivers in the 1630s, the mission province, including the college, ranches and farms, expanded rapidly.³²³

Ve čtyřicátých letech sedmnáctého století, kdy redukce dosáhly relativní teritoriální stability, dosahoval počet všech jejich obyvatel zhruba čtyřiceti tisíc,³²⁴ v období demografické kulminace kolem roku 1730 to bylo něco přes sto čtyřicet tisíc³²⁵ a v době vyhnání jesuitů (1767) čítaly 88 864 duší.³²⁶

I v období zmíněného maxima však obyvatelstvo pouhé jedné třetiny misíi přesahovalo počet sedmi tisíc.³²⁷ Vzhledem ke specifickým jejich ekonomiky, k potřebě velkých farem, dobytčích rančů a pastvin a vzhledem k nesnázím spojeným s vládnutím většímu počtu indiánů byla vždy vybudována nová redukce, jakmile obyvatelstvo té staré dosáhlo určité hranice.³²⁸

V době vyhnání jesuitů se osm misíi nacházelo na území dnešní Paraguaye, čtrnáct dnešní Argentiny a sedm dnešní Brazílie.³²⁹

---

³²⁰ Především kvůli nájezdům *bandeirantes* ze São Paula, španělští osadníci bažící po indiánské pracovní síle však také měli svůj podíl.

³²¹ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. ss. 128-9.

³²² MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 398.

³²³ SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 218.

³²⁴ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 185.

³²⁵ Ibid.

³²⁶ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 16.

³²⁷ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 193.

³²⁸ Z počátku 1 000, později až zmíněných 7 000. – LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 192-3.

³²⁹ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 16.

The missions were located between 20° and 30° of longitude and 54° and 57° of latitude – altogether about 100,000 square kilometers – but the area was more than twice that size if the *estancias* (ranches) and the fields of *yerba mate* are included.³³⁰

Jednotlivé redukce byly mezi sebou propojeny systémem řek a cest, který byl ve své době efektivnější než jakýkoliv jiný na kontinentu³³¹ a díky němuž byli jesuité i Guaraní schopni spravovat osady, ranče a plantáže na tak obrovské ploše.³³² Jeden jesuita v roce 1715 napsal, že na Paraná bylo v provozu 2 000 kánoí a téměř stejně tolik na řece Uruguay.³³³ Jistý Altamirano zase roku 1684, že

although the missions west of Paraná extended for 40 leagues (223 km) from Sant' Ignacio to Corpus (later moved to the eastern side of the river) and were separated by a difficult land route, their residents could communicate in three to four days. The system of roads – centered on Candelaria, the most important mission – allowed horses, as well as carts and coaches drawn by oxen, to reach Corrientes or Asunción. Along the way were many stations (*tambos*) where travelers could rest, eat, and change horses.³³⁴

Co se týkalo ulic přímo v redukcích samotných, v mnoha byly vydlážděny téměř století před ulicemi Limy a Buenos Aires.³³⁵ Kostely zde byly nezdárka přes sedmdesát metrů dlouhé a přes dvacet pět široké. Mívaly tři, někdy i pět³³⁶ lodí a jejich architektky byli často Italové, kteří si jméno v oboru vydobyli již v Evropě (mnohdy již před vstupem do řádu).³³⁷ Podobně tamější sochy byly mistrovská díla, z nichž přeživší je možné dosud vidět v některých paraguayských kostelích.³³⁸

---

³³⁰ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 187.

³³¹ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 398.

³³² LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 195.

³³³ Ibid.

³³⁴ In: LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 195.

³³⁵ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 398.

³³⁶ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 202.

³³⁷ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 116 a MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 401.

³³⁸ Ibid. s. 403.

Kostely bývaly bohatě zdobeny, a to jak zlatem a barevnými obrazy, tak také květinami a vonnými esencemi, což mělo svůj význam pro přilákání i udržení konvertitů.³³⁹ Mezi jednotlivými misemi bylo v tomto směru podporováno soutěžení a Charlevoix tvrdí, že pro honosný kostel se jejich obyvatelé vzdali i toho nejnужnějšího.³⁴⁰

Urbanistické plány všech redukcí byly téměř identické.³⁴¹

The central cluster of buildings, or reduction nucleus, in the *divujo* [náčres, plán, konkrétně se zde jedná o *Divujo de un Pueblo de los Indios Guaranis*] is formed by the church; the priest's house; the refectory, the great square in which community activities occurred; the two chapels, one for the children and other for adults; and the crosses at the four corners of the plaza. On the sides of the central cluster are workshops, the offices of *mayordomo*, and the music and dance schools. In front of the nucleus and on its two sides are the houses of the Guaraní. Behind the nucleus is the garden and farm of the priest. Occupying large structures of the left of the nucleus are the granaries used for long-term storage.³⁴²

Z jedné stany kostela byl též hřbitov. Měl oddělené sekce pro muže, ženy, chlapce a dívky. Misionáři, *caciques* a vysocí guaraníjští úředníci byli pohřbíváni uvnitř kostela.³⁴³

Hned po záležitostech spojených s církví zabíraly nejvíce prostoru uvnitř „města“ dílny přádelny bavlny. Bylo pro ně vždy vyhrazeno sedm či osm místností, každá o délce šest či sedm *varas* (yardů, 0,8359 metru, ale *vara* byla též hůl, používaná jako odznak moci).³⁴⁴

V době Charlevoixe měla každá redukce školu gramotnosti, školu hudby a tance a některé též školu latiny.³⁴⁵ Pod označením *colegios* se kromě těchto vyskytovalo též široké spektrum učilišť od tesařských, přes kovářské až po výrobní cihel, a samozřejmě také školy náboženské.³⁴⁶

Each mission had a hospital, at a distance from the village, for those suffering from contagious diseases. The fathers provided rudimentary assistance for

---

³³⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 202.

³⁴⁰ Ibid.

³⁴¹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 110.

³⁴² Ibid. s. 115.

³⁴³ Ibid. ss. 115-6.

³⁴⁴ Ibid. a MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 404.

³⁴⁵ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 117.

³⁴⁶ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 192.

³⁴⁷ MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. ss. 400-1.

the sick, and some of them, particularly those of Italian and middle-European origin, developed a pharmacopoeia of local production.³⁴⁷

Redukce byly dokonce vybaveny rudimentárním systémem kanalizace³⁴⁸ a většina budov měla podloubí s oblouky v římském stylu k ochraně chodců před sluncem a deštěm.³⁴⁹

Klíčovou roli v ekonomice hrály sýpky, do nichž se uskladňovaly přebytky ze společně obdělávaných polí, aby mohly být přerozděleny v časech neúrody, nebo použity jako pomoc pro jinou z jezuitských misí.³⁵⁰

Each reduction had a House of Seclusion, a *casa de la recogidas*, where young pregnant women could stay for the birth of their children, and some had a jail, a *carcel*, a juvenile detention house, *para delinquentes*, as well as an orphanage. An inn (*posada*) for Spaniards, Indians, or anyone (*de todas castas*) passing through was a feature of centralized reduction. And passing through was taken literally, since visits longer than three days by non-Indians were not encouraged.³⁵¹

Obytné domy v redukcích odrážely do určité míry původní *longhousy* Guaraníjů.³⁵² Bývaly třicet až šedesát metrů dlouhé a od deseti do dvanácti metrů široké, pro každou rodinu v nich nicméně byl oddělený prostor šest krát pět metrů s dvěma vchody (jedním na přední verandu a jedním na zadní).³⁵³ V pozdějším období byly z kamene, původně ze dřeva a z vepřovic.³⁵⁴ V San Ignacio Guazú a v Santa Rosa, z nichž

---

³⁴⁷ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 193. Charlevoix píše, že nemocnice a lékárna nejsou v každé redukci, a že léky se musí dovážet z Peru. – CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 198.

³⁴⁸ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 194 a MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 406.

³⁴⁹ MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 404 a CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 116.

³⁵⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 116.
³⁵¹ Ibid. s. 117.

³⁵² MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 404.

³⁵³ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 193.

³⁵⁴ Ibid.; viz též CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 193.

se po vyhnání jesuitů stala španělská města (a tudíž se nerozpadly ani nebyly rozebrány na materiál) je mnoho původních domů stále v užívání.³⁵⁵

Život v redukcích se řídil přísnými pravidly. Nosilo se prosté bavlněné oblečení, pouze za chladného počasí v červnu a červenci doplněné vlněným pončem.³⁵⁶ Ženy nesměly nosit šperky³⁵⁷ ani se při veřejných příležitostech mísit mezi muže.³⁵⁸

Není dovoleno, aby se oboje pohlaví vzájemně prolínala, ani v kostele. Zde jsou muži na jedné a ženy na druhé straně. Jsou dokonce rozděleni podle svého stáří do skupin a každá má svého dozorce, který dohlíží, aby se všichni chovali v mezích mravnosti. Konečně jsou v kostele po obou stranách východy, aby lidé obojího pohlaví mohli vcházet a vycházet, aniž by se vzájemně mísili.³⁵⁹

Ohledně sňatků existovala přísná pravidla, včetně dobově netypické³⁶⁰ věkové hranice. Livi-Bacci s Maederem uvádějí, že:

According to Article 20 of the General Rules, “marriages between Indios shall not be celebrated until the groom is 17 and the bride 15, if there are no reasons for the marriage to take place sooner according to the Superior's judgement.” Parents arranged marriages for their children when they reached statutory age, subject to the consent of a father, apparently with no exceptions. As Cardiel confirmed, “Everybody gets married. Because of their limited intelligence and their great materialism, they are unable to remain celibate.” Sepp mentions minimum ages of sixteen and fourteen; the data confirm the precocity of marriage. Indios from other missions could marry only with the explicit authorization “in scriptis” of the father in the mission of origin (Article 17).³⁶¹

Pro vdovy a ženy, které měly muže na cestách a nebyly schopny se uživit vlastní prací, byly zřizovány útulky, v nichž byly živeny ze společných zásob.³⁶²

---

³⁵⁵ MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. ss. 406 a 408.

³⁵⁶ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 192. a CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 195-6.

³⁵⁷ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 199.

³⁵⁸ Ibid.

³⁵⁹ Ibid. s. 205.

³⁶⁰ Jak ve stanovaném věku, tak (s ohledem na mnohé tehdejší legislativy a jejich reálné dodržování) i v samotné existenci.

³⁶¹ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 197.

³⁶² CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 203.

Existoval přesně daný denní i dlouhodobý rytmus modliteb, ale mši se mohli z propagandistických důvodů zúčastnit i proselytė a pohani, pokud se náhodou v osadě nacházeli.³⁶³

Kostely jsou téměř stále naplněny množstvím lidí, kteří zde tráví veškerý svůj volný čas v modlitbě. Již na zaznění zvonu za rozbřesku se v nich shromažďují děti a po modlitbě zpívají křesťanské písně, dokud nevyjde slunce.³⁶⁴

Pokud zrovna neprobíhala válka, povstání nebo hladomor, byla výživa obyvatel redukcí více než dostatečná jak v kvantitě, tak v kvalitě.³⁶⁵ Jedla se kukuřice, maniok, sladké brambory, luštěniny, dýně, ovoce, cukr, med a maso a ryby v množství, které přesahovalo průměr tehdejší středomořské Evropy.³⁶⁶ Někteří doboví návštěvníci dokonce soudili, že množství hovězího, které Guaraní konzumují, je špatné pro jejich zdraví.³⁶⁷

Guaraní per capita consumption of meat to have been about 82 kg per year (compared with 13 kg in late nineteenth-century Italy) and their per capita caloric budget to have been 2,500 per day in the final phase (not the more prosperous one) of the missions. The caloric estimate, which equals the per capita caloric budget of Brazil c. 1980, is probably low because it does not take into account products like wheat, rice, or eggs.³⁶⁸

Původem slezský jezuita Florian Pauke vyčísľuje, že když roku 1767 přišli španěľští úředníci zabavit majetek jeho redukce, předal jim 24 000 kusů skotu, 1 200 klisen na chov mezků, 1 500 koní, 1 700 ovcí a 500 tažných volů.³⁶⁹ A to byla redukce Svatého Františka Xaverského spíše jedna z těch menších.

---

³⁶³ Ibid. s. 204.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 194.

³⁶⁶ Ibid.

³⁶⁷ Ibid.

³⁶⁸ Ibid. ss. 194-5; srov. též CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 121 a 122.

³⁶⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 437.

Co se týkalo základních potřeb, byly misie samostatné³⁷⁰ a raději, než by se jejich obyvatelé stali závislí na dodávkách od kolonistů, používali v regionu chudém na kovy kamenné nástroje.³⁷¹

Konkrétní zemědělské zaměření jednotlivých redukcí se lišilo podle lokálních přírodních podmínek. Kromě výše zmíněných potravin se pěstovala také bavlna, konopí a tabák.³⁷² Sbíral se vosk a med od „devíti či desíti druhů lesních včel, které se nikdy nenechaly domestikovat, ale v divočině prospívají dobře“ (*que nunca se han dejado domesticar y se crian muy bien por los montes*).³⁷³

Co se naopak částečně domestikovat podařilo, to byla *yerba mate*, cesmína paraguayská, *ilex paraguariensis*,³⁷⁴ bylina,³⁷⁵ o níž ještě v polovině osmnáctého století psal jistý Sánchez Labrador, že její povzbudivé účinky jsou způsobeny obsahem „trochy ohně (*poco fuego*), který zapaluje krev a tím ulehčuje tělu od horka.“³⁷⁶

Rostlina tvořila hlavní exportní artikl chudé provincie *Río de La Plata* a po určitou dobu zde dokonce fungovala jako platidlo, *que como plata corre*.³⁷⁷ Bylo to však až Tovaryšstvo, kterému se po mnoha neúspěšných pokusech a výzkumech jeho botaniků podařilo dostat yerbu z hor do nížin.³⁷⁸ To, že jezuitské redukce byly vystavěny v odlehlých a divokých oblastech, jim navíc zajišťovalo přístup k nejkvalitnějšímu druhu „byliny“.³⁷⁹

---

³⁷⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 117 a SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 218.

³⁷¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 196.

³⁷² Ibid. s. 195 a SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 218.

³⁷³ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 17.

³⁷⁴ Guaraníjsky *ca'áygua*. – CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 118.

³⁷⁵ Což je samozřejmě nepřesné, neboť cesmína je strom. Označení *bylina* se nicméně v pramenech běžně vyskytuje a je ostatně i významem španělského *yerba*.

³⁷⁶ Citováno v CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 118-9.

³⁷⁷ „jež obíhala [bylina] jako stříbro“ – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 17; srov. SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 217 a SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. ss. 247-8.

³⁷⁸ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 118.

³⁷⁹ SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 218.

Kromě *mate* vyvážely redukce též vosk, med, bavlnu, tabák a hovězí kůže.³⁸⁰ Ceny za tyto produkty měly pevně stanoveny, Guaraní, kteří pod jezuitským dozorem zboží exportovali, se střídali a jejich pole byla v jejich nepřítomnosti obdělávána ostatními.³⁸¹

K nejen obchodnímu, ale i průmyslnému či válečnému úspěchu výrazně přispělo, že Tovaryšstvo cíleně rekrutovalo muže projevující v těchto oblastech nadání.³⁸² Seager dokonce tvrdí, že kdyby jesuité chtěli, mohli paraguayský trh ovládnout úplně.³⁸³ Ačkoliv tak neučinili, jejich podnikání jim mezi obyvateli Asunciónu nadělalo mnohé nepřátele a právě těmito kolonisty šířené pomluvy přispěly mimo jiné k vyhnání jesuitů. Ucelený obraz podává Cushner:

Following, perhaps a bit too closely, their founder's maxim to the effect that every spiritual work required a firm financial foundation, the Jesuit missionaries in the reductions rested their spiritual activity on the sale of *yerba del Paraguay* and the raising and sale of cattle products. Proceeds allowed reduction communities to pay the royal tribute tax assessed on each able-bodied Guaraní, purchase church adornments, and even buy incidental articles for the Guaraní.⁶⁵ The process whereby this was done created controversy and in a real sense overshadowed the unique accomplishments of the Jesuits in Paraguay, forcing them continually to look over their collective shoulders to protect their backs.

[...] Every year the pueblos shipped on large rafts, *barcos grandes*, a total of twelve thousand arrobas [cca 138 tun] of [*mate*] tea that were received by the Jesuit procurators in the two cities. The twelve thousand arrobas sold for forty thousand pesos (in the eighteenth century), and the other goods, whether cloth, cotton, or tobacco realized another twenty thousand pesos. From this total, twenty-two thousand went to the royal coffers as tribute payment, three thousand for the *diezmo* tax on the shipped goods, and the rest was divided among the reductions, about 1,266 pesos for each. Knives and cloth for the Guaraní and ornaments for the church were purchased with this sum. And the Jesuit who wrote the report added cynically, "from which comes the million pesos sent yearly to the General of the Jesuits in Rome!"³⁸⁴

Tak trochu campanellovsky³⁸⁵ byli Guaraní již v mladém věku prováděni všemi dílnami, a když se u některého projevil talent pro určité řemeslo, byl k němu ihned

---

³⁸⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 117-9. a CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 193-4.

³⁸¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 196.

³⁸² SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 218.

³⁸³ *Ibid.*

³⁸⁴ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 117-9.

³⁸⁵ Srov. MORLEY, Henry; MORE, Thomas; CAMPANELLA, Tommaso; BACON, Francis; HARRINGTON, James. *Ideal commonwealths: Comprising More's Utopia, Bacon's New Atlantis, Campanella's City of the sun, and Harrington's Oceana*. London: Colonial Press, 1901. ss. 149 a 159.

přiřazen;³⁸⁶ stejně to probíhalo s vlohami k úřednickým činnostem či k povolání strážců.³⁸⁷ Proces se ovšem netýkal žen. Od těch se očekávala péče o rodinu a každý týden mezi ně bylo rozděleno určité množství bavlny a vlny, které musely do týdne dalšího přinést utkané.³⁸⁸ Občas byly též přidělovány na některé polní práce, které „odpovídaly jejich silám a schopnostem.“³⁸⁹

Co se týče často zmiňovaného „komunismu“ v redukcích, prameny a zdroje se ohledně něj poněkud rozcházejí. O'Brien tvrdí, že původně bylo komunitní aktivitou pouze zemědělství, postupně se ale tento způsob hospodaření rozšířil i na veškerou ostatní činnost, neboť byl shledán jako ideální,³⁹⁰ což samo o osobě (ať už tím O'Brien implicitně míní cokoliv) vypovídá pouze o organizaci práce, a nikoliv o vlastnictví. Dobově píšící Charlevoix uvádí:

Neví se zde nic o sporech a stížnostech, *moje* a *tvoje* tady není známo. Protože *nic není soukromého*, je každý připraven s tím málem, které má, podělit ty, kteří jsou v nouzi a pracovat pro druhé stejně jako pro sebe, a často ještě více.³⁹¹

Užití slovesa *mít* se v tomto kontextu zdá matoucí. To že klíčová slova jsou napsána v kursivě, ale pravděpodobně znamená, že jde o odkazy k Bibli či některému z apokryfních textů, a význam je tak možná spíše symbolický. Charlevoix navíc na jiném místě píše:

Mnozí se domnívají, že nikdo v této republice nemá majetek, a každý týden se rozděluje všem rodinám, co potřebují pro své domácnosti. Něco podobného se dělo, když byli Indiáni shromážděni teprve krátkou dobu a nebyli schopni opatřit si své potřeby prací a neměli ještě stálá bydliště. Od té doby, co se již nemuseli obávat změny svého obydlí, byl každé rodině přidělen pás země, který dostačoval k jejich obživě, pokud byl náležitě obděláván, což se postupně naučili. [...] Avšak kromě pozemků, které byly každému *otci* rodiny přiděleny do vlastnictví, nebo těch, jež byly zúrodnovány, jak se redukce zalidňovala, existovaly ještě *pozemky patřící obci*. Jejich výnosy byly ukládány do veřejných skladišť, aby sloužily v případech nepředvídatelné nouze nebo pro zaopatření církevní obce a všeobecně k službě Boží, jako i pro vdovy, sirotky, nemocné; pro ty, kteří byli zaměstnáni službou u oltáře nebo povolání k válce, nebo zase využití k práci pro krále; dále pro zaopatření

---

³⁸⁶ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 192

³⁸⁷ Ibid. s. 209.

³⁸⁸ Ibid. s. 193.

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 399.

³⁹¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 197.

kaziků, *corregidora* [nejvyššího domorodého úředníka redukce] a ostatních úředníků, pro všechny potřebné a také pro případ špatné úrody.³⁹²

Přiznávám, že co znamená kursiva v těchto pasážích, nemám tušení.³⁹³ Zdá se nicméně zřejmé, že i O'Brienem pojednávaná práce byla do značné míry soukromá, a pouze občas a na některých polích se pracovalo společně. To ostatně potvrzuje také Cushner:

Fields that were for the benefit of the entire community called *sementeras comunes*, in which were grown corn, vegetables, and cotton, were worked on Mondays and Saturdays during seven months of the year. Only weavers and blacksmiths were exempt from work on community lands. Cattle destined for community consumption grazed on community pasturelands.³⁹⁴

Nešlo tedy o komuny tak, jak je známe z devatenáctého století. Evidentně existovala snaha o co možná největší sociální spravedlnost a jakákoliv forma individualismu byla silně potlačována,³⁹⁵ majetek jednotlivých indiánů byl ale soukromý.

V redukcích se kromě speciální každonedlní mše za zemřelé a procesí o prosebných dnech, v dobách soužení nebo na poděkování Bohu,³⁹⁶ často pořádaly různé náboženské oslavy. Ty měly často poměrně pompézní charakter; byly plné sportovních klání, závodů, tančení a ohňostrojů.³⁹⁷ Nejhonosnější byly slavnosti Božího Těla, kde se kromě všeho zmíněného budovala též jakási zoo: byly vztyčeny oblouky sloužící jako brány a k nim přivázáni živí ptáci a lesní zvěř (podle Charlevoixe včetně jaguárů); byly též vyhloubeny jezírka a do nich vsazeny živé ryby.³⁹⁸ Nejlepší jídlo bylo po slavnosti prý posláno nemocným, ostatní rozděleno mezi indiánské rodiny.³⁹⁹

Honosné oslavy, během nichž vynikly slavné chóry guaranijských zpěváků, se konaly též během návštěv biskupů.⁴⁰⁰ Ty byly důležité z několika důvodů: výrazně

---

³⁹² Ibid. s. 195.

³⁹³ Respektive u *pozemků patřících obci* snad mohlo jít o první označení, které se ztratilo v překladu, ale u *otce* opravdu nevím.

³⁹⁴ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 117.

³⁹⁵ Bude ještě podrobně rozebráno.

³⁹⁶ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 208.

³⁹⁷ Ibid. s. 206-8.

³⁹⁸ Ibid. a MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 113.

³⁹⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 208.

⁴⁰⁰ Ibid. ss. 199-200.

přispívaly k zbožnosti a k morálce, byly nutné pro biřmování; nadále, především v pozdějším období, zajišťovali redukcím politickou ochranu, a pokud se návštěva opravdu povedla, existovala i naděje na vlivnou přímluvu u kolonistů či na královském dvoře.⁴⁰¹ S ohledem na toto vše vynakládaly misie (především ty patřící do diecése vzdálenějšího Buenos Aires) nemalé úsilí a finanční prostředky, aby biskupy přemluvily k daleké, drahé a nebezpečné cestě.⁴⁰²

Guvernér, komisaři a vizitátoři, jimž král nařídil navštívit redukce, jsou přijímáni více vojenským způsobem (proto vyhrává i vojenská hudba), avšak s toutéž horlivostí a s projevy nejhlubší úcty.⁴⁰³

V pozdějším období měla každá z redukcí dvě kompanie domorodých vojáků, které každé pondělí pořádaly cvičení.⁴⁰⁴

Každá osada vydržuje jeden útvar jízdy a pěchotu. Ti nosí mimo kyjů, luků a šípů ještě praky, šavle a ručnice. Jezdci mají šavle, oštěpy a muškety, protože také jako naši [i.e. francouzští] dragouni bojují pěšmo. Sami si vyrábějí zbraně i děla, která jim slouží pouze k tomu, aby své sousedy udržovali ve strachu; stejně tak polní kulovnice, které s sebou nosí, když je jim nařízena služba pro krále. Už dříve bylo vzpomenuo, že neuchovávají doma žádnou z těchto zbraní, pouze obávají-li se přepadení, nebo mají-li se právě cvičit. Jinak se voják neliší od běžného obyvatele.⁴⁰⁵

Za normálních okolností byly všechny zbraně uzamčeny ve zbrojnici,⁴⁰⁶ v dobách ohrožení je však Guaraní směli nosit i do kostela.⁴⁰⁷ Krajem projížděly jízdní hlídky a přístupové průsmyky do oblasti byly nepřetržitě střeženy.⁴⁰⁸

Že by tato vojenská síla sloužila „pouze k obraně redukcí“, není nicméně pravda (jakkoliv k tomu účelu mohla být původně zřízena). Pod tím, co Charlevoix nazývá „službou pro krále“ si je třeba představit obratné jezuitské využívání armády v lokální politice. Mezi její největší úspěchy patřilo odražení trénovaného⁴⁰⁹ portugalského vojska v rámci španělsko-portugalských válek (1652),⁴¹⁰ dobytí portugalské pevnosti v Colonia

---

⁴⁰¹ Ibid. ss. 198-9.

⁴⁰² Ibid.

⁴⁰³ Ibid. s. 200.

⁴⁰⁴ Ibid. ss. 195 a 212.

⁴⁰⁵ Ibid. s. 212.

⁴⁰⁶ Ibid. s. 195.

⁴⁰⁷ Ibid. s. 213.

⁴⁰⁸ Ibid. – Je však důležité si uvědomit, že takto vypadala vojenská moc redukcí až v pozdním období. Pro složitý vývoj, který v tento stav vyústil, viz přílohu *Časová osa*, ss. 162-79 této práce.

⁴⁰⁹ Tedy nikoliv *bandeirantes*, kteří se skládali z velké části z psanců, ne zrovna akceptovaných ani v brasílských koloniích.

⁴¹⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 353.

del Sacramento⁴¹¹ (dnešní Uruguay, 1680) a dvojí potlačení povstání takzvaných *comuneros* proti koloniální správě v Asunción (1729 a 1735)⁴¹². Kromě toho se guaraníjská armáda účastnila též potlačování povstání jiných místních kmenů proti *encomenderos*⁴¹³ a pomáhala chránit španělské kolonisty v neklidném regionu Chaco, jež mimo jiné obývali i výbojní Chiriguanové, proti nimž opevnili své hranice i Inkové⁴¹⁴ a s kterými mělo dokonce i misijní vojsko tolik problémů, že se jesuité raději pokoušeli udržet v oblasti mír jinými strategiemi. Podle Merinové a Newsonové

The stability of the Chaco missions depended on the ability of the Jesuits to maintain a constant supply of tools and gifts, without which the Indians would resort to raiding. Even so the secular authorities provided the Jesuits with little financial assistance to ensure an adequate supply of these goods.⁴¹⁵

Roku 1715 se jesuité u Chiriguanů pokusili zřídit malou redukci, s jejíž výstavbou pomáhali i Guaraní,⁴¹⁶ byla nicméně již 1727 zničena při povstání spolu se všemi františkánskými, dominikánskými a augustiniánskými misiiemi v oblasti.⁴¹⁷

Větší úspěchy slavilo Tovaryšstvo se sousedními Chiquity, z nichž se podařilo vytvořit druhou jezuitskou „republiku“, která navíc zprvu nebyla podřízená koruně, a nemusela tudíž platit daně.⁴¹⁸

The Chiquito, belonging to the Guaraní family, extended from the eastern foot hills of the Andes to the frontiers of present-day Brazil, Paraguay and Argentina. Jesuit work began in this region in 1690 with the establishment of a college at Tarija, north of Jujuy. The Chiquito were semi-nomadic tribe that cultivated manioc and maize, but were seasonally dependent on hunting and fishing. As with the Guaraní,

---

⁴¹¹ Při němž se prý guaraníjské důstojníci projeví jako schopnější stratégové, než ti španělští. – CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 365. a LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. *The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment*. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 196.

⁴¹² LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. *The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment*. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 196. Více opět viz *Časová osa*, s. 176-7.

⁴¹³ Např. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 355 či *ibid.* s. 361; viz též CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 113.

⁴¹⁴ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. *Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion*. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 15.

⁴¹⁵ *Ibid.*

⁴¹⁶ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. *Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion*. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 15 a CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 398.

⁴¹⁷ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. *Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion*. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 15.

⁴¹⁸ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 355 či *ibid.* s. 216.

the need for protection against the Brazilian enslavers encouraged them to move into the missions. However, the Chiquito missions failed to thrive like their Paraguayan counterparts: the shortage of pasture, for instance, made it impossible to introduce cattle on the scale of the southern missions.²¹ One of the most important industries to develop was wax production, which, bartered in Potosí and from there distributed throughout Peru, financed the purchase of iron for making tools, which were needed to encourage the Indians to remain in the reductions. In 1767 the ten Jesuit missions contained about 20,000 Chiquito.⁴¹⁹

4.2 Guaraníjská společnost

Ale zpět ke Guaraní. Pro správné pochopení ideologického fungování redukcí je nutné prozkoumat též jejich společnost tak, jak vypadala před příchodem Evropanů.

At the time of the first Spanish exploration of the La Plata region, Guaraní-speaking Indians occupied a large area extending from the Atlantic coast westward to the Paraguay River, covering much of the present-day Brazilian state of Rio Grande do Sul, Paraná, Misiones Territory in Argentina, and virtually all of Paraguay east of the Gran Chaco. This part of Paraguay and the Alto Parana basin to the east were occupied almost exclusively by Guaraní.⁴²⁰

Takto spíše paraguayští Guaraní⁴²¹ byli kulturně i jazykově blíže příbuzní se spíše brasílskými Tupíi.⁴²² Proto se někdy mluví o tupí-guaraníjské kultuře.⁴²³ Odhaduje se, že v době prvních *entradas* (španělských dobovačných expedicí) čítaly tyto kmeny kolem milionu devíti set tisíc duší.⁴²⁴

Žili ve vesnicích sestávajících povětšinou z pěti až šesti typických indiánských *longhousů*, jež byly dohromady obývány počtem přibližně dvaceti rodin,⁴²⁵ některé

---

⁴¹⁹ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 14.

⁴²⁰ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 231.

⁴²¹ Kteří se tak dostali spíše do španělské sféry vlivu.

⁴²² Kteří se tak dostali spíše do portugalské sféry vlivu.

⁴²³ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 127.

⁴²⁴ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 185.

⁴²⁵ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 30, SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 127 a O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395-410. s. 398.

vesnice nicméně tvořil i dům jediný.⁴²⁶ Rodiny v rámci jednoho *longhousu* byly zpravidla z jedné rodové linie a každý z nich měl svého náčelníka, jakéhosi „vůdce rodu“, který byl podřízen náčelníkovi celé vesnice (pokud v ní bylo *longhousů* více).⁴²⁷ Domy obklopovaly malé náměstí, jež bylo centrem komunitních aktivit.⁴²⁸

Tupí-Guaraní používali pouze kamenné a dřevěné nástroje,⁴²⁹ nebyli nicméně kulturou výhradně lovecko-sběračského typu:

Subsistence activities were based on widespread tropical forest agricultural techniques. There was no irrigation nor fertilization of cultivated fields, so that every two or three years the fields were abandoned in favor of more productive virgin areas. The usual tropical foods were grown, sweet manioc and maize being the important staples. Several kinds of sweet potatoes, beans, peanuts and pumpkins were also cultivated. There were no domesticated animals, with the possible exception of the Muscovy duck, and meat was therefore obtained by hunting such animals as the tapir and deer. Fishing and gathering wild forest products were important supplementary activities. The digging-stick was the basic agricultural tool, and the bow and arrow the important hunting weapon. As with most tropical forest peoples, the women concentrated on horticultural labor, the men on hunting and warfare.⁴³⁰

Vůdcem společenství byl náčelník, španělsky zvaný *cacique*, jeho moc však oproti jiným oblastem nebyla velká. O'Brien dokonce mluví o „relativní absenci centrální autority a donucovacích institucí“⁴³¹ a uvádí, že *caciques* měli více povinností vůči komunitě než prostředků k jejímu ovlivňování, a že tedy byli více zavázáni skupině, než ona jim.⁴³²

Service používá o něco méně vzletná slova, v podstatě ale O'Brienovo tvrzení potvrzuje:

The Guarani headman's power over his kinsmen was quite limited compared to that wielded by chiefs in the higher cultures of the Andes and

---

⁴²⁶ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 231.

⁴²⁷ Ibid.

⁴²⁸ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 127.

⁴²⁹ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395-410. s. 398.

⁴³⁰ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 231; srov. též SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 127.

⁴³¹ O'BRIEN, Thomas. *Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay*. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395-410. s. 398.

⁴³² Ibid.

circum-Caribbean areas, for Guaraní society was not class-structured with an hereditary hierarchy of chiefs whose authority extended over great numbers of conquered or federated villages. This feature was to be an important determinant of the type of Spanish control system, for the Spaniards could not simply replace the top-level native rulers and govern through an intermediate bureaucratic class. Control had to be immediate and specific, reaching the individual Indian, in contrast to the situation in Peru and Mexico [...] The lack of political power of the leaders continually impressed the Spaniards, who often referred to the general anarchy and lack of authority.⁴³³

Přesto však mnozí Evropané nebyli schopni proniknout za hranice chápání společnosti tak, jak na ni byli zvyklí. Montoya píše, že *casiques* jsou uznáváni jako šlechta (*reconocen noblesa*) a že jejich leníci (*vasallos*) jim slouží, obdělávají půdu, staví domy a dávají své dcery, pokud po nich *casique* zatouží.⁴³⁴ Dále Montoya i Charlevoix (který z něj ale v tomto očividně vychází) tvrdí, že caciqueství je dědičné, ačkoliv prý se „šlechtický stav“ dá získat také výmluvností (v Montoyovi: *se ennoblecen con elocuencia en el hablar*).⁴³⁵

Že běžní Tupí a Guaraní obdělávali náčelníkům půdu, je pravda,⁴³⁶ popisovat však jejich vzájemný vztah jako vztah vazala a lenního pána je krajně zavádějící. Je také pravda, že náčelníková rodina mohla mít určitý vyšší společenský status, podle Service šlo nicméně spíše o „náběh“ k třídní společnosti než o její reálnou existenci.⁴³⁷ Dědičné caciqueství je tak spíše nepravděpodobné. Je zajímavé, že mnohem blíže pravému stavu věcí než mezi indiány žijící Montoya a Charlevoix se dostal Montaigne, který s nimi hovořil jednou v životě a přes tlumočníka.

Potom se jich kdosi zeptal na jejich mínění a chtěl vědět, co pokládají za nejpodivuhodnější. Odpověděli tři věci, z nichž třetí se mi vytratila, a notně mě to mrzí; ale dvě chovám v paměti. Prohlásili, že především mají za velmi prapodivné, že tolik velikých lidí, vousatých, silných a ozbrojených, kteří obklopují krále (je pravděpodobné, že mluvili o Švýcarech jeho gardy), je ochotno poslouchat pouhé dítě [Karlovi IX. bylo v té době deset], a proč prý si nevyberou spíše někoho z nich, aby dával rozkazy. A za druhé – mají ve své řeči výraz, že nazývají lidi, pokud vztahují jedny k druhým, polovicemi – si prý všimli, že se mezi námi vyskytují lidé oplývající, ba překypující všemožnými výhodami, kdežto jejich polovice prý žebrají u jejich dveří, na kost zhublé hladem a chudobou; měli za podivné, jak tyto bédné

---

⁴³³ SERVICE, Elman R.. *The Encomienda in Paraguay*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 232.

⁴³⁴ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 49.

⁴³⁵ Ibid. a CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 150.

⁴³⁶ SERVICE, Elman R.. *The Encomienda in Paraguay*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 232.

⁴³⁷ Srov. *ibid.* ss. 223-230 a ss. 279-282.

polovice mohou podobnou nespravedlnost trpět a proč prý nepopadnou ony druhé za chřtán anebo nevypálí jejich domy.⁴³⁸

Snad to bylo způsobeno idealismem jesuitů oproti jeho skepsi, Montaigne každopádně správně postihl, že síla a schopnosti byly prvním (ne-li jediným), a nikoliv až druhotným či alternativním kritériem pro náčelnický úřad. S ohledem na spravedlnost je třeba podotknout, že tam, kde Montaignovi chyběly informace, dokázal ohledně amerických domorodců zajít do opravdu neuvěřitelných idealisací,⁴³⁹ zároveň však byl často schopen z toho mála, co měl k dispozici, vyvodit velice správné interpretace. To se týkalo například i sociální role náčelnické polygamie:

Muži u nich mají několik žen, a mají jich tím větší počet, čím se těší lepší pověsti pro svou udatnost: na jejich manželství je krásným rysem, hodným pozornosti, že stejnou žárlivost, jakou naše ženy vynakládají, aby nás zbavily přátelství a přízně jiných žen, jejich manželky věnují tomu, aby jim je opatřily. Jeví totiž o čest manželů větší péči než o cokoli jiného, a dbají tedy a snaží se, aby měly družek co nejvíc, vždyť to svědčí o hodnotě jejich manžela.⁴⁴⁰

Přinejmenším co se týče Tupí-Guaraní, není Montaigne úplně přesný, když píše o mužích obecně, neboť polygamie byla praktikována spíše jen těmi společensky významnějšími. Správně nicméně poznamenává, že počet žen odrážel manželovu prestiž. Podle všeho pro náčelníka totiž přímo pracovaly pouze ty rodiny, jejichž členky měl ve svém harému.⁴⁴¹ Od počtu žen tak byla odvislá značná část jeho moci.⁴⁴²

Do určité míry si toho museli být vědomi i misionáři. Montoya komentuje, že křesťanští *caciques* si stále zásadně brali ženy z „prominentních“ (*principales*) rodin, a to i v případech, kdy ty z „obyčejných“ (*vulgaras*) byly mnohem „obdařenější“ (*dotadas de naturaleza*).⁴⁴³ To samo o sobě ještě pochopení nedokazuje, jesuité ale mezi Guaranii přímo žili a bylo by tudíž velmi zvláštní, kdyby si tak důležitého společenského

---

⁴³⁸ MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995. ss. 230-1.

⁴³⁹ Ibid.

⁴⁴⁰ MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995. s. 229.

⁴⁴¹ Ibid s. 233.

⁴⁴² Někteří jich prý měli až třicet. – MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. 48.

⁴⁴³ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesús, 1892. s. 49.

mechanismu nepovšimli, jakkoliv ho zmiňují maximálně náznakem⁴⁴⁴ a o polygamií píší téměř výhradně jako o silně zakořeněném hříchu, který je třeba vymýtit.⁴⁴⁵

Co se týkalo „manželství“ obecně, nebylo pevné a Montoya píše, že aby muž byl zavázán ženě svazkem, který z vlastní vůle (*ad libitum*) nemůže porušit, bylo považováno přímo za ponižující (*caso de indecencia*).⁴⁴⁶ Naopak u žen prý existoval zvyk s vrískotem se po smrti manžela vrhat z výšky jeden a půl *estado* (téměř tři metry), což často vedlo k zmrzačení nebo i smrti.⁴⁴⁷ Někdy se stávalo, že si muž vzal ženu zemřelého bratra, nebylo to však pravidlem.⁴⁴⁸

Vztahy byly často nepřímo (ob koleno) incestní,⁴⁴⁹ což je logické vzhledem k malé velikosti komunit. Přímý incest byl prý nicméně považován za velmi hanebný zločin.⁴⁵⁰

Pokud mužova žena (či jedna z jeho žen) rodila, odešel muž na patnáct dní žít do ústraní. Nesměl nikoho vidět, nesměl jíst maso a nesměl ulovit žádné zvíře. Věřilo se, že na tom závisí dobré zdraví a vývoj dítěte.⁴⁵¹

Zdá se, že Tupí-Guaraníové příliš sebe sama nevydělovali z ostatní živé přírody. Montoya zachytil vyprávění indiánky, která tvrdila, že ji znásilnil had.⁴⁵² Ze zápisu to nicméně nevypadá, že by jí jesuita nevěřil, což opět poukazuje na spíše renesanční, než raně osvícenské uvažování.⁴⁵³

---

⁴⁴⁴ V jedné z *Carta Anua* se píše, že když se *casiques* stali křesťany, oženili se z jednou ze svých konkubín, zatímco ostatní pracovaly na jejich polích, což ovšem dřívější systém ani nepopisuje, ani mu přímo neodpovídá. – CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 125.

⁴⁴⁵ Srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993 a CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

⁴⁴⁶ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. ss. 49-50.

⁴⁴⁷ *Ibid.* s. 52.

⁴⁴⁸ *Ibid.* s. 49.

⁴⁴⁹ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, *Frontiers of Christian Evangelism* (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 128.

⁴⁵⁰ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. ss. 49.

⁴⁵¹ *Ibid.* s. 51.

⁴⁵² MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. 33.

⁴⁵³ Které člověka vyděluje naprosto *clare et distincte*. – srov. BACON, Francis. *Nové organon*. Praha: Svoboda, 1990 i BACON, Francis. *Nová Atlantida a eseje*. Praha: Mladá fronta, 1980.

Velmi zajímavé je, že Tupí-Guaraní⁴⁵⁴ neznali pojem „přirozené smrti“. A téměř stejně zajímavé z dnešního pohledu je, že se jim to misionáři pokoušeli vyvrátit:

The devil keeps them deluded, persuading them that death is not something natural and common to all but that every death is an accident [*acaso*].⁴⁵⁵

a na jiném místě:

Our Lord used these visible events to bolster both our preaching and the new Christian commonwealth there so that they would believe in invisible truths – those regarding death as the common lot of all mankind (for they had lived under the illusion that it was not such but always the result of some accident).⁴⁵⁶

Stejně jako mnoho jiných původních amerických etnik, také Tupí-Guaraníové nechávali raněné či nevyлéčitelně nemocné umírat o samotě.⁴⁵⁷ Montoya se o tom přesvědčil na vlastní kůži: krátce po smrti Martina Urtasuna sám onemocněl, a když se probрал z horečky, zjistil, že zůstal v právě budované redukci úplně opuštěný.⁴⁵⁸ Nebyl to však strach ze smrti, který by byl pro indiány příčinou této praktiky; na to ji znali až příliš dobře. Člen neschopný postarat se sám o sebe byl pro malé skupiny jednoduše příliš velká zátěž, a u nemocných navíc hrozilo rozšíření nákazy.

Jiným, nejmýš podivným zvykem tohoto kmene bylo vítání někoho blízkého, když se vracel z dlouhé cesty. Když poutník přišel do své chýše, posadil se na zem aniž promluvil jedinou hlásku. Brzy nato přišly ženy, také němé, nějakou dobu chodily v kruhu okolo něho a náhle propukly v pronikavý, nařikavý řev, načež následovalo dlouhé vyprávění o všech mrzutých událostech, které se mezitím odehrály v rodině cestovatele. Muži si zakryli svůj obličej a opakovali tytéž věci

---

⁴⁵⁴ Stejně jako současná věda.

⁴⁵⁵ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. 50. a MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 52.

⁴⁵⁶ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 66.

⁴⁵⁷ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 210.

⁴⁵⁸ „Grasping a small image of the Crucified that hung from my neck, and placing myself in his hands, I committed my spirit to him, with deep consolation and joyful jubilation at seeing myself dying bereft of all human help, not even having a person to make a light in the darkness of my hut. I was glad that I was already clad for burial, since I had not even had the strength to disrobe.“ – MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 59.

tichým hlasem, což trvalo dlouho nebo krátce, podle toho, jakou úctu k přichozímu měli.⁴⁵⁹

Byla též zaznamenána zvláštní forma ženského přechodového rituálu:

At the beginning of a girl's first menstruation, they place her in her hammock or net, sewing her up in it like a corpse in a shroud and leaving only a breathing space. They give her very little to eat. This ordeal goes on for two or three days. When they are done, they hand her over to a very tough, hardworking woman who exercises her in heavy, toilsome, and fatiguing housework, in which she is exercised very hard. The aim of all this is to make her a good worker, not dainty. She spends this time – normally eight days – dirty and harassed. Here they find if she is valiant and hardworking. After this, they cut her hair after our fashion, clothe her, and adorn her with the best they have, which are blue beads and other trinkets. From then on she can have relations with a man; before this menstruation it would have been sacrilege.⁴⁶⁰

Podle Charlevoixe neuměli Guaraní „napočítat více než deset, aniž by se přitom zmýlili“,⁴⁶¹ čas setí nicméně poznávali podle pohybu Plejád.⁴⁶²

Jejich hudební cítění a schopnosti podle všeho byli značné, a Evropany oceňované, dávno před vznikem misijních chórů. Podle Budasze se tupíjská melodie zaznamenaná již zmiňovaným hugenotem Lérym velmi podobá několika domorodým kanadským písním, ale také francouzskému chansonu pozdního šestnáctého století.⁴⁶³ Jistý François de Malherbe zase roku 1613 napsal, že loutnista Ennemond Gaultier se v jedné ze svých serenád inspiroval tancem do Rouenu přivezených brasílských domorodců⁴⁶⁴ a že tato serenáda je jedním z nejskvělejších kusů, jaké kdy slyšel.⁴⁶⁵

Ethnohistorical and linguistic evidence shows that the Tupi-Guarani peoples encountered by Europeans along the eastern coast of South America were themselves relatively recent arrivals to the area. [...] These migrations, for which the Tupi-

---

⁴⁵⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 151; jde téměř o doslovné převyprávění MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 50.

⁴⁶⁰ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 50.

⁴⁶¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 150.

⁴⁶² MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 49.

⁴⁶³ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. ss. 3-4.

⁴⁶⁴ Těch, s nimiž se setkal Montaigne.

⁴⁶⁵ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. ss. 4 a 6.

Guarani peoples are famous, were commonly motivated by the search for an earthly paradise- a "land without evil," as the native term can best be translated.⁴⁶⁶

Tato *Země beze zla* byla velmi důležitým prvkem jejich náboženství.

This was place where crops grew by themselves, where people spent their days feasting and dancing, where no one ever died.²³ This was the place where the good, those who fasted, chanted and danced were rewarded. Where was this Land Without Evil? Perhaps in the center of the earth. Perhaps across the wide expanse of sea. Or where the sky met the earth. Only the most powerful shamans, the *carai* or *caraiba* could find this land. The *pajé* or ordinary shaman could not.^[467] The journey to the Land Without Evil almost always involved a series of hardships, whether epidemics, famine, or attacks by hostile groups. It was not too big a leap to understand Moses leading the faithful to the Promised Land, the Garden of Eden, or the land of Jacob's Feast. However, the paradise that the Guaraní sought was an early one and not found in the kingdom of heaven.⁴⁶⁸

To byl také jeden z důvodů, proč misionáři paralelu téměř vůbec nepoužívali⁴⁶⁹ (ačkoliv Guaraníjům očividně pomáhala pochopit křesťanské koncepty⁴⁷⁰), vstoupit do *Země beze zla* totiž znamenalo „becoming immortal while remaining alive“.⁴⁷¹ Dalším důvodem odmítnutí bylo její úzké propojení s mocnými šamany, kteří pro jesuity představovali konkurenci.⁴⁷² Navíc byla i domovem různých již zemřelých hrdinů tupí-guaraníjských pověstí,⁴⁷³ což se šířitelům křesťanské zvěsti nejspíš také příliš nezamlouvalo.⁴⁷⁴

There were differing traditions as to the precise location of the land without evil – it was sometimes said to lie across the ocean to the east or, on the contrary, inland at the center of the earth. The location of the land without evil was sometimes expressed as the place where the sky and land met⁴⁷⁵

K „zvěstování“ *Země beze zla* používali velcí šamani speciální zemní chřestidla⁴⁷⁶ a její hledání bylo natolik jádrem tupí-guaraníjské kultury, že za různých podmínek

---

⁴⁶⁶ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 130.

⁴⁶⁷ Srov. Ibid. s. 131.

⁴⁶⁸ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 108.

⁴⁶⁹ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 132.

⁴⁷⁰ Ibid.

⁴⁷¹ Ibid. s. 137.

⁴⁷² Ibid. s. 131.

⁴⁷³ Ibid.

⁴⁷⁴ Už proto, že tito hrdinové nebyli pokřtění, a neměli tedy v ráji co dělat.

⁴⁷⁵ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 131.

⁴⁷⁶ Ibid. s. 137.

pokračovalo až do dnešních dnů.⁴⁷⁷ Jedno z nejslavnějších bylo zaznamenáno roku 1549, kdy po desetiletí putování dorazila do Chachapoyas v Peru skupina Tupiů z východního pobřeží.⁴⁷⁸

S výjimkou tohoto fenoménu byly nicméně náboženství a běžný život relativně striktně odděleny:

Unlike the Incas of Peru, or the Aztecs and Mayas of Mexico, the Tupã-Guaraní had separated the social fabric of their society from their religion. [...] Consequently, the shaman, or religious leader did not play as powerful role as elsewhere in the New World. To be sure, they were influential, but not to the degree that they were in New France. Early missionaries were hard put even to discover any religion flourishing among Guaraní. One of the earliest Jesuits in Brazil, Manuel Nobrega, wrote in 1549 that the Indians had no knowledge of God, the worshiped nothing, and did not even have idols. Nobrega was concerned because without these basic ideas, even if wrong, he lacked a handle with which to teach “correct” religious concepts.⁴⁷⁹

Montoya s Charlevoixem shodně píše, že Guaraní neprovádějí žádné modloslužebné úkony s výjimkou prokazování určité úcty kostem kouzelníků.⁴⁸⁰ Byli si již nicméně vědomi, že domorodci náboženství mají, třebaže se mylně domnívali, že jde o monotheism.⁴⁸¹

They knew of God’s existence, and even in a certain way of his unity. This is gathered from the name they give him, *Tupá*.⁵⁹ The syllable, *tu*, express wonder, while the second, *pá*, is an interrogative; thus corresponds to the Hebrew word *Man-hu*, “What is this?,” in the singular. They never had idols, thought devil was already imposing upon them to venerate the bones of certain Indians who had been famous magicians during their lifetimes, as we shall see later.

They never offered sacrifice to the true God, nor did they have any more than a simple knowledge of him. In my own view, this was all that remained among them from preaching of the apostle St. Thomas, who, as we shall see, proclaimed the divine mysteries to them.⁴⁸²

S výjimkou uctívání kostí velkých šamanů však žádné z těchto tvrzení nebylo pravdivé. Schované ve svých domech, měly guaraníjské rodiny modly ze dřeva a vosku,

---

⁴⁷⁷ Ibid. s. 131.

⁴⁷⁸ Ibid.

⁴⁷⁹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 106-7; srov. SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guaraní Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. 127.

⁴⁸⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 150.

⁴⁸¹ Ibid.

⁴⁸² MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 49.

kterým ve stanovené dny obětovávaly potraviny,⁴⁸³ a, jak ukazuje Cushner, ani Tupá nebyl v jejich pantheonu osamělý:

Tupã was the god who caused thunder, lightning, and rain. Yurupari or Giropari was the evil spirit or the devil. The origin of the shaman was traced to the Maira-Monan, the transformer, the creator, the lawgiver, the culture-hero who taught the Guaraní how to plant crops and organize their communities.⁴⁸⁴

Misionáři se s nimi vyrovnali po svém: Z Tupãa udělali křesťanského Boha (třebaže jeho důležitost a posice v původním pantheonu jsou spekulativní⁴⁸⁵), neboť sídlil na nebesích, z Yurupariho d'ábla a z mnohoznačného Mairy podle potřeby: ten z jeho aspektů, který pomáhal prostým lidem, byl svatý Tomáš, ten, který se proměňoval ve všechno možné a k jehož odkazu se hlásili šamani, opět d'ábel – neboť ten má přece mnoho podob.⁴⁸⁶

Co se šamanů týkalo, bylo jen logické, že se je misionáři snažili zdiskreditovat, jak jen mohli,⁴⁸⁷ jelikož tito měli v tupí-guaraníjské společnosti opravdu velkou moc. Dělili se na dva „druhy“. O těch „velkých“ (kterým se říkalo *carai* či *caraiba*) byla již částečně řeč. Považovali se za potomky Mairy a mohli vyvolat pochod do Země beze zla.⁴⁸⁸ Žili stranou společnosti a mohli libovolně procházet vesnicemi včetně těch, které byly vzájemně ve válce.⁴⁸⁹

Ti obyčejní (*pajé*) žili většinou ve vesnicích a jejich hlavním úkolem bylo zprostředkovávat kontakt mezi komunitou a nejrůznějšími duchy obývajícími tupí-guaraníjský kosmos.⁴⁹⁰ I jejich slovo ale mělo značnou váhu.

Over time the shaman became almost godlike in both appearance and power. He provided a guarantee of supernatural protection.¹³ Ruiz de Montoya accused a shaman named Taubici of killing people by “inflicting sickness.”¹⁴ Montoya wrote, almost approvingly, that the Guaraní killed the shaman, Taubici, out of revenge and fear.⁴⁹¹

---

⁴⁸³ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 108.

⁴⁸⁴ Ibid. s. 107.

⁴⁸⁵ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 137.

⁴⁸⁶ Ibid. ss. 129-30 a 137.

⁴⁸⁷ A naopak, že šamani se snažili zdiskreditovat jesuity.

⁴⁸⁸ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 131.

⁴⁸⁹ Ibid.

⁴⁹⁰ Ibid. ss. 127 a 131.

⁴⁹¹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 107; srov. MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society*

Šamani nicméně nemoci také léčili. Misionáři, kteří je neměli rádi, tvrdili, že veškerý trik spočíval v tom, že ústy sáli postižené místo, a poté si z nich vytáhli rybí kost, uhlík, nebo něco podobného.⁴⁹² Jde o zajímavý koncept zhmotnění abstraktního (bolest, nemoc), který mohl mít mnohem hlubší symbolický či placebo význam, než se misionáři domnívali; lze nicméně předpokládat, že šamani znali i jiné léčebné metody.

Také prý věštili z ptačího zpěvu,⁴⁹³ a za vůbec nejhorší a nejzlobnější (*los peores y más perniciosos*) považoval Montoya „pohřbíváče“ (*los enterradores*).⁴⁹⁴ Bylo to velice trefné pojmenování, neboť tito lidé prý zahrabávali různé věci v domě toho, koho chtěli zabít, což ho natolik oslabilo, že nakonec zemřel. Montoya tomu věřil a tvrdil, že on a jeho druhové to mnohokrát viděli. „Pohřbíváčům“ se prý zjevoval černý mužik s košíčkem v ruce a pobízel je pohřbívat.⁴⁹⁵

In a room where people were presented day and night we found more than three hundred holes and burials of items that the devil had given them. When one of these men wanted to kill one of the Fathers by such means, the devil replied that he was powerless against these religious.⁴⁹⁶

Co se nativní víry týkalo, zaznamenal Montoya také, že pokud vběhne do vesnice jelen a opět z ní vyběhne, aniž by byl zabit, je to pro Guaraní jistým znamením, že někdo zemře (*ha de morir*),⁴⁹⁷ to samé prý platilo o žabách a lodích.⁴⁹⁸

They held as a quite certain doctrine that there is an enormous tiger [jaguár] or dog in the sky, and that, in certain fits of wrath, it devours the sun and the moon -

---

of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 47.

⁴⁹² MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape* Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 51.

⁴⁹³ Ibid.

⁴⁹⁴ „jejichž řemeslem bylo zabíjení“ (*coyo oficio es matar*) – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesús, 1892. ss. 53-4.

⁴⁹⁵ „...un negrillo se les aparencia con un cesto en la mano, incitándoles que fuesen á enterrar – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesús, 1892. s. 54.

⁴⁹⁶ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape* Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 51.

⁴⁹⁷ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesús, 1892. ss. 52-3.

⁴⁹⁸ Ibid.

what we call eclipses. When this happened they would demonstrate grief and astonishment.⁴⁹⁹

Stejně jako jeho řádoví kolegové všude po světě,⁵⁰⁰ byl i Montoya nadšen, že také Guaraní mají pověst o „velmi velké potopě“ (*inundacion muy grande*).⁵⁰¹ Speciálně v oblasti kolem řeky Guayrá není nicméně existence takové pověsti velkým překvapením; sám Montoya popsal, jak se v období dešťů někdy budují cesty pomocí tyčí zavěšených mezi vrcholky stromů.⁵⁰²

Posmrtné představy a pohřbívací rituály popisuje Montoya takto:

They thought that the soul accompanied the dead body in its burial, though separated. Accordingly, many buried their dead in large jars [*tinajas*], setting a plate [*plato*] over the mouth so that in this hollow space the soul would have more room, although they buried the jars up to the neck. When we would inter Christians in the earth, an old woman would come up on the sly with a strange little sieve [*cedazo; síto, ale také sít*]; this she would surreptitiously pass over the grave as if taking something out of it. They claimed she was removing the dead person's soul so that it would not suffer by burial with the body.⁵⁰³

Ze způsobu popisu se zdá, že „odebírání“ duše sítem nebylo běžné, dokud byli zesnulí ukládáni (tradičně) do váz s talířkem (miskou) u úst, a začalo se praktikovat až s křesťanskými pohřby. Guaranijům se zdálo hrozné zasypat duši hlínou a pokoušeli se ji zachránit. Pokud je tato úvaha správná, dává nám důležitý příklad průběhu guaraníjské konverse. Sama forma obřadů pro ně nebyla tak podstatná, podstatné bylo, zda obřad dokázal dostát požadavkům jejich přesvědčení. To může poskytnout důležité vodítko v otázce, proč některé aspekty nové víry (jak fyzicky-rituální, tak kosmologické) přejali ochotně, některé s výhradami a jiné jen naoko nebo vůbec.

---

⁴⁹⁹ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape* Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 49.

⁵⁰⁰ Viz výše. ss. 49-50 a 59-60.

⁵⁰¹ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 53; srov. SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 127.

⁵⁰² ...dan paso á los caminantes las puntas de los árboles, atando de unas en otras algunos palos con unos juncos – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 31.

⁵⁰³ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape* Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 50 a MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 52.

4.3 Kanibalism

Ze současného evropského pohledu bylo na původní guaranijské společnosti asi nejpozoruhodnější praktikování kanibalismu. Takto ho viděl Montoya:

They practice a sort of baptism or name-giving. When they capture someone in war, they fatten him up, giving him freedom to choose food and women at his pleasure. Once fattened, he is killed with great solemnity. Then, all touching the corpse or striking it with stick, each person takes his name. They distribute pieces of his body throughout the region. The piece is boiled in a large amount of water and made into a pottage. Each person receives a mouthful and takes his name. Women give a bit of this gruel to their nursing children, giving each one its name. This is a solemn festival among them, performed with great ceremony.⁵⁰⁴

V tomto případě (snad proto, že kanibalism nebyl vtažitelný k žádnému evropskému konceptu) interpretoval Montoya rituál i jeho význam pro individuální identitu správně.⁵⁰⁵ Ten byl nicméně ještě hlubší, než se z jeho popisu může zdát. Byl dokonce natolik podstatný, že se k němu jako k určujícímu prvku národní identity hlásily jak brasílská avantgarda první poloviny dvacátého století (Oswald de Andrade a jeho *Manifesto antropófago*, 1928)⁵⁰⁶ tak pozdější *cinema nôvo* (*Jak dobrý byl ten můj Francouz*, 1972).⁵⁰⁷

Již v Léryho *Histoire d'un voyage fait en la terre du Brésil* (1578) se objevuje popis propojení antropofágních praktik s hudbou⁵⁰⁸ a když v roce 1970 antropolog Anthony Seeger žil nějakou dobu s lidmi Suyu v Amazonii,

[h]e recounts that the Suyu learnt many songs from other societies and still sing them, sometimes without understanding the words. They sing songs from at least ten different societies with whom they had interacted over the past 200 years of migration and during the last few decades in Xingu Park (nowadays they even sing some American folksongs that Seeger taught them). Seeger shows how their enthusiasm for the outsiders' songs is cultural and not simply a result of migration: the introduction of songs should be understood as part of the creation of their own

---

⁵⁰⁴ MONTTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 49-50; srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 151.

⁵⁰⁵ Není snad ani třeba zmiňovat, že relativně citlivou analýsu provedl také Montaigne – srov. MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995. s. 225.

⁵⁰⁶ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. ss. 2-3.

⁵⁰⁷ BORDWELL, David; THOMPSONOVÁ, Kristin. *Dějiny filmu*. Praha: Akademie múzických umění / Nakladatelství Lidové noviny, 2011. s. 489.

⁵⁰⁸ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 3.

history – the songs and their performance create both past and present and show the parallels between them. Another important reason is that knowledge is power. By incorporating songs, they incorporate the power and the knowledge of other groups for the benefit of their own community.³⁶ Seeger also points out that the phenomenon is not isolated, for some Amazon groups not only know songs but often entire ceremonies from three, four, five, or more different groups.⁵⁰⁹

Stejnou strategii zvolili Andrade a jeho přátelé k vyrovnání se s v bývalých koloniích všudypřítomným problémem – ambivalentním vztahem ke kultuře imperiálních pánů.⁵¹⁰ Brasilská kultura se podle nich nemusela proti portugalské vymezovat, ani za ní slepě klopýtat: zkonsumovala ji, a stala se o to silnější.⁵¹¹

Budasz se domnívá, že podobný přístup museli mít k *jinosti* i Tupí-Guaraníjové, a dokonce ho vidí jako základ jesuitského misijního úspěchu u těchto kmenů:

The early Tupi wanted the Europeans because of their otherness, which for Viveiros de Castro was a means of self-transfiguration, a ‘symbol of the reunion of what had been lost in the origin of culture’.⁴⁰ The strange realm that the Jesuits created – neither Iberian nor Tupi – might appear close to performing that reconciliation, fulfilling an ‘abiding dream’ of abolishing cultural boundaries, which for Sergio Bellei would become an outstanding feature of Brazilian culture.⁴¹ However, we should remember that those strategies were part of a global project of religious and political indoctrination. Anchieta’s use of native mythology, infusing it with new meanings, was aimed at gaining ideological control over the people who originated those myths. It was to them only that the newly invented Catholic-Tupi cosmology would make sense. But we should not be naive. The Tupi were well aware of that strategy. We know that because they did similar things with Catholic beliefs. Indeed, they were successful to the point of converting whites and mixed-race settlers in Bahia to the *santidades* – even some land-owners, as shown by the Inquisition hearings.⁵¹²

Všechen tento hlad po *jinosti* těch *druhých* úzce souvisel s doslovnou formou kanibalismu. Budasz to dokazuje poukazem na to, že zkonsumování byli pouze vězni, kteří dokázali dlouhou dobu vzdorovat asimilaci; ostatní byli jednoduše zabiti.⁵¹³

---

⁵⁰⁹ Ibid. s. 14.

⁵¹⁰ Srov. např. CARPENTIER, Alejo. *Ensayos*. La Habana: Letras Cubanas, 1984, FUENTES, Carlos: *Pohřbené zrcadlo*. Praha: Mladá Fronta, 2003., MARIÁTEGUI, José Carlos. *Siete ensayos de interpretación de la realidad peruana*, La Habana, 1973, PAZ, Octavio. *El laberinto de la soledad*. México: FCE, 1959, PAZ, Octavio. *Posdata*. México: Siglo XXI, 1985 či ZEA, Leopoldo. *Esquema para una historia de las ideas en Iberoamérica*. México: UNAM, 1956.

MARIÁTEGUI, José Carlos. *Siete ensayos de interpretación de la realidad peruana*, La Habana, 1973.

⁵¹¹ BUDASZ, Rogério. *Of Cannibals and The Recycling of Otherness*. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 2.

⁵¹² Ibid. s. 14; *Santidades* byli míšenci a Portugalci, kteří se prohlašovali za následníky tupíjských šamanů, jež předpověděli den, kdy křesťanský zákon bude napraven, domorodci budou vládnout a Portugalci se stanou jejich otroky. Roku 1591 proti nim byla nasazena inkvizice (šlo o její první větší zásah v Novém světě), byla však úspěšná pouze v okolí města Salvador. – BUDASZ, Rogério. *Of Cannibals and The Recycling of Otherness*. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. ss. 10-11.

⁵¹³ Ibid. s. 11.

To deserve to be eaten they had to maintain their difference to the end; that otherness was exactly what the cannibal wanted.⁵¹⁴

Přesto se však i tito snědení stali za dobu svého pobytu v zajetí jakýmsi „členy rodiny“ a samotná konsumace tak představovala v podstatě dovršení integrace do kolektivního těla antropofagické skupiny (totální inkorporace).

...for the early Tupi a dead enemy was a kind of relative. After being captured, the assimilation of the enemy into the group began long before he was devoured; living with them for about a year as an equal, he was even given a wife. Comparing them with the Arawete – a modern-day Amazonian Tupi group – Viveiros de Castro sees the early Tupi need for absorbing the other as a way of renovating and revitalizing their society: ‘Gods, enemies, Europeans were figures of potential affinity, modalities of an otherness that attracted and should be attracted; an otherness without which the world would sink into indifference and paralysis.’⁵¹⁴

Functioning as a revitalizing force, cannibalism neutralized otherness and suppressed boundaries. A type of communion took place, in which both the killed and the killer become a little like their opposites. Nowhere is that confusion of selves more evident than in the Arawete songs of the dead, performed during their *cauim* feasts. Viveiros de Castro explains that these are all supposed to be sung by the enemy, through the mouth of his killer: ‘the victim talks about himself and his killer – who is the one who “speaks”, that is, the one who sings the dead enemy’s speech – as an enemy. Through his enemy, the Arawete killer sees himself as the enemy.’⁵¹⁵

Zcela zásadní roli v tomto inkorporačním procesu (a tedy i v celé tupí-guaraníjské společnosti) hrál oheň. Toho si povšiml již Léry, když se vyptával Tupiů, u nichž žil, na jejich sousedy:

Tupi told him about their enemies, the Ouetaca, whom they regarded as real barbarians because they did not cook their enemies before eating them; the Tupi could not think of a more uncivilized act than eating raw meat.

The early Tupi always associated cannibalism with cooking, and thus with fire. Passing through fire would be equivalent to a cultural transformation, from raw to cooked, from the natural to the cultural. Not only that, it was part of a cycle – kill-cook-eat – that could not be broken without serious consequences. Moreover, by eating their enemy they would do him a favour, preventing his body from rotting in the cold earth. Likewise, boundaries between nature and culture could be trespassed, or dealt with, through the recycling of otherness. In that sense, the cooking and eating of prisoners would be akin to the reworking of their cultural products.⁵¹⁶

---

⁵¹⁴ Ibid.

⁵¹⁵ Ibid. s. 13; Využívání dnešních amazonských kmenů k tvoření obrazu o tom, jak asi vypadala původní tupí-guaraníjská společnost v oblasti působení jezuitů, není náhodné. Mnoho původně mnohem jižněji žijících Tupiů totiž do Amazonie přchlo právě ve snaze o zachování svých kanibalských praktik. – BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 11.

⁵¹⁶ Ibid. s. 12.

Podle O'Briena pomohl značně misionářům v boji s kanibalismem fakt, že pod jejich vládou spolu jednotlivé kmeny mnohem méně válčili.⁵¹⁷ Bez válek nebyly zajatci, a nebylo tudíž koho konsumovat.⁵¹⁸ Otázkou ovšem je, jestli by to samo o sobě stačilo. Jesuité disponovali mnoha prostředky umožňujícími vymýtit praktiky, které neschvalovaly. Budou ještě probrány.

4.4 Vztahy s kolonisty

Lid Taino byl španělskými kolonisty vyhlazen do pouhých několika desetiletí od chvíle, kdy u Velkých Antil poprvé spustila kotvu Kolumbova Santa María. Přesouvání celých vesnic na nucené práce (často i na jiné ostrovy) a rozrušení klanových i rodinných vazeb záhy dostalo populaci na hranu kolapsu. O zbytek se postaraly epidemie evropských nemocí.⁵¹⁹

V portugalském São Paulu bylo v roce 1583 tolik indiánských otroků, že místní koloniální správa vydala varování všem „křesťanům, kteří by byli přistiženi v indiánských vesnicích při pití a tancování na domorodý způsob“, neboť se obávala, co by se mohlo stát, kdyby se kolonisté chovali k místním příliš jako k sobě rovným.⁵²⁰

V Paraguayi byla nicméně situace specifická. Guaraníů nebylo hodně na jednom místě, ani nebyli dobře společensky organizovaní.⁵²¹ Španělů však bylo málo a jediný přístav zajišťující spojení s Evropou byl daleko. Podle Service měli dokonce jediné štěstí, že přišli zrovna v době, kdy byli Guaraní ohroženi bojovnějšími chackými kmeny, což je přimělo uvítat nově příchozí jako potenciální spojence.⁵²² Cílem původní Mendozovy expedice, vydávší se za falešnou vidinou paraguayského stříbra, navíc nebylo kolonizovat

---

⁵¹⁷ Respektive ty pod jejich vládou spolu neválčili vůbec, což výrazně snížilo celkový počet mezikmenových válek.

⁵¹⁸ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 398.

⁵¹⁹ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 186.

⁵²⁰ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. ss. 9-10.

⁵²¹ Faktory, které nejspíš zachránily nativní populace v Peru a v Mexiku.

⁵²² SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 233. Podle O'Briena je Guaraní vítali prostě proto, že byli mírumilovní. – O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 397.

a k takovému účelu neměla ani dostatečný počet členů.⁵²³ Prvních dvacet let se zavedení feudálního systému či přidělení půdy Španělům vůbec nezvažovalo.⁵²⁴ Nově založené město Asunción (1537) bylo navíc chackými kmeny ohroženo stejně jako domorodé osady, a *conquistadoři* tak byli na své spojenectví s Guaraníi velmi opatrní.⁵²⁵

Během prvního roku města bylo proti Guaycurúům a Payaguáům podniknuto mnoho společných výprav. Pod španělským vedením se Guaraníům nakonec podařilo jejich nepřátele vytlačit daleko na západ, a conquistadoři u nich tak získali posici podobnou náčelnictví.⁵²⁶ Neměli problém dávat jim své dcery a Španělé si je hojně žádali nejen jako manželky a konkubíny, ale také jako služebné.⁵²⁷ Pravděpodobně nevědomky tak vlastně splnili roli, která se od nich jako od nových „náčelníků“ očekávala. Příbuzní těchto žen pro ně pracovali tak, jak byli zvyklí pracovat pro své původní *caciques*,⁵²⁸ takže když si conquistadoři konečně přiznali, že stříbro v Paraguai nenajdou, nebylo ani příliš nutné zavádět feudální systém a podrobovat si původní obyvatelstvo.

Přesto se o to však místní guvernéri od roku 1556 opakovaně pokoušeli, a to částečně za účelem snazší správy, částečně proto, že to byl královský rozkaz.⁵²⁹ Rigidní a přísně feudální systém se nazýval *encomienda mitaya* (podle systému *mita* používaném v Peru), původní na příbuzenství založený systém *encomienda originaria*.⁵³⁰

Čistou formu *encomiendy* typu *mitayo* se v Paraguai nikdy prosadit nepodařilo, jak je vidět například na tom, že ještě počátkem sedmnáctého století se *encomenderos* a „jejich“ indiáni vzájemně oslovovali *tobayá*, což je guaraníjský termín pro nepokrevně příbuzného.⁵³¹ Kromě místních domorodých zvyklostí bylo toto paraguayské specifikum dáno i velkou chudostí regionu, která měla také přímý vliv na extrémně rychlé kulturní promíšení.⁵³²

---

⁵²³ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. ss. 232-3.

⁵²⁴ Ibid. s. 223.

⁵²⁵ Ibid.

⁵²⁶ Ibid. ss. 223-4. Tento postoj nicméně nebyl sdílen všemi guaraníjskými kmeny, jak dokazuje neúspěšný pokus některých z nich dobít Asunción dva roky po jeho založení. – O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 397.

⁵²⁷ SERVICE, Elman R.. *The Encomienda in Paraguay*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 223.

⁵²⁸ Ibid.; Polygamie a zemědělská role žen byli natolik esenciálními kulturními prvky, že je možné se s nimi setkat ještě i v současné Paraguai. – SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 250.

⁵²⁹ Ibid. s. 234.

⁵³⁰ Ibid. s. 238.

⁵³¹ Ibid. s. 252.

⁵³² Ibid. ss. 237, 242 a 252 viz též SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 217 a LIVI-BACCI,

Zatímco v jiných částech španělského impéria si indiáni žijící relativně odděleně od svých bohatých pánů udrželi vlastní kulturu déle,⁵³³ v Paraguayi byly příslovečné sociální nůžky rozevřené mnohem méně, a více tudíž docházelo k vzájemnému ovlivňování. Ještě v první polovině sedmnáctého století píše Montoya, že mnoho asunciónských provozuje řemeslo, ale nechce být zváno řemeslníky, neboť „se tak snaží zároveň se uživit a zároveň si podržet šlechtický status svých předků.“⁵³⁴ *Encomiendas* paraguayských *encomenderos* byly navíc velmi malé (po epidemiích v letech 1600 a 1605–1606 čítaly mnohé méně než deset indiánů⁵³⁵) a výraznou roli sehrály též harémy conquistadorů složené z indiánských žen.⁵³⁶ Díky nim (a navzdory snahám guvernérů o jejich zákaz či omezení⁵³⁷) enormně rychle rostla populace mesticů, kteří na jednu stranu sehráli klíčovou roli v šíření španělského vlivu a zakládání nových měst,⁵³⁸ na druhou si ale zachovali prvky kultury svých matek včetně znalosti guaraníjštiny.⁵³⁹

Je téměř nemožné určit hranici, kdy přátelsko-příbuzenský systém raných *oreginarias* přešel ve vykořisťování hraničící s otroctvím, jisté však je, že se tak stalo.⁵⁴⁰ Zcela zřetelně to vyplývá z pohoršených zpráv královského inspektora Francisca de Alfaro⁵⁴¹ (1611) i ze zpráv místních guvernérů referujících o obtížnosti prosaditelnosti jakýchkoliv změn k lepšímu.⁵⁴²

Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 186.

⁵³³ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 242.

⁵³⁴ ...*queriendo con esta metafísica ocurrir por una parte á su necesidad, y por otra conservar la noblesá que heredaron de sus antepasados, que toda fué gente noble.* – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 17.

⁵³⁵ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. ss. 242-3.

⁵³⁶ *Ibid.* s. 243.

⁵³⁷ *Ibid.* s. 239.

⁵³⁸ *Ibid.* s. 235.

⁵³⁹ *Ibid.* s. 251.

⁵⁴⁰ *Ibid.* s. 240.

⁵⁴¹ *Ibid.* s. 241 a MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 41.

⁵⁴² V roce 1597 vydal guvernér Ramírez nařízení, že mimo období obilné sklizně smí *encomendero* používat najednou vždy jen čtvrtinu „svých“ Indiánů, k těžké práci nesmí používat žen a z mužů jen ty mezi 15 a 50 roky života. 1603 vydal guvernér Hernandarias zákon, v němž se psalo, že chlápci pod 15, dívky pod 13 a lidé nad 60 let by měli být zproštěni práce a ne více než *třetina* obyvatel vesnice smí být mimo období sklizně obilí a hroznů (*encomendero* smí povolát polovinu) povolána k práci na panském. To, že se Hernandarias, známý jako velký ochránce indiánů, snažil prosadit restrikce mírnější, než předchozí Ramírezovi, jasně svědčí o obtížnosti prosazení vůbec nějakých podmínek. – SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 247.

Pokusy Hernandariase a Alfara o zavedení nějaké formy platu pro indiány či alespoň jejich představené ztroskotaly.⁵⁴³ Kolonisté neměli žádnou motivaci Guaraníje platit, neboť vzhledem k jejich malému počtu v jednotlivých *encomiendas* vždy požadovali splacení daní formou práce.⁵⁴⁴ Ani další Alfarova nařízení nebyla dodržována⁵⁴⁵ a pokus o zřízení úřadu obhájce indiánských práv se podle Montoyi obrátil proti těm, které měl chránit, když jim Španělé začali zabavovat osobní majetek tvrdíce, že ho zabavují, aby za něj mohli tento úřad zřídit a udržovat.⁵⁴⁶

Původní guaraníjské vesnice byly zpravidla příslušníky jednoho či několika málo rozvětvených klanů a stěhovaly se každých několik let. Stejně jako později jesuiti, také kolonisté tyto rodinné skupiny „redukovali“⁵⁴⁷ do stálých osad čítajících okolo pětiset obyvatel.⁵⁴⁸ Zde žili pod vládou španělského úředníka zvaného *poblero*, či *mayordomo*, kterému přenechali nad „svými“ indiány moc jednotliví *encomenderos*.⁵⁴⁹ *Poblero* měl mimo jiné na starosti vymýcení nativních způsobů, jako byly rozvody či zvyk žen navracet se ke svým rodičům po smrti manžela, které způsobovaly chaos v otázce „vlastnění“ jednotlivých indiánů.⁵⁵⁰

Guaraní z těchto vesnic docházeli za prací na pozemky a plantáže *encomenderos*. Mezi nejdrsnější práce patřil sběr *yerba mate*. Montoya popisuje pracovní podmínky:

...with nothing to eat all day but the mushroom, fruits, or wild roots they happen to find in the forest, are at constant labor and toil under an overseer [...]. The work on this herb has consumed the lives of many thousands of Indians. I can testify to having seen in those woods huge piles of their bones. It pains one's eyes to see them and breaks one's heart to know how they died, still pagans, roaming these forests in search of vermin, toads, or snakes, and, unable to find these, drinking quantities of this herb, which swells their feet, legs and bellies, while their faces display nothing but bone and death's-head pallor.

---

⁵⁴³ Ibid. s. 245.

⁵⁴⁴ Ibid. s. 243.

⁵⁴⁵ Ibid. a MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 41.

⁵⁴⁶ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 42.

⁵⁴⁷ Ze španělského *reducción*, které je prý odvozeno z latinského *re-ducere*, tedy *přivést zpět* či *svést znovu* (dohromady). – O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 397 a MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 398.

⁵⁴⁸ Měli nad nimi dokonce takovou moc, že mohli celé tyto osady po libosti přesouvat – SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. ss. 244.

⁵⁴⁹ Ibid. ss. 244-5.

⁵⁵⁰ Ibid. s. 246.

Once one or two hundred hundredweights have been accumulated in any of these encampments, eight or nine Indians are loaded up. Each carries five or six *arrobas* [až 69 kg] a distance of ten or twenty leagues, the Indian himself weighing far less than his load and being given nothing for his nourishment. [...] How many have been left dead beside their loads, the Spaniard less concerned over the poor Indian's dead than at having no one to carry the load! How many have plunged with their burden down steep ravines, where we have found them at the bottom throwing up bile through their mouths! How many have been devoured by have been devoured by tigers in these forests – more than sixty in a single year!⁵⁵¹

Jakkoliv děsivě mohou působit i poměrně reálná čísla skrývající se za tímto popisem sama o sobě,⁵⁵² je třeba si uvědomit, že popis je tendenční. Především v počátcích jezuitského působení byly *encomiendas* konkurenčním systémem⁵⁵³ a Montoyova kniha byla určena čtenářům na španělském dvoře, před kterým především potřebovali jezuité obhájit svůj způsob organizace nativního obyvatelstva.

Stejně jako u jezuitů jinde po světě se navíc také v Paraguayi hojně objevoval známý topos „kažení“ indiánů a nejrůznější popisy toho, jak špatný příklad ve víře jim Španělé dávají.⁵⁵⁴ Dokonce tak prý argumentovali sami indiáni a podle Montoyi to byl i hlavní důvod, proč se nepodařilo obrátit bojovné Guaycurú:

What use was this apostolic man's [Pedro Romero's] preaching to them the beauty of chastity when they saw Venus being worshiped in town? They used this argument to support their bestial practices, in which they are determined to live until death. As a result, the apostolic man had to abandon these barren plantations, managing to cull only a few flowers, infants who before being withered by death received the water of life. He was forced to leave by a bishop, who promised to put another priest there; but within two days the barbarians forced the latter to leave, never to return.⁵⁵⁵

Působení kolonistů na indiány bylo skutečně téměř výhradně sekulární,⁵⁵⁶ a zdá se, že tento fakt, spolu s bídými podmínkami domorodců v místních *encomiendas*,

---

⁵⁵¹ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 40-1.

⁵⁵² Srov. SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. ss. 247-8.

⁵⁵³ SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. ss. 216-7 a O'BRIEN, Thomas. *Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay*. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395-410. s. 399.

⁵⁵⁴ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 137-8.

⁵⁵⁵ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 44.

⁵⁵⁶ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 251.

skutečně trápil vysoká odpovědná místa v peruánském vicekrálovství i ve Španělsku. Projevilo se to právě v rozkazu ke zřízení jezuitských redukci:

Ve všech osadách měli zřizovat kostely a ve jménu krále odporovat všem, kdo by se chtěli pokusit nové křesťany pod jakoukoliv záminkou podrobit osobní službě Španělů.⁵⁵⁷

A jezuité se skutečně stavěli na odpor vojákům, kteří přicházeli do dosud nepodrobených vesnic odvádět pracovníky.⁵⁵⁸ Kolonisté se na oplátku nejrůznějšími způsoby snažili mařit jejich činnost.⁵⁵⁹

Kromě odvodů do španělských *encomiendas* byli pro Guaraníje navíc hrozbou otrokáři ze São Paula. Říkalo se jim *bandeirantes*⁵⁶⁰ či *mamelucos*⁵⁶¹ a šlo o příslušníky různých evropských národů a míšence, pohybující se často spíše za hranou než na hraně tehdejšího portugalského zákona. Návist, kterou k nim jezuité chovali, je nejlépe patrná z jejich vlastních popisů:

The inhabitants of the town are Castilians, Portuguese, Italians, and people of other nationalities gathered there by a desire to live as they like in freedom, without the constraints of law. Their way of life is destruction of human race: they kill all those who flee from them to escape the wretched slavery they inflict upon them.

They go out for two or three years at a stretch hunting human beings like animals. Some have been out ten or twelve years. They return home to find new children born to other men who, thinking them dead, had married their wives. They themselves bring home the children they had sired in the forests.⁵⁶²

...píše Montoya. A Charlevoix zase:

Zlo přišlo ze sousední kolonie, kde se smísili Portugalci s Brazilci, z čehož povstalo dosti zvrácené pokolení. Jeho výstřelky všeho druhu byly tak odporné, že míšenci byli pojmenováni Mamelukové.

---

⁵⁵⁷ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 182.

⁵⁵⁸ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 111.

⁵⁵⁹ Např. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 183-4 či MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 38-40.

⁵⁶⁰ Odvozeno od portugalského výrazu pro vlajku.

⁵⁶¹ Další příklad z Evropy přivezeného španělského rasismu: slovo *mameluk* původně referovalo k válečnické kastě středověkého Egypta a arabského světa vůbec.

⁵⁶² MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 101.

Cokoli guvernéři, vrchnost a jezuité s veškerou podporou duchovních pastýřů činili, aby zastavili proud zkaženosti, bylo marné. Nemravnost byla všeobecně rozšířena a Mamelukové brzy odložili jakoukoli božskou a lidskou úctu. Přidružil se k nim značný počet pouličních lupičů z různých zemí, ať už šlo o Španěly, Portugalce, Italy a Holanďany, kteří uprchli před lidskou spravedlností a Boží spravedlnosti se nebáli. Také k nim přeběhlo mnoho Brazilců, a protože jejich hlavní vášní byla vášeň loupeživá, zpusťovali záhy velkou část země tím nejhorším způsobem. K jejich přemožení by bylo zapotřebí početné vojsko, které tehdy nemohla sebrat ani Brazílie, ani Paraguay.⁵⁶³

A ani jezuité nedokázali tehdy Guaraníje nijak ochránit. *Bandeirantes* páchali v misiích nejrůznější zvěrstva včetně mučení⁵⁶⁴ a upalování těch, kdo byli neschopní dlouhého pochodu do São Paula, v jejich vlastních domech.⁵⁶⁵ Charlevoix odhaduje, že celkem bylo odvedeno do otroctví na šedesát tisíc Guaraní.⁵⁶⁶ Nejhorší byly roky 1631 a 1632, kdy paulisté zničili deset z dvanácti redukcí v Guayrá, což donutilo jesuity opustit oblast a podniknout s asi dvanácti tisíci Guaraníi (kteří jim zbyli z počtu asi sta tisíc) nebezpečný a vyčerpávající⁵⁶⁷ pochod na jih.⁵⁶⁸

Tehdejší asunsiónský guvernér odmítl jesuitům vojensky pomoci⁵⁶⁹ a obyvatelé měst Guairá a Villarrica se dokonce pokusili využít situace ve svůj prospěch a pochytat „jesuitské“ Guaraní.⁵⁷⁰ Španělé se nicméně přepočítali, po jesuitském exitu z redukcí obrátili *bandeirantes* své síly proti nim a vypálili Ciudad Real a Villarricu.⁵⁷¹

---

⁵⁶³ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 236.

⁵⁶⁴ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 103.

⁵⁶⁵ Ibid. s. 102.

⁵⁶⁶ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 293.

⁵⁶⁷ Srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 277 a MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 106-13.

⁵⁶⁸ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 187.

⁵⁶⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 264-5.

⁵⁷⁰ Ibid. s. 274 a MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 105.

⁵⁷¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 278. a MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 104-5.

Co však jesuité dokázali, bylo využít i takovéto situace ve svůj prospěch. Montoya ve své *Conquista espiritual* píše:

They [*bandeirantes*] entered the room of one of the Fathers, anticipating a great treasure. They found two ragged shirts and a worn old cotton cassock. Far from being edified by the poverty of these apostolic men, they made the clothes into banners and displayed them to the Indians, saying: "Look what poor wretches you have in your lands. They have nothing to eat in their own country, and come to yours to defraud you with their ruses. Look at the shirts they wear. We, on the other hand, wear fine clothes and have many things to give you. It is wrong for you to have these poor wretches in your land, and so we have come to drive them out of this whole territory. This land belongs to us, not the Spanish king." As one of them made this speech the others went on killing.⁵⁷²

Uprostřed popisu všech hrůz, které *bandeirantes* páchali, neopomněl Montoya připomenout chudobnost jesuitů (kteří již tehdy čelili mnoha pomluvám o dolech v redukcích, jejichž výtěžek tají před španělskými úřady) a polechtat královu ješitnost.

Těžko říct, jakou účinnost měla tato nebo nějaká jiná konkrétní pasáž knihy. Jisté je, že Montoya v Madridu Královskou nejvyšší radu pro indické záležitosti přesvědčil a obdržel dekret umožňující ozbrojovat jesuitské chráněnce palnými zbraněmi v situacích, kdy tak povolí vícekrát Peru. Ten si nicméně v té době již sám uvědomil nebezpečí, které od *bandeirantes* hrozilo, vydal rozkaz k ozbrojení Guaraníjů a nechal poslat jedenáct profesionálních vojáků z Buenos Aires pomoci jesuitům s jejich výcvikem. V důsledku toho bylo v době, kdy se Montoya vrátil s dekretem, již území redukcí dobyto zpět. Přesto však dekret měl svou váhu – bylo nyní jasnější než kdy dříve, že jesuité mají plnou královu podporu.⁵⁷³ Brzy vznikla stálá vojenská síla popsaná v úvodním oddílu této kapitoly.

Existence jesuitské armády nicméně nebudila mezi ne-jesuity velké nadšení...

This European-Guaraní military alliance was a major power block within the Río de la Plata, and combined with the Jesuit monopoly of the [*mate*] tea trade and

---

⁵⁷² MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 101-2.

⁵⁷³ Srov. LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 187, MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 398, MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 14 a CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 101 a 112.

Jesuit control of the labor force, led to massive anti-Jesuits movement of the eighteenth century.⁵⁷⁴

O jesuitském „království“ se začaly šířit nejrůznější zvěsti a pověsti (často pomlouvačné, mnohými však také upřímně uvěřené). Situaci shrnuje Seager:

Rumors circulated that the Paraguayan Jesuits had hidden great treasures and secretly operated fabulous mines in the reductions. Although these tales were exaggerated, the Company's wealth was considerable. The mission province was closed to outsiders, and ignorance lent credence to the rumors. [...] In addition, the Spanish crown exempted them [the reductions] from paying sales taxes and customs duties required of the Paraguayans.⁵⁷⁵

Bylo dokonce podniknuto několik oficiálních výprav majících za cíl zvěsti o dolech a pokladech ověřit.⁵⁷⁶ Druhá z těchto expedic proběhla v době, kdy v Asunción úřadoval biskup Cárdenas, a vyvolala prý velký neklid mezi Guaraní, kteří se obávali, že přišla vyplnit rozkazy fanatického preláta.⁵⁷⁷ Ten, jak již bylo zmíněno, nechal vyplenit jesuitskou kolej v Asunción a podařilo se mu také vyhnat jesuity z nově založených redukcí u kmene Itatinů.⁵⁷⁸ Peruánský vicekrál stál nicméně na straně jesuitů. Poslal do Asunción Sebastiána de León y Zárate a ten město roku 1649 dobyl v čele guaraníjské armády.⁵⁷⁹

Jakkoliv se může zdát (františkán) Cárdenas z jesuitských popisů jako šílenec,⁵⁸⁰ zcela očividně měl podporu většiny asunciónských obyvatel a sami jesuité přiznávají, že na jeho straně stál též provinciál dominikánů.⁵⁸¹ To poměrně dobře svědčí o pocitech, které asunciónští vůči Tovaryšstvu chovali.

---

⁵⁷⁴ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 109; srov. též SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 217.

⁵⁷⁵ SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. ss. 218-9.

⁵⁷⁶ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 101; CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 337-41.

⁵⁷⁷ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 340.

⁵⁷⁸ Ibid. s. 346.

⁵⁷⁹ Ibid. s. 351.

⁵⁸⁰ Srov. ibid. ss. 314-351.

⁵⁸¹ Ibid. 330.

Ne všichni kolonisté nicméně byli vůči jesuitům nepřátelští. Kromě zmíněného Leóna y Zárate to byl například Manuel Cabral, který během velkého exodu po nájezdech *bandeirantes* poskytoval uprchlíkům denně dvacet pět krav ze svých stád.⁵⁸² Kromě toho

The colonial authorities of Asunción and Buenos Aires requested the help of the Guarani for a variety of reasons, both military and civil. In general, the Jesuits complied with the requests in order to maintain good relations with the colonial authorities and safeguard their much-prized autonomy. On occasion, they sent hundreds, or even thousands, of Indios away from their villages for months (and sometime years) at a time. The expeditions to dislodge the Portuguese from Colonia do Sacramento in 1680, 1702–1704, and 1735 involved as many as 4,000 Guarani; the suppression of the Comuneros (insurgent Spanish colonists) uprisings in Asunción, between 1724 and 1729 and between 1732 and 1735, required as many as 12,000 of them. Corvees and other duties outside the mission placed the Indios in direct contact with Spaniards, mestizos, or blacks – much to the Jesuits' chagrin. Not all the Indios returned home; those who did carried the risk of epidemic contagion. Some rough calculations show that in three decades (1700–1709, 1720–1729, and 1730–1739), more than 50 adult Indios of every 1,000, on average, entered corvees [robotní služba] every year.⁵⁸³

Mezi léty 1644 a 1766 byla guaranijská armáda zapojena do téměř sedmdesáti španělských vojenských operací, v odměně za což platily redukce pouze velmi nízké daně.⁵⁸⁴

Zdá se však, že výběr jesuitských spojenců byl poněkud elitářský. Místo aby se pokoušeli zajistit si podporu většinového obyvatelstva (což by ostatně pravděpodobně bylo krajně nesnadné vzhledem k ekonomické konkurenci, kterou představovali, výhodám, kterých se jim dostávalo, a strachu, který vzbuzovala jejich armáda⁵⁸⁵), snažili se o politiku na nejvyšších místech.

Tak například Diego de los Reyes y Balmaseda, který si roku 1717 koupil funkci asunsiónského guvernéra, měl za ženu Franciscu Benitez, jejíž dva strýcové byli jesuity.⁵⁸⁶ Přitom Reyesův syn Carlos byl široce kritisován za to, jak krutě zachází s indiány.⁵⁸⁷ Velkou kritiku též vyvolalo, když Reyes na radu rektora jesuitské koleje hned první rok v úřadu zrušil mír, který jeho předchůdce uzavřel s kmenem Payaguá,

---

⁵⁸² MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 111.

⁵⁸³ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 196.

⁵⁸⁴ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 16.

⁵⁸⁵ SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 220.

⁵⁸⁶ *Ibid.* s. 219.

⁵⁸⁷ *Ibid.* s. 221.

vojensky proti němu vytáhl a sedmdesát jeho zajatých členů přidělil jesuitům na obrácení v redukcích.⁵⁸⁸ Reyes si též vytvořil monopol na říční obchod⁵⁸⁹ a je vysoce pravděpodobné, že toto spojení obávaných jesuitů s vládnoucím oligarchou bylo příslovečnou poslední kapkou, která vyvolala slavné povstání *comuneros*.

Objects of resentment included the reductions' labor supply; the order's freedom from all but nominal tribute payments; its permission to trade directly with Spain across the Atlantic; and its ancient and continuing practice of acquiring the best lands in the upper Plata region.⁵⁹⁰

Asunciónský *cabildo* (městská rada) dokonce obvinil jesuity, že chtěli zničit a zotročit kolonisty v Paraguai.⁵⁹¹

Povstání bylo potlačeno spojeným vojskem Buenos Aires a redukcí, pro misie nicméně znamenalo těžké ztráty v podobě padlých, hladomoru a epidemie nemocí.⁵⁹² Navíc na jeho konci již začínalo být zřejmé, že soumrak Tovaryšstva se blíží. Vůdce *comuneros*, zcestovalý a na jezuitské koleji vystudovaný soudce Antequera, byl v Peru odsouzen k smrti až po několika letech sporů a na přímý rozkaz z Madridu. Ještě během cesty na popraviště se ho lid pokoušel osvobodit, takže vícekrát rozkázal raději Antequeru zastřelit na místě a následně střelbou zahnat také dav. Mezi zabitými byli prý také františkáni.⁵⁹³

Vlna nenávisti, která se proti jesuitům mezi paraguayskými kolonisty vzedmula, se již stěží dala zastavit. Paraguayský guvernér Barúa, vládnoucí v letech 1725 – 1730, obvinil jesuity z úniků na daních pro krále a z toho, že jejich indiáni jsou na nich zcela závislí.⁵⁹⁴ To první se ukázalo být lží,⁵⁹⁵ to druhé již méně. Zvedla se debata o dosazení španělských *corregidorů* do redukcí.⁵⁹⁶

---

⁵⁸⁸ Ibid. s. 219.

⁵⁸⁹ Ibid. s. 121.

⁵⁹⁰ Ibid. s. 225.

⁵⁹¹ Ibid. ss. 227-8.

⁵⁹² LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 199; CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 404.

⁵⁹³ SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 229.

⁵⁹⁴ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 416.

⁵⁹⁵ Ibid. s. 413.

⁵⁹⁶ Ibid. ss. 416-7.

Chytře (leč poněkud sisyfovsky) bránil tehdy redukce nejprve v Asunción a později také v Madridu provinciál Aguilar. Upozorňoval,⁵⁹⁷ že dosazení nejesuitských úředníků by pravděpodobně vyvolalo povstání Guaraníjů, uváděl nebezpečí ohrožení mravů a náboženství indiánů přítomností Španělů a zdůrazňoval, že guvernéri a biskupové byli v redukcích vždy dobře přijati.⁵⁹⁸ Snažil se také působit na své spolubratry, když varoval před vnějším dojmem obchodníků,⁵⁹⁹ jeho snaha nicméně přišla pozdě. V Evropě již měli o paraguayském podniku Tovaryšstva svou jasnou představu.

Even before Voltaire wrote of the reductions in *Candide* in 1759, characterizing them [redukce] as opportunities for wealth and independence from the crown, the *Historie de Nicolas I. Roy du Paraquari et Empereur des Mamelus* (Dresden, 1756), had made its mark. In the tale about Nicolas I, the Jesuits were accused of establishing an empire in Paraguay, amassing enormous riches, and defending their ill-gotten gain by force of arms. Although the historian of Brazil, Robert Southey, said that it “does not contain a syllable of truth,” the book ran through four French editions, two Italian, and one Dutch.⁶⁰⁰

Roku 1750 Španělé a Portugalci uzavřeli Madridskou smlouvu s jasným cílem omezit jesuitskou moc⁶⁰¹ a 27. února 1767 bylo Tovaryšstvo vypovězeno z celé španělské koloniální říše.⁶⁰²

---

⁵⁹⁷ Či vyhrožoval; záleží na úhlu pohledu.

⁵⁹⁸ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 417-9.

⁵⁹⁹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 121.

⁶⁰⁰ *Ibid.* s. 102.

⁶⁰¹ Což se povedlo, neboť Guaraníjové ze sedmi redukcí na území, které mělo podle smlouvy připadnout Portugalsku, odmítli dle očekávání výzvu k vystěhování a roku 1756 byli zmasakrováni spojenými portugalsko-španělskými oddíly.

⁶⁰² MCNASPY, C. J.. *The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767)*. In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 400 a MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. *Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion*. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 8.

5 Jesuité a Guaraní – interakce, vztah k druhému

Montoya tvrdil, že miluje stejnou měrou jak Španěly, tak domorodce⁶⁰³ a že jeho cílem je vydobýt mezi nimi mír.⁶⁰⁴ To mu však nijak nebránilo mluvit o „barbarských indiánech“ jako „divé zvěři“ (*feras*) a přirovnávat svůj pobyt mezi nimi k pobytu na poušti.⁶⁰⁵ Šlo částečně o odkaz k Afraatésovi, pouštnímu otci, jehož si zvolil jako vzor, neboť stejně jako on opustil svou „samotu“ a vydal se do královského města bránit utlačované křesťany.⁶⁰⁶

Z velké části ale také o metaforu nešlo. Domorodci byli v lepším případě bráni jako děti,⁶⁰⁷ v horším jako „divoši, kteří před svým obrácením neměli z člověka nic kromě postavy“.⁶⁰⁸ Byli viděni jako lidé, kteří postrádají psané slovo, historii, a tudíž i kulturu a misionáři cítili morální povinnost jim kulturu „dát“.⁶⁰⁹ Především však cítili povinnost přinést vykoupení do země „ležící ve stínu smrti a u bran pekla.“⁶¹⁰ Rozhodně neviděli sebe sama jako cizince narušující nativní kulturu; viděli se jako boží nástroj odemykající Guaraníům život věčný: „God wanted cultural change to take place among the Guaraní and they were there to make sure it happened.“⁶¹¹ Podle Cushnera v tom ohledu navazovali na výraznou postavu myšlení svého řádu i celé protireformace, Antonia Possevina.⁶¹²

---

⁶⁰³ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 29.

⁶⁰⁴ Což, jak poněkud neskromně dodává, se nikomu nepodařilo „posledních sto let“. – MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 29.

⁶⁰⁵ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 14.

⁶⁰⁶ *Ibid.* ss. 13-4.

⁶⁰⁷ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 409.

⁶⁰⁸ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 407.

⁶⁰⁹ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 165.

⁶¹⁰ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 28.

⁶¹¹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 123-4.

⁶¹² Papežský legát v Moskvě a generální vikář pro Švédsko, Dánsko a severské ostrovy; žil 1533–1611.

Overriding all was their belief in world evangelization. In this they followed closely the renaissance ideas of Antonio Possevino.⁸ The biblical command to go and teach all nations, resounded in sixteenth-century Christian Europe. But for Possevino and the Jesuits, God had created a plan by which all regions of the entire world would be converted since saving a single soul was much more important than acquiring all the kingdoms of the earth. Possevino firmly believed that the evangelization of the world was at hand and that the Jesuits were major instruments in God's hand.

Besides world evangelization, two other motives were at play. One was the absolute certainty that the West and the missionaries who were its representatives had already achieved the highest rung of cultural superiority. Material and psychological culture, the view of how the world functioned, the spiritual and material world, were all understood and explicable in terms that the westerner employed. All other cultures, by definition, were inferior. Therefore, the Jesuits were participating in a *mision civilizatrice*, one that uplifted peoples and brought them to higher cultural level. A second factor that acted as motive among the Europeans was the realization that they were engaged in a unique enterprise, an attempt to fulfill the Christian vision of the world, one that united God and man in a special way. The reductions were more than mission stations. They were an attempt to establish God's kingdom on earth.⁶¹³

Poslední tvrzení je velmi silné a ještě se k němu podrobněji dostanu. Co se guaraníjské motivace týče, také ta měla více složek. Jak by mělo být vidno z předchozího oddílu, ocitl se tento lid v kleštích. Z jihu a jihozápadu se tlačili Španělé odvádějící domorodce na nucené práce do *encomiendas* a ze severozápadu přicházeli paulističtí otrokáři. Jesuitské misie představovaly ochranu před prvními a relativní ochranu před druhými.⁶¹⁴ Na severozápadě zase byli Guaycurúové a další bojovné chacké kmeny. Spojenectví s Evropany nabízelo potenciální přístup palným zbraním, *armas mágicas*, jež mohly Guaraníjům nad jejich sousedy poskytnout rozhodující výhodu,⁶¹⁵ nemluvě o dalších dárkách, kterými je misionáři zásobovali. Podle Shapirové⁶¹⁶ (a dobře to koresponduje s Budaszovým nastíněním kanibalsko-inkorporačního paradigmatu⁶¹⁷) navíc měli Guaraní svou vlastní a od evropské značně odlišnou představu o tom, co je jesuité učili: považovali to za zdroj moci a vědění, který je učiní silnějšími. Podle Cushnera si zase Guaraníjové museli alespoň do určité míry uvědomovat, že se nachází

---

⁶¹³ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 105-6.

⁶¹⁴ Ibid. s. 105; srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 169.

⁶¹⁵ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 105; srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 408.

⁶¹⁶ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 128.

⁶¹⁷ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15.

v bodu civilizační proměny, a přinejmenším někteří ji považovali za nevyhnutelnou.⁶¹⁸ Je nicméně logické, že u rodově-kmenové společnosti, jako byla ta guaraníjská, nepanovala v tomto ohledu shoda. Na to upozorňuje i Mukherjeeová:

The reductions were formed based on strategic alliances between Jesuits and some Guarani elites in order to protect themselves from Spanish encomenderos and Brazilian «bandeirantes». This Alliance had been a result of lot of internal dissent and political conflicts among the Guarani leaders. It was premised on a Guarani political model as the traditional Karai, or the local shaman, was substituted by the Jesuit priest. The reductions were actually Guarani neighborhoods which received the «protection» of the Spanish crown.⁶¹⁹

A tak jeden kmen prý odmítal jesuity, protože u něj dříve působil portugalský kněz, který prodával jeho členy do otroctví,⁶²⁰ jiný prý z uraženosti, protože k němu nebyli posláni, když o to požádal⁶²¹ (je dobré si povšimnout, jak Charlevoix hledá vždy příčiny v chování Evropanů, a pokud je nachází, uchyluje se i on k „působení ďábla“; že by některý kmen jednoduše o novou víru neměl zájem, pro něj nepřicházelo v úvahu⁶²²), a náčelník zvaný Caligula sice křesťanství pro svůj kmen přijal, odmítal ale, aby jeho děti chodili dvakrát denně do kostela, protože by je to prý naučilo zahálce a ztratili by válečnické schopnosti.⁶²³ A naopak domorodci v další vesnici sami postavili kostel a domy pro misionáře, aby je přilákali,⁶²⁴ cacique jiné jim po příchodu dal k dispozici vlastní chýši,⁶²⁵ a obyvatelé ještě jiné se bičovali biči s trny, protože prý slyšeli, že křesťané tak zažehnávají hněv nebes.⁶²⁶

Jedna konkrétní pasáž z Charlevoixe zvláště dobře ilustruje jak guaraníjské motivace, tak jezuitský postoj kulturní nadřazenosti a svádění neúspěchů na působení ďábla:

---

⁶¹⁸ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 105

⁶¹⁹ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 159.

⁶²⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 281.

⁶²¹ Ibid. ss. 309-10.

⁶²² Srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008.

⁶²³ Ibid. s. 309.

⁶²⁴ Ibid. ss. 280-1.

⁶²⁵ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 104.

⁶²⁶ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 387.

Nicméně čtyři z redukcí založených těmito misionáři ještě nebyly nijak zvlášť obydleny křesťany a otcové poznali, že nejvíce z nich se sem odebralo v naději, že už nebudou znepokojováni Španěly a Portugalci z Brazílie, a že se budou schopni lépe bránit proti svým dávným nepřátelům. Navíc přenesli do těchto svobodných míst celou svoji divokost spolu s pošetilostí, která hraničila až s nepokrytou tupostí. Přitom byli neučenliví a nevázaně pyšní na svou špatně chápanou svobodu, a ke všemu krajně pověřiví. Úspěchem bylo alespoň to, že byli zbaveni potupného způsobu života a několika starých neřestí. Také docela rádi poslouchali, co se jim říkalo, ale mnohým z nich se záhy omrzela spořádaný způsob života, k němuž zde byli vedeni. Než se kdo nadál, vrátili se zpět do svých lesů a hor.

Aby předešli uprchlictví, museli se misionáři vystavovat značným nebezpečstvím a často vyslechnout pomluvy těch, kteří se doslova pomátli na rozumu a neustále je podezřívali, upadali do zuřivosti a při sebemenším podezření považovali misionáře za své úhlavní nepřátele. Museli odolávat mohutné snaze pekla zničit dílo Boží, a současně bděli nad bezpečností redukcí a zaopatřením těch, které zde shromáždili.⁶²⁷

Jesuité si uvědomovali důležitost udržení redukčního způsobu proselytismu. Jejich zkušenost z Indie říkala, že trvalé konverse nebude nikdy dosaženo, nebudou-li zřízeny trvalé enklávy věřících.⁶²⁸ Cushner nicméně upozorňuje, že na genesi redukcí měla kromě té jesuitské a guaraníjské vliv také motivace koruny:

Acting as the glue for these two sets of motivations [jesuitů a Guaraní] was the Spanish colonial government. It as well had its own distinct motives for making sure that the Guaraní were Christianized and westernized. Spain was in the New World not only to assist evangelization but also to enhance the Spanish Empire. More souls meant greater revenues; more occupied land meant increased opportunities to find the sources of wealth, gold and silver. Empire building meant excluding rival powers by establishing fixed boundaries and nothing did this better than by establishing stable villages of Christian believers.

Thus, the confluence of three distinct factors produced the reductions of Paraguay. The object of the Spanish mission was the creation of a Christianized buffer that would keep rival powers away from newly acquired lands, to allow church and state to cooperate in constructing a power able to resist any rival onslaught.⁶²⁹

Nevětší překážkou jesuitského evangelizačního boje byli šamani, mocenská i „intelektuální“⁶³⁰ elita mezi Guaraníi. Ti si zpravidla byli vědomi velikosti toho, co

---

⁶²⁷ Ibid. ss. 226-7.

⁶²⁸ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 156.

⁶²⁹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 106.

⁶³⁰ Řekli bychom dnes.

přichází, a chtěli podíl na „nové moci“ – křesťanství.⁶³¹ Velký šaman Pacamont se dokonce o tuto „moc, která přesahuje vše, s čím se dosud setkal“ s jesuity pokusil smlouvat⁶³² a jiný je zase šokoval prohlášením, že sám je bohem a „dobrým přítelem tohoto Boha Evropanů, co žije na nebesích“.⁶³³ Brzy však pochopili, že jesuité se o „moc“ (tuto ani jinou) dělit neplánují.⁶³⁴ Šamani byli odsouzeni jako služebníci ďábla:

The Devil was also believed to be present in native society in the person of the shaman, whose exceptional powers were seen to come from the dark side and to reflect the cleverness of the Devil in choosing the most gifted to be his servants.⁶³⁵

Takto popisuje Montoya setkání s již dříve zmíněným⁶³⁶ šamanem Taubicim a rituál, který prý prováděl:

We arrived at a village ruled by a great cacique who was a great magician, sorcerer, [*gran mago y hechicero*] and familiar of the devils. His name was Taubici, meaning “devils in a row” [*diabolos en hilera*] or “row of devils.” [*hilera de diabolos*] He was extremely cruel: upon the slightest annoyance he would have Indians killed at whim, and so was held in awe [*era respetado*] and served at the merest hint of his thought. Shortly before our arrival he had an Indian killed because he had put him in charge of a sick little son of his and the boy died. When he wanted to talk with the devil, he ordered everyone to get out of his house and to give it a wide berth all around. Four of his favorite girls would stay in his company. He would order part of the roof of his house taken off for the evil spirit to come in. Then the wretched fellow would have fits [*desmayos*]; his women would support him holding his arms and head as he made wild faces and gestures. With these tricks and shams [*acciones y embustes*] of his, he would afterwards publish numerous lies about future events – some of which occasionally came true, having been gotten by hints from the devil.⁶³⁷

---

⁶³¹ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 130.

⁶³² Ibid.

⁶³³ Ibid.

⁶³⁴ Pacamontovi bylo na návrhy odpovězeno, že jeho motivace je zlá a nehodná a že služebník nového Boha musí být pokorný a nepovyšovat se nad ostatní. – SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 130.

⁶³⁵ Ibid.

⁶³⁶ S. 89 této práce.

⁶³⁷ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 46-7 a MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. ss. 45-6.

Taubicimu v Montoyových očích příliš nepomohlo, že ho (jak Montoya sám píše) dobře přijal,⁶³⁸ a dokonce ani, že jej a jeho společníka svou šamanskou autoritou zachránil před smrtí. Jak se totiž později dozvěděli, pojali někteří indiáni ve vesnici úmysl je zabít. Neodvážili se tak ale učinit bez předchozí konzultace s Taubicim. Ten jim řekl: „Chcete-li tyto Otce zabít, udělejte to sami; ale já se do toho nezapletu.“⁶³⁹ To prý stačilo, aby od svého záměru upustili.⁶⁴⁰

O něco později se odehrál již zmíněný incident, kdy Taubici přišel do redukce San Ignacio a „seslal nemoc vnitřností“ (*enfermedad de cámaras*) na pachatele jedné zdejší krádeže, čímž si značně naklonil obyvatelstvo.⁶⁴¹ Když poté na Boží Tělo vyhlásil Simón Maceta, že nikdo nemá opouštět redukci, dokud svátek neskončí, vyhlásil naopak Taubici, že odchází, a opustil redukci se značným počtem lidí, z nichž někteří byli již i pokřtěni.⁶⁴² Maceta je za to prokrel slovy „Protože odmítáte ctít našeho Stvořitele a Pána a opovrhujete mými napomínáními, buďte si jisti, že tam, kam jdete, stihne vás dozajista jeho trest.“⁶⁴³ A Montoya se zřejmým uspokojením referuje, že se kletba „vyplnila“: Taubici byl po cestě zabit při útoku svých starých nepřátel a přeživší z jeho družiny se vrátili se do redukce „dobře tímto trestem poučení, že nemají věřit vyslancům d'ábla, nýbrž jen těm, které vyslal Bůh“.⁶⁴⁴ Tato událost prý získala evangeliu „velký kredit“ (*cobró el Evangelio mucho crédito*).⁶⁴⁵

V jiné vesnici se Montoya a jeho spolubratr Cataldino setkali s putovním šamanem (*carai*), který o sobě tvrdil, že je Bůh, stvořitel nebe, země a lidí, že ovládá déšť a že sešle nemoci na ty, kdo v něj neuvěří. Místní *cacique* Maracaná, který byl jesuitům přátelsky nakloněn, nechal šamana přivázat za krk k velkému kameni a hodit do řeky.⁶⁴⁶

---

⁶³⁸ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 47.

⁶³⁹ *Si vosotros quereis matar á los Padres, hacedlo vosotros; pero yo no me meteré en eso.* – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 46.

⁶⁴⁰ Ibid.

⁶⁴¹ Ibid.

⁶⁴² Ibid. ss. 46-7.

⁶⁴³ *Pues no quereis honrar á nuestro Criador y Señor, y despreciais mis amonestaciones, tened por cierto que allá donde vais os castigará muy bien.* – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 47.

⁶⁴⁴ *...bien enseñados con este castigo á no creen á los ministros del demonio y á creer á los de Dios* – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 47.

⁶⁴⁵ Ibid.

⁶⁴⁶ Ibid. s. 48.

Nebylo výjimkou, že jesuité oslavovali smrt „zatvrzelých nepřátel křesťanství“, pokud jejich smrt tak jako v případě caciqua Zuruby, zabitého (a snědeného) caciquem Pindoviúem, „otevřela zemi slovu Božímu.“⁶⁴⁷

Šamani však rozhodně nezůstávali pouze v roli obětí. Roku 1628 zařídil *cacique* a šaman jménem Nheçu smrt jesuitů Alonso Rodrígueza, Rocha Gonzáleza, a následně i umučení Juana del Castilla.

[Nheçu] který je [poslané vrahy] následoval, nechal zapálit kostel, rozbít posvátné nádoby, a potom si oblékl kněžský oděv. Těm, kteří ho poslouchali, vysvětlil, že se už nemusejí obávat zpusťování svých polí, že si mohou vzít žen kolik jen chtějí a že on s jistotou doufá, že se už nenajde nikdo, kdo by pochyboval o jeho božství. Následně si nechal předvést všechny pokřtěné děti, umyl jim hlavy teplou vodou, vydrhl jazyky solí a oškrábal mušlí v pevné víře, že je zbavil křtu.⁶⁴⁸

Misionáři nicméně přesto získávali na svou stranu další a další Guaraníje a ideologické soupeření dvou náboženských systémů brzy přerostlo v něco, co se podobalo občanské válce:

In 1635 Fr. Nola wrote that in the reduction of Jesús María a group of shamans were tied up, beaten, dragged around the town, and offered to the priests as slaves.⁹⁴ The youth of the village laughed at them. A major conflict pitted a thousand armed Guaraní supporting the new religion against the forces of *hechiceros*, the adherents of the old ways.⁹⁵ This extraordinary struggle represented a reversal of religious beliefs occurring less than two generations after the arrival of the Spanish missionaries.⁶⁴⁹

Také zmíněný Nheçu byl v odplátě za smrt misionářů poražen vojskem konvertitů pod vedením caciqua Neanguirry a na útěku zabit. Jeho spojenci poté byli zlynčováni, ačkoliv proti tomu prý jesuité protestovali.⁶⁵⁰

Ideologické boje nicméně probíhaly také uvnitř redukcí. Výborně to ilustruje jeden popis z Montoyi, který je zároveň opět i dobrým příkladem kulturního „kanibalismu“ a původních hodnot Guaraníjů.

We Fathers in San Ignacio had a prominent cacique who, after varied fortunes in different places, where he was baptized and married, finally by his eloquence became as it were lord of the people there. He was a servant of the devil. Attracted to a women, not for her beauty, but her noble status, he repudiated his legitimate wife, banishing her to a farm and putting the girl in her place with the title

---

⁶⁴⁷ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 103.

⁶⁴⁸ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 257-8.

⁶⁴⁹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 123.

⁶⁵⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 258-9.

of legitimate wife. With shameless effrontery he asserted that she was his legal wife, and she had herself waited on as mistress of numerous serving women. The poor wretch went even further with his fraudulence; to gain greater prestige with his followers, he pretended to be a priest. In his private chamber he would put on an alb; robed in a mozetta of brilliant feathers and other adornments, he pretended to say Mass. He would spread a table with cloths and place upon them a manioc cake and painted cup of maize wine; muttering a number of ritual formulas, he would show the cake and wine as priests do, finally eating and drinking everything. His vassals consequently venerated him as a priest. His life was exceptionally scandalous as he had a large number of concubines, with the full consent and encouragement of his pretended wife. We baptized of his infant children – the year's crop – all of them blessed indeed for they died shortly after being baptized. Our own purity and modesty was an offense to him: he disliked our obliging the sick and those who wanted to be truly cleansed through baptism to give up their concubines. His resentment reached such a pitch that he began to incite his vassals' minds against us. In various gatherings he told them: "The devils have brought us these men, for with new teaching they want to take away from us the good old way of life of our ancestors, who had many wives and servant women and were free to choose them at will. Now they want us to tie ourselves to a single woman, It is not right for this to go any further; we should drive them out of our lands, or take their lives."

[...] Then this cacique, whose name was Miguel Antiguaye, came to visit the Fathers, seemingly friendly and with smiling countenance. After a few words of courtesy, he turned into a wild beast and burst out shouting: "You are no priests sent from God to aid our misery; you are devils from hell, sent by their ruler for our destruction. What teaching have you brought us? What peace and happiness? Our ancestors lived in liberty. They enjoyed all the women they wanted, without hindrance from anyone. Thus they lived and spent their lives in happiness, and you want to destroy their tradition and impose on us this heavy burden of being bound to a single wife." And he left the room said: "This shall not be; I am going to do something about it." The Fathers, who had listened like lambs to this wolf's howlings, tried detaining him to reason with his irrationality, but without success. On the contrary, he went on shouting with uncontrollable diabolical fury: "We can no longer tolerate the freedom of these men who want to compel us in our own lands to live in their evil fashion."⁶⁵¹

Cacique Miguel byl později odzbrojen a ponížěn křesťanským caciquem Maracanám (tím samým, co nechal utopit putovního šamana),⁶⁵² na jeho příběhu je nicméně dobře vidět, co bylo pro Guaraníje na konverzi nejtěžší. Nebyla to změna náboženských představ, nejtvrdší bylo vzdát se polygamie.⁶⁵³

---

⁶⁵¹ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 53-4.

⁶⁵² Ibid. ss. 54-6.

⁶⁵³ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 6; CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 125.

Byli si toho vědomi i sami jesuité, a proto první dva roky o šestém přikázání⁶⁵⁴ vůbec nemluvili, „as not to wither these tender plants and arouse hatred for the gospel.“⁶⁵⁵ Výjimku tvořilo poučení umírajících a i to stálo jesuity „velkou námahu“.⁶⁵⁶ Mnohdy však nebylo lehké se thematu vyhnout, vzhledem k tomu, že jesuité sami žili v celibátu.

The devil tried to tempt our purity through the caciques offering to us some of their women on the complaint that they considered it unnatural for men to engage in domestic work such as cooking, sweeping, and the like.

We gave them a full account of priestly chastity, explaining that this was why our first concern had been to enclose a small area around our house with stake fence to keep women from entering our house. They marveled at our doing so; however, being barbarians, they did not find it admirable since among them it was a matter of honor and prestige to have numerous wives and serving women, a widespread failing among pagans.⁶⁵⁷

I později se nicméně objevovaly pokusy indiánek (někdy i více najednou) jesuity svést.⁶⁵⁸

Misionářům velmi pomohlo, když jednoho dne přivedl mocný *cacique* Maracaná do redukce celou svou vesnici, neboť prý uslyšel Boží hlas. Využili zvýšeného kreditu k ostřejšímu vystupování proti „nemravnosti“.⁶⁵⁹

Theoreticky měl proces přechodu k „mrvnosti“ probíhat tak, že si *cacique* (či jiný významný muž) v momentě, kdy se stal křesťanem, vybral jednu se svých žen, s tou podstoupil křesťanskou svatbu a ostatní mohly (alespoň v počátcích) zůstat pracovat na jeho poli.⁶⁶⁰ Ne všichni *caciques* však byli tak vzorní křesťané jako Maracaná. Montoya uvádí příklad jednoho, který se k velkému údivu soukmenovců vzdal šesti svých „konkubin“ řka, že jde příkladem; později se však ukázalo, že si skrytě vydržuje dalších

---

⁶⁵⁴ Nezesmilníš.

⁶⁵⁵ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 52.

⁶⁵⁶ Ibid.

⁶⁵⁷ Ibid.

⁶⁵⁸ Ibid. 107.

⁶⁵⁹ *Deshonestidad*; anglický překlad uvádí *sexual disorder*. – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesús, 1892. s. 71; MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 61.

⁶⁶⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?.* Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 125.

třicet.⁶⁶¹ Někteří caciqueové zase požadovali výjimku z pravidla jedné ženy výměnou za vojenskou spolupráci.⁶⁶² Cushner uvádí některé důvody této zatvrzelosti:

Ruiz de Montoya was not aware, nor should he have been that polygamy was closely related to economic opportunities and community relationships in that it gave broader landowning opportunities and prestige to the *caciques* while intergroup relationships and marriages cemented peace. Some *caciques* were so dissatisfied over Jesuit demands for monogamous relationships that they founded their own reduction in Corrientes modeled on the old way, permitting *caciques* to maintain a plurality of wives.¹⁰⁸ It did not survive.⁶⁶³

Abychom se však ještě na chvíli vrátili k šamanům. Je zajímavé, že moc, kterou jim jesuité vzali, nepřenášeli ani tak na sebe, jako na symbol kříže. Jeho umístění uprostřed každé vesnice se tak stalo naprostou nutností a jeho význam v myslích Guaraníjů obrovský.⁶⁶⁴ Charlevoix referuje o kmeni Parayuaů, kteří sami začali stavět kříže, neboť si z historek, jež o křesťanství vyprávěli jiní domorodci, udělali představu, že je ochrání před útoky jaguárů.⁶⁶⁵ Kromě toho byl kříž také důležitým politickým symbolem:

The cross had a profound symbolic value. It meant that the village was under the protection of the Spanish Crown; that the village now belonged to the community of believers; that the community was guarded, defended, and supported. "To raise the cross meant to secure the land, to arrange the families thereon, to set a sign over them so that they would not revert to the past." [z výroční jesuitské zprávy, *Carta Anua* 1633]⁶⁶⁶

Ne všichni z těch šamanů, kteří měli tu výhodu, že byli zároveň *caciques*, se ovšem pouštěli do nerovného boje s křížem. Guiravera, který byl v době jesuitského příchodu jedním z nejmocnějších mužů v Guayrá a „všichni kouzelníci v zemi ho pokládali za svého náčelníka“,⁶⁶⁷ si přestal nechávat prokazovat božské pocty, neboť

---

⁶⁶¹ Brzy po tomto odhalení *cacique* zemřel, což Montoya samozřejmě interpretoval jako boží trest. – ; MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 61.

⁶⁶² LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 197.

⁶⁶³ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 126.

⁶⁶⁴ *Ibid.* s. 107.

⁶⁶⁵ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 379.

⁶⁶⁶ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 112.

⁶⁶⁷ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 260-1.

správně kalkuloval, že křesťanství by mohlo brzy převládnout.⁶⁶⁸ Španěly byl nazýván „Zhoubcem“,⁶⁶⁹ a přesto prý měl určitou úctu k jesuitům, chválil jejich cnost a odvalu a chtěl se setkat s Montoyou, „kterého považoval za mimořádného muže“.⁶⁷⁰ Popis setkání, které bylo možná klíčové pro utváření celé paraguayské misie, podává Charlevoix:

Když byl tento misionář jednou v redukci, neočekávaně přišel a volal hrozivým hlasem, že je zde velký kazík Guiravera. P. Montoya považoval za vhodné pokořit jeho pýchu a ukázat, že se ho nebojí, přestože byl doprovázen ozbrojeným houfem. Nepovstal tedy před ním, nýbrž zůstal s P. Macetou sedět na náměstí a pokynul kazíkovi, aby se posadil na lavici. Guiravera tím byl dotčen, ale přesto se posadil. Ihned však zase vstal a obhlížel osadu. P. Montoya ho nedoprovázel, ale nechal porazit dva voly, jimiž ho a jeho doprovod pohostil. Když ke konci jídla misionář zpozoroval kazíkovo podezření, že ho chtějí zajmout, řekl mu:

„Neboj se, Guiravero, my sami jsme připraveni zemřít, abychom získali nejvyššímu Bohu, který nás poslal, ty, kdo ho budou uctívat. Dobře víme, že by ses rád nasytil naším masem, avšak stojíme pod ochranou Nejvyššího a přišli jsme, abychom zprostředkovali věčnou blaženost těm, kteří jemu, svému Stvořiteli, slouží. Ty máš pověst velkého muže a jsi tak zaslepený, že se sám považuješ za boha. Jsi však pouze smrtelník jako já; brzy se naše těla rozpadnou v prach a popel. Naše duše jsou však nesmrtelné a vrátí se k Bohu. Avšak běda těm, jejichž duše se ukáže tak hanebně poskvrněna jako je tvá, protože on ji uvrhne do věčné bídy! Nejsi však první, který byl tak zaostalý, že se považoval za boha. Ale jak se můžeš jako chytrý muž domnívat, že jsi stvořitelem světadílů? Zdali znáš alespoň jejich tisícinu? Pochop, že si nemůžeš osobovat čest Nejvyššího, která ti nepřísluší, protože on je nejvyšší milosrdný k těm, kteří litují své viny. Proto, jestli jsi chytrý, poslechni mou radu a nevydávej se věčnému ztracení!“

Tato řeč udělala na barbara jen mizivý dojem a chladnokrevně odpověděl, že si to rozmyslí. Někteří z jeho doprovodu však misionářovi potají řekli, aby jim poslal jednoho ze svých bratří, že by rádi následovali jeho vedení. Misionář je povzbudil v naději. Protože mu však záleželo na tom, aby ho získal, nechal mu při jeho odchodu prokázat velké počty, což ho potěšilo tím více, že si to sám nemohl vynutit.⁶⁷¹

Těžko určit, jak velkou část tohoto dramatického souboje nervů si Charlevoix⁶⁷² přibarvil. Jisté nicméně je, že se Guiravera, který ještě nějakou dobu sledoval, jak jeho bývalí uctívači přecházejí na novou víru, nechal nakonec sám pokřtít a přejal jméno Pavel.⁶⁷³ Stalo se tak ani ne rok před hlavním náporem *bandeirantes*, během něhož byl Guiravera jedním z vůdců misijního odboje. Ať už jako stratég nebo jako politická

---

⁶⁶⁸ Ibid. s. 261.

⁶⁶⁹ Ibid. s. 260.

⁶⁷⁰ Ibid. s. 261.

⁶⁷¹ Ibid. ss. 261-2.

⁶⁷² A Montoya sám, který asi i tady bude jedním z hlavních Charlevoixových zdrojů. Srov. MONTROYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesús, 1892. ss. 140-3.

⁶⁷³ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 264.

figura,⁶⁷⁴ musel být pro jesuity důležitý, neboť byl spolu se svou ženou mezi jedinými osmi zajatci, jejichž propuštění se misionářům podařilo s paulisty vyjednat. Vyplatilo se jim to.

[Po nejtvrdějším otrokářském útoku jesuité] s bolestí pochopili, že většina jejich neofytů byla více než kdy jindy přesvědčena, že je shromáždili jen proto, aby je vydali otroctví. [...] Zoufalství nešťastníků bylo tak velké, že nechtěli nic slyšet, ani pochopit. Mnozí již měli v úmyslu se vzbouřit a násilně zakročit proti misionářům, když náhle jejich obhajobu veřejně převzal Guiravera. Hlasitě volal, že vše, co bylo vysloveno proti těmto zbožným mužům, jsou holé pomluvy. Šel pak od osady k osadě a vyprávěl, že za svou svobodu a život vděčí otci Macetovi, který se sám vystavil nebezpečí smrti, aby ho zachránil z pout, a že pokud by záleželo na něm, byli by všichni zajatci osvobozeni. Takto onen kazik mluvil v době, kdy začal opět kolísat ve víře a následně ji prý úplně zapřel.⁶⁷⁵

Guiravera byl samozřejmě člověk z masa a kostí, a ne ideologie, přesto jsem však považoval za důležité zde jeho příběh uvést. Jednak totiž sám byl jedním ze *základů* redukci,⁶⁷⁶ důležitějším pro její podobu i přežití než kterýkoliv z jednotlivých misionářů (možná snad s výjimkou Montoyi), a jednak také lze na jeho případu dobře sledovat vývoj vztahu k víře, tak, jak ho prožívali první konvertované generace – a to včetně závěrečného odmítnutí. Guiravera totiž nebyl sám, kdo po řádění *bandeirantes* ztratil ve víru víru.

Skoro nikdo už nechtěl mluvit o Bohu, vyhýbali se kostelu, schovávali úzkostlivě své děti, aby nebyly pokřtěny, a už zdaleka se vyhýbali P. Diazu Taňovi, svému pastýři, kterého předtím vroucně milovali. Marně přemýšlel ohromený misionář o příčině tohoto zvláštního chování a zvratu. Konečně ji našel za pomoci dítěte, které mu pomáhalo při oltáři. Do vesnice se totiž vplížili takzvaní kouzelníci a pobláznili skoro všechny obyvatele svými kouzly. Postavili na dvou horských výčnělcích svatyně, kam přenesli mrtvolu dvou svých známých kouzelníků, kteří krátce předtím zesnuli. Prokazovali jim božskou úctu a tvrdili, že si od nich nechávají sdělovat božské výroky. Ustanovili pro ně kněze a kněžky. Kejkle a ohavnosti, které přitom tropili, svedly mnohé. Říkali jim rovněž, že je hrozným zločinem přiblížit se k misionářům, či se jich dokonce dotknout. Ke svým hanebnostem zvolili právě nedělní a sváteční dny, aby v tom čase nepřišel nikdo do kostela.

P. Diaz se o tom poradil s představeným misíí a s jinými, a rozhodli se, že se skupinou nově obrácených následující noc obě svatyně zboří. Rozhodnutí také provedli. Našli tam kostru, která byla zahalena šatem a ozdobena pestrým peřím. Také v druhé svatyni se nacházela podobná kostra, avšak Indiáni, kteří ji střežili, při prvním hluku utekli i s kostrou. Brzy je však chytili, obě kostry jim odebrali a následující den je předvedli do redukce Vtělení. Byla právě neděle Nejsvětější Trojice. Jakmile se všichni dozvěděli, co se přihodilo, vydali se do kostela. P. Cataldino měl působivou řeč o těžkém zlu odpadlictví od víry a o modlářství. Naslouchali mu s pozorností a dávali najevo lítost. Poté nechal P. Cataldino přinést

⁶⁷⁴ Možná však také prostě jako „šlechtic“.

⁶⁷⁵ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 269.

⁶⁷⁶ A to velmi specifickým – člen zaniklé guaraníjské elity, s níž další generace díky působení jesuitů úplně ztratily kontakt, který se ale rozhodla podílet na novém řádu.

obě vyschlé kostry na náměstí, kde měli všichni dost času si je prohlédnout, a poručil jim, aby je pošlapali. Když tento příkaz věrně vyplnili, vyskočila z lebky jednoho velká krysa. Tehdy se začervenali i ti, kteří si nejvíce zasluhovali trestu, a styděli se, že prokazovali úctu tak směšným bůžkům.⁶⁷⁷

Charlevoix hrubě zaměňuje příčinu s následkem. Nebylo to tak, že by „kouzelníci“ způsobili ztrátu víry. Naopak, byli jejím symptomem. V dobách blahobytu by jim pravděpodobně málokdo naslouchal. Během krise nicméně hledali Guaraníjové často východisko v návratu ke starým zvyklostem.⁶⁷⁸ Fenomény jako naslouchání šamanům, mnohoženství,⁶⁷⁹ a někdy dokonce i útěky z redukcí a návrat k tradičnímu životu v lesích se pravidelně objevovaly v časech válek, epidemií a hladomorů.⁶⁸⁰

Z textu se zdá zřejmé, že Charlevoix to nechápal (křesťanství pro něj koneckonců zastupovalo nejvyšší *naději*, tak proč by se ho měl někdo vzdávat právě době krise?). Vzhledem k drsnosti, s jakou proti „bůžkům“ zakročili Taño a Cataldino, se ovšem nabízí otázka, zda přímo na místě působící jesuité neviděli do guaraníjské *psýché* o něco lépe. Bude nicméně muset zůstat nezodpovězená. Na jednu stranu by se totiž mohlo zdát, že s domorodci strávili dostatek času k tomu, aby je mohli pochopit, na druhou si ovšem musíme uvědomit, že to byli stále titíž z Evropy⁶⁸¹ příšlí misionáři, tolik přesvědčení o nadřazenosti své kultury, a především právě svého náboženství.

„Modly“ navíc jesuité ničili s vervou, často a všude.⁶⁸² Byla to otázka, v níž i oni byli nekompromisní. Co však řád činilo tak specifickým a misijně úspěšným, byla, jak již bylo obšírněji pojednáno, právě jeho schopnost akomodace (a ochota k ní). Je myslím vhodné uvést i nějaké specificky paraguayské příklady.

Jednou z nejvýraznějších postav byl v tomto ohledu José de Anchieta, který působil u brasílských Tupíjů již od poloviny šestnáctého století.⁶⁸³ Byl to právě on, kdo našel překlenovací výrazy mezi nativní a křesťanskou mytologií, které později

---

⁶⁷⁷ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 269-71.

⁶⁷⁸ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 197.

⁶⁷⁹ Ibid.

⁶⁸⁰ Ibid. ss. 191, 197, 201 a 215

⁶⁸¹ Či alespoň velkých evropských měst jako Lima, Charcas nebo Rio de Janeiro.

⁶⁸² CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 8 a 108; CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 385.

⁶⁸³ Tedy více než půlstoletí od založení první paraguayské redukce.

paraguayští misionáři (díky úzké příbuznosti tupíjské a guaraníjské kultury) převzali.⁶⁸⁴ Kromě již zmíněných jmen pro Boha (*Tupã*) a ďábla (*Yurupari*), jejichž konkrétní užití (a překlady modliteb) uvádí Shapirová,⁶⁸⁵ doslova vynalezl výrazy pro Pannu Marii (*Tupanasy* – „Matka hromu“) a anděla (*karaibebé* – „létající prorok“).⁶⁸⁶ Podstatu taktiky vysvětluje Budasz:

Anchieta mastered the creation of myths –in the Barthesian sense – by not denying but distorting the beliefs of the Tupi by removing them from one system and inserting them in another. He did not have any problem with acknowledging the existence of a supernatural being, whom the Tupi called *Anhangá* – a playful entity, whose tricks could sometimes approach pure evil. Instead, Anchieta used the opportunity to introduce the Devil and a new kind of fear into the lives of the natives by emphasizing some aspects of *Anhangá*'s personality while ignoring others. Likewise, he ignored inconvenient or embarrassing parallels, such as the analogy between cannibalism and the Eucharist: the doctrine of transubstantiation states that the believer eats and drinks the actual flesh and blood of Jesus Christ during the Communion – something perceptively noted by the Huguenot Jean de Lery.⁶⁸⁷

Anchieta si též velmi dobře uvědomoval misijní potenciál umění. I v této oblasti byl průkopníkem:

Jesuits in Brazil were especially worried by the natives' 'bad habits' – drinking fermented *cauim* and engaging in cannibalism, polygamy, and revenge wars – that could hamper the religious and political project of subjecting them to the Catholic Church and the Portuguese monarch. In order to help convince the natives to abandon those practices – the core of their culture – Anchieta, and before him Manuel da Nóbrega, devised a form of moral theatre featuring songs and dances. Since their target public also included Portuguese colonists, these plays were often written in two or more languages (Tupi, Portuguese, Spanish, and occasionally Latin).

[...] Anchieta also wrote a large number of songs in Tupi, but the original Iberian melodies for these texts are still to be discovered. In these songs Anchieta departs radically from the devotional style of his Spanish and Portuguese poems and creates an allegorical realm where Catholic saints live together with some figures of Tupi mythology while fighting against others. As a rule, these figures have their meaning twisted to fit into the Christian notions of the devil, demons, and angels, which have no parallel in Tupi mythology.⁶⁸⁸

---

⁶⁸⁴ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 404.

⁶⁸⁵ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. především ss. 126-7 a 129-30.

⁶⁸⁶ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 7.

⁶⁸⁷ Ibid.

⁶⁸⁸ Ibid. ss. 6-7. pro příklady Anchietyovy písňové invence viz BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 7.

Anchieta používal jako didaktický nástroj i své básně⁶⁸⁹ a vymýšlel též tance, které se používaly při náboženských slavnostech.⁶⁹⁰ Kromě vlastní invence nicméně jesuité na slavnostech využívali i původní domorodé písně a tance.⁶⁹¹ Podle Shapirové byly tyto někdy použity dokonce i při modlitbách.⁶⁹² Stejně jako v náboženské terminologii, také ve využívání umění pokračovali paraguayští misionáři v odkazu svého brasílského kolegy.⁶⁹³

Jak ale upozorňuje Mukherjeeová, každá forma akomodace s cizí kulturou vždy nese prvky vyrovnání se s ní způsobem, který vede k synkretismu – dostává se do opozice k ortodoxii.⁶⁹⁴ Budasz popisuje:

The danger of losing control had already been foreseen in 1553 by a representative of the papal authority. Two months after his arrival in Bahia, Bishop Pero Fernandes Sardinha complained in a letter to the Superior of the Jesuits in Lisbon that the missionaries were adopting some pagan costumes. He mentioned Father Salvador Rodriguez, who ‘played, danced, and jumped with them’ in order to be in their good graces. Moreover, some Portuguese orphan boys brought from Lisbon were now playing along with the natives, using their musical instruments and singing like them, praising the Virgin Mary with native melodies. But what shocked him most was the fact that they even had their hair cut like the native boys. Sardinha argued that the Jesuits’ tactics were not working as planned: instead of converting, the natives were becoming more proud of their practices. After all, the Jesuits not only approved their practices but also seemed to be imitating them. Sardinha finished by explaining to the Superior that he had not been sent there ‘to make Christians pagan, but to accustom the pagans to the Christians’, and that would be possible only if he ‘plucked out the old man from the roots, with his deeds, and clad him with the new man created according to God’.⁶⁹⁵

---

⁶⁸⁹ Ibid. s. 6.

⁶⁹⁰ Pro příklady viz BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. ss. 7-8.

⁶⁹¹ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 129.

⁶⁹² Ibid. s. 136.

⁶⁹³ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 404.

⁶⁹⁴ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 156.

⁶⁹⁵ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 10; srov. SHAPIRO, Judith. *From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology*. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 129.

Jak Shapirová tak Budasz⁶⁹⁶ s určitou dávkou škodolibosti komentují, že biskupovo vlastní zapojení do nativních zvyků nakonec dalece překročilo jeho kritiku jesuitů; byl sněden místními Tupinamby z kmene Caeté poté, co jeho loď ztroskotala na pobřeží Bahia.⁶⁹⁷

Nabízí se otázka, zda jesuité mohli postupovat bez akomodace. U drtivé většiny kmenů (i národů) pravděpodobně ne bez použití síly. K použití síly by potřebovali spolupráci světských vojáků, které ovšem používat nechtěli, neboť ti jim indiány „kazili“. Jesuité byli nuceni se přizpůsobovat, pokud chtěli uspět.⁶⁹⁸

Hudba každopádně, i pokud nebyla domorodá, sehrála důležitou roli při zalidňování redukcí a stejně tak při šíření a udržování víry. Charlevoix píše:

Jejich sluch je od přírody velmi přesný a mají zvláštní lásku k harmonii. P. Cattaneo ujišťuje, že viděl dvanáctiletého chlapce, který hrál na harfu ty nejobtížnější skladby s lehkostí a jistotou. I jejich hlas je jasný a libě znějící, což, jak už bylo vzpomenuto, je připisováno vodě jejich řek. Toto vše přimělo misionáře, aby ve svých kostelech zřídili hudební sbory, neboť ze zkušenosti věděli, že nic tak nepřispívá k rozhojnění zbožnosti, chuti k bohoslužbě a k srozumitelnější výuce, než když jsou vedeni ke zpěvu.

Tato přirozená záliba měla nemalý vliv na zalidnění prvních redukcí. Jezuité pozorovali na svých říčních plavbách, že když zpívali duchovní písně, aby se zbožným způsobem zotavili, přispěchaly houfy Indiánů, aby jim naslouchali a projevovali zcela zvláštní zalíbení v takovém zpěvu. Využili toho, aby jim vysvětlili, o čem zpívají, a současně jakoby tyto melodie naladily jejich srdce a učinili je vnímavými pro smýšlení, které jim chtěli vlit.⁶⁹⁹

Hudba nicméně nebyla jedinou taktikou, kterou jesuité k získávání indiánů do misií využívali. Některé strategie byly úspěšné, jiné méně. Klasická misijní činnost v podobě kázání a mravokárství se brzy ukázala jako neúčinná. Indiáni proti ní často argumentovali „zkažeností“ Evropanů, s nimiž se setkali.⁷⁰⁰ Ti, kteří pouze kázali, aniž by připadli důvod k naslouchání, byli často zabiti; v některých případech i dospívajícími

---

⁶⁹⁶ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 129 a BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 11.

⁶⁹⁷ Z této události měla velkou legraci také zmíněná brasilská avantgarda. Oswald de Andrade datoval svůj *Manifesto antropofago* „1928, year 374 of the swallowing of Bishop Sardinha“ a jeho přítel Haroldo de Campos zase událost okomentoval slovy „The poor guy was actually named Sardine“. – BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 11.

⁶⁹⁸ A v některých případech i pokud chtěli přežít.

⁶⁹⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 191-2.

⁷⁰⁰ Především v případě „smilstva“ – viz např. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 391.

děti.⁷⁰¹ Neosvědčilo se ani „jít příkladem“: cudnosti misionářů se domorodci smáli⁷⁰² a když se jesuita Machoni snažil jít kmeni Lulů příkladem v obdělávání pole, „[k]lidně přihlíželi a vůbec je nenapadlo, že by mu pomohli.“⁷⁰³

Jesuité museli vymyslet jiné strategie. Nejjednodušší a pravděpodobně nejčastější byly dárky. Jejich důležitost a podobu popisuje Cushner:

If the local cacique or headman wanted his people to integrate themselves into a Christian reduction, they went. He was the decision maker. But there were always the gifts, interestingly called *rescates* [výkupné, ale také osvobození, záchrana], distributed to the Guaraní – not only to the *cacique* but to the general public. Knives, scissors, shirts, fishhooks, and hats were always part of the missionaries' baggage. [...]

The gifts were not mere frivolous trinkets flashing in the sun to attract the gullible. The Guaraní realized their importance. The iron fishhooks were more durable than the bone ones they were using; the iron knives cut through forest prey much more efficiently than stone tools; the European-made shirts gave Guaraní the prestige of dressing like the Spaniards; and the potential use of guns, whose utilization would be realized in a short time, put into Indian hands a killing tool whose efficiency the Guaraní had never experienced. The gifts were not colored balls and bells but practical tools that made Guaraní life easier.⁷⁰⁴

Dále to byl apel na schopnost redukcí ochránit své členy před *encomenderos* a *bandeirantes*. Ten přiznává i Charlevoix:

Misionáři nikdy neopomenuli vést ty, které vytrhli z jejich horských doupat a lesních kutlochů a shromáždili je, aby jim otevřeli oči pro světlo evangelia k tomu, aby se považovali za poddané, nebo jak to vyjadřují reskripty španělských králů, za vazaly. Toho ale dosáhli misionáři zdůrazňováním představy, že je to jediný prostředek, jak zajistit jejich svobodu.⁷⁰⁵

A v neposlední řadě využívali jesuité také rozmanité formy vyhrožování a emočních apelů. Sám provinciál Truxillo si pojišťoval oddanost bývalých Nheçuových spojenců odkazem na srdce zabitého Gonzáleze, které se za ně „přimluvalo“.⁷⁰⁶ Poté, co

---

⁷⁰¹ Ibid. 396.

⁷⁰² MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 52.

⁷⁰³ Charlevoix to samozřejmě zdůvodňuje tím, že „jejich lenost převyšovala všechny představy“. – CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 399. Jak by ale kmen, který se dříve podobným typem zemědělství neživil, mohl mít koncept lenosti v této oblasti? Je to trochu, jako kdyby dnešní počítačový technik přenesený do středověku obviňoval z lenosti tehdejší rolníky, kteří by mu nepomohli opravovat motherboard a jenom ho při činnosti sledovali.

⁷⁰⁴ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 111-2.

⁷⁰⁵ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 187.

⁷⁰⁶ Ibid. ss. 263-4.

na jednu domorodou vesnici zaútočil hladový jaguár (a zabil prý čtyřicet lidí), vyhrožovali jesuité zdejšími obyvatelům „bédami daleko horšími, pokud se upřímně neobrátil k Pánu“,⁷⁰⁷ odbojného caciqua téže osady „přivedli“ misionáři do jiné redukce,⁷⁰⁸ a náhlá smrt vůdců vzbouřenců v další byla vyložena jako boží trest, načež byla těla tři z nich pohřbena uprostřed kostela pod speciálně označené náhrobky, které měly sloužit jako „jasné varování pro všechny“.⁷⁰⁹ Montoya též přiznává využívání určité formy ostrakisace těch, kteří se odmítli přizpůsobit novým nárokům; popis zároveň ilustruje míru námahy podstupovanou misionáři v jejich práci:

This was our regular practice: at daybreak we would visit the sick; then we would celebrate Mass, with sermon after Gospel, after which the pagans were dismissed, much to their chagrin at seeing themselves ejected from the church like dogs. They envied the Christians who stayed behind, and this spurred them to learn catechism for baptism as soon as possible and to set aside every obstacle. Taking time out at noon to pray the hours of the divine office, we would return (still fasting so as not to annoy the Indians by asking for anything) to the church where we gave instruction, baptizing up to two, three, or four hundred each day. Night had already fallen when we would return to Loreto exhausted and with heads bursting, still fasting and with desire to eat.⁷¹⁰

Největší překážkou evangelisace byly časté přesuny původních vesnic a absence jednoznačné politické autority,⁷¹¹ skrze kterou by se dalo vládnout a evangelisovat (jako se to dělalo v Peru a v Mexiku).⁷¹² Jesuitům se nicméně podařilo překážku překonat a nakonec ji i obrátit ve svůj prospěch. Jak uvádějí Livi-Bacci s Maederem, úspěšný přechod na úplně jiný typ zemědělství usnadnil i přechod na úplně jiný způsob života:

The shift from a nomadic life to one in which agriculture and cattle raising became the main source of support, intensified the Guarani work patterns and conferred precise rhythms on their daily routines.⁷¹³

---

⁷⁰⁷ Ibid. s. 343.

⁷⁰⁸ Ibid.

⁷⁰⁹ ... *para que estuviste patente á los demás aqueste ejemplo* – MONTTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. ss. 73-4.

⁷¹⁰ MONTTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 52-3.

⁷¹¹ Největší autoritou disponovali šamani, ani ta však nedosahovala moci, kterou nad svými poddanými měli inčtí a aztéčtí vládci. Navíc, jak bylo zmíněno, jesuité považovali šamany za rivaly a měli daleko spíše tendenci se jich zbavovat než skrze ně vládnout.

⁷¹² SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 128.

⁷¹³ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s.

Obdobná byla situace s „problémem“ polygamie:

distinguishing feature of their layout was the strict separation of each family's living quarters in contrast to the promiscuous arrangements of the clans in earlier times, when the caciques ruled. "The inconveniences of the communal houses must be eliminated ... each rooster in his corral," wrote Torres in his 1613 Carta anua (annual letter sent to the Jesuit Superior). The fathers gradually imposed, and then sternly enforced, a strictly monogamous family life.⁷¹⁴

Jakmile byla původní podoba rodiny zcela nahrazena novou, získali jesuité nad populací obrovskou kontrolu. S výjimkou krise v období válek s *comuneros* byly z každých pěti dospělých žen čtyři vdané,⁷¹⁵ v každé rodině bylo průměrně 2,5 dětí a *muchachos* a *muchachas* (chlapci a dívky) tvořili padesát procent populace.⁷¹⁶

To bylo důležité vzhledem k mnohem snazší indoktrinaci dětí.⁷¹⁷ Zároveň ale mladost populace v kombinaci s její koncentrovaností⁷¹⁸ výrazně zvyšovala riziko epidemií.⁷¹⁹

Kromě epidemií samých se jesuité v krisových časech museli potýkat též s nativními zvyky. Jejich hygienická opatření byla nicméně velmi pokroková (domorodci měli štěstí, že co se této oblasti týče, nezůstali jejich pastýři uvěznění v renesančním paradigmatu⁷²⁰).

The fathers' attempt to minimize contagion by isolating the sick in hospitals separated from the villages might have mitigated the negative effect of high density.

191; srov. CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 115.

⁷¹⁴ Ibid. s. 193.

⁷¹⁵ Jde o výraznou proporcí, uvážíme-li mnohem nižší naději na dožití u mužů, pro něž bylo navíc mnohem snazší z redukci přchnout. „In practice, almost all adult women younger than forty-five were married.“ – LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. *The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment*. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 214 a 218.

⁷¹⁶ Ibid. s. 213.

⁷¹⁷ Ibid. ss. 199-200.

⁷¹⁸ Ibid. ss. 193-4.

⁷¹⁹ „Five waves of smallpox occurred between 1690 and 1767 (1695, 1718/19, 1733–1739, as well as probably 1749 and 1764/65) – one outbreak every fifteen years on average. At that rate, a re-introduction of smallpox would have placed all children under fifteen at risk (about 50 percent of the total population), as well as a share (one-third or so) of those older than that age who had not been infected fifteen years earlier. In this case, two-thirds of the population would have been susceptible. But if the birth rate had been 30 per 1,000 instead of 60, as in many European populations, the proportion of susceptible people would have been lower – more like two-fifths“ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. *The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment*. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 208-9.

⁷²⁰ Srov. WEBSTER, Charles [editor]. *Health, Medicine, and Mortality in the Sixteenth Century*. Cambridge University Press, 1979.

Cardiel described the precautions taken during a smallpox epidemic (presumably that of 1738/ 39): “The nature was such that if one person became ill within a household, everyone eventually did. I ordered a number of huts to be built near the village, and another group – well constructed – farther away. When somebody fell ill, we transported him to one of the nearby huts. If the disease was not smallpox – as we would be able to determine in a few days – we sent him back to his house. But if it was smallpox, we transported him to a more remote hut, burned the hut that had previously hosted him, and constructed a new one in its place.”

[...] the cohesive social organization of the missions might well have improved the prospect of survival. Not only did the fathers and their assistants feed and attend those who were afflicted; the victims’ family members, who were prevented from abandoning children and partners, had to help as well. Abandonment, which abundant documentation from the sixteenth to the twentieth century proves to have been a common occurrence among the Indios, was a major factor in death during epidemics. With reference to the epidemic of 1635 to 1637, Boróa wrote that many who became ill died because their families fled in terror, leaving them cold, thirsty, and hungry.⁷²¹

Jakkoliv byli jesuité schopní i v kombinaci místních a dovezených léčiv, jejich schopnosti na zastavení epidemií nestačily.⁷²² Nízký počet obyvatel redukcí (zřídka přesahující pět tisíc), které od sebe navzájem byly relativně dobře izolovatelné,⁷²³ nicméně (nezamýšleně) zajistil, že neštovice ani spalničky nedokázaly v populaci dlouhodobě cirkulovat – rychle se vyčerpaly a další epidemie přišla nejdříve zase až s další generací.⁷²⁴ Tyto dva faktory (izolovatelnost a malé populace) způsobily, že Guaraní dokázali přežít a nakonec získali i téměř evropskou imunitu.⁷²⁵

Není ovšem možné vidět interakci, z níž se zrodily redukce, pouze z pohledu misionářů. Je velmi důležité si uvědomit, že Guaraní nebyli pouze pasivními příjemci. Aktivně si vybírali, co a jak přijmou, a sami ovlivnili jesuity víc, než by oni byli ochotni připustit.⁷²⁶ Dodnes o tom svědčí jak architektura a výzdoba redukcí prozrazující

---

⁷²¹ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 209-10.

⁷²² Nestačily ostatně ani znalosti nahromaděné ve velkých evropských městech té doby. Jakmile jednou epidemie vypukla v nich, následky byly podobně hrozné. Jediný rozdíl spočíval v tom, že jelikož evropská populace měla větší kolektivní imunitu, nevypukaly zde epidemie tak často. – LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 216.

⁷²³ Ibid. s. 211.

⁷²⁴ Ibid. s. 208.

⁷²⁵ Ibid. s. 207.

⁷²⁶ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. ss. 158-9.

vlivy obou kultur,⁷²⁷ tak archeologické nálezy domácího vybavení, které bylo vyrobeno původními technikami, ačkoliv pocházelo z doby, kdy Guaraní již běžně ovládali techniky evropské.⁷²⁸

Cushner upozorňuje, že většina prvků, které běžně považujeme za křesťanské, byla v nějaké podobě více či méně přítomna již u původních Tupí-Guaraníjů:

Early encounters also indicate that confession of sins was not a major obstacle once it was realized that the priest was the representative of God. Baptism, redemption, heaven, hell, punishment for sins, reward for leading a good life, all of these concepts, the European thought, connected with the original belief system of the Native Americans [...].

It was upon these ideas that the European missionary constructed the foundation of a new religion. Its psychological benefits replaced those of the old. The unknown became explicable in equally understandable terms. Aspects of the old religion, its rituals, dances, offerings, were retained but some were declared to be false. Human conduct was aligned with the new notions of right and wrong. Just as the old religion made sense of the Guaraní world, so the new would offer the Guaraní a new pantheon with new spiritual intermediaries.⁷²⁹

Že náboženské představy i dávno konvertovaných Tupí-Guaraníjů byly mírně řečeno specifické, dobře ilustruje jedna příhoda z brasílské jesuitské misie:

Yves d'Evreux reports a particularly engaging discourse on Tupa [Bůh] by a man intent on demonstrating his knowledge about the Resurrection: "when Toupan [Bůh, jiná transkripce] gives everyone back their bodies, if a man wants to wear his hair long and have a woman's body in heaven, then he can pray to Toupan to give him one, and he will live in heaven in the company of the women rather than the men".⁷³⁰

Jak vidno kultura v redukcích byla odsouzena k tomu být specifická.

5.1 Redukční justice a jesuitská moc

V misiích s osazenstvem okolo pěti tisíc indiánů byli jen jeden až dva jesuité, z nichž jeden prováděl všechna důležitá rozhodnutí a druhý, zpravidla mladší, byl

---

⁷²⁷ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 404.

⁷²⁸ MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 404.

⁷²⁹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 107-9.

⁷³⁰ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 130.

přidělen „na zaučení“ (výjimečně byl poslán třetí v době epidemií).⁷³¹ Celkově nebylo v redukcích ani v době jejich největšího rozkvětu (přes 140 000 duší a území větší než Anglie) nikdy více než sto misionářů. Přesto nedokázaly redukce bez jezuitů fungovat, a po jejich vyhnání se rychle rozpadly.⁷³² McNaspy se přiklání ke Gutiérrezovi a tvrdí, že vzhledem k tomu, že misionáři nemohli počítat s ozbrojenou pomocí španělských kolonistů, je jediným vysvětlením tohoto neobvyklého jevu jejich osobní charisma.⁷³³ To je ovšem jen částečná pravda. Kolonisté sice jezuitům přímo nijak nepomáhali, jejich přítomnost (a přítomnost *bandeirantes*) nicméně zajistila, že pro Guaraníje se vstup do redukci stal jediným rozumným krokem a v mnoha případech dokonce i otázkou přežití. Na druhou stranu ovšem jezuité nikdy neopomněli tento fakt zdůraznit a způsob jakým to činili, rozhodně o vysokém osobním kouzlu vypovídá.

Ve zbylých dvou pododdílech své práce se zaměřím na další důvody jejich úspěchu a na způsob, jakým plody tohoto úspěchu využili a udrželi.

Předně je třeba zaměřit se ještě jednou na ně samé. Důležitým rysem Tovaryšstva byla absolutní poslušnost a přesná centralistická organizace. Několik let po svém prvním příchodu do Asunción z něj byli jezuité opět odvoláni, neboť jejich nadřízení v Peru nebyli schopni udržovat s nimi dostatečný styk,⁷³⁴ a když misionář Torreblanca odešel bez povolení od kmene Diaguitů, jelikož se obával o vlastní bezpečnost, chtěli ho jeho představení okamžitě poslat zpět.⁷³⁵

Tento přístup má svůj základ již v *Duchovních cvičeních*; konkrétně především v „pravidlech“ na jejich konci:

---

⁷³¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 188-9; LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. *The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment*. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 190.

⁷³² LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. *The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment*. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 190-1.

⁷³³ MCNASPY, C. J.. *The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767)*. In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. ss. 401-2.

⁷³⁴ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 35.

⁷³⁵ Nestalo se tak díky zásahu tehdejšího asunsiónského guvernéra, který se obával, že by jezuitům návrat mohl s Diaguity vyvolat válku zrovna v době, kdy hrozilo ohrožení také od Portugalců. – CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 306.

Pro pravé smýšlení,
které musíme mít v bojující církvi,
musí se zachovávat následující pravidla.

První pravidlo. Když jsme se vzdali veškerého úsudku, musíme být připraveni a ochotni poslouchat ve všem pravou snoubenku Krista, našeho Pána, kterou je naše svatá, hierarchická Matka církev.

[...] *Deváté.* Vůbec chválit všechna církevní příkázání a mít ochotného ducha k hledání důvodů k jejich obraně a v žádném případě k boji proti nim.

[...] *Třinácté.* Musíme se pevně držet, abychom si správně ve všem počínali: věřit, že bílé, které vidím, je černé když to hierarchická církev tak rozhodne. Neboť věříme, že mezi Kristem, naším Pánem, Snoubencem, a církví, jeho Nevěstou, vane stejný Duch, který nás vede a řídí k spáse našich duší. Neboť stejným Duchem s naším Pánem, který dal desatero příkázání, je řízena a spravována naše svatá Matka církev.⁷³⁶

Je nicméně třeba nevytrhávat z kontextu. Loyola tento fanatism odůvodňuje:

Desáté. Musíme být ochotnějšími schvalovat a chválit jak předpisy a pokyny, tak i mravy našich představených. Neboť i když některé nejdou nebo by nebyly takové, jaké mají být, tak mluvit proti nim, ať už ve veřejných kázáních nebo v rozhovoru s prostými lidmi, by vzbuzovalo více reptání a pohoršení než užitek. Jako tedy škodí mluvit špatně o představených za jejich nepřítomnosti před prostými lidmi, tak to může být k užtku mluvit o špatných mravech s těmi osobami, které v tom ohledu mohou zjednat nápravu.⁷³⁷

Je třeba si uvědomit i kontext historický. Za citovaným třináctým pravidlem následuje ještě pět dalších, pojednávajících o predestinaci, milosti a nebezpečích demokratisace víry.⁷³⁸ Jde o zcela jasné vymezení proti lutheránství a kalvinismu a stejně je třeba do určité míry chápat i požadavek poslušnosti nadřazeným. To, že v Río de La Plata žádný protestantismus nebyl (snad s výjimkou případu, kdy v roce 1628 nedaleko Buenos Aires vyložila holandská loď velké množství španělsky psaných protikrálovských manifestů⁷³⁹), je otázka jiná.

Stejně jako v případě poslušnosti lze také u téměř až fanatické odvahy jezuitů (odmítajících ozbrojený doprovod na výpravách k nejdivočejším kmenům slovy „dokáží usmrtit jen tělo“⁷⁴⁰) a jejího propojení se všemožnými taktikami vystopovat původ v *Exerciích*, kde se klade důraz na Kristův výrok z Matoušova Evangelia (10,16) „*Hleďte,*

---

⁷³⁶ z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. ss. 120-2.

⁷³⁷ Ibid. s. 121.

⁷³⁸ Srov. ibid. ss. 122-4.

⁷³⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 253.

⁷⁴⁰ Ibid. s. 407.

posílám vás jako ovce mezi vlky. Proto buďte opatrní jako hadi a prostí jako holubice.“⁷⁴¹, který se opakuje také v jednotlivých misionářských spisech.⁷⁴²

Guarani ovšem v jezuitských očích dlouho vlky nezůstali, spíše naopak. „V mnoha věcech zůstávají po celý život vlastně dětmi a mají i všechny dobré dětské vlastnosti.“⁷⁴³ napsal Charlevoix v kapitole nazvané *Nedostatky těchto Indiánů*. Těmi nedostatky myslel především to, co nazval „trojí pochybení,“

kterému nově pokřtěné dosud nemohli odnaučit, totiž nedostatek obezřetnosti, lenost a nehospodárnost. Nezřídka se stávalo, že jim nezůstalo nic k setbě. V takovém případě se jim samozřejmě půjčilo, co potřebovali, a měli za povinnost vrátit totéž množství obilí. Co se týká ostatních věcí, které patří k živobytí, neměli by brzy z čeho žít, kdyby se na ně nedohlíželo bdělým okem. Důvodem je jejich živelná chuť k jídlu, která je až udivující. Několik okamžiků po tom, co pojedli, byť by se nasýtily nad svou potřebu, jsou přesto ihned schopni začít znovu. Na začátku bylo nutné odvést jim dokonce voly určené pro práci s pluhem, aby je z lenosti nenechali zapřažené, nebo aby je nezabili a nesnědli, což se nejednou stalo. Když je volali k odpovědnosti, vymlouvali se na svůj veliký hlad.

Museli být proto ustanoveni dozorcí...⁷⁴⁴

Z pasáže je opět dobře znatelný pocit kulturní nadřazenosti. Jesuité navíc příčiny „trojího pochopení“ neznali a ani se o ně nezajímali. Guarani pro ně byli prostě „dětí“.⁷⁴⁵ A přitom je naprosto logické, že lidé z migrující převážně lovecko-sběračské společnosti budou v otázce stravy uvažovat v modu „ze dne na den.“ Stejný názor zastávají i Livi-Bacci s Maederem:

Guarani were gifted manual workers, but had little discipline or patience, perhaps because of their seminomadic origin. They were excellent craftsmen, decorators, and musicians – as contemporary witnesses attested – but indifferent farmers. [...] Guarani often failed to meet subsistence level in spite of the strict supervision, and punishment, of the fathers. The production of the communal fields regularly had to supplement insufficient individual resources. The actual productivity of fields planted with maize was one-fifth their theoretical yield, given

---

⁷⁴¹ z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. s. 92.

⁷⁴² Např. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 407.

⁷⁴³ Ibid. s. 197.

⁷⁴⁴ Ibid. ss. 196-7; srov. též např. MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 112.

⁷⁴⁵ Florian Pauke dokonce psal o caciqueovi vesnice, v níž působil, jako o „mém Domingovi“. – In: CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 435 a 438.

the techniques of the time. Taking into account labor in the communal fields – limited to Mondays and Saturdays – the working regime was relatively light.⁷⁴⁶

Tuto relativní mírnost pracovních požadavků má pravděpodobně na mysli i Charlevoix, když píše o „zákonech“ v redukcích, „přiměřených schopnostem těch, kteří jim [jesuitům] byli svěřeni do péče.“⁷⁴⁷

Především v kontrastu s téměř s otroctvím hraničícími *encomiendas*, mohla být mnohem nižší pracovní náročnost života v redukcích i jedním z důvodů pozoruhodné oddanosti, kterou Guaraní ke svým „pastýřům“ projevovali.

Zvláště pozdější generace si život bez svých „otců“ nedokázali představit. Aktivně se podíleli na obchodu i rozšiřování misí,⁷⁴⁸ cestovali s misionáři do pamp jižně od Buenos Aires, kde postavili redukci a šli místním příkladem v obdělávání polí.⁷⁴⁹ Když kolem roku 1746 (tedy již na sklonku jezuitské éry) začali do redukce San Miguel přicházet členové kmene Genoanů, kteří prý byli „zvědaví“, ale odmítali naslouchat bílým misionářům, konvertoval je podle instrukcí jesuity Herrery místní guaraníjský úředník.⁷⁵⁰ Konečně asi nejsilnějším důkazem oddanosti bylo povstání, které vypuklo v oblasti Potosí poté, co roku 1767 přišli španělští úředníci jesuity zatknout.⁷⁵¹

Charlevoix napsal, že Guaraní se „přiznají vždy, když se proviní“⁷⁵² a že „důvěra k pastýřům je tak velká, že i kdyby byli bez důvodu potrestáni, přesto by věřili, že si trest zasloužili.“⁷⁵³ Z jeho dalších popisů můžeme odhadovat, jak bylo tohoto stavu dosaženo.

---

⁷⁴⁶ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 194; Srov. CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 113.

⁷⁴⁷ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 186.

⁷⁴⁸ Ibid. s. 343.

⁷⁴⁹ Ibid. s. 429.

⁷⁵⁰ Ibid. s. 426-7.

⁷⁵¹ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 162; Také Pauke píše, že při předávání redukcí do světských rukou musel cestovat spolu s komisaři a diecézním knězem z důvodu jejich bezpečnosti. – In: CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 437-8.

⁷⁵² CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 197.

⁷⁵³ Ibid. ss. 189-90.

Nově přichozím se vštípila tak velká jemnost svědomí, že přicházeli ke zpovědi s těmi nejneopatrnějšími pochybeními. Don Pedro Farardo,^[754] biskup v Buenos Aires, podával králi zprávu, že nevěří, že by za celý rok byl v těchto osadách spáchán jediný smrtelný hřích. Současně přicházejí ke zpovědi s tak živou zkroušeností, že se přímo topí v slzách. Bylo vynaloženo obrovské úsilí, aby se jejich srdcím vštípila bázeň před znelíbením se Bohu, a není možno vylíčit obezřetnost, která byla vynaložena na to, aby se od nich vzdálilo vše, co by mohlo být byt' nejmenším úrazem pro jejich nevinu. [...] Nic jim není příliš cenné při vzájemném podporování se v nouzi a ve výzdobě domu Páně a cítili by velkou úzkost ve svědomí, kdyby nepoužili to nejcennější, co mohli získat, k tomuto účelu. [...]

Nově pokřtěným byl vštípen takový odpor k opilství, které bylo všeobecnou a nejobtížněji uzdravitelnou neřestí všech, že nyní ti, kteří mají možnost jít do města, odmítají víno byt' jen k pouhému ochutnání. Často slyší člověk z jejich úst, že víno je to nejlepší, co přichází ze Španělska, ale že pro ně je to jed. Nemenší opatření směřovala k vyléčení jejich nezdrženlivosti, která je obvyklým následkem opilství. I nepatrná provinění tohoto druhu stačila, aby byli považováni za nehodné stát se služebníky Královny panen.

Osobám ženského pohlaví byl s pomocí milosti Boží vštípen takový odpor k nečistotě, že se kvůli nepatrné volnosti, kterou si v tomto směru dovolily, dobrovolně podrobily nejpokornějšímu pokání. Často se stalo, že se dívky nechaly od pohanů raději usmrtit, nežli by svolily k hříchu.⁷⁵⁵

Již z této pasáže by mělo být zřejmé, že jezuitům se podařilo vzbudit u Guaraní něco na způsob velmi silného freudovského *superega*.

Určitou tendenci k takovému přístupu je možné opět najít již v *Exerciích*:

PÁTÉ CVIČENÍ [prvního týdne] *je rozjímání o pekle.*¹⁹

Po přípravné modlitbě a dvou průpravách obsahuje pět bodů a rozmluvu.

Přípravná modlitba je obvyklá.

První průprava je přípravou dějiště. Zde je to vidět v obrazivosti délku, šířku a hloubku pekla.

Druhá je prosit o to, co chci. Zde je to vyprositi si vnitřní cítění trestu, pod kterým zavržení trpí, za tím účelem, aby mi – zapomněl-li bych kvůli svým chybám na lásku věčného Pána – alespoň strach před trestem pomohl k tomu, abych neupadl do hříchu.

První bod bude: vidět pohledem obrazivosti velké plameny a duše jako v hořících tělech.

Druhý: slyšet ušima pláč, nářek, řev, výkřiky, rouhání Kristu, našemu Pánu a všem jeho svatým.

Třetí: čichat čichem kouř, síru, výkaly a hnijící věci.

Čtvrtý: chutnat chutí hořké věci jako slzy, žal a špatné svědomí.

Pátý: hmatat dotekem, jak plameny zachvacují a stravují duše.

⁷⁵⁴ Tisková chyba; šlo o biskupa Pedra Faxarda, který roku 1721 provedl důkladnou visitaci redukcí. Charlevoix jeho dopis Filipu V. ve své knize na jiném místě celý cituje. Kromě zmíněné pasáže o absenci hříchů obsahuje také zmínku o tom, že Indiáni jsou jezuitům zcela podřízeni (čemuž se Faxaro diví, neboť tito „barbaři“ „před svým obrácením vzbuzovali pochybnost, zda jsou rozumnými lidmi“). – In: CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 216-9.

⁷⁵⁵ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 203-5.

V rozmluvě s Kristem, naším Pánem, si vzpomenout na duše, které jsou v pekle:

- jedny, poněvadž nevěřily na jeho příchod;
  - druhé, které i když věřily, nežily podle jeho přikázání;
- a udělat si z nich tři skupiny:
- první: před jeho příchodem;
  - druhá: za jeho života;
  - třetí: po jeho životě na tomto světě.

Potom mu děkovat, že neukončil můj život, takže jsem se nedostal do žádné z těchto skupin. A stejně tak, že byl ke mně až doposud tak velice laskavý a milosrdný. Zakončit *Otčenášem*.⁷⁵⁶

Vytváření „svědomí“ se v *Exerciích* dále silněji týká pasáž apelující na konání dobrých skutků vzbuzováním strachu z posledního soudu⁷⁵⁷ a klíčové pro redukce byly i „informace“, že ďáblové škodí zpověď⁷⁵⁸ a že i zlý anděl může utěšovat.⁷⁵⁹

Paraguayští misionáři nicméně téměř výhradně osobní učení *Duchovních cvičení* přetavili v celospolečenský mechanism.

Protože jsou Indiáni od přírody lehkomyšní, nestálí a je velmi obtížné odtrhnout srdce nově pokřtěných od určitých neřestí, které se jim staly téměř druhou přirozeností, bylo považováno za vhodné zavést veřejná cvičení v pokání jako v prvotní církvi. Za tím účelem byli vybráni ti nejctnostnější, aby bděli nad vším, co se protíví správnému řádu. Když někoho přistihnou při pochybení, které může způsobit veřejné pohoršení, obléknou mu oděv kajícího a přivedou ho do kostela, kde musí veřejně vyznat své provinění. Odtud je odveden k bičování. Provinilci přijímají tento nejen trest bez reptání, nýbrž dokonce s díkem, a polepšení nemají skoro obdoby. Není nijak zvláštní spatřit muže, ba občas i ženy, jak veřejně vyznávají pochybení, jejichž svědkem byl pouze Bůh, a prosí o náležité pokání. K takovým věcem se však musí přistupovat velice obezřetně a hlavně ženám se jen zřídka udílí souhlas, aby činily taková vyznání, třebaže o ně prosí.

[...] Nic se nevyrovnalo způsobům, upřímnosti a nestrojené zbožnosti, s níž se Indiáni účastnili svatých tajemství a modlitby, která se koná téměř ve všech kostelech. Pozornost, s níž naslouchali vyučování a napomínání, přesahuje vše, co se o tom dá říci; a protože závěr tvořil úkon lítosti, který se vyslovoval nahlas, bylo slyšet, jak vzlykají, vzdychají a vyznávají veřejně své hříchy, což by byli dělali bez zábran, kdyby se jim to přísně nezakazovalo. [...] Když je mše u konce, dotazují se, zda byl někdo nepřítomen a zda se nepřihodilo něco, co by zasloužilo nápravu.⁷⁶⁰

Existovala také zvláštní náboženská setkání, nazývaná *kongregace*. Účast na nich nebyla automatická a z Charlevoixova popisu je zřejmé, že hrozba ostrakisace měla na morálce redukci silný podíl:

⁷⁵⁶ z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. ss. 31-2.

⁷⁵⁷ Ibid. ss. 114-5.

⁷⁵⁸ Ibid. s. 110 č. 326.

⁷⁵⁹ Ibid. ss. 111-2 čč. 331-2.

⁷⁶⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 201-4.

Do nich jsou přijímáni pouze ti, kteří se vyznačují láskou k bližnímu, úsilím o dobrý pořádek, obrácením nevěřících a častým přistupováním ke svátostem. Pouhá obava, že mohou být vyškrtnuti ze seznamu členů kongregace, stačí k jejich udržení v přísných mezích povinností. Jediná nepřiměřenost, která by zavdala nejmenší pohoršení, dostačuje, aby se použil trest k jeho napravení, což je nejučinnější prostředek k odstranění nectností.⁷⁶¹

Do kongregací se vstupovalo od dvanácti let,⁷⁶² jesuité nicméně cílili i na mladší děti a především na ně. Již v době, kdy existovaly pouhé dvě redukce, byla v každé z nich vybudována škola, kde mohli misionáři na děti široce působit, zatímco dospělí měli hodiny katechismu „pouhé“ dvě hodiny denně.⁷⁶³ Livi-Bacci a Maeder uvádějí důležitost, kterou mělo působení na děti v přechodu k novému způsobu života.

The fathers promoted the family as the proper setting and institution for reproduction, and they attempted to withdraw the young from their parents' influence well before their precocious age of marriage. Cardiel is explicit on the matter: "When children have reached the age of seven, the Alcaldes inscribe them {the children} in their books, and they join the others {the adolescents} for collective religious and social activities until their marriage. Indeed, if they are left to the care of their parents, they are so devoid of judgment that they grow up like little animals and remain idle all their life." [...] Jesuits knew that they could not convert adult Guarani to a "nonbarbarous" way of life immediately. They even consulted Pope Urbano VIII on the matter of how to handle concubinage and polygamy. Their hope was eventually to inure the Guarani to a monogamous way of life in nuclear and autonomous families through the education and discipline of their children. Under the tutelage of the fathers, boys and girls were separated in all communal activities (schooling, prayer, and work) and ushered into marriage as teenagers.⁷⁶⁴

Ačkoliv byl tedy (pravděpodobně především z konservativně-náboženských důvodů) prosazován klasický evropský model rodiny, plnila tato rodina reálně především funkci reproduktivní, zatímco výchovu a formaci společenských postojů přebírali misionáři. V tomto ohledu není již příliš nadsazené mluvit o *komunismu*. Byl by to ovšem komunism poněkud orwellovského ražení:

Several methods were used to insure adherence to the new morality. Public embarrassment was one. The reduction *fiscal* read aloud in public the names of those who missed religious services. Children were encouraged to tell the priest of their parents' shortcomings, which must have produced considerable stress within families and groups. The children, acting as morality policemen, drove a wedge

---

⁷⁶¹ Ibid. ss. 204-5.

⁷⁶² Ibid. s. 204.

⁷⁶³ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 52.

⁷⁶⁴ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 213 a 217.

between those family members who accepted the new belief system with its behavior corollaries and those who wanted to adhere to the old ways.

Physical punishment was meted out to those who deviated from the new morality. Homosexual behavior was put on the same level as bestiality, which if either were proven was punished with three months in the reduction jail and four whippings of twenty-five lashes each over the three months. However, the prisoner was permitted to attend Mass. If a victim of poisonous herbs died, the perpetrator was jailed for life. If the victim did not die, three months jail time was the punishment. Incest and procuring abortions were punished by the two months in jail with three whippings, twenty-five lashes each. No Jesuit was allowed to administer physical punishments. Village *fiscales* were the executioners. "And you should never cut anyone's hair off without the permission of Father Superior."¹⁰⁹ [*Ordenes para todas las Reducciones aprobadas por N.P. General Julio Paulo Oliva, 1690*]⁷⁶⁵

Jak vidno, tresty byly dobově relativně mírné,⁷⁶⁶ a dobře odrážely heslo pátého generála řádu Claudia Acquaviva⁷⁶⁷ *fortiter in re, suaviter in modo*. V redukcích neexistoval trest smrti,⁷⁶⁸ jezuité nicméně přísně dohlíželi na téměř každý aspekt života komunity.⁷⁶⁹ Žebráci nebyli „trpěni“, „aby se tak nezavdával podnět k zlodějství a zahálčivosti“,⁷⁷⁰ a „lenoši“ byli trestáni obděláváním obecních polí.⁷⁷¹ „Otcové rodin“ byli „vedeni k tomu, aby své děti záhy posílali do práce, aby si zvykly na práci a zacvičily se. Jejich úkol se poměřuje podle jejich schopností a jsou trestány vždy, když úkol nesplní.“⁷⁷² „Repression and punishment were used to enforce the rules of marital life“⁷⁷³ (polygamie a promiskuita nicméně tvořily natolik hluboké jádro tupí-guaraníjské společnosti, že se k nim jako k jedné z mála původních zvyklostí Guaraní vrátili, jakmile byli jezuité vyhnáni⁷⁷⁴).

---

⁷⁶⁵ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 126; srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 189-90.

⁷⁶⁶ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. ss. 401-2.

⁷⁶⁷ V úřadu 1581 až 1615.

⁷⁶⁸ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 401.

⁷⁶⁹ Ibid; LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 190.

⁷⁷⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 197.

⁷⁷¹ Ibid.

⁷⁷² Ibid.

⁷⁷³ Ibid; LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 217.

⁷⁷⁴ Ibid. s. 218.

Byli ustanoveni domorodí dozorcí⁷⁷⁵ a úředníci.⁷⁷⁶ Ti ovšem „nesměli bez souhlasu svých duchovních pastýřů udělovat žádné tresty, ani rozhodovat o něčem důležitém“.⁷⁷⁷ Přehledný popis fungování systému podává Cushner:

All decisions regarding reduction life were the responsibility of the priest. He was on the top of new hierarchical pyramid. He was the new intermediary between the Guaraní and the Divine. He was the one who had the power to bring God's blessings or wrath down upon them. He held the keys of the kingdom. He could summon the Spanish army to destroy them. He was the one who sat in a large chair on January 1 and distributed the symbols of authority to the newly chosen corregidor [hlavní úderník] and to the new cabildo [městská rada].

Every morning the corregidor and the cabildo received the orders of the day from the priest and they in turn gave him a list “of those who did wrong.” The orders of the day consisted of the tasks that the village had to perform and where each villager would work. The symbolism and message of who was actually in charge was clear. Each cabildo member was given an entire fatted cow (*vaca gorda*) at fiesta time, along with a basket of bread, a packet of honey, yerba, and tobacco. Beneath the cabildo and corregidor was the *fiscal* who enjoyed the confidence of the priest. He was his assistant; the one organized the children's doctrina lessons, the one who prayed with them in the morning and at night; he was the one who accompanied the priest on visits to the sick; the person who informed the priest about absences from religious services. The *cacique* who had previously enjoyed absolute sway found his power diminished. However, he did receive special treatment. His meat ration was greater than that of the commoner. Physical punishment was never administered to him within view of his people. And although the prestige he once enjoyed carried over to the new dispensation, it was a prestige without power.⁷⁷⁸

Jak je vidět, jesuité dokázali mistrně zkombinovat původní zvyky (*cabildo*, formální zachování statutu *caciques*, nahrazení role velkých šamanů sebou samými) s evropskými požadavky (zachování „urozenosti“ moci zbavených náčelníků, z dobového španělského systému přejaté úřednické funkce) a vlastní představou fungování společnosti (benevolentní autoritářská theokracie,⁷⁷⁹ nivelisace ekonomických poměrů, „cnost“, prostota a vypjatá zbožnost). Proces formování nové *polis* probíhal tím nejméně násilným a zároveň nejefektivnějším způsobem – ovládnutím vzdělávání a výchovy dětí.

---

⁷⁷⁵ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 197.

⁷⁷⁶ Ibid. ss. 189-90.

⁷⁷⁷ Ibid. s. 189.

⁷⁷⁸ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 126-7; srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 189-90.

⁷⁷⁹ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 401.

5.2 Ideologicko-náboženské pojivo

Dochovaly se zmínky, že jesuité nebránili indiánům utíkat z redukci v dobách hladu, epidemií a válek.⁷⁸⁰ Podle Budasze utíkali také v dobách duchovního nespojení⁷⁸¹ (což ovšem, jak jsem ukázal na příkladu kultu kostí kouzelníků po útoku *bandeirantes*, s materiálním strádáním úzce souviselo). Kromě těchto krizí tvořili podle Livi-Bacciho a Maedera redukce „well identified, stable group“.⁷⁸²

„Všednodenní“ emigrace nebyla vysoká, přesto však existovala.⁷⁸³ Podle stejných autorů to lze mimo jiné vyčíst z misijních statistik o počtu vdov, vdovců, svateb a úmrtí. Zatímco pětina dospělých žen byly vdovy, vdovci tvořili pouhou patnáctinu dospělých mužů.⁷⁸⁴ Vyšší úmrtnost a častější znovu-oženění se mužů nestačí k vysvětlení tak markantní disparity. Záhada se nicméně začíná projasňovat, vezme-li se v potaz, že jako vdovy byly vedeny i ženy uprchlíků.⁷⁸⁵ Vdovci navíc utíkali z redukci častěji než ženatí muži.⁷⁸⁶ Livi-Bacci s Maederem uvádějí přesvědčivé důkazy o tom, že jezuitská benevolence se v tomto ohledu týkala skutečně pouze krisových období (kdy ostatně ani nedisponovali mocí dostatečnou k tomu, aby mohli emigracím bránit):

The General Rules of the Missions of 1689 reveal that the Guarani were not free to leave the village without the explicit authorization of the fathers. For example, a limited number of singers, musicians, and members of the Cabildo were allowed to accompany the father on a visit to a nearby mission for a specific festival. Any Indio who had resided in a mission for a year had to be returned to it whenever absent without leave. If a husband and wife resided in different missions, the wife had to move to the husband's village. Any Indio arriving in a village had to be sent back to his/her mission of residence or to his/her *pueblo de españoles* of origin. During a visit to Itapúa, the governor found an Indio in the local jail "because he had run away from his village, refusing to live with his wife."

[...] The Indios also fled to avoid duties or escape punishments (for, say, killing an ox, neglecting work, or committing "sins of lust"). As Cardiel wrote, "Many Indios run away to the *pueblos de españoles*. Although the proportion is not more than one out of a hundred, from a total of 100,000, the number of those who

---

⁷⁸⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 425; LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 197, 201, 204 a 207.

⁷⁸¹ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. ss. 11-2.

⁷⁸² LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 191.

⁷⁸³ Ibid.

⁷⁸⁴ Ibid. ss. 212-3.

⁷⁸⁵ Ibid. s. 212.

⁷⁸⁶ Ibid. s. 214.

have fled is 1,000,” a slight but not insignificant drain, as confirmed by the data. Fugitives led a vagrant life or were hired as daily hands by colonists.⁷⁸⁷

Zdá se, že zpočátku obávané španělské osady se s postupem času stávaly přinejmenším pro některé Guaraní přijatelnou alternativou. Společnost vně redukcí se vyvíjela. V osmnáctém století již zdaleka neplatilo, že by byl každý mimo redukcí přistižený indián automaticky přidělen k otrocké práci v *encomiendas*, a když se po roce 1767 misie rozpadly, z velké části jejich obyvatel se stali relativně svobodní námezdní dělníci.⁷⁸⁸

Pouze redukce na západním břehu Paraná⁷⁸⁹ a „hlavní“ redukce Candelaria umožňovaly cestovatelům a obchodníkům třídenní zastávku⁷⁹⁰, do zbylých byl neindiánům⁷⁹¹ umožněn přístup pouze vzácně (především nutné oficiální návštěvy biskupů, guvernérů apod.).⁷⁹²

Jesuité odůvodňovali tento zákaz (a také pravidlo, že Guaraní mimo redukce mohou interagovat se Španěly pouze pod dohledem misionářů) tím, že vesnice v kontaktu s Evropany odpadly od původní horlivosti,⁷⁹³ a obecně poukazováním na „kažení“ indiánů.⁷⁹⁴ Šíření tohoto postoje mezi indiány bylo jedním z důležitých *ideologických základů*.

Idealisator redukcí O'Brien píše:

One obvious sign of solidarity in these communities was the Jesuits' insistence that only Guaraní be spoken in the Reductions, thus not only preserving Guaraní culture but also developing it by giving it a singular and written form.⁷⁹⁵

---

⁷⁸⁷ Ibid. ss. 196-7.

⁷⁸⁸ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In: *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 160.

⁷⁸⁹ Tzv. *pueblos de abajo*, San Ignacio Guazú, Santa Maria de Fe, Santa Rosa, Santiago, San Cosme a Itapúa.

⁷⁹⁰ A to ještě byli ubytováni v pro ně speciálně zřízených *tambos*.

⁷⁹¹ Tedy nejen Španělům, ale také mesticům a černochům.

⁷⁹² Jesuitům se dokonce podařilo prosadit tento zákaz do *Leyes de Indias*. – LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 195-6; srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 190.

⁷⁹³ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 209.

⁷⁹⁴ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395-410. s. 406.

⁷⁹⁵ Ibid. 404.

Pokud správně chápu, že O'Brien tu pod *solidaritou* myslí cosi jako „aktivní toleranci“ či snahu pomoci *druhému zůstat druhým*, nesouhlasím s ním. Ideovým základem jevu nebyla takováto hodnota, nýbrž jesuity důsledně chápaný evangelijní příkaz zvěstovat slovo boží v nativních jazycích.⁷⁹⁶ Udržování guaraníštiny navíc mohlo mít i velký praktický význam v právě pojednané izolaci indiánů od kolonistů.

Jesuité jistě solidární byli, ovšem ve smyslu katolické *caritas*, ne ve smyslu „solidarity“ mezi kulturami:

What the Jesuits attempted in Paraguay was not a modification of the belief system but a radical alternation of the entire way of life. The Jesuit brought with him from Europe what he believed was absolute truth, not only about the divine but also about how civilized man should behave. [...]

What the Guaraní had considered sacred, the gods they had worshiped, the groves and forests that were consecrated, the rites that were venerated and respected, the entire belief system that had held sway since time immemorial was now to be considered worthless. In its place the Jesuit put a collection of religious ideas and beliefs held by European Christians. The three persons in the trinity, the godhead, angels, the Virgin Mary, heaven, the redemption, and afterlife were presented to the Guaraní in form of stories. While condemning the folk myths of the Guaraní, Fr. Ruiz de Montoya saw no contradiction in placing a “piece of St. Ignatius's cassock in a jar” to ward off evil.⁹⁸ Apparently the folk Catholicism of sixteenth-century Europe was more true and effective than the folk beliefs of the Guaraní!⁷⁹⁷

Podle Mukherjeeové nicméně přenesli španělští jesuité do Paraguaye dokonce i svou posedlost „čistotou krve“ a snažili se „ochranou“ vytvořit „a class of pure Guaraní“.⁷⁹⁸

Toliko k jesuitskému přístupu ke guaraníjské kultuře. O'Brien má nicméně pravdu, když tvrdí, že redukce byly „designované“ k opravení koloniálních nespravedlností,⁷⁹⁹ za jejichž zdroj byla pokládána především individualistická honba za bohatstvím.⁸⁰⁰

---

⁷⁹⁶ Viz výše, s. 57.

⁷⁹⁷ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 124.

⁷⁹⁸ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 156.

⁷⁹⁹ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395-410. s. 401.

⁸⁰⁰ Ibid. s. 404; srov. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008; MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993.

Sám k tomu však poznamenává:

Sometimes cast in the image of the ideal communist state, the Reductions were never really a state and always reflected, at some level, the hierarchical political biases of the time. Although the polity of the Reductions contradicts many of the policies and practices popular in the monarchies of Renaissance Europe, it is still cogent to cast the Jesuits in the role of particularly benevolent despots. In other words, the Reductions would never be a particularly good fit for the image of a workers' paradise, or a hippy commune, even if some of the descriptions of the Reductions suggest these to the contemporary reader. The Reductions were creatures of their time and their European Catholic culture, which framed utopia according to Biblical stories and hagiographies of great saints and not to a systematic political philosophy espousing egalitarian ideology.⁸⁰¹

Utopie (1516), *Arcadie* (vydána 1593), *Sluneční stát* (italsky napsán 1602, latinsky vydán 1623), ani (či spíše *a už vůbec ne*) *Nová Atlantis* (1626) tak pravděpodobně neměly na formování jesuitských⁸⁰² redukcí velký vliv.⁸⁰³

Sami jesuité výrazy *utopie* a *budování utopie* užívali, mysleli tím nicméně budování reálné.⁸⁰⁴ Cushner v klíčové pasáži popisuje tento urbanism „reálné utopie“:

But the *divujo* [plán, nákres, v tomto případě redukce] says even more. It reveals how townspeople, priests, and ideals were interrelated, how a group of buildings represented a deeply held conviction that the material and spiritual are bound together in a unified whole.⁶² The European Jesuits wanted to create an earthly paradise in which God was served at the same time that the physical needs of the community were taken care of. The idea was the creation of a near perfect society, one in which both God and the mundane were satisfied. And it may not be too much of a stretch to imagine that the Jesuits conceived each if not of equal value then at least of equal virtue. To see God in all things, as Ignatius Loyola wished his followers do, did not mean a species of pantheism. For Jesuit, since the redemption encompassed all creation, by consequence the earth and everything in it had a touch of the divine. The Fourth Week of St. Ignatius's *Spiritual Exercises* clearly states this, and the Jesuit's yearly retreat served to underline it. Therefore, it certainly is not beyond belief that the Jesuits in Paraguay were convinced that they were creating an earthly *civitas dei*, a man-made environment in which an almost perfect society could develop, a society in which both God and man benefited.⁸⁰⁵

---

⁸⁰¹ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 401.

⁸⁰² Na rozdíl od těch dominikánských v Mexiku. – Viz. HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky (Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998. s. 10 a podrobně ZAVALA, Silvio. *La utopía de Tomás Moro en la Nueva España y otros estudios*. México: Porrúa, 1965.

⁸⁰³ Ačkoliv se *Slunečním státem* by se spojitost nabízela, nepodařilo se mi o ní dohledat žádnou zmínku, s výjimkou odkazu na knihu *The City of God and The City of the Sun* Alberta Armaniho v HANAWA, Yukiko [editor]; SAKAI, Naoki [editor]. *Specters of the West and the Politics of Translation*. Hong Kong: Hong Kong University Press 2002. s. 102. Je možné, že někteří z pozdějších v Paraguayi působících jesuitů knihu znali, ale nehlásili se k ní kvůli Campanellaovým problémům s heresi nebo i kvůli jeho příslušnosti ke konkurenčnímu řádu.

⁸⁰⁴ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?.* Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 115.

⁸⁰⁵ *Ibid.* s. 116.

Nejvýrazněji se to projevovalo na slavnostech patronů jednotlivých redukcí a na slavnostech Božího Těla, kde všudypřítomné květiny, výzdoba, „zoo“ a hojnost jídla⁸⁰⁶ měly symbolizovat pozemský ráj. Shapirová popisuje:

Life within the Jesuit communities was highly regimented in terms of village layout, work organization, schooling, and punishments meted out to those who broke the rules. Religious observances were carried on with great pomp and ceremony.⁹ Elaborate performances were staged for visiting civil and religious dignitaries, so that they could bear witness to the Jesuit project of creating rational, divinely ordered utopias among the savages of the New World.⁸⁰⁷

Jesuité se často odvolávali k „prvotní církvi“, k její prostotě.⁸⁰⁸ To byl ideál oné pozemské *civitas dei*, již chtěli vytvořit.

Charlevoix popisuje, že indiáni před příchodem jesuitů uměli počítat maximálně do dvaceti, a pokračuje, že misionáři rozšířili v tomto ohledu jejich schopnosti, ovšem jen natolik, co potřebovali k modlitbám a hospodaření:

Nyní jsou všichni nově pokřtění schopni zvládnout veškeré výpočty, které potřebují, a více se od nich ani nevyžaduje. Je obecně známo, kam sahají jejich možnosti a nelze je neúměrně přetížít. Nepřicházejí o svou původní jednoduchost, jen se z ní odstraní, co bylo barbarského a neušlechtilého. Krátce řečeno, *republika je vlastně říší evangelijní prostoty*, a aby se nezkazila, jsou noví věřící drženi od Evropanů tak daleko, jak jen možno. Zkušenost totiž ukázala, že všechny křesťanské vesnice Nového světa, které odpadly od své původní horlivosti, ji ztratily proto, že měly příliš úzký a častý styk se starými křesťany.

Z téhož důvodu jsou rovněž na všech cestách, během pobytu ve městech a po celý čas, který tráví ve válce nebo při práci pro krále, misionáři neustále s nimi, nespouštějí je z očí, střeží pozorně, aby vykonávali své povinnosti a zbožná cvičení, a často s nimi rozmlouvají o Bohu a tématech víry. Je jim útěchou, že se už neuchylují od svého řádu, že vše, co vidí a slyší, byť by to spíše popouzelo k hněvu, jim vlévá ještě větší odpor vůči všem neřestem, takže téměř ani jedině neslušné slovo nepřejde přes jejich rty. [...]

Ostatně dnes v celé Jižní Americe nikdo nepopírá, že se u těchto Indiánů již nenajde žádná stopa po jejich dřívějším způsobu myšlení, které je hnalo k pomstě, ukrutnosti, svévolnosti a hrubiánství; jedním slovem, že jsou úplně jinými lidmi, než byli dříve. [...] Ve skutečnosti neexistuje nic, co by nebyli připraveni udělat nebo vytrpět pro šíření Božího království [...] Panuje mezi nimi velká soutěživost, což pomáhá novým misionářům ulehčit učení jejich řeči. Jeden kazik se dokonce naučil

---

⁸⁰⁶ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 207; MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 113.

⁸⁰⁷ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 129.

⁸⁰⁸ Např. CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 401-2.

španělsky, aby přeložil zbožné knihy. Je-li nutné založit novou redukci, přispívají k tomu všichni s velkým úsilím a bezmeznou velkodušností.

Veřejné zábavy, které se jim čas od času povolí, byly uznány za potřebné jednak pro uchování zdraví, jednak aby se mezi nimi udržela veselá mysl, která ctnosti nejenže neškodí, nýbrž působí, že je ctnost rozvíjena. Zvláště, když se při takových rekreacích zaměří pozornost přednostně na nebeskou vlast, přináší užitečné plody potřebné citové sdílení o této skutečnosti. [...] Jakákoliv nepřiměřená volnost [na oně veřejné zábavě] by byla namísto označena. [...] Co by si mohli více přát křesťané, kteří mají jistotu, že jim nikdy nebude chybět nic z nezbytností, na něž se omezili, a kteří podle příkladu apoštolů mohou žít jak v přebytku, tak v nouzi, aniž by prvního zneužívali a na druhé si stěžovali a aniž by někdy byli v pokušení nedůvěřovat Prozřetelnosti, která se o nás stará, abychom ve všech nepředvídatelných případech nacházeli potřebnou pomoc. Co by si mohli více přát křesťané, kteří žijí vírou srdcem i myslí, stojí pod vedením těch, jimž vděčí za tolikerá dobrodiní, kterých požívají, a kteří užívají předností podřízenosti a závislosti, aniž by pociťovali jejich obtíže.⁸⁰⁹

Ideologie „dětských“ indiánů a zlotřilých kolonistů se jesuitům zprvu vyplácela.⁸¹⁰ O'Brien nicméně popisuje, jak osudově se proti nim později obrátila:

Clearly the image of quaint and childlike natives was a better ideological fit with most Europeans' self-understanding; they viewed themselves as definitively superior to the forest-dwelling natives. It also made the Guaraní seem far less threatening, especially in those moments when the Jesuits had to petition the Spanish crown for arms and military training for the natives of their towns. The image of childlike innocence also had the effect of edifying many among the European elite who donated generously to the Jesuits and the missions.

Ironically, the ideology of the childlike Guaraní, which had served the Jesuits so well for so long among a largely ignorant European elite, would “blowback” on them after the Treaty of Limits. When, in this context, their arguments suggested the natives were far more self-directive than the Jesuits had led anyone to believe, logically enough no one believed them. When rebellion occurred just as the Jesuits had warned, the Spanish authorities held the Jesuits, not the Guaraní, responsible. In the words of one Spanish official: “Madrid finally realizes the situation here: we have no rebellious Indians – only disloyal Jesuits”⁸¹¹

Pastorálnímu způsobu moci navíc vůbec nepřála nová osvícenecká doba. Pro Voltaira, jeho přátele a čtenáře byli jesuité tmáři, kteří „divochy“ vykořisťují, a samo slovo *divoch* mělo s Rousseauem ztratit téměř tolik negativních konotací, kolik jich získala slova *výchova* a *civilizovat*. Mýtus Guaraníjů jako k náboženské čistotě otcovsky dovedných nevinátek byl rozhodně hodně dvousečnou zbraní.

---

⁸⁰⁹ Ibid. ss. 209-11.

⁸¹⁰ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 406.

⁸¹¹ Ibid. s. 407.

Jak moc se misionáři snažili udržet si přízeň koruny (kterou měli nakonec ztratit s nástupem Bourbonů), dokazuje i celkový tón Montoyovy *Conquista espiritual*.⁸¹² Vyjímám pasáž, která je zároveň emblematická i ideologií mučednictví:

Moreover, if in the province of Uruguay, where the gospel penetrated unharmed, five priest of the Society shed their blood in noble martyrdom, this is not a weakness of the gospel but its strength and a powerful watering for growth; nor is it dishonor for Spain but honor and increase for the Royal Crown, for this blessed watering has produced a rich harvest of twenty-five settlements of reductions maintained by Society today strong in faith and obedience to His Majesty – to whom, as I in their name have set forth in my memorials, they promise whatever tribute His Majesty may be pleased to lay on them.⁸¹³

Náboženství bylo v redukcích všudypřítomné, a to doslova i fyzicky. Z McNaspyho popisu uměleckých děl dochovaných z redukce Santiago je zřejmé, že jesuité rozhodně neměli žádné skrupule propojit věčné a svaté s aktuálním a lokálním:

Originally the retable of what must have been a very large baptistry, it was somehow never destroyed and today serves as main altar in an otherwise featureless modern church. Its theme is, of course, baptism, containing a large centerpiece showing the baptism of Jesus by John. In the right panel we see the baptism of the Ethiopian by Philip (as narrated in *Acts* 8: 26-40), and on the left Francis Xavier baptising several orientals. As the very first Jesuit missionary, Xavier quickly became the prototype for later missionaries and was canonized in 1622 together with Ignatius of Loyola, founder of the Jesuits. Also in Santiago church is an exuberant statue group depicting Santiago (James the Apostle), characteristically defeating the enemy, here in Paraguay a Brazilian Bandeirante rather than a Spanish Moor. Nearby, built among crumbling adobe remains of the old *colegio*, a modest museum has recently been housing a significant number of polychrome sculptures. Noteworthy among these are a large crèche or nativity scene, with Guarani' shepherds merrily strumming guitars, and a lively statue of the Risen Christ, one of Reduction art's frequent themes.⁸¹⁴

Jak McNaspy uvádí dále, Vzkříšení Krista bylo častějším a kvalitněji zpracovávaným motivem, než Kristus ukřižovaný,⁸¹⁵ což velmi dobře koresponduje s jesuitskou představou pozemské *civitas dei*. O'Brien k tomu poznamenává:

...the Reductions indeed made the theological identification between Christ and the oppressed natives in such a way that the communities became signs and, therefore, sacraments of Christ's salvific presence. Jesuit journals are replete with references to Christ being made real and present to the missionaries through the

---

⁸¹² Psané v době, kdy redukce potřebovaly královské zastání více než kdy jindy; a potřebovaly povolení ozbrojit Guarani.

⁸¹³ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 45.

⁸¹⁴ MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 406..

⁸¹⁵ Ibid.

people of the Reductions. These communities were initially founded so that the gospel could be proclaimed to the disinherited natives, but, over time, they became concrete signs of the Reign of God.⁸¹⁶

Toto prisma (tato ideologie, do které byli ovšem lapeni i její tvůrci) mohlo být pro jesuity „racionálním“ vysvětlením zázraků, které se v redukcích „děly“. Kromě již mnohokrát zmiňovaných „božích trestů“⁸¹⁷ se zjevovaly různé nebeské postavy,⁸¹⁸ potil se obraz Panny Marie,⁸¹⁹ umírající indián byl přenesen z místa na místo andělem⁸²⁰ a paraguayský biskup oficiálně potvrdil, že když byla kvůli invasi *bandeirantes* opuštěna redukce Sedmi Archandělů, padaly z nebe jejich (archandělů) slzy v podobě velkých perel.⁸²¹

Že a jak silně sami misionáři těmto záležitostem věřili, dokazuje Montoyův popis opakovaného zjevení čtyř „d'áblů“ v podobě jesuitů a jednoho v podobě Marie s dvěma dětmi v náručí,⁸²² kteří indiánům říkali, že je budou učit namísto misionářů.⁸²³ Podobnou taktiku používali o něco později *bandeirantes*.⁸²⁴ Montoya nicméně pevně věří, že šlo o d'ábly (a píše, že jeho kolegům se podařilo vyhnat je exorcismem⁸²⁵).

Z ideologického hlediska je velmi důležitý příběh o zmrtvýchvstání „jednoho nadaného indiána.“⁸²⁶ Ten prý „věrně“ popsal své setkání s d'áblem, svatým Petrem a dvěma anděly, kteří zápasili o jeho duši. Petr ho následně poslal zpět, aby sdělil svým

---

⁸¹⁶ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guarani/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 402.

⁸¹⁷ Pro další viz např. ještě MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 58.

⁸¹⁸ Ibid. ss. 66-7.

⁸¹⁹ Ibid. 106.

⁸²⁰ Ibid. s. 67.

⁸²¹ Ibid. s. 106. V *Conquista espiritual* se dokonce nachází kapitola nazvaná *De otras cosas que sucedieron (O dalších věcech, jež se přihodily)*, která je věnována čistě zázrakům a všerůzným zjevením. – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. ss. 80-5.

⁸²² Nadměrný počet „Mariiných“ dětí je podle Monoyi důkaz, že šlo o d'ábly.

⁸²³ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 64-5.

⁸²⁴ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 237-8. Zmiňuje to i Montoya, a to dokonce přímo u popisu „zjevení d'áblů“. – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 65.

⁸²⁵ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 65.

⁸²⁶ Ibid. ss. 63-4.

soukmenovcům, že to, „co otcové učí, je pravda“,⁸²⁷ a také, že ďábel chtěl jeho duši, protože se zapomněl vyznat z hříchu.⁸²⁸ Zvláště poslední „poselství“ je naprosto klíčové pro mocenskou a ideologickou roli, již v redukcích hrály zpověď a svědomí.

Podle Cushnera⁸²⁹ to byly obecně právě příběhy, které zaručily křesťanské víře její úspěchy. Popisuje také vývoj náboženského života redukcí:

As early as 1614, just a few years after the founding of the first Jesuit reductions, the Guaraní in Todos los Santos would gather before dawn for prayers in their own houses. When the sun rose, they went to the church for catechism lessons, called the *doctrina*, and afterward Mass was held. When the adults left the reduction for work the fields, the children, boys separated from girls, studied more catechism. After evening dinner when the bell rang, the town gathered for recitation of the rosary in the church and hymns were sung.⁹⁹ As the years passed, the rites and rituals become more elaborate. Processions, choirs, musical instruments, pageants, all modeled on European Catholicism, captivated the Guaraní audience.¹⁰⁰ [V poznámce popis téměř bukolických scén a zoo z *Breve Noticia*] Andrew Greeley suggests that Catholicism's stories, i.e., the birth of God's son in a stable with angels singing and shepherds adoring, the miracles of Christ, the Resurrection and its accompanying details, Mary as Mother of God, plus others, provided a convincing and satisfying motive for adhering to a new belief system. Christianity's stories were "better" than the other guy's stories!⁸³⁰

V tomto kontextu se snad hodí zmínit Loyolův komentář Bible, kde mimo jiné píše, že Kristus se schválně zdržel, když měl vzkřísit Lazara, aby byl zákrok efektnější.⁸³¹

Indiáni v redukcích se časem stali skutečně velmi horlivými křesťany. Podle Charlevoixe Guaraníjové často v nemoci „vzdychají po nebeské vlasti“⁸³² a Chiquitové, kteří nechtěli bojovat proti Chiriguanům po boku „zlých“ Španělů, byli nakonec přesvědčeni tím, že nepřítel ničil kostely.⁸³³ Montoya zase píše, že po exitu z Guyrá truchlili indiáni více pro kostel než pro vlastní domy a že u sebe stále nosili hudební

---

⁸²⁷ Ibid. s. 64.

⁸²⁸ Ibid. ss. 63 a 64.

⁸²⁹ Který v této otázce odkazuje na zajímavý článek sociologa a katolického kněze Greeleyho: Andrew Greeley, "Why Do Catholics Stay in the Church? Because of the Stories," *New York Times Magazine*, July 10, (1994), 34.

⁸³⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 124-5.

⁸³¹ z LOYOLY, Ignác. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium, 2005. s. 94.

⁸³² CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 215-6.

⁸³³ Ibid. s. 401.

nástroje, na něž hrávali v kostelích a na slavnostech; nyní bezstrunné, rozbité a sloužící pouze jako smutná připomínka.⁸³⁴

Existuje dokonce misionářský záznam o tom, že Guaraní z vlastní iniciativy podnikli nájezd na dosud nevěřící indiány s cílem přivést je do redukci a vnutit jim víru.⁸³⁵

Z dnešního pohledu se může zdát zvláštní, že jesuité při tom všem zcela zřetelně zůstávali indiánům nadřazení. Velmi výmluvná je pasáž z *Conquista espiritual* pojednávající o útrapách cestování v období dešťů: Montoya dlouze líčí, jak se musel celé dny bosý brodit potoky za hrozných lijáků, a poté si jakoby jen mimochodem vzpomene, že s ním bylo šest indiánských nosičů.⁸³⁶ Ještě výmluvnější je nicméně popis osudů výpravy, která se vydala po stopách paulistických otrokářů:

The Fathers took along five Indians who carried their two sleeping hammocks, but with their usual brutality they [*bandeirantes*] took these men away from them, forcing the Fathers to carry the hammocks on their own backs.⁸³⁷

Co se může zdát nepochopitelné z dnešního pohledu, není zas až tak nepochopitelné v guaraníjském kontextu. Jesuité jim nahradili *carai* (velké šamany), a ti se považovali za bohy, či alespoň polobohy.⁸³⁸ Misionáři navíc v tomto ohledu plnili svou roli lépe, než by sami byli ochotni přiznat. Na jednu stranu totiž odsuzovali uctívání kostí kouzelníků jako hanebné a směšné,⁸³⁹ na druhou ale sami uctívali nejrůznější relikvie a před velkým (a extrémně náročným) exitem z Guayrá dokonce exhumovali těla tří svých zesnulých druhů, „aby je na pochodu doprovodila“.⁸⁴⁰

Guaraníjský přechod do nového ideologického systému a typ nepřímé, zato však téměř absolutní moci, kterou nad nimi jesuité měli, přehledně popisuje Cushner:

---

⁸³⁴ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 109.

⁸³⁵ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 207.

⁸³⁶ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 56-7.

⁸³⁷ Ibid. s. 102; originál: *Llevaban los Padres cinco indios que les llevaban dos hamacas en que dormían, y con su inhumanidad acostumbra se los quitaron, obligando a los Padres a que las llevasen acuestas*. – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 147.

⁸³⁸ Viz výše, s. 89.

⁸³⁹ Viz výše, ss. 118-9.

⁸⁴⁰ *...para que los que en vida en nuestros trabajos nos fueron compañeros, este último nos acompañaran también* – MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 153.

The Guaraní exchanged an integrated belief system for a new concept of the divine, a new hierarchy of gods and holy people. A reorientation of the concept of time, property, food, village life, construction, morality, economics, and personal responsibility was demanded of those who placed themselves under the protective umbrella of the Jesuit reductions. The newness of all this was not apparent to the European agents of change. For them, the Guaraní were simply becoming civilized. They were accepting the standards of personal and religious behavior that civilized societies considered acceptable. Although Cardiel described the new manual trades with a self-assuredness and the writer of the *Breve Relación* spoke of the twenty-years transition from “the most barbarous and bloodthirsty Indians in the universe” to “reasonable human beings in large towns,”⁸⁴¹ the Guaraní experienced the transition with an entirely different set of emotions. Their folk beliefs were turned into heresy; their religious shamans became objects of derision; the rites they had practiced to invoke the divine were condemned as evil superstitions; the interpersonal relationships that the Guaraní considered essential for maintaining their society were denounced as indecent. In brief, their value systems had been turned upside down.

The surrendered parts of the Guaraní culture system were replaced by Western elements considered not to be savage or uncivilized. The substitution took place immediately upon entrance into the reduction. At the top of the new structure was the representative of God, the priest. Beneath him in the reductions was not the new rulers of civil society, the Spanish, but a new hierarchy [of Guaraní]. The *corregidor*, the two *alcaldes mayores*, the *alferez real*, the four *regidores*, and the *alguacil mayor*, formed the new administrative hierarchy within the reductions. The *regidores* or town counselors probably held the most power, since they were the closest to the ancient council of elders who had ruled the group. Village elders selected the town counselors, but the priest always had approval or veto power over the selection. The *corregidor* or chief magistrate headed the entire *cabildo* or town council. The two *alcaldes mayores* were subject to the chief magistrate and the *alguacil mayor* was the policeman. [...]

The degree of the new political order reflected the old has not yet determined. It is unlikely that it reflected the old very much. But ostensible control, or at least the vehicle of direct control, remained in the hands of the village council, the native Guaraní, and this counted for much among the villagers. Just as the Jesuit missionaries were frequently told by the visiting provincial never to administer physical punishment themselves, but to have the native Guaraní *alcalde* do it, so as not to be seen as the “bad guy,” so the reduction political system was to be seen as controlled by the native Guaraní, although the de facto direction remained in the Spanish missionary’s hands.⁸⁴¹

O’Brien vidí jako důkaz aktivní guaraníjské participace na systému fakt, že po vyhnání jesuitů doplnili role kněží z vlastních řad, „a dokonce“ pokračovali v rituálech, které je jesuité naučili, a nadále uctívali svaté.⁸⁴² Je nicméně třeba poněkud zmírnit toto nadšení. Těžko si představit, že by po více jak sto padesáti letech (sedmi či osmi

---

⁸⁴¹ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 114-5.

⁸⁴² O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 408.

generacích, vezmeme-li v úvahu jesuitskou reprodukční politiku⁸⁴³) Guaraní v rituálech a společenské organizaci nepokračovali (když navíc ani nedisponovali starší psanou historií, ústní tradice byla s ohledem na jesuitské působení pravděpodobně také značně osekána a změna nepřišla revolucí, nýbrž zásahem z vnějšku). Netvrdím, že Guaraníjové jesuity upřímně nemilovali,⁸⁴⁴ pouze nesouhlasím s O'Brienovou argumentací ve prospěch jejich sebeurčenosti.

Na druhou stranu není ovšem ani možné vidět jesuity v roli zlovolných despotů. Oni hluboce věřili v to, co dělali. Považovali sami sebe za „apoštoly a anděly míru přinášející indiánům věčnou spásu“, jak to vyjádřil Montoya.⁸⁴⁵ Simón Masseta a Justo Mansilla následovali *bandeirantes* celou cestu až do São Paula, ačkoliv po propuštění Guiraverovy skupiny věděli, že další milosti se od otrokářů již nedočkají a bylo by rozumnější pokusit se dorazit v předstihu před nimi k brasílskému guvernérovi. Obětovali tuto potenciální diplomatickou výhodu a riskovali vlastní životy jen proto, aby mohli křtít a zpovídat indiány, kteří po cestě umírali.⁸⁴⁶

...without exaggeration there were three times when I felt that for sheer grief and anxiety my soul was taking leave of me. However, taking refuge in prayer, I felt safe from death.⁸⁴⁷

Toto Montoyovo velmi osobní sdělení pocházející z popisu velkého exitu (který přirovnává k exitu Izraelitů z Egypta⁸⁴⁸) je asi nejlepším vyjádřením vlastní jesuitské víry a naděje.

---

⁸⁴³ Viz výše, s. 128.

⁸⁴⁴ O tom ostatně nejlépe svědčí reakce na jejich vyhnání – od projevů zoufalství až po revolty proti Španělům.

⁸⁴⁵ ...*apóstoles y ángeles de paz que les anunciasen la salud eterna*. – MONTTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 37.

⁸⁴⁶ MONTTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 102-3.

⁸⁴⁷ Ibid. s. 106; originál: *sin encarecimiento pensé tres veces que de dolor y angustia me desamparaba el alma pero acogiéndome al refugio de la oracion me sentia seguro de la muerte*. – MONTTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesus, 1892. s. 54.

⁸⁴⁸ MONTTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 109.

6 Závěr

Cílem této práce bylo představit ideologický střet kultur, na jehož základě vznikl specifický politický systém jezuitsko-guaraníjských misijních „měst“ šestnáctého až osmnáctého století. Metodou zkoumání byla analýsa historických dějů a jevů prismatickým hledáním jejich ideových příčin.

Abychom správně pochopili genesi paraguayských redukcí, je nutné prozkoumat základy samotného Tovaryšstva. Řád byl již od počátku zapojen do vysoké politiky, neboť se rodil souběžně s konáním Tridentského koncilu, na němž mnozí z prvních jezuitů sehráli zásadní role. V jejich tamním odmítnutí konciliarismu lze pozorovat určující rysy Tovaryšstva, jež mají původ svůj již v před-tridentských *Exercitiis* Ignáce z Loyoly: disciplínu, absolutní poslušnost autoritám a opozici k protestantismu (v tomto případě k jeho demokratisačním tendencím ve věcech víry). Jakožto jeden z hlavních nástrojů kontrareformace bojovali jezuité proti lutheránům a kalvinistům doslova na všech frontách, z nichž kromě důsledného hájení substanciálnosti svátostí je pro výzkum misíí důležitý především postoj ke vztahu *milosti a cnosti*, v kterémžto ohledu je zásadní dílo Luise de Molina a jeho koncept *čisté přirozenosti*. Společně s možným vlivem Danta byl Molina hlavním zdrojem jezuitské představy „dobrého pohana“.

Kombinace molinovského prismatu a humanistického vzdělání jesuity též disponovala vidět v amerických domorodcích spíše odstíny *stejného*, než podřadné *jiné*, což je typickým rysem renesančního myšlení založeného na ideách podobnosti a vše prostupující harmonie. Třebaže v díle Ignáce z Loyoly je možné sledovat určité rysy přežívajícího rytířského paradigmatu (především poněkud černobílé vidění světa), a někteří autoři naopak označují jesuity za „agenty osvícenství“, je to právě adjektivum *renesanční* (či *renesančně-barokní*), které se zdá nejpříhodněji charakterisovat myšlení zakladatelů redukcí.

Existují podnětné teorie, jež označují právě rozdíl mezi „ještě renesančním“ a „již osvěcenským“ myšlením za rozdíl mezi španělskými a anglickými koloniemi. Zatímco Španělé se s civilisačně „nedospělými“, v zásadě však *stejnými* ochotně mísili a považovali za imperativ rozšířit své katolické impérium pokud možno na celý svět,⁸⁴⁹

---

⁸⁴⁹ K problematice redukcí je v tomto ohledu důležité, že misie byly pro španělskou korunu nejlevnějším prostředkem kontroly kolonisticky neatraktivních regionů. – MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: *The Aftermath of the Expulsion*. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 32.

puritánští Angličané si docela dobře vystačili s ekonomicky výnosnými oblastmi a o „podřadné“ *jiné* se nestarali, případně je hubili, začali-li jim překážet v jejich mocenských ambicích. Ani jedni však zpravidla nebyli schopni vnímat autochtonní obyvatelstvo jako *druhé* v todorovovském smyslu, a Michel de Montaigne předběhl v tomto ohledu svou dobu velmi výrazně. Jak Španělé, tak Angličané považovali evropskou kulturu za jednoznačně nadřazenou všem neevropským, což se u katolíků projevovalo přesvědčením o nutnosti vše odlišné „kultivovat“ a často též fatálním nepochopením některých principů nativních společností.⁸⁵⁰

Metafora společnosti jako těla a k vítězství dotažené staleté válčení s Maury navíc ve Španělku vytvořily moderní formu rasismu, která se projevovala v konceptu takzvané *limpieza de sangre*, a (taktéž k vítězství dotažené) spory s papežem zase moderní formy absolutistického státu a nacionalismu (takzvaného *españolismu*). Ačkoliv romacentrické a kosmopolitní Tovaryšstvo se nezdálo dostávat s těmito ideami do konfliktu, z děl Josého de Acosta a Antonia Ruize de Montoya je patrné, že přinejmenším představa rasové nadřazenosti pronikla i do jezuitských misí.

Zatímco v theologických otázkách byli jesuité vzhledem k svému kontrareformačnímu založení velmi striktní, v dalších oborech projevovali relativní otevřenost (přítomnost děl Francise Bacona, Descarta a Huma v jejich knihovnách) a též jejich vlastní věda dosahovala vysoké úrovně (Athanasius Kircher, José de Acosta). To mělo svůj základ v Ignácově imperativu *otevřenosti vůči světu* a koneckonců i v praktičnost vyžadujícím řádovém heslu *Ad maiorem Dei gloriam*. Jesuité tak mohli vybudovat specifický a dobově pokrokový školský systém (v němž byl mimo jiné kladen poměrně bezprecedentní důraz na četbu římských básníků a historiků) či se aktivně věnovat obchodu. Důsledkem otevřenosti světu byla i jejich úspěšná misijní činnost a praktičnost řádu se projevovala také v kritériích výběru misionářů: zatímco schopní diskutéri a intelektuálové byli ponecháni v Evropě, „do Indií“ byli posíláni především jesuité houževnatí a nábožensky zanícení.

V rámci Tovaryšstva existoval silný misionářský a mučednický kult, jenž byl živěn především šířením zpráv z již existujících jezuitských misí a jehož podoba

---

⁸⁵⁰ [T]he eighteenth century was a century that fully accepted as morally right the buying and selling of human beings. It would only be a twentieth-century pope who would classify the act as “intrinsicly evil.” The absolute indissolubility of marriage, the “error has no rights” position, and of lending money for interest, were essential beliefs of eighteenth-century Jesuits. – CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 124.

vykazuje směsici upřímného zápalu a propagandistického přehánění. Kultu podléhalo mnoho řádových členů různého věku i postavení, kteří svým nadřazeným psali úpěnlivé prosby o převelení „do Indií“. V dopisech byl kladen důraz na skromnost, náboženský zápal a indiferenci; tedy hlavní ignaciánské ctnosti.

Jesuity zdůrazňované mučednictví bylo v Evropě jedním z mnoha kolbišť mezi nimi a protestanty. Misie pro mnohé představovaly příslib obrození křesťanství nezátíženého konfesionálními spory. Částečně z toho důvodu, částečně kvůli představě o nevyspělosti domorodců, nepředstavovali jesuité v misiích téměř nikdy „vyspělou“ formu post-tridentského katolictví a naopak se často uchýlovali k lidovým formám praktikovaným na tehdejším evropském venkově. Ačkoliv některé z těchto forem jsou z dnešního pohledu těžko odlišitelné od domorodých rituálů, přesvědčení o vlastní nadřazenosti zabraňovalo misionářům si jakoukoliv podobnost uvědomit; zatímco první pro ně byly „projevy pravé víry“, druhé odsuzovali jako „pověry“.

Donucování v otázce náboženské i kulturní konverse bylo ve španělských koloniích naprosto běžné (a to i přes snahy koruny ho omezit). Ideologicky bylo odvozeno z Bible (Matouš 28:19, Lukáš 15:24) a na rozdíl od Las Casase i vlastních řádových bratrů ze Salamanky ho paraguayští jesuité nejen zahrnovali pod tomistický termín *spravedlivé války*, nýbrž příležitostně i praktikovali.⁸⁵¹ Na druhou stranu ale přijímali Suárezovo rozlišení mezi *pohanem* a *heretikem*,⁸⁵² a k donucování tedy přistupovali, jen pokud selhalo přesvědčování.

Pro Evropana sedmnáctého století představovaly katolické rituály zhuštěné vyjádření vlastních náboženských přesvědčení; rozuměl řeči jejich symbolů. To ovšem neplatilo pro domorodého Američana, kterému se nejen křesťanské rituály, ale například i přesvědčení, že „dobrý Bůh“ stvořil „zlý les“⁸⁵³ zdály bizarní. Je oprávněné se domnívat, že první křesťané přežili v blízkosti autochtonních obyvatel právě proto, že je nativní náboženství vůdcové díky této „bizarnosti“ nepovažovali za hrozbu.

U prvních Evropanů v Novém světě je patrný odraz renesančního konceptu *prisca theologie*; tedy přesvědčení, že v dřívějších lepších časech bylo lidstvo vyspělejší, neboť bylo blíže moudrosti, jíž se prvním lidem dostalo přímo od Boha. V Amerikách se tento

---

⁸⁵¹ SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. s. 220.

⁸⁵² Zatímco *heretik* je vzpurný zatvrzelec, *pohanovi* pouze zatím nebyla dána příležitost usilovat o spásu.

⁸⁵³ Metafora pro ďábla.

koncept projevoval především v množství zmínek o apoštolu Tomáši, o němž byli jejich autoři přesvědčeni, že v biblických časech poučil místní obyvatele o víře. Vysvětlovali si tak očividnou přítomnost některých „ctností“, jež považovali za ryze křesťanské.

Obecně se často objevovala dichotomie přisuzování všeho „dobrého“ takzvané *přirozené teologii* a všeho „zlého“ (tedy toho, co neodpovídalo dobovým křesťanským normám) působení d'ábla, či „kažení“ (podle Molinovy teorie nutně morálně neutrálních) indiánů španělskými kolonisty.

Idea „nevinných Španěly kažených“ domorodců měla pro misionáře původně i praktický význam: jakožto jejich „ochráncům“ jim pomáhala získávat královskou podporu a sponzorské dary bohatých Evropanů. V pozdější době se tato taktika nicméně otočila proti svým tvůrcům: osvěcenství začalo vidět v jesuitech tmáře využívající „nevinné divochy“ k vlastnímu obohacení.

Své akomodační strategie Tovaryšstvo ideologicky podkládalo biblickým imperativem (Matouš 28:19) a příkladem dávných svatých (Pavel, ale i Cyril a Metoděj). Důležitou roli sehrála opět i klasická vzdělanost jesuitů, kteří obhajovali využívání autochtonních prvků odkazem na proměny, jimiž od římských dob křesťanství prošlo.

Členové řádu využívali domorodý pantheon (jehož osazenstvo identifikovali s křesťanskými svatými, d'áblem a Bohem), některé nabízející se prvky nativního náboženství však ze specifických důvodů nikdy nepoužili. Šlo především o animistickou představu oduševnělé přírody, jež nebyla využita k přiblížení boží všudypřítomnosti kvůli hrozbě pantheistické herese, a o tupí-guaraníjský koncept *země beze zla*, který nebyl použit vzhledem ke svému propojení s domorodými náboženskými vůdci.

Stejně jako dříve první Španělé do role náčelníků, dosadili se jesuité do role domorodých šamanů, v kterémžto kontextu je třeba si uvědomit, že guaraníjský šaman měl podstatně větší moc než guaraníjský náčelník.

Míra hybridisace mezi křesťanstvím a nativními vírami byla větší, než si sami jesuité uvědomovali, neboť některé jevy a činnosti vykládané jako projev křesťanské horlivosti ve skutečnosti souvisely se starší kulturní vrstvou. Pro Guaraní obecně nebyla příliš podstatná forma obřadů, nýbrž to, zda dokázali dostát jejich přesvědčení. Přetvářeli

si křesťanské podle svého, a to často bez vědomí misionářů. Šlo o jev velmi běžný, jehož stopy jsou v celé Latinské Americe patrné dodnes.⁸⁵⁴

K podstatně výraznějším konfliktům docházelo ohledně těch záležitostí, u nichž se kultury neshodly, zda s náboženstvím vůbec souvisí. „Rozvody“ a polygamie měly pro Guaraníje především socioekonomický, zato však naprosto zásadní význam. Nedokázali si bez nich svou společnost představit, a už vůbec nechápali, proč jim je jejich „noví šamani“ zakazují na základě náboženství.

Jesuité zase zpravidla nechápali některé guaraníjské motivace. To se týkalo například ekonomiky „ze dne na den“, kterou si jesuité vysvětlovali „dětskostí“ domorodců, ale která byla přitom docela logická vzhledem k jejich částečně nomádkému způsobu života. Guaraní měli také ve zvyku utíkat od nemocných, a jesuité museli vynaložit velké úsilí, aby je tohoto „zlovyku“ zbavili. Ani v tomto případě si ovšem neuvědomovali, že v malých skupinách (v nichž Guaraní do té doby žili) byl nemocný pro skupinu jednoduše příliš velká zátěž a nákaza mohla snadno způsobit zánik celého kmene.⁸⁵⁵

Na čem se španělská a guaraníjská kultura naopak shodly, to bylo preferování konkrétního před abstraktním a vnímání sebe sama jako harmonické součásti přírody (u jesuitů šlo o residuum renesančního paradigmatu). S ohledem na jesuity plánované

---

⁸⁵⁴ S odkazem na myšlení esejisty-antropologa Josého Marí Arguedase píše Housková: „Současní Indiáni tradují posthispánské mýty, v nichž přejali prvky evropské kultury, ale přetvořili je; tak si po svém zapojili biblické motivy do původní indiánské kosmologie.

Peruánští etnologové zaznamenali například v roce 1963 v andských obcích příběh o bohu jménem Adaneva (složeno z jmen Adama a Evy), který stvořil původní lidi. Adaneva měl s Pannou Mercedes syna Téete Mañuco, který později zničil lidstvo ohnivým deštěm; první lidé ale nejsou úplně mrtví, a když se někdo pokouší ulovit pumu nebo lišku, které byly dobyt看em původních lidí, je v kraji slyšet rozčilené hlasy. Téete Mañuco vytvořil nové lidi, rozdělené na Indiány a mistis (bílé pány). Stvořil také peklo a nebe, v nebi je všechno zcela stejné jako na zemi, ale Indiáni se stanou pány a mistis jejich nevolníky. Rozdělení lidí do dvou kast je věčné, protože Téete Mañuco je nesmrtelný: každoročně se obnovuje, když jednou v pátek zemře a v sobotu vstane z mrtvých.⁵¹

Biblické motivy se zde spojují s motivem dvojího stvoření lidí, příznačným pro indiánské mýty. Podle Arguedase je v tradovaných mýtech zřejmé, že Kečuové nikdy vnitřně nepřijali křesťanské pojetí hříchu.“ – HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky (Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998. ss. 28-9.

⁸⁵⁵ Navíc „Although [Jeuist’s] efforts certainly had positive consequences – as impossible as they may be to quantify – they were offset by the crowded conditions in the villages, which reinforced the destructive impact of smallpox, measles, and other communicable diseases. Whenever the social and economic system was under duress, the Indians tended to flee *a los montes* (into the wilderness) and to revert to the traditional way of life that a long process of adaptation had recommended as more conducive to survival.“ – LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. *The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment*. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 215.

zavedení rovnostářského systému bylo též výhodou, že paraguayská autochtonní společnost nebyla (dosud) třídně rozvrstvena.

Důležitou roli v guaraníjském přijetí kulturně-náboženských požadavků jezuitů hrál možná poněkud překvapivě kanibalismus, který kromě (poměrně rychle úspěšně zavrhnuté) doslovné podoby měl i rovinu „noosférní“ – Guarani vnímali nové učení jako něco, co mohou zkonsumovat a stát se *o to* silnější.

Ačkoliv některé prvky redukci se zdají být campanellovské a jezuité sami používali výrazy *utopie* a *budování utopie*, přímé ovlivnění evropskou tradicí utopistických spisů se nezdá pravděpodobné už proto, že pro jesuity šlo o „utopii reálnou“, pozemskou *civitas dei*, a pokud o ní píše, vztahují se primárně k *prvotní církvi*. S tím souvisí také určité záměrné omezování guaraníjského rozhledu, které lze vidět jako snahu o snazší mocenské ovládnutí, ale také jako odraz ideálu *evangelijní prostoty*. Snaha o vytvoření „církve života“, v níž by byl Kristus přítomen nejen metaforicky, se zajímavým způsobem projevovala mimo jiné v precizně zpracovaných vyobrazeních Vzkříšení, častějších než ztvárnění ukřižování.

Na jesuitské moci měl zcela jistě podíl strach budovaný různými popisy pekelných hrůz, což má ostatně své kořeny již v *Duchovních cvičeních* (cvičení pekla). Nejužitečnějším prvkem ideologie misí však bylo *svědomí*. Intenzivní působení v rámci jesuity téměř úplně ovládané výchově dětí, hrozba společenského ostrakismu a veřejné pokání i zpovědi vedly k vytvoření kolektivního *superega*, jehož agenti byli oddaní domorodí asistenti misionářů (jelikož oni sami nikdy přímo fyzicky netrestali) a děti donášející na vlastní rodiče. V tomto ohledu sehrály výraznou roli i knížečky *Confessionario* a *Doctrina Christiana*, z nichž první pomáhala jezuitům vládnout skrze zpověď a druhá zajišťovala, že vyšší společenský status (i.e. pokřtění) získají v redukcích ti křesťansky horlivější.

Ve všem, co se týká jezuitů, je samozřejmě též možné hledat humanisticky revidovaný tomismus, což se projevuje dokonce i v pro indiány určené *Doktríně*, kde je na dotaz *Co je Bůh?* odpovězeno *První příčina; počátek všech věcí; Ten, který vše stvořil a Ten, kdo ani nezačíná ani nekončí*.⁸⁵⁶ Ke *Contra Gentiles* by se dalo vystopovat též

---

⁸⁵⁶ In: CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 90.

jesuitské přesvědčení, že třebaže *milost* k nepokřtěným nepronikne, rozum může, a indiány je tedy nutné „připravit“ na „dar víry“ precisní rozumovou argumentací.⁸⁵⁷

Spolu s nájezdy *bandeirantes* a příslibem evropských vymožeností tvořila hrozba přidělení do španělských *encomiendas* původně zásadní motivaci Guaraní pro vstup do redukci. Vnější španělská společnost se však vyvíjela rychleji než ta redukční, takže v první polovině osmnáctého století již někteří Guaraní dobrovolně volili námezdní práci pro Španěly před striktním, třebaže v zásadě „blahobytným“ režimem misí.

Již v druhé polovině sedmnáctého století se Blaise Pascal „postaral o odpudivý obraz jezuitů v očích evropských vzdělanců.“⁸⁵⁸ Ke konci jansenické kontroverze byly již redukce mnohými vnímány jako „důkaz odpadlictví jezuitů, jímž se tito navíc ještě chlubí“⁸⁵⁹ a rostoucí osvícenecký nacionalism viděl vzhledem k jesuitskému podřízení papeži v redukcích přímo bezpečnostní hrozbu pro Španělský stát.⁸⁶⁰ Samo vyhnání jezuitů ze španělských kolonií (1767) je možné interpretovat jako jednu z bourbonských reforem, které měly odstranit privilegia a koncentrovat moc v ruku krále.⁸⁶¹ Redukce hrály důležitou roli, když bylo třeba rychle kolonisovat rozsáhlé území a zajistit obranu jeho hranic; v době stabilních geopolitických vztahů a míru s Portugalci však byly na obtíž.⁸⁶²

Zbytky redukcí se dnes nacházejí na seznamu dědictví UNESCO pod názvy „Dědictví humanity“ a *Orbis Guaranicus*.⁸⁶³ Katolická církev zpětně uznala pozitivní význam odlišnosti jesuity vytvořených lokálních ritů.⁸⁶⁴ Z Guaraní se v současnosti stávají proroci theologie osvobození, přičemž je akcentován jejich koncept *země beze zla*⁸⁶⁵ a brazilský biskup Pedro Casaldáliga dokonce ve svých kázáních líčí jejich původní

---

⁸⁵⁷ Ibid. s. 44.

⁸⁵⁸ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité. misie, mýty a dějiny*. Praha: BB/art, 2006. s. 66.

⁸⁵⁹ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 399.

⁸⁶⁰ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 8.

⁸⁶¹ Ibid. s. 31.

⁸⁶² Ibid.

⁸⁶³ MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. ss. 401 a 403.

⁸⁶⁴ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité. misie, mýty a dějiny*. Praha: BB/art, 2006. s. 132.

⁸⁶⁵ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 127.

život jako bližší pravému křesťanství, než ten, který vedli poté, co přijali křest.⁸⁶⁶ Někteří badatelé nicméně naopak vidí v redukcích dodnes uplatnitelnou visi ideální společnosti.⁸⁶⁷

Ať tak či onak, rozhodně můžeme říci spolu Wrightem, že misie daly lidstvu důležitou „bolestnou lekci“ o střetu kultur, v němž „žádná strana nemůže zůstat pasivní a žádná z něj nevyjde neovlivněná“;⁸⁶⁸ s Mukherjeeovou, že důsledkem transkulturacy je vždy dekolonisace jak kolonizovaného, tak kolonisty;⁸⁶⁹ a s Cushnerem, že jakákoliv kultura je schopna přežít, jen dokáže-li se změnit.⁸⁷⁰ Za sebe bych jen dodal, že společnost dnes taková poučení potřebuje možná více než kdykoliv dříve.

---

⁸⁶⁶ Ibid. 134-5.

⁸⁶⁷ „While not every Jesuit came to the Reductions with the intention of transforming the native world according to an ideal vision of society, some clearly did. And while not every Jesuit policy led to a level of equality, justice, participation, and abundance that could be embraced by modern idealists, a surprising number did. Whether or not one wishes to apply the term, the Guaraní/Jesuit Reductions will always raise utopian questions for those who take the time to study these utterly fascinating communities.“ – O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 409.

⁸⁶⁸ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité. misie, mýty a dějiny*. Praha: BB/art, 2006. s. 77.

⁸⁶⁹ MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167. s. 160; „Evidently, when Jesuits learned the language, oratory, music, dance, cuisine, and many other aspects of native cultures-in South America, Asia, or Africa-that too was done for the benefit of their community and the empowerment of their ideology. And by doing so they changed themselves.“ – BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 15.

⁸⁷⁰ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 124.

7 Literatura

ADORNO, Rolena. Reconsidering Colonial Discourse for Sixteenth- and Seventeenth-Century Spanish America. In: *Latin American Research Review*. Vol. 28, No. 3 (1993), pp. 135-145. The Latin American Studies Association. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2503614>>

ALEXANDER VI. The Colonization of the New World [letter to Ferdinand of Aragorn and Isabella of Castile]. 1493. In *Early modern Catholicism: an anthology of primary sources*. MIOLA, Robert S. [editor]. Oxford: Oxford University Press, 2007. Pp. 482–485. ISBN 978-0-19-925985-4

ALIGHIERI, Dante degli. *Božská komedie*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-1762-8

ARMANI, Alberto. *Ciudad de Dios y ciudad del sol. El "Estado" jesuita de los guaraníes (1609-1768)*. México: Fondo de Cultura Económica, 1982. ISBN 9681608585

BACON, Francis. *Nová Atlantida a eseje*. Praha: Mladá fronta, 1980

BACON, Francis. *Nové organon*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0107-X

BASTOS, Augusto Roa. Entre lo temporal y lo eterno. In: *Antropos Suplementos* 25, 1991

BARTEČEK, Ivo; KUNC, Jiří. *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN 9788024419565

BIRX, H. James. Giordano Bruno. *The Harbinger* [online]. 1997, 11. 11., [cit. 2015-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.theharbinger.org/xvi/971111/birx.html>>

BLUM, Paul Richard. How to Deal with Muslims? Raymond Lull and Ignatius of Loyola. *Renaissance Philosophy* [online]. 2012, 10. 14., [cit. 2015-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://renaissancephilosophy.blogspot.cz/2012/10/lull-and-ignatius-of-loyola-encounter.html>>

BORDWELL, David; THOMPSONOVÁ, Kristin. *Dějiny filmu*. Praha: Akademie múzických umění / Nakladatelství Lidové noviny, 2011

BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma; Centrum Aletti, 2005. ISBN 80-86715-40-7

BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. Oxford University Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/3526412>>

BURKHART, Louise M.. *The Slippery Earth: Nahua-Christian Moral Dialogue in Sixteenth-Century Mexico*. Tuscon: University of Arizona Press, 1989. ISBN 978-0816510887

CAMPANELLA, Tommaso. *Sluneční stát*. Praha: Jan Laichner, 1934.

CANSANELLO, Pablo; ORIOLI, Rodolfo. Una nueva perspectiva para la historia de Entre Ríos. In: *Recuperación del patrimonio hispánico guaraní en el corredor del río Uruguay, provincia de Entre Ríos*, Abril de 2013, pp. 81-100. La Stampa S.A. ISBN 978-987-510-224-8

- CARAMAN, Philip. *The lost paradise: the Jesuit Republic in South America*. New York: Seabury Press, 1976. ISBN 0-8164-9295-6
- CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ISBN 9788074120084
- CHRISTIANSON, Gale E. *Isaac Newton*. Oxford University Press, 2005. ISBN 978-0-19-530070-3
- CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-530801-3
- ČERNÁ, Jana. *Očitá svědectví: Španělsko, Nový svět a změna vědeckého komunikačního paradigmatu*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-064-2
- EARLE, Peter G. Utopía, Universópolis, Macondo. In: *Hispanic Review*, Vol. 50, No. 2 (Spring, 1982), pp. 143-157. University of Pennsylvania Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/472687>>
- FLOSS, Pavel. *Architekti křesťanského středověkého vědění*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-662-X
- FLOSS, Pavel. Mezi sekularizací božského a divinizací světského. In *Evropa a její duchovní tvář*, HANUŠ, J.; VYBÍRAL, J. Brno: CDK 2005. ISBN 80-7325-071-3
- FOUCAULT, Michel. *Slova a věci*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1713-2
- GADAMER, Hans-Georg. *Evropa a oikúmené*. In: *Filosofický časopis XLIV*, 1996. č. 1. ss. 85-100
- GANSON, Barbara. *The Guarani under Spanish Rule in the Rio de la Plata*. Stanford University Press, 2003. ISBN 0-8047-5495-0
- GARRIGA, Antonio. *Instruccion practica para ordenar santamente la vida; que ofrece el P. Antonio Garriga de la Compania de Jesus. Como brebe memorial, y recuerdo à los que hazen los ejercicios espirituales de S. Ignacio de Loyola fundador de la misma Compañia*. Loreto, 1713. Dostupný také z WWW: <<http://www.wdl.org/en/item/2835/#q=reductions&regions=latin-america-and-the-caribbean&qla=en>>
- GREELEY, Andrew. Why Do Catholics Stay in the Church? Because of the Stories. *New York Times Magazine*, 1994, July 10., [cit. 2015-04-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.nytimes.com/1994/07/10/magazine/why-do-catholics-stay-in-the-church-because-of-the-stories.html>>
- GROH, John E. Antonio Ruíz de Montoya and the Early Reductions in the Jesuit Province of Paraguay. In: *The Catholic Historical Review*, Vol. 56, No. 3 (Oct., 1970), pp. 501-533. Catholic University of America Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/25018657>>
- HANAHA, Yukiko [editor]; SAKAI, Naoki [editor]. *Specters of the West and the Politics of Translation*. Hong Kong: Hong Kong University Press 2002. ISBN 9622095607. s. 102
- HECZKOVÁ, Eduarda. Paraguay – Jezuitský stát (1649 - 1767). *Britské listy* [online]. 2007, 3. 5., [cit. 2014-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.blisty.cz/2007/5/4/art34126.html>>. ISSN 1213-1792

- HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky (Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech)*. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-069-3
- CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-281-3
- ÍMAZ, Eugenio. *Topía y utopía*. Facultad de Filosofía y Letras, Universidad de Deusto, 1988. ISBN 8486897017
- JACKSON, Robert H. The Population and Vital Rates of the Jesuit Missions of Paraguay, 1700-1767. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 38, No. 3 (Winter, 2008), pp. 401-431. The MIT Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/20143650>>
- KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Clamores Eliae – Křiky Eliášovy*. Praha: Primus, 1992. ISBN 80-901091-6-0
- KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Jana Amosa Komenského Theatrum universitatis rerum*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897
- KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Sv. 1. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0226-2
- KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Sv. 2. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0227-0
- KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Sv. 3. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0228-9
- KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Truchlivý; Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-279-0
- KRISTELLER, Paul Oskar. *Osm filosofů italské renesance*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-832-7
- KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Ideální město v divočině. Misijní projekty Tovaryšstva Ježíšova a obnovené Jednoty bratrské v koloniální Americe*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-877-8
- LA BELLE, Thomas J.; WHITE, Peter S.. Education and Colonial Language Policies in Latin America and the Caribbean. In: *International Review of Education / Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft / Revue Internationale de l'Education*, Vol. 24, No. 3, Language of Instruction in a Multi-Cultural Setting / La Langue D'Instruction Dans un Contexte Pluriculturel / Unterrichtssprache Beim Zusammentreffen Verschiedener Kulturen (1978), pp. 243-261. Springer. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/3443823>>
- LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. The MIT Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/3656812>>
- LÓPEZ DE PALACIOS RUBIOS, Juan. *Requerimiento*. 1513, K disposici: [online]. Biblioteca Digital Ciudad Seva, [citováno dne 26. 3. 2015] Dostupné na: <<http://www.ciudadseva.com/textos/otros/requeri.htm>>
- MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. Pan American Institute of Geography and History. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/20139901>>

- MCKENNA, Brian. Jesuit Commonwealth versus Liberal Empire: R. B. Cunninghame Graham, Primitive Communism, and the British left at the Turn of the Twentieth Century. In: *Cultural Critique*, No. 56 (Winter, 2004), pp. 3-32. University of Minnesota Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/1354715>>
- MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. Taylor & Francis, Ltd. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/124593>>
- MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. Praha: ERM, 1995. ISBN 80-85913-12-7
- MONTOYA, Antonio Ruiz de. *Conquista espiritual hecha por los religiosos de la Compañía de Jesús en las provincias del Paraguay, Paraná, Uruguay y Tape*. Imprenta del Corazón de Jesús, 1892. Dostupný také z WWW: <<http://www.archive.org/details/conquistaespiri00montgoog>>
- MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. Jesuit Primary Sources in English Translations from The Institute of Jesuit Sources. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ISBN 1880810026
- MORLEY, Henry; MORE, Thomas; CAMPANELLA, Tommaso, BACON, Francis; HARRINGTON, James. *Ideal commonwealths: Comprising More's Utopia, Bacon's New Atlantis, Campanella's City of the sun, and Harrington's Oceana*. London: Colonial Press, 1901
- MUKHERJEE, Indrani. Syncretisms amidst indigenous peoples in Goa / South India and Paraguay / South America. In *St Francis Xavier and the Jesuit Missionary Enterprise. Assimilations between Cultures / San Francisco Javier y la empresa misionera jesuita. Asimilaciones entre culturas*, ARELLANO, Ignacio; MATA INDURÁIN Arellano; MATA INDURÁIN, Carlos. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, pp. 155-167
- O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395-410. ISSN 1028-2580
- PAZ, Octavio. Kritika pyramid. In *Druhý břeh Západu: výběr iberoamerických esejů*. HOUSKOVÁ, Anna a kol. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1139-9
- POLIŠENSKÝ, Josef a kol. *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha: Svoboda, 1979
- RUBERT DE VENTÓS, Xavier. *El laberinto de la hispanidad*. Barcelona: Planeta, 1987. ISBN 978-84-320-7539-1
- SAEGER, James Schofield. Another View of the Mission as a Frontier Institution: The Guaycuruan Reductions of Santa Fe, 1743-1810. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 65, No. 3 (Aug., 1985), pp. 493-517. Duke University. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2514833>>
- SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229. Duke University Press Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2512428>>

SÁNCHEZ ANDAUR, Raúl. Entre la cruz y la razón: El Colegio Jesuita San Francisco Javier de la Limpia Concepción (Chile 1610-1767). In: *Revista de Historia de América*, No. 137 (Jan. - Dec., 2006), pp. 167-200. Pan American Institute of Geography and History. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/20140167>>

SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. Duke University Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2509030>>

SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. Wiley on behalf of the American Anthropological Association. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/645637>>

THURSTON, Herbert. The First Beatified Martyr of Spanish America: Blessed Roque Gonzalez (1576-1628). In: *The Catholic Historical Review*, Vol. 20, No. 4 (Jan., 1935), pp. 371-383. Catholic University of America Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/25013319>>

TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0582-8

WAISMAN, Leonardo. “¡Viva María!” La música para la Virgen en las misiones de Chiquitos. In: *Latin American Music Review / Revista de Música Latinoamericana*, Vol. 13, No. 2 (Autumn - Winter, 1992), pp. 213-225. University of Texas Press. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/948084>>

WEBSTER, Charles [editor]. *Health, Medicine, and Mortality in the Sixteenth Century*. Cambridge University Press, 1979. ISBN 978-0-521-22643-1

WRIGHT, Jonathan. *Jezuité: misie, mýty a dějiny*. Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-780-4

ZAVALA, Silvio. *La utopía de Tomás Moro en la Nueva España y otros estudios*. México: Porrúa, 1965

8 Příloha: Časová osa

1493 – Alexandr VI. (Rodrigo Borgia) rozděljuje bulou *Inter caetera* sféry vlivu Španělska a Portugalska čarou od pólu k pólu sto *leguas* (cca 480 km) na západ od Kapverdských ostrovů

1494 – smlouvou z Tordesillas je sféra Portugalska rozšířena o 270 *leguas* (cca 1 296 km) západním směrem, stále však není jasné, počítá-li se od východního či západního pobřeží Kapverd, a navíc se portugalská *legua* liší od španělské

1500 – Pedro Álvares Cabral objevuje pro Portugalsko Brazílii

1516 – Portugalec ve španělských službách João Dias de Solís, který se vydal v r. 1512 zabrat Brasilii, ale namísto toho dosáhl břehů dnešní Argentiny, je krátce po svém objevu zabit čarrúanskými indiány⁸⁷¹

1521 – Cortés dobývá Tenochtitlán

1524 – Klement VII. ustupuje španělské koruně a zřizuje úřad patriarchy Západních Indií, jenž však kvůli obavám, že by se americká církev mohla osamostatnit, nedostává žádné pravomoci a je tedy čistě formální

1526 – Alexis García, Portugalec, který prošel z Brazílie do Peru, kde nabral velké poklady, je na zpáteční cestě zabit Guaranii⁸⁷²

- z pověření Karla V. vyplouvá výprava Benátčana Sebastiana Cabota (již dříve v anglických službách objevil kanadský Newfoundland), který založí první pevnosti na Río de Solís (Río de La Plata); dostane se do konfliktu s Guaranii, u nichž objeví stříbro, jež jim zbylo po Garcíovi – tím se zavdá na první pověsti o velkých stříbrných dolech v Paraguayi (sám Caboto po stříbru pojmenovává řeku i zem – La Plata)⁸⁷³

1533 – Francisco Pizarro nechává popravit Atahualpu, posledního (nezávislého) sapa inku

1534 – založen jezuitský řád

1535 – s Mendozovou výpravou dosud nevídané velikosti 17 lodí a 1 600 mužů vyplouvá na příkaz Karla V. osm misionářů⁸⁷⁴

1536 – Pedro de Mendoza zakládá na laplatském pobřeží Puerto de Nuestra Señora Santa María del Buen Aire (okolní indiáni se ale ukáží natolik nebezpeční, že nebude možné z města vycházet; brzy vypukne hladomor, kterému přímo podlehnou nejméně 200 obyvatel a který přiměje lidi ve městě „k hrůzným činům“⁸⁷⁵)

1537 – Gonzalo de Mendoza (bratr Pedra, který se jsa nemocný chtěl vrátit do Španělska, ale během plavby zešilel a zemřel⁸⁷⁶) a Juan de Salazar zakládají Asunción (ačkoliv místní Guaraní jsou k Evropanům přátelští, taktéž první rok tohoto města je poznamenán hladomorem, neboť úrodu sežerou kobylky⁸⁷⁷)

- v nepřítomnosti jednotného vedení (Pedro de Mendoza zemřel při návratu do Španělska a jím jmenovaný nástupce Juan de Ayolas při kořistnické výpravě do Peru) se jeden ze španělských vůdců, Galanos, nechává pozvat do vesnice Caracoů, kterou následně za úsvitu vypálí, muže pobije a ženy a děti rozdělí mezi své vojáky – to má za následek prudké zhoršení vztahů s ostatními kmeny v oblasti a útok Timbuezů na pevnost Dobrá naděje (zraněním z bitvy podlehnou i další

⁸⁷¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 33.

⁸⁷² Ibid. s. 34.

⁸⁷³ Ibid. ss. 35-38.

⁸⁷⁴ Ibid. ss. 43-44

⁸⁷⁵ Ibid. ss. 45-8

⁸⁷⁶ Ibid. s. 49.

⁸⁷⁷ Ibid, s. 51.

z Mendozových bratrů, Antonio)⁸⁷⁸ – cestovat mezi Buenos Aires a Asunción (oběma trpícími hladem) nyní bude velmi nebezpečné

- papežská bula Pavla III. zakazující otroctví a považující otrokářství za těžký zločin

1538 – Domingo Martínez de Irala je zvolen conquistadory za nového *capitán general*, hned po svém zvolení vydává rozkaz přesunout veškeré obyvatelstvo Buenos Aires k němu do Asunción – po provedení tohoto rozkazu (a po neočekávaném přibytí posádky janovské lodi ztroskotané nedaleko BA) bude mít nyní opevněný Asunción 600 mužů (nepočítaje ženy a děti) a stane se nezávislým na koruně⁸⁷⁹

1539 – ve Španělsku je novým *adelantado* Ría de la Plata, s níž po Iralově opuštění Buenos Aires ztratil císařský dvůr styk, jmenován Álvar Núñez Cabeza de Vaca (zkušený dobrodruh a „přítel indiánů“)

- Guaraní, kteří původně Evropany na rozdíl od bojovnějších sousedů vítali, se v reakci na špatné zacházení neúspěšně pokoušejí dobít Asunción⁸⁸⁰

1540 – jezuitský řád a jeho stanovy formálně potvrzeny papežem Pavlem III.

1542 – de Vaca doráží pěšky do Asunciónu (vylodil se v dnešní Brazílii a po cestě objevil vodopády Iguazú) a je potvrzen novým místodržícím; brzy po svém příjezdu vede ve spojení s Guaranii trestnou výpravu proti agresivním Guaycurúům, kteří napadli spřátelené kmeny (400 Španělů a 10 000 Guaraní proti 4 000 Guaycurú⁸⁸¹); Vacova benevolence ke spřáteleným indiánům vyvolá odpor místních španělských elit

- Las Casas prosazuje u Karla V. vydání *Nových zákonů*

1543 – v Asunciónu vypuká velký požár a téměř celé město lehá popelem – bude nicméně rychle znovuvybudováno⁸⁸²

- Irala přesvědčuje Vacu, aby se vydal na expedici do Peru; ten jmenuje prozatímním velitelem města Salazara⁸⁸³ a během expedice založí Los Santos de Reyes Magos u jezera Xaray

1544 – povstání proti Vacovi; guvernérem opět Domingo Martínez de Irala

1545 – Irala se neúspěšně pokouší zavést standardizovanou měnu v podobě nožů jako lék na velice špatnou hospodářskou situaci, kdy v podstatě všechno zboží se směňuje uvnitř kolonie a jako platidel se používá různých zemědělských plodin

- Irala vyráží na vojenskou výpravu proti Guaraní; následně pokračuje dál, dojde až do peruánských hor a podaří se mu spojit (pomocí posílů) s místodržícím v Limě; během své nepřítomnosti ustanoví za svého zástupce v Asunciónu Francisca de Mendoza

1545-1563 – zasedá Tridentský koncil, jehož závěry budou mít klíčový vliv na novou podobu katolické církve

1547 – Francisco de Mendoza, který nemá žádné zprávy o Iralově osudu a předpokládá jeho smrt, vyhláší volbu nového místodržícího, ve které doufá zvítězit; zvítězí však Diego de Abreu, a když se Mendoza pokouší prohlásit volby za podvod, je popraven⁸⁸⁴

---

⁸⁷⁸ Ibid. ss. 52-3.

⁸⁷⁹ Ibid. ss. 54-5

⁸⁸⁰ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 397 a CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 55-6.

⁸⁸¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 66-8.

⁸⁸² Ibid. s. 74.

⁸⁸³ Ibid. ss. 75-6.

⁸⁸⁴ Ibid. ss. 100-2.

1549 – Irala se vrací do Asunción; Diega de Abreu a několik dalších, kteří ze strachu před pomstou za Mendozovu smrt uprchli do hor, nechá vypátrat a zastřelit⁸⁸⁵

- do Peru doráží skupina Tupiů z východního pobřeží vedená caraibou (velkým šamanem/prorokem), jež už desetiletí hledá „Zemi beze zla“⁸⁸⁶

1550-51 – debata ve Valladolidu

1552 – Irala je korunou oficiálně potvrzen za guvernéra

- v Brasílii si nově jmenovaný biskup Pero Fernandes Sardinha obsáhle stěžuje na misijní praktiky jezuitů, neboť tito tolerují mnohé domorodé zvyky včetně zpovědí skrze prostředníka a nativního způsobu odívání a úpravy vlasů (poněkud ironicky se však nakonec biskupovi stane osudnou praktika, která nebyla předmětem sporů, neboť jí netolerovali ani jezuité: bude sněden poté, co jeho loď ztroskotá na pobřeží Bahii)⁸⁸⁷

1554 – Irala společně s Guaraníi táhne proti Tapezům, kteří, podporováni Portugalci, napadají jejich vesnice; na dobytém území nechává guvernér vystavět město Guayra (Ciudad Real)⁸⁸⁸

- na žádost Karla V. jmenuje papež františkána Pedra de la Torre prvním biskupem v Rio de la Plata⁸⁸⁹

1555 – ve Valladolidu vychází kniha *Comentarios y sucesos de su gobierno en El Rio de la Plata* Cabezy de Vaca, která je silně kritická k Iralovi

- biskup de la Torre doráží s velkým doprovodem a mnoha zásobami (včetně zbraní a munice) do Asunción⁸⁹⁰

1556 – v souladu s královským rozkazem zavádí guvernér Irala v okolí Asunción feudální systém *encomiendas* (20 000 indiánů je přiděleno 320 „nebo více“ Španělům) a obrací tak pozornost kolonistů od bezvýsledného pátrání po pokladech k dlouhodobému osidlování (během následujících třiceti let jsou tak založena města jako Santa Fe, Corrientes, Sanca Cruz a je trvale obnoveno Buenos Aires – celkem 38 měst; důležitou roli přitom hraje populační boom mestické populace jako důsledek polygamie conquistadorů – zvyku, který ochotně přebrali od domorodých vládců)⁸⁹¹

- Irala se dekretem pokouší omezit praktiku, kdy si Španělé v Asunción nechávají ze vzdálených vesnic dovážet další a další ženy do svých „harémů“, neboť to škodí právě zavedeným *encomiendas*⁸⁹²

- z Iralových zápisků vyplývá, že původní obyvatelé si touto dobou již velmi navykli na konsumaci i pěstování některých dovezených plodin, jako byla cukrová třtina nebo citrusy, a stejně tak kuřat a prasat (ačkoliv dříve získávali maso téměř převážně lovem)

---

⁸⁸⁵ Ibid. ss. 102-3

⁸⁸⁶ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 131.

⁸⁸⁷ Ibid. s. 129 a BUDASZ, Rogério. *Of Cannibals and The Recycling of Otherness*. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 10.

⁸⁸⁸ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 105-6.

⁸⁸⁹ Ibid. s. 108

⁸⁹⁰ Ibid.

⁸⁹¹ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. ss. 234-5 a 242.

⁸⁹² SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 239.

- Irala umírá a novým guvernérem jmenuje svého zetě Gonzala de Mendoza (rozhodnutí je přijato též volbou)⁸⁹³
- jezuitský řád má cca 1 000 členů
- Filip II. zakazuje používat *Requerimiento* (nábožensky fundovaný nárok Španělů na podrobení původních Američanů); pokud napříště nativní kmen odmítne přijmout křesťanství, nebude za to (většinou) nijak potrestán (alespoň tedy ne oficiálně)⁸⁹⁴

1557 – město Guayra je kvůli lepším zemědělským podmínkám přeloženo o tři míle severněji a přejmenováno na Ciudad Real⁸⁹⁵

- Nuflo se Chaves je vyslán s 220 vojáky a 3 500 indiány založit město u kmene Xaray, má však vlastní plán a chce pokračovat do peruánských hor, po cestě je ale zastaven místními Chiquity a po těžkých bojích donucen vrátit se do Los Santos de Reyes Magos u jezera Xaray,⁸⁹⁶ zkusí to nicméně, nyní s pouhými 60 muži, znovu, a jelikož země, jež hodlal obsadit, najde již obsazené kolonisty z Peru, bude pokračovat až do Limy, kde nabídne své služby místokráli⁸⁹⁷
- Mem de Sá se stává guvernérem Brazílie; výrazně napomůže tamním jezuitům v evangelisaci především Tupinambáů tím, že zřídí velké a pevně usazené komunity, takzvané *aldeias* (podobné pozdějším paraguayským *reducciones*)⁸⁹⁸
- ve Španělsku se jezuitský provinciál Francesco Borgia ostře nepohodl s inkvisicí (pravděpodobně i díky vstřícnému postoji Tovaryšstva k lidem židovského původu, kvůli kterému se především nešpanělští jezuité dostávali v zemi obecně často do konfliktů); jezuité jsou pomlouváni jako šířitelé lutheránství; Borgia píše v osobním dopise: „Tvrdí se, že jsem zatčen, jeden z nás se prý oběsil a jiní byli uškrceni. Všude nás upalují... *Et ecce, vivimus.*“⁸⁹⁹

1558 – novým guvernérem zvolen v Asunción Francisco Ortiz de Vergara

- masivní vzpoura indiánů (vzbuří se i Guarani)⁹⁰⁰

1558 / 1560 - epidemie, která zabíjí velké množství indiánů přidělených Španělům (už dříve se navíc objevovaly stížnosti, že v průměru 62 indiánů na jednoho *encomendero* je málo a že by se měli přerozdělit mezi menší počet „vlastníků“)⁹⁰¹

1559 – Francesco Borgia je přinucen účastnit se slavnostního autodafé ve Valladolidu, kde je upáleno 14 ze 30 odsouzených heretiků, třebaže všichni až na jednoho odvolali „své bludy“; mezi odsouzenými se nachází i švagrová Borgiovy dcery, Juana Aragonská, přítelkyně Teresy z Ávil;⁹⁰² téhož r. je Borgia sám označen za heretika, neboť jeden z

⁸⁹³ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 110.

⁸⁹⁴ Srov. CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ss. 35 a 205.

⁸⁹⁵ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 109.

⁸⁹⁶ Ibid. ss. 109-10

⁸⁹⁷ Ibid. s. 111.

⁸⁹⁸ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 128.

⁸⁹⁹ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alletti Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-40-7. s. 74.

⁹⁰⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 112.

⁹⁰¹ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 242.

⁹⁰² Upálena není, musí však předstoupit před shromážděný dav se svíčkou v ruce a oblečená do hanobícího *sanbenito*.

jeho spisů vyšel (bez jeho vědomí) v antologii společně s nábožensky problematickými texty – je ale zrovna v Portugalsku a později na přání Pia IV. odjede (r: po zotavení se z krvácení do mozku) do Říma⁹⁰³

- vychází první *Index Librorum Prohibitorum*

1560 - Ňuflo se Chaves buduje město Santa Cruz de la Sierra v dnešní Bolívii a podmaňuje si na 60 000 místních Moreů (ti se však znovu osvobodí, když je město později přeloženo 220 km na východ)⁹⁰⁴

- v Římě je 260 jezuitů všemožných národností včetně Flámů, Poláků, Estonců, Maďarů a Albánců, z nichž podle řádového tajemníka Juana Polancy každý umí kázat nejméně ve dvou jazycích a dorozumí se čtyřmi až pěti⁹⁰⁵

1563 – Ňuflo se Chaves se vrací do Asunción pro svou ženu, děti a za účelem přemluvení části obyvatel k odchodu do jeho nového města; de Vergara i biskup de la Torre se vydají na cestu s ním, aby pak pokračovali do Limy, kde Vergara doufá v potvrzení své hodnosti místokrálem, jakmile se však dostanou do blízkosti Santa Cruz, de Chaves prohlásí, že jediný, kdo zde má právo poroučet, je on, což vyvolá mocenské schisma; brzy poté navíc dojdou v Santa Cruz (konstantně napadaném okolními indiány) zásoby jídla – zemře mnoho lidí⁹⁰⁶

- *procurador general* v Río de La Plata León píše králi, že úbytek autochthonní populace je natolik drastický, že bude potřeba vozit otroky z Guiney⁹⁰⁷

1565 – de Vergara je místokrálem v Limě zbaven funkce guvernéra na základě obvinění, která proti němu vynesl de Chaves, a je mu poručeno, aby se dostavil před Královskou radu pro Indie; místokrál zároveň jmenuje novým guvernérem Juana Ortize de Zárate, který okamžitě odplouvá do Španělska, aby se nechal ve funkci potvrdit přímo králem, a po dobu své nepřítomnosti jmenuje za svého zástupce Filipa de Cáceres⁹⁰⁸

- Pedro Menendez de Avilès dostává od Filipa II. rozkaz dobýt od Francouzů Floridu, na svou výpravu si žádá jezuitských misionářů, generál řádu Francesco Borgia mu je však poskytne s tím, že není dost času na jejich přípravu⁹⁰⁹

1566 – na další Menendezovu žádost se tři jezuité nalodí na flámskou loď vezoucí posily na Floridu – půjde o první jezuitu v Novém světě⁹¹⁰

1566-68 – de Cáceres a de la Torre cestují do Asunciónu; v Santa Cruz jim nabídne doprovod Ňuflo se Chaves, který je ale po cestě zabit indiány⁹¹¹

1569 – Cáceres po těžkých bojích s Itatiny, kteří ho po cestě konstantně napadali, doráží do Asunción a je uznán velitelem provincie; brzy ale dojde k vyhrocení sporu mezi ním

---

⁹⁰³ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-40-7. ss. 74-9.

⁹⁰⁴ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 111.

⁹⁰⁵ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-40-7. s. 45.

⁹⁰⁶ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 112-3.

⁹⁰⁷ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 222.

⁹⁰⁸ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 113-4.

⁹⁰⁹ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-40-7. s. 129.

⁹¹⁰ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alleti Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-40-7. s. 130.

⁹¹¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 114-5.

a biskupem, který přeroste v malou občanskou válku; nakonec je Cáceres uvězněn a biskup ho osobně odváží k soudu do Španělska⁹¹²

1571-1574 – López de Velasco sepisuje své poznámky o stavu vesnic paraguayských *encomiendas*; mj. píše, že jelikož indiáni většinou nevlastní nic, z čeho by mohli platit daně, odvádějí je ve formě práce⁹¹³

1573 – Juan de Garay zakládá město Santa Fé

- de Garay spěchá na pomoc Juanu Ortizovi de Zárate, který se při návratu ze Španělska vylodil v místech dnešního Uruguaye a v pochodu do Asunción mu zabránili Churrúai – a společně kmen porážejí a de Garay je poslán podmanit kmeny v ústí Río de La Plata, aby mohlo být znovuvybudováno Buenos Aires

- Filip II. zakazuje používat pro španělské aktivity v Novém světě slovo *conquista*⁹¹⁴

1578 – je publikována *Histoire d'un voyage fait en la terre du Brésil* francouzského hugenota Jeana de Léry, jež obsahuje mnoho cenných ‚antropologických‘ údajů⁹¹⁵

- jesuity vychovaný portugalský král-regent, militaristický idealista, Sebastián I. je ‚rozsekán na kusy‘ maurskou jízdou v bitvě u Alcazarquiviru (spolu s téměř celým vojskem 17 250 mužů⁹¹⁶); většina masakr přeživší portugalské šlechty upadá do zajetí a jejich vykoupení zruinuje portugalskou pokladnu; na trůn nastupuje jeho strýc, biskup (a generální inkvizitor) Jindřich, který se snaží získat od papeže povolení k resignaci na kněžský úřad, aby mohl zajistit pokračování dynastie; Řehoř XIII. je však zavázán španělským Habsburkům, takže pro Filipa II. není problém zabránit udělení dispensu a po Jindřichově smrti Portugalsko ovládnout (bude v personální unii pod španělskými králi od r. 1580 do r. 1640)

1579 – Filip II. dává guvernérovi Ortizovi de Zárate povolení ‚znovupřidělovat‘ *encomiendas*, a to na tři generace (dříve se přidělovaly na dvě)⁹¹⁷

1579-1630 – populaci Asunción (okolo 4 000 lidí) tvoří přibližně 10 žen na 1 muže, což je především důsledek ‚importní‘ polygamie⁹¹⁸

1580 – Juan de Garay již natrvalo obnovuje Buenos Aires

1583 – v São Paulu vychází varování ‚křesťanům přistiženým v domorodých vesnicích při pití a tancování na nativní způsob‘, které mělo zamezit tomu, aby se Portugalci chovali k původním obyvatelům jako k sobě rovným⁹¹⁹

1586 – na žádost zdejšího biskupa přicházejí jesuité ze sousedního Peru do Salta v Tucumánu,⁹²⁰ někteří z nich následně pokračují do La Platy, kde se setkávají s jesuity pozvanými z Brazílie, a Emanuel Ortega a Thomas Fields se stávají prvními jesuity mezi Guarani⁹²¹

- v Limě se narodila sv. Růžena (první světice Nového světa)

---

⁹¹² Ibid. ss. 115-6.

⁹¹³ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 244.

⁹¹⁴ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 205.

⁹¹⁵ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. s. 3.

⁹¹⁶ BRODRICK, James. *Rozšíření jezuitů*. Olomouc: Centrum Alletti Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-40-7. s. 80.

⁹¹⁷ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 243.

⁹¹⁸ Ibid. s. 239.

⁹¹⁹ BUDASZ, Rogério. Of Cannibals and The Recycling of Otherness. In: *Music & Letters*, Vol. 87, No. 1 (Jan., 2006), pp. 1-15. ss. 9-10.

⁹²⁰ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukci*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 143.

⁹²¹ Ibid. s. 152.

1588 – v Lisabonu vychází *De liberi arbitrii cum gratiae donis, divina praescientia, praedestinatione et reprobatione concordia* jesuity Luise de Molina, která přehodnocuje augustinovské (i tomistické) teorie predestinace a milosti s ohledem na renesanční versi konceptu svobodné vůle a v níž se poprvé objevuje termín *scientia media*; kniha vyvolá mnohé kontroverze v následujících desetiletích

1590 – epidemie neštovic v Asunción, Ciudad Real, Villarrice a v redukcích v Guayrá; jen v Asunción umírají denně stovky lidí⁹²²

1591 – v Brasílii začíná inkvisice (jde o její první větší zásah v Novém světě) pronásledovat skupiny, které si říkají *santidades* – jde o míšence a Portugalce, kteří se prohlašují následovat Tupijské šamany, již předpověděli den, kdy křesťanský zákon bude napraven, domorodci budou vládnout a Portugalci se stanou jejich otroky (bude úspěšná pouze v okolí města Salvadoru)

1592 – vzhledem k nájezdům *bandeirantes* ze São Paula je celé město Villarrica přesunuto o sto kilometrů východně a s ním i čtyři indiánské vesnice encomiendy (město se během dalších 90 let přesune ještě šestkrát)

1595 – v Asunciónu vybudována jesuitská kolej, všichni jesuité krom jednoho (Thomase Fieldse) budou ale po několika letech odvoláni zpět do Peru, neboť nebude v silách jejich nadřízených konat visitace na takovou vzdálenost⁹²³

1597 – guvernér Ramírez de Velasco podává zprávu o velmi špatném stavu paraguayské ekonomiky: stále ještě se nedaří prosadit jednotnou měnu a většina obchodu probíhá na bázi směny naturálií (podobně se bude vyjadřovat ještě Dobrizhoffer v polovině 18. stol., který ale „ignoraci kovu“ bude hodnotit kladně – jako rys ideální nezkažené společnosti)⁹²⁴

- guvernér Ramírez se dekretem pokouší omezit praktiku dovážení domorodých žen do „harémů“;⁹²⁵ vydává též sérii nařízení omezujících využívání práce indiánů: mimo období obilné sklizně smí *encomendero* používat najednou vždy jen čtvrtinu „svých“ indiánů (formálně platilo už od Italy, v praxi však nebylo téměř vůbec dodržováno), k těžké práci nesmí používat žen a z mužů jen ty mezi 15 a 50 roky života (zavedeno až nyní Ramírezem)⁹²⁶

- Ramírez de Velasco umírá a jeho nástupcem je jmenován *criollo* (míšeneček) Hernando Arias de Saavedra zvaný Hernandarias, který je vůbec prvním v Americe narozeným guvernérem, svůj úřad bude zastávat celkem třikrát (1597-1599, 1602-1609 a 1615-1617) a významně se zaslouží o rozvoj Buenos Aires (mj. zde vybuduje první základní školu a započne přestavbu města z dřevěného na zděné)

1599 – vzhledem k pokračujícím nájezdům *bandeirantes* je město Villarrica přesunuto k řece Mbotetey, 100 mil od Asunción

1603 – guvernér Hernandarias se dekretem pokouší omezit praktiku dovážení domorodých žen do „harémů“;⁹²⁷ pokouší se též zavést určitou formu platu domorodým

⁹²² LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 207.

⁹²³ MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 35.

⁹²⁴ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 237.

⁹²⁵ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 239.

⁹²⁶ Ibid. s. 247.

⁹²⁷ Ibid. s. 239.

caciques (náčelníkům) a regulérní daně v indiánských vesnicích *encomiendy*;⁹²⁸ vydává též zákony upravující podmínky *encomiendy*: chlapci pod 15, dívky pod 13 a lidé nad 60 let by měli být zproštěni práce; ne více než třetina obyvatel vesnice smí být povolána k práci na panském (*mita*), kromě období sklizně obilí a hroznů, kdy *encomendero* smí povolát polovinu (tyto zákony jsou k *encomenderos* benevolentnější než předchozí Ramírezovy, což implikuje, jak velký problém byl vůbec nějaká pravidla prosadit, neboť Hernandarias se jinak zdá být indiánům upřímně nakloněn a opakovaně si stěžuje, jak špatně se s nimi zachází)⁹²⁹

- generál řádu Claudio Acquaviva nechává znovuzbudovat paraguayskou misi, jejím provinciálem jmenuje Diega de Torres a na pomoc mu posílá 6 jezuitů z Evropy: 3 Španěly a 3 Italy⁹³⁰

1604 – Hernandarias zajat kmenem Mapuche cca tisíc kilometrů jižně od Buenos Aires, podaří se mu však uprchnout a přežít

1605 – indiáni žijící na březích Paraguaye se bouří proti přidělování do *encomiendas*; je proti nim vyslána trestná výprava, která ale zaútočí na úplně jiný kmen a mnoho jeho členů přivede do Asunción jako válečné otroky; jezuita Marciel de Lorenzano (který již dříve vystupoval proti zacházení s indiány v *encomiendas*) má kázání proti otrokářským praktikám, které je sice relativně úspěšné, zároveň jím ale získá řádu mnohých nepřátel⁹³¹

1605-1606 – epidemie, která zabije velké množství indiánů přidělených Španělům v rámci systému *encomiendas* (v době Alfarovy inspekce v r. 1611 bude mít mnoho *encomiendas* méně než 10 indiánů)⁹³²

1608 – guvernér Hernandarias přikazuje jezuitům zakládat domorodá města a šířit evangelium v okolí řeky Paraná a v oblasti Guayrá

- koncem roku jezuité dokončují osvobozování všech „otroků“, kteří pod nimi sloužili (na své koleji v Asunciónu je osvobodili již počátkem století, což však mělo za následek vyschnutí dotací od osadníků rozrušených takto revolučním precedentem)⁹³³

1609 – Filip III. vydává nařízení o pouze mírové evangelisaci všech paraguayských indiánů (pokud tito sami kolonisty nenapadnou)⁹³⁴

- Pavel V. zřizuje arcibiskupství v La Platě

- 29. prosince založena první redukce: San Ignacio Guazú, zhruba 25 mil jižně od Asunción,⁹³⁵ další jezuité se vydávají na východ do Guairá

1610 – José Cataldino a Simon Maceta zakládají první redukci mezi Guaraní: Nuestra Señora de Loreto⁹³⁶

---

⁹²⁸ Ibid. s. 245.

⁹²⁹ Ibid. s. 247.

⁹³⁰ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 35.

⁹³¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 176.

⁹³² SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. ss. 242-3.

⁹³³ O'BRIEN, Thomas. Utopia in the Midst of Oppression? A Reconsideration of Guaraní/Jesuit Communities in Seventeenth and Eighteenth Century Paraguay. In: *Contemporary Justice Review*, Vol. 7, No. 4, December 2004, pp. 395–410. s. 402.

⁹³⁴ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 181.

⁹³⁵ MONTROYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. s. 38.

⁹³⁶ Ibid. ss. 38-40.

1611 – královský inspektor Francisco de Alfaro se dekretem pokouší omezit praktiku dovážení domorodých žen do „harémů“; snaží se též prosadit nahrazení osobního služebnictví (často hraničícího s otroctvím) mzdovým systémem a ve své zprávě vyjadřuje roztrpčení nad neschopností Španělů poučit „své indiány“ ve víře⁹³⁷

1613 – provinciál Diego de Torres píše v *carta anual* (výroční zprávě) svému nadřízenému o nutnosti upravit nějak zvyk společných domů u Guaraní – považuje to za nutné k prosazení monogamie („Nevýhody společných domů musí být nějak eliminovány [...] každý kohout do svého kurníku.“) – *dlouhé domy* zůstanou sice zachovány a budou i nadále obývány 6 – 12 rodinami, každá však bude mít svou místnost⁹³⁸

- González de Santa Cruz zakládá redukci San Ignacio Mini

1614 – epidemie neštovic ve třech redukcích, úmrtnost je však nezvykle nízká – „pouhých“ 11 procent⁹³⁹

1615 – González de Santa Cruz zakládá redukci Itapúa

1617 – Hernandarias (u konce posledního guvernérského období) navrhuje rozdělit provincii Río de La Plata na dvě: Buenos Aires (Río de La Plata) a Paraguay, k čemuž ovšem dojde vzhledem ke všem byrokratickým procedurám až v r. 1620

- Hernandarias končí ve funkci guvernéra a jeho nástupcem je Diego de Góngora, který po rozdělení zůstane guvernérem oblasti Buenos Aires, zatímco guvernérem Paraguaye se stane Pedro Hurtado de Mendoza

1620 – nájezdy *bandeirantes* ze São Paula začínají být natolik intenzivní, že je nutné ve velkém přesouvat celé osady

- Vásquez de Espinosa, který navštívil Paraguay, podává zprávu o indiánských vesnicích *encomiendas*: mají okolo 500 obyvatel (před příchodem Španělů je tvořily širší rodiny měnící sídliště co několik let);⁹⁴⁰ taktéž popisuje město Villarrica jako velmi chudé a bez patřičného náboženského zajištění

- González de Santa Cruz zakládá redukci Concepción⁹⁴¹

1622 – papež Řehoř XV. zakládá Sacra Congregatio de Propaganda Fide, jež přebírá od Rady pro Indie správu misí a obecně má zarazit růst nezávislosti iberských království v církevních záležitostech kolonií⁹⁴²

1622-1629 – Montoya zakládá 11 redukcí⁹⁴³

1627 – González de Santa Cruz zakládá redukci Candelaria

1628 – González de Santa Cruz je zabit *caciquem* Nheçuem; ten následně vyhlašuje tažení proti redukcím, je ale poražen křesťanskými Guaraní vedenými *caciquem* Neanguirrou a španělskými dobrovolníky (Asunción pomoc odmítl) vedenými portugalským šlechticem Emanuele Cabralem⁹⁴⁴

---

⁹³⁷ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. ss. 239-41.

⁹³⁸ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 193.

⁹³⁹ Ibid. s. 210.

⁹⁴⁰ SERVICE, Elman R.. The Encomienda in Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 31, No. 2 (May, 1951), pp. 230-252. s. 244.

⁹⁴¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 240-1.

⁹⁴² WRIGHT, Jonathan. *Jezuité*. Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-780-4. s. 107.

⁹⁴³ SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 128.

⁹⁴⁴ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 255-59.

- António Raposo Tavares za účelem získání otroků napadá redukce s vojskem 900 *bandeirantes* a 2 000 Tupiů a vypaluje redukci San Antonio; Guaraní se přeskupují v redukci Encarnacion a vyražejí proti *bandeirantes*, jsou však poraženi a vypleněna je i redukce San Miguel; páter Mendoza je těžce raněn; Guaraní se shlukují v jiné redukci pod vedením *caciqua* Guiravery⁹⁴⁵ a pátera Macety, ta je však napadena posilou *bandeirantes* vedenou Manuelem Moratem; Guiravera je zajat; *bandeirantes* ustupují, když se blíží posily z redukcí Archandělů a Svatého Tomáše;⁹⁴⁶ v té době v redukcích pobývá i nový paraguayský guvernér Luis de Céspedes García Xería, cestující právě přes souš do svého úřadu v Asunción, který ale odmítá jesuitům pomoci, což později Královská vysoká rada pro Indie (Real y Supremo Consejo de Indias) shledá zločinem⁹⁴⁷

- Maceta a Mansilla se vydávají pronásledovat *bandeirantes*; daří se jim dohnat jednu ze skupin a vyjednat osvobození Guiravery, jeho ženy a dalších šesti zajatců; poté pokračují dál až do Rio de Janeira, kde budou orodovat za zajaté nejprve u portugalské Královské rady a poté (s podporou zdejšího jezuitského provinciála) u místodržícího, který jim sice poskytne komisaře k prozkoumání celé záležitosti, ale už žádný ozbrojený doprovod – *bandeirantes* komisaře zaženou střelbou a *padres* se budou muset vrátit do redukcí s nepořízenou⁹⁴⁸

1628-29 – odhaduje se, že *bandeirantes* pod vedením Raposo Tavarese pochytili na 5 000 indiánů, z nichž ale pouze 1 200 dorazilo do São Paula (část uprchla, většina však během pochodu zahynula)

1629 – v redukcích hrozí povstání, neboť mnoho Guaraní se domnívá, že je jesuité shromáždili proto, aby byli snazší kořisti *bandeirantes*; na obranu *padres* však vystoupí Guiravera – to sice povstání zažehná, vztah obyvatel napadených redukcí k náboženství však zůstane po nějakou dobu značně chladný, nebudou chtít nechat křtít své děti a někteří se přímo v redukcích vrátí k nativním náboženským praktikám⁹⁴⁹

- po Mastrilliho odchodu do Peru se novým provinciálem Paragvaye stává Francisco Vasquez Truxillo⁹⁵⁰

- v Guayra, v Uruguayi a na Paraná existuje dohromady 21 redukcí⁹⁵¹

1630 – *bandeirantes* útočí na redukci Sv. Pavel; ti z jejích obyvatel, kteří uprchli do okolí Villarricy, jsou zajati obyvateli tohoto (španělského) města; Montoya a Taño žádají o pomoc guvernéra Céspedes, ten však odmítne poslat do Guayra armádu a namísto toho vydá zákony ztěžující jesuitům přístup do redukcí (později je bude muset z rozhodnutí královského soudního dvora odvolat)⁹⁵²

1631-32 – *bandeirantes* ničí 10 z 12 redukcí v Guayrá; z původních více než 100 000 Guaraníů zbývá jen 12 000 (zdaleka ne všichni jsou ale zabiti nebo zotročení, mnoho

---

⁹⁴⁵ Původně nejmocnějšího guaraníjského *caciqua* a „náčelníka kouzelníků“, kterého se Španělé tak báli, že mu přezdívali Zhoubce, nyní obráceného na víru a přejmenovaného na Pavla. – CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 260-4.

⁹⁴⁶ Ibid. ss. 265-7.

⁹⁴⁷ Ibid. ss. 264-5.

⁹⁴⁸ Ibid. ss. 267-9.

⁹⁴⁹ Ibid. ss. 269-70

⁹⁵⁰ Ibid. s. 263.

⁹⁵¹ Ibid. s. 263.

⁹⁵² Ibid. ss. 274-5.

uteklo do lesů) – ti se pod vedením jezuitů přesunují na jih (bude to drastický pochod⁹⁵³) zanechávající oblast Guayrá prakticky pustou

1632 – nájezdy *bandeirantes* nyní pokračují na západ – na území kmene Itatin, u kterého jezuité tou dobou založili 4 redukce,⁹⁵⁴ z nichž některé *bandeirantes* zcela zničí⁹⁵⁵

1633 – de Boroa střídá Truxilla na posici provinciála Paraguaye a podniká rozsáhlou visitaci všech redukcí (v uplynulém roce v nich proběhlo 13 800 křtů)⁹⁵⁶

1634 – město Villarrica je obnoveno na pláních Yaru, předtím 4 roky neexistovalo, neboť bylo spolu se Ciudad Real vypáleno *bandeirantes* poté, co jezuité opustili Guayrá⁹⁵⁷

- umírá Hernandarias

1634-36 – v redukcích je epidemie neštovic, spalniček a možná i spály či tyfu⁹⁵⁸

1636, 37, 38 – nájezdy *bandeirantes* pod vedením Antonia Raposa Tavarese, Andrého Fernandese a Fernanda Dias Paise na kmen Tupí

1637 – Antonio Ruiz de Montoya cestuje do Madridu, aby u Real y Supremo Consejo de Indias vymohl povolení k ozbrojení indiánů, a Francisco Diaz Taño do Říma, aby informoval generála řádu a papeže o dění v redukcích a požádal o další misionáře; půl roku se zdrží čekáním na loď v Rio de Janeiro, kde budou zatím kázat proti *bandeiras*

1638 – zatímco Montoya a Taño jsou už na cestě do Evropy, guvernér Asunciónu a Královská rada v Charcasu uznávají realnost ohrožení ze strany Portugalců a povolují ozbrojení obyvatel misíí a jejich vojenský výcvik (z Buenos Aires je dokonce posláno 11 profesionálních vojáků, aby *padres* s výcvikem indiánů pomohli)

- na konci roku překračuje otec Diego de Alfaro s množstvím ozbrojených a vycvičených Guaraníů řeku Uruguay s úmyslem znovuobsadit domorodá území a případně i čelit *bandeirantes*, kteří by se zde potulovali; po několika menších potyčkách s Portugalci se k Alfarovi připojuje skupina otce Romera a spojené oddíly o síle 4 000 mužů postupují až k vypleněné redukci Apostles Caazapaguazú, kde se *bandeirantes* opevnili – následující bitva je prvním velkým vítězstvím Guaraníů nad paulisty (které ale bude mít za následek vypovězení jezuitů působících v São Paulu a tvrdou odvetu, jež vyvrcholí bitvou u Mbororé)

1640 – Montoya s Taňem připlouvají do Rio de Janeiro, kde jsou s počtami přijati guvernérem a Taño vyhlašuje papežské breve hrozící *bandeirantes* klatbou, pokud by pokračovali s nájezdy na redukce a otrokářstvím, což vyvolá odpor obyvatel města, kteří zaútočí na kolej jezuitů, a musí zasáhnout vojsko (jezuité jsou nicméně vyhnáni z několika jiných brasílských měst); Taño poté odplouvá do Buenos Aires⁹⁵⁹

- Montoya doráží do Limy s královským dekretem umožňujícím ozbrojovat Guaraníje palnými zbraněmi v situacích, kdy tak povolí vícekrát Peru

- Jan, vévoda de Bragança, a jeho ctižádostivá choť Luisa de Guzmán podněcují revoluci a vedou spiknutí proti španělské nadvládě; Portugalsko je opět nezávislé

1640-1707 – guaraníjské redukce jsou obnovovány a staví se nové – celkový počet: 30

---

⁹⁵³ Ibid. s. 277 a MONTOYA, Antonio Ruiz de. *The Spiritual Conquest: Accomplished by the Religious of the Society of Jesus in the Provinces of Paraguay, Paraná, Uruguay, and Tape Written by Father Antonio Ruiz de Montoya of the Same Society*. St. Louis: The Institute of Jesuit Sources, 1993. ss. 106-13.

⁹⁵⁴ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 279.

⁹⁵⁵ Ibid. s. 282.

⁹⁵⁶ Ibid. s. 286.

⁹⁵⁷ Ibid. s. 278.

⁹⁵⁸ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 207.

⁹⁵⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 304-5.

1640 – po nájezdech *bandeirantes* znovuobnovena demografická stabilita v redukcích (40 000 obyvatel)

1641 – jezuitská armáda poráží *bandeirantes* u Mbororé (4 000 Guaraniů včetně vysoce účinné kavalérie proti 450 portugalských a holandských střelců a 2 700 lučištníkům z kmene Tupí pod vedením Manuela Pirese)

1642 – město Villarrica se přesouvá k horám Maracayú

1644 – asunsiónský biskup Bernardino de Cárdenas y Ponce se pokouší vyhostit jesuity, kteří ve sporu mezi ním a guvernérem Hinestrosou podpořili Hinestrosu, z Paraguaye pod záminkou, že učí indiány bludy; Hinestrosa ale zve jezuitskou armádu do Asunción, a Cárdenas prchá do Corrientes

1646 – Guaycurú se spojují s jinými kmeny a s vojskem daleko větším než španělské táhnou na Asunción; jsou však odraženi s pomocí milic z redukcí⁹⁶⁰

1647 – Cárdenas přesvědčuje právě nastoupivšího nového guvernéra Paraguaye Diega de Escobar y Osorio, aby mu povolil návrat do Asunción

1648 – Cárdenas vydává rozkaz vyhnat jesuity z redukcí u Itatinů, což je učiněno ozbrojenou silou (pravděpodobně bez biskupova vědomí), a to natolik brutálně, že jeden ze čtyř jesuitů eskortovaných do Asunción cestou zemře; Itatinové, kteří přebrání redukcí kněžími jiných řádů vnímají jako ohrožení vlastní svobody, se bouří a kněze vyhánějí (ti po návratu do Asunción budou tvrdit, že je nepochopitelné, jak jesuité mohli obstát mezi indiány, „kteří neplatili mše, pohřby, ani ostatní poplatky“)⁹⁶¹

1649 – Filip IV. 1649 uvaluje na redukce, které nazývá svými nejvěrnějšími vazaly, daň, jež je však velmi mírná (tolar na každého muže ve věku od 18 do 50 let; z peněz se navíc hradí zaopatření misionářů)

- Cárdenas se nechává obyvateli Asunción (kteří mu jsou nakloněni díky jeho sporům s jesuity) po smrti Escobara zvolit novým guvernérem Paraguaye; hned dva dny po svém zvolení vydává se souhlasem *cabildo* (rady) a většiny obyvatel znovu rozkaz, aby jesuité byli vyhnáni z Paraguaye; dav vtrhává do asunsiónské koleje, vyhání jesuity a rabuje; vícekrát v Peru, hrabě de Salvatierra, předvolává Cárdenase do Charcas a prozatímním guvernérem jmenuje Sebastiána de León y Zárate, který právě pobývá v redukcích; León y Zárate se vydává do Asunción, ale je mu odepřen vstup – vrací se tedy do redukcí, kde narychlo sbírá vojsko 700⁹⁶² Guarani, zatímco Cárdenas proti němu táhne s několika stovkami kolonistů; v následující bitvě jsou kolonisté drtivě poraženi; Cárdenas je zatčen a posléze odeslán do Charcas

1650 – guvernérem v Asunción se stává Andrés de León Garabito, který po svém příjezdu vsazuje Sebastiána de León y Zárate do vězení (kde tento r. 1672 zemře)

1651 – Cárdenas se usazuje ve městě La Plata, kde má stále mnoho přívrženců, návrat do biskupství je mu ale zapovězen⁹⁶³

kolem r. 1652 – v rámci španělsko-portugalských válek je ze Saõ Paula vyslán oddíl dobře vycvičených portugalských vojáků dobít Paraguay; guvernér León Garabito, který si je vědom špatného stavu asunsiónské domobrany, se rozhodne plně se spolehnout na vojska redukcí, která paulisty skutečně porazí⁹⁶⁴

---

⁹⁶⁰ Ibid. ss. 344-5.

⁹⁶¹ Ibid. s. 346.

⁹⁶² 3 000 podle CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 350.

⁹⁶³ Ibid. ss. 351-2.

⁹⁶⁴ Ibid. s. 353.

1653-55 – v redukcích je epidemie blíže neurčené choroby, o které dobové záznamy hovoří jako o „moru“ (*peste*; pravděpodobně šlo o neštovice, spalničky, či tyfus);⁹⁶⁵ Diego de Boróa píše, že mnoho lidí zemřelo, neboť jejich příbuzní ve strachu z nemoci utekli a zanechali je s horečkou, žiznivě a hladové – během budoucích epidemií budou jesuité vydávat přísné zákazy opouštět vlastní děti a životní partnery⁹⁶⁶

1655 – koalice místních kmenů chce zničit město Corrientes, je však poražena armádou redukcí; přítomnost této armády u Buenos Aires odradí Angličany od útoku na město⁹⁶⁷

1656 – jezuitský řád má celkem ve světě cca 20 000 členů

1656 – guvernérem Paraguaye se stává Juan Antonio Blázquez de Valverde, kreol a vysoký soudce peruánského vicekrálovství, který již dříve rozhodl ve prospěch jesuitů po obvinění, jež proti nim vznesl Cárdenas ohledně heretičnosti guaraníjského katechismu, i ve věci jejich údajného vlastnictví stříbrných dolů⁹⁶⁸

1660 – jelikož jesuité upadli v nemilost poté, co podpořili nezávislost Portugalska na Španělsku, je omilostněn Cárdenas a je mu znovu nabídnuto místo biskupa v Asunción; on však prohlašuje, že je na tak dalekou cestu příliš starý a nemocný, a stává se tedy namísto toho biskupem v Santa Cruz de la Sierra

- Díaz Taño znovu odjíždí do Španělska, kde Tovaryšstvo čelí negativní kampani mnicha Villalona⁹⁶⁹

1664 – Filip IV. povoluje, aby jedna čtvrtina misionářů byla nešpanělských

1665 – armáda redukcí poráží Calchaquie, kteří se chystají dobýt město Santa Fé⁹⁷⁰

1667 – epidemie neštovic zabíjí polovinu obyvatel redukce Corpus⁹⁷¹

1673 – jezuitský misionář Nicolás del Techo vydává knihu *Historia Provinciae Paraguaie Societates Jesu*⁹⁷²

1674 – jedna třetina misionářů může být nešpanělského původu a nemusí ani před odjezdem z Evropy pobývat rok ve Španělsku

- město Villarrica se přesouvá do Itapé

1678 – Villarrica se přesouvá k řece Tobatyry, jednomu z přítoků Manduvirá – ačkoliv zde již není ohrožována *bandeirantes*, půda se ukazuje jako málo úrodná (bude tedy následovat ještě jeden přesun)

1679 – Portugalci vyzbrojují v Rio de Janeiru 14 válečných lodí k výpravě proti Buenos Aires a na španělském území blízko ostrova San Gabriel (dnešní Uruguay) budují pevnost; španělský důstojník Antonio de Vera Mujica (pozdější paraguayský guvernér) cvičí armádu redukcí v obléhací válce⁹⁷³

1680 – Guaraní pod vedením svého polního plukovníka a tří španělských důstojníků táhnou společně se španělskou armádou na portugalskou pevnost s cílem úplně vyhnat

---

⁹⁶⁵ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 207.

⁹⁶⁶ Ibid. s. 210.

⁹⁶⁷ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 355.

⁹⁶⁸ Ibid. ss. 356-6.

⁹⁶⁹ Ibid. ss. 358-60.

⁹⁷⁰ Ibid. s. 361

⁹⁷¹ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 210.

⁹⁷² CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 47.

⁹⁷³ Ibid. ss. 362-5.

Portugalce z Colonia del Sacramento (Colônia do Sacramento) (podobná operace se bude opakovat ještě v letech 1702-04 a r. 1735)⁹⁷⁴

1684 – Altamirano píše, že ačkoliv je redukce San Ignacio vzdálená od redukce Corpus 40 *leagues* (223 km), je systém zdejších cest natolik dobrý, že je možné ji na koni urazit za 3 až 4 dny⁹⁷⁵

1685 – je založena redukce Jesús (název odkazuje k mateřskému kostelu jezuitů v Římě – Gesù), jako mnohé jiné bude ale ještě nejméně třikrát přesunuta kvůli lepší obranyschopnosti a zásobám vody⁹⁷⁶

1689 – z dobových dokumentů vyplývá, že Guaraní nesmějí opouštět konkrétní redukce bez explicitního souhlasu jezuitských *padres*, není jim však bráněno, pokud utíkají v obdobích hladu, epidemie nebo války⁹⁷⁷

1690 – z důvodu přelidnění stávajících založeno 7 nových redukcí⁹⁷⁸

- generál Augustin de la Concha uzavírá mír s Chiquity a odkazuje je k duchovní správě jezuitů, což ovšem vyvolává odpor obyvatel Santa Cruz, kteří provozují ilegální obchod s otroky; dojde ke konfliktům, misionáři si budou stěžovat až u místokrále v Peru, a ten vydá edikt, v němž pod trestem smrti zakáže prodávání i kupování násilím odvedených indiánů a guvernérům či velitelům, kteří by takové obchody trpěli, pohrozí okamžitým sesazením⁹⁷⁹

1691 – založena první z chiquitských redukcí

1695 – velká epidemie na Paraná a v Uruguay: umírá na 16 000 indiánů (20% populace)⁹⁸⁰

1701 – Filip V. potvrzuje definitivní usazení „toulavého města“ Villarrica na místě, kam se přesunulo v r. 1683 a kde stojí dodnes

1702-04 – vojsko redukcí pomáhá Španělům s operací s cílem vypudit Portugalce z Colonia del Sacramento⁹⁸¹

1706 – Real Cédula (dekret), která zakazuje posílat indiány z teplejších oblastí do Buenos Aires, kde byli vzhledem k chladným zimním nocím velmi náchylní k respiračním onemocněním často končícím smrtí

1707 – existuje 30 guaraníjsko-jezuitských „měst“⁹⁸²

- koalice Tobaů, Mataguayů, Mocobí a dalších srovnává se zemí město Esteco na hranicích provincií Tucumán a Chaco; je povolán Esteban de Urizar, aby proti nim vedl tažení⁹⁸³

---

⁹⁷⁴ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 196.

⁹⁷⁵ Ibid. s. 195.

⁹⁷⁶ MCNASPY, C. J.. *The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767)*. In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 404.

⁹⁷⁷ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 196-7.

⁹⁷⁸ Ibid. ss. 192-3.

⁹⁷⁹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 375-6.

⁹⁸⁰ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 211.

⁹⁸¹ Ibid. s. 196 a CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 397-81.

⁹⁸² SHAPIRO, Judith. From Tupã to the Land without Evil: The Christianization of Tupi-Guarani Cosmology. In: *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism (Feb., 1987), pp. 126-139. s. 128.

⁹⁸³ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 388-9.

1712 – Jimenez si stěžuje v dopise králi, že ačkoliv se *padres* podařilo přesvědčit mnoho „nevěřících“, aby „opustili divočinu“, je nedostatek těch, kteří by je poté mohli pokřtít⁹⁸⁴

1715 – na krátkou dobu vzniká malá redukce na území Chiriguanů (velmi bojovného kmene, proti kterému mívala Incká říše opevněnou svou východní hranici⁹⁸⁵)

- redukce využívají k dopravě na řece Paraná více než 2 000 kánoí a obdobný počet na řece Uruguay⁹⁸⁶

1721 – Pedro Faxardo, biskup v Buenos Aires, v reakci na množící se očerňující zprávy po visitaci redukcí píše Filipu V. dopis na jejich obranu⁹⁸⁷

- José de Antequera, prokurátor u Královské rady v Charcas, je vyslán jako inspektor do Asunción, aby vyšetřil obvinění *cabildo* (městské rady) proti guvernérovi Diegu de los Reyes a v případě jejich potvrzení zaujal jeho místo; bude následovat mocenský boj, v němž jesuité podpoří Reyese (který k nim měl blízko přes rodinu své ženy),⁹⁸⁸ za což je Antequera nechá vykázat

1722 – jesuité pomáhají Reyesovi uprchnout do Buenos Aires, odkud se tento posléze vrací s potvrzením svého nároku na posici guvernéra od vicekrále v Peru a usazuje se v jesuitském městě Candelaria; Antequera, jeho podporovatelé a regiment 600 vojáků vyrážejí k misijnímu území; Reyes se stahuje a Antequera tažení odvolává poté, co pošle jesuitům varování a příkaz podřídit se jeho autoritě a rozkazům⁹⁸⁹

1723 – třicet kolonistů unáší Reyese z Corrientes do Asunciónu, aby zamezili dalším jesuitským snahám dosadit ho zpět do bývalého úřadu; ti se o to nicméně neúspěšně pokusí ještě dvakrát⁹⁹⁰

1724-29 – Antequera poráží royalistické síly vedené Baltasarem Garciou Rosem (čítající i na 2 000 indiánů)⁹⁹¹ a prohlašuje se nezávislým na Španělsku; jeho vláda je ale brzy ukončena tažením spojených vojsk Buenos Aires a redukcí, před jejichž silou většina Antequerova vojska desertuje (událost je známá jako první povstání tzv. *comuneros*, po němž bude následovat druhé mezi lety 1732-35 a k potlačení obou budou nasazena vojska redukcí o síle 12 000 Guarani⁹⁹²)

1727 – revolta Chiriguanů: všechny misie (též františkánské, dominikánské a augustiniánské) na jejich území a v jeho okolí zničeny⁹⁹³

1725-30 – guvernérem Paraguaye je Martín de Barúa, který píše Filipu V. mnohé stížnosti na jesuity (mj. že prý jesuité králi dluží 1 200 tolarů z daní jejich indiánů); král nechá

---

⁹⁸⁴ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 204.

⁹⁸⁵ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 15.

⁹⁸⁶ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 195.

⁹⁸⁷ Dopis k přečtení v CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 216-219.

⁹⁸⁸ SAEGER, James Schofield. Origins of the Rebellion of Paraguay. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 52, No. 2 (May, 1972), pp. 215-229.

⁹⁸⁹ Ibid. s. 225.

⁹⁹⁰ Ibid. ss. 225-6.

⁹⁹¹ Ibid. s. 228.

⁹⁹² LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 196.

⁹⁹³ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 15.

stanovit komisi, která ale obvinění vyvrátí; o obhajobu řádu se zaslouží především provinciál Aguilar⁹⁹⁴

1726 – Chiriguanové plení okolí Santa Cruz a zemské úřady žádají o pomoc chiquitské redukce; Chiquitové nechtějí bojovat po boku Španělů, *padre* Aguilar je však přesvědčuje poukazem na to, že Chiriguanové ničí i kostely a urážejí tak Boha; chiquitské vojsko o síle 1 000 mužů se přidává ke Španělům a i přes neustálé vzájemné rozpory (které zažehnává přítomný Aguilar) Chiriguany porázejí⁹⁹⁵

- Bruno Mauricio de Zabala, *capitán general* a guvernér v Río de la Plata, zakládá na obranu proti Portugalcům pevnost, která se později rozroste v město Montevideo

1731 – Antequera je v Charcasu po několika letech soudních procesů na přímý rozkaz z Madridu odsouzen k trestu smrti; během cesty na popraviště se ho ale dav pokouší osvobodit, pročež vícekrát rozkáže Antequeru na místě zastřelit a následně střelbou zahnat i dav (několik mrtvých včetně kněží); Antequerovo tělo je poté odneseno na popraviště a sřato (ještě ve vězení v Limě se však Antequera setkává s Fernandem Mompóem de Zayas, který povede druhé povstání *comuneros* v Asunción)

1732 – stav obyvatelstva redukcí dosahuje historického maxima: 141 000, obyvatelstvo žádné jedné z nich však z především zemědělsko-ekonomických důvodů nepřesahuje 7 000⁹⁹⁶

1732 – je založena kolej v Santa Fé a jesuité začínají pracovat na projektu dvou linií misí po východní a západní hranici území Chiriguanů, které budou následně politikou různých dárců schopni odradit od útoků na španělská města a plundrování jejich okolí⁹⁹⁷

1732-35 – druhé povstání *comuneros* v Asunción, k jehož potlačení budou nasazena vojska redukcí⁹⁹⁸ (povstání bývá označováno jako jedno z prvních vzepětí amerických osadníků proti koloniální správě)

1733 – 1739 – záplavy a kobyly mající společně s politicko-válečnou nestabilitou za následek hladomor, pandemii evropských nemocí a zredukování obyvatelstva z 140 000 téměř na polovinu⁹⁹⁹

1734 – téměř všichni z kmene Tarumá, jenž byl vtělen do Santa Maria de Fé, kvůli hladomoru uprchli a vrátili se k životu v lesích (podle provinciála Queriniho se ale o deset let později dobrovolně vrátili)¹⁰⁰⁰

1735 – Bruno Mauricio de Zabala definitivně potlačuje druhé povstání *comuneros* a stává se guvernérem Paraguaye; jesuité se vrací do Asunción a zároveň dostávají i nové koleje v Buenos Aires a Montevideu¹⁰⁰¹

---

⁹⁹⁴ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. ss. 411-9.

⁹⁹⁵ Ibid. s. 401.

⁹⁹⁶ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. ss. 190, 193 a 199.

⁹⁹⁷ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 15.

⁹⁹⁸ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 196.

⁹⁹⁹ Ibid. s. 199.

¹⁰⁰⁰ Ibid. ss. 204 a 207.

¹⁰⁰¹ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 405.

- vojsko redukcí pomáhá Španělům s operací s cílem vypudit Portugalce z Colonia del Sacramento¹⁰⁰² a poráží též Guaycury a Mocobíe, kteří využili oslabení provincie občanskou válkou k přepadání španělských usedlostí¹⁰⁰³
- 1740 – založena redukce Concepción u jižního kmene Pampů, s jejíž výstavbou pomáhá i několik Guarani¹⁰⁰⁴
- 1743 – italský historik Lodovico Antonio Muratori vydává knihu *Il Cristianesimo felice nelle missioni de' padri della Compagnia di Gesù nel Paraguay* (1743), v níž nazývá společnost v redukcích „blaženým křesťanstvím“¹⁰⁰⁵
  - Filip V. podepisuje jako své prohlášení zprávu, již podal královský soudce Juan Vazquez de Agüero, který byl pověřen vyšetřením stížností na paraguayské jesuity a shledal je neoprávněnými¹⁰⁰⁶
- 1744 – jesuité sami žádají o navýšení daní pro obyvatele redukcí, aby předešli dalším spekulacím a pomluvám, vyřízení žádosti je však zdrženo výměnou guvernérů¹⁰⁰⁷
- 1745 – Filip V. přijímá Chiquity za své přímé vazaly, čímž se jim dostává stejných práv a povinností (daň jednoho tolaru) jako Guaraniům¹⁰⁰⁸
- 1746 – Genoanové, kteří občas ze zvědavosti přicházejí do redukce San Miguel, jsou místním guaraníjským úředníkem, kterému projevují velkou úctu, poučení ve víře (podle instrukcí *padre* Herera, jemuž takovou úctu neprojevují) a sami žádají o založení redukce pro svůj kmen¹⁰⁰⁹
- 1746-7 – Pampové válčí se Španěly a jejich redukce Concepción (nejlidnatější ze všech v Paraguayi) zaniká¹⁰¹⁰
- 1748 – Montesquieu (kterého rozhodně nelze označit za přítele církve) velebí ve svém anonymně vydaném *L'Esprit des Lois* redukce jako ideální komunity ušlechtilých divochů (kniha je r. 1751 zařazena na *Index Librorum Prohibitorum*)
- 1750 – *Tratado de Limites* (Madridská smlouva): Španělé a Portugalci uzavírají mír na úkor redukcí: Španělům je postoupena Colonia del Sacramento, Portugalci získají území mezi řekami Uruguay a Ubicui (Río Grande do Sul), na němž leží 7 redukcí (*misiones orientales*)¹⁰¹¹
- 1754 – ačkoliv se jesuité podrobili *Tratado de Limites* a pokoušejí se přesunout Guaranié na západ od řeky Uruguay, tito odmítají redukce opustit a pod vedením Sepé Tiarajue odrážejí španělské jednotky, jež měly za úkol odsunout je silou
  - Buenos Aires má okolo 16 000 obyvatel, z nichž jen asi čtvrtina je neshlíšeného španělského původu a většinu tvoří černí otroci¹⁰¹²
- 1755 – Josef I. Portugalský jmenuje do čela vlády Sebastiãoa Josého de Carvalho e Melo (od r. 1770 markýze z Pombal), známého nenávisť k jesuitům (ten dokonce jmenuje svého bratra vrchním inkvisitorem a použije inkvisici proti jesuitům)

¹⁰⁰² LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 196.

¹⁰⁰³ CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 405.

¹⁰⁰⁴ Ibid. s. 429.

¹⁰⁰⁵ Ibid. s. 211.

¹⁰⁰⁶ Ibid. ss. 419-20.

¹⁰⁰⁷ Ibid. ss. 430-1.

¹⁰⁰⁸ Ibid. ss. 221-2.

¹⁰⁰⁹ Ibid. ss. 426-7.

¹⁰¹⁰ Ibid. s. 433.

¹⁰¹¹ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: The Aftermath of the Expulsion. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 17.

¹⁰¹² CHARLEVOIX, Pierre François-Xavier de. *Paraguay v době jezuitských redukcí*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008. s. 139-40.

- 1756 – spojené vojsko Španělů a Portugalců o síle 3 000 mužů drtí guaranijský odpor (zabitých Guaraniů: 1 311; Španělů a Portugalců: 4¹⁰¹³)
- kanadský jezuita Pierre François Xavier de Charlevoix vydává *Histoire de Paraguay*
  - v Drážďanech vychází kniha *Historie de Nicolas I. Roy du Paraquari et Empereur des Mamelus* obviňující jesuity z vytváření nezávislého paraguayského císařství, hromadění nezměrného bohatství a cvičení vojsk na jeho obranu; podle historika Roberta Southeye „neobsahovala ani slabiku pravdy“, přesto však v krátkém sledu vycházejí 4 francouzská, 2 italská a 1 holandské vydání¹⁰¹⁴
- 1757 – v Portugalsku vydána *Stručná zpráva o Republice založené jesuity v zámořských teritoriích Španělska a Portugalska* vinící jesuity z vytváření státu ve státě, a tudíž i ohrožování brazilské bezpečnosti
- 1758 – „Távořina aféra“: pokus o atentát na portugalského krále Josefa I. (který se právě vracel od své milenky Távořy Marchioness) – premiér Melo (Pombal) obviňuje jesuity z podílu na spiknutí
- 1759 – jesuité vypovězeni z Portugalska
- Voltaire vydává *Candida* (tím, že vyobrazil redukce jako nezávislé na koruně, výrazně přispěl k jejich negativnímu obrazu v očích evropských monarchů)
- 1760 – stav obyvatelstva redukcí: 105 000¹⁰¹⁵
- 1761 – Smlouva z El Pardo, která anuluje *Tratado de Limites*, takže Španělsko opětovně získává bývalé území *misiones orientales*; Karel III. povoluje jesuitům znovuvybudovat zdejší redukce, v předcházejících válkách mezi Guarani a spojenými španělsko-portugalskými silami však padlo na 16 000 jejich původních obyvatel¹⁰¹⁶
- 1766 – jesuité vypovězeni ze Španělska (Karel III.)
- 1767 – 27. února¹⁰¹⁷ jesuité vypovězeni z celé španělské koloniální říše (Karel III.)
- demografický stav redukcí v době vyhnání jesuitů: v Paraguayi 88 864 převážně Guarani, 30 redukcí; v Chacu 20 100 indiánů různých kmenů, 15 redukcí; 20 000 Chiquitů v 10 redukcích¹⁰¹⁸
  - misii Córdoba a některé další přebírají františkáni (většina ostatních zaniká)
- 1773 – Klement XIV. rozpouští bulou *Dominus ac Redemptor* jezuitský řád
- 1813 – jako důsledek boje o nezávislost vznikají Provincias Unidas del Río de la Plata a je zrušen systém *encomiendas*
- 1814 – Pius VII. obnovuje jezuitský řád

¹⁰¹³ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 199.

¹⁰¹⁴ CUSHNER, Nicholas P.. *Why Have You Come Here?*. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 102.

¹⁰¹⁵ LIVI-BACCI, Massimo; MAEDER, Ernesto J.. The Missions of Paraguay: The Demography of an Experiment. In: *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 35, No. 2 (Autumn, 2004), pp. 185-224. s. 199.

¹⁰¹⁶ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: *The Aftermath of the Expulsion*. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 17.

¹⁰¹⁷ MCNASPY, C. J.. The Archaeology of the Paraguay Reductions (1609-1767). In: *World Archaeology*, Vol. 18, No. 3, Archaeology and the Christian Church (Feb., 1987), pp. 398-410. s. 400 a MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: *The Aftermath of the Expulsion*. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. s. 8.

¹⁰¹⁸ MERINO, Olga; NEWSON, Linda A.. Jesuit Missions in Spanish America: *The Aftermath of the Expulsion*. In: *Revista de Historia de América*, No. 118 (Jul. - Dec., 1994), pp. 7-32. ss. 15-16.